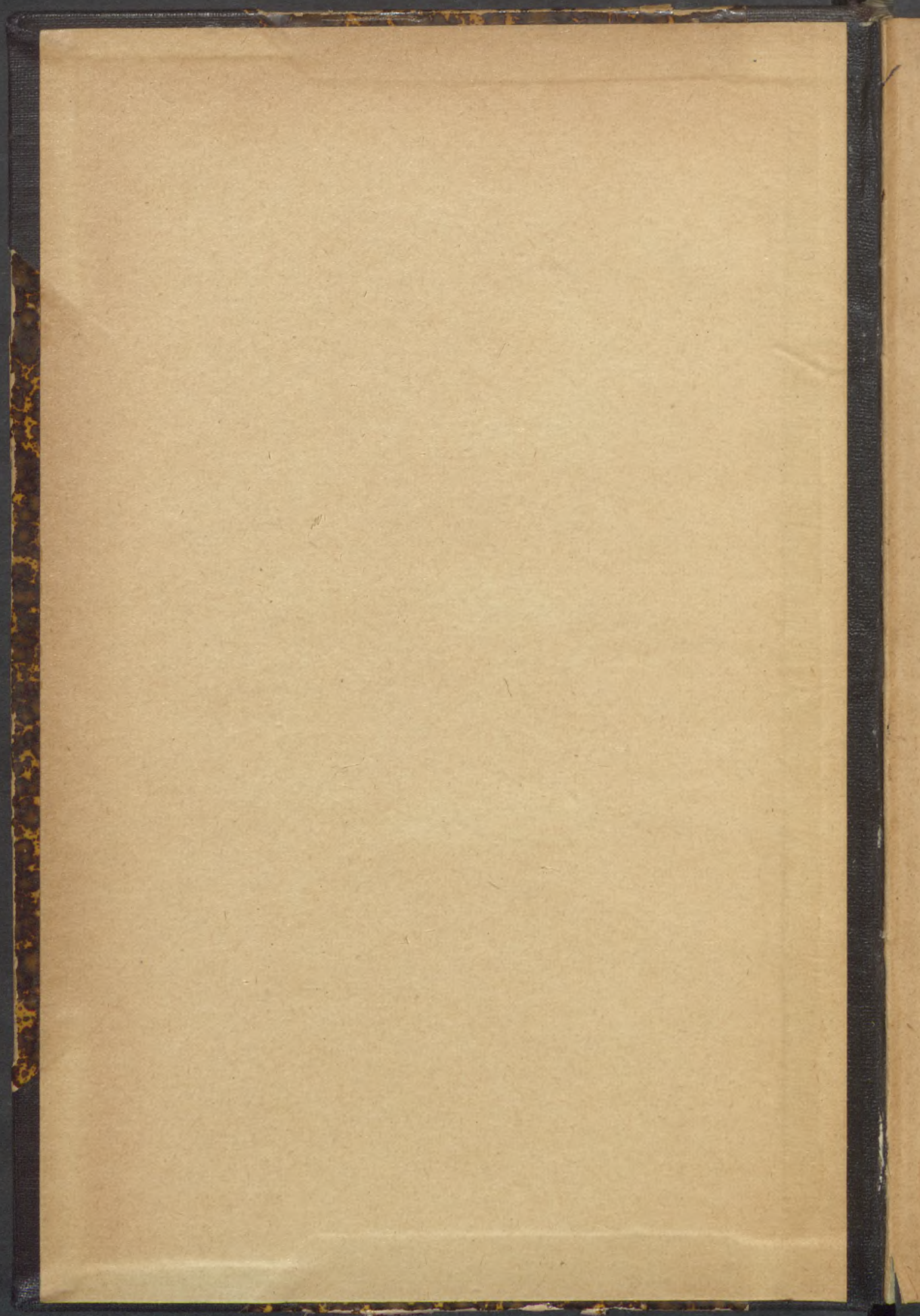

274110

74

A TÖRVÉNYES MUNKÁSVÉDELEM
MAGYARORSZÁGI EGYESÜLETÉNEK KIADVÁNYA.

25.

A gyermekmunka szabályozása.

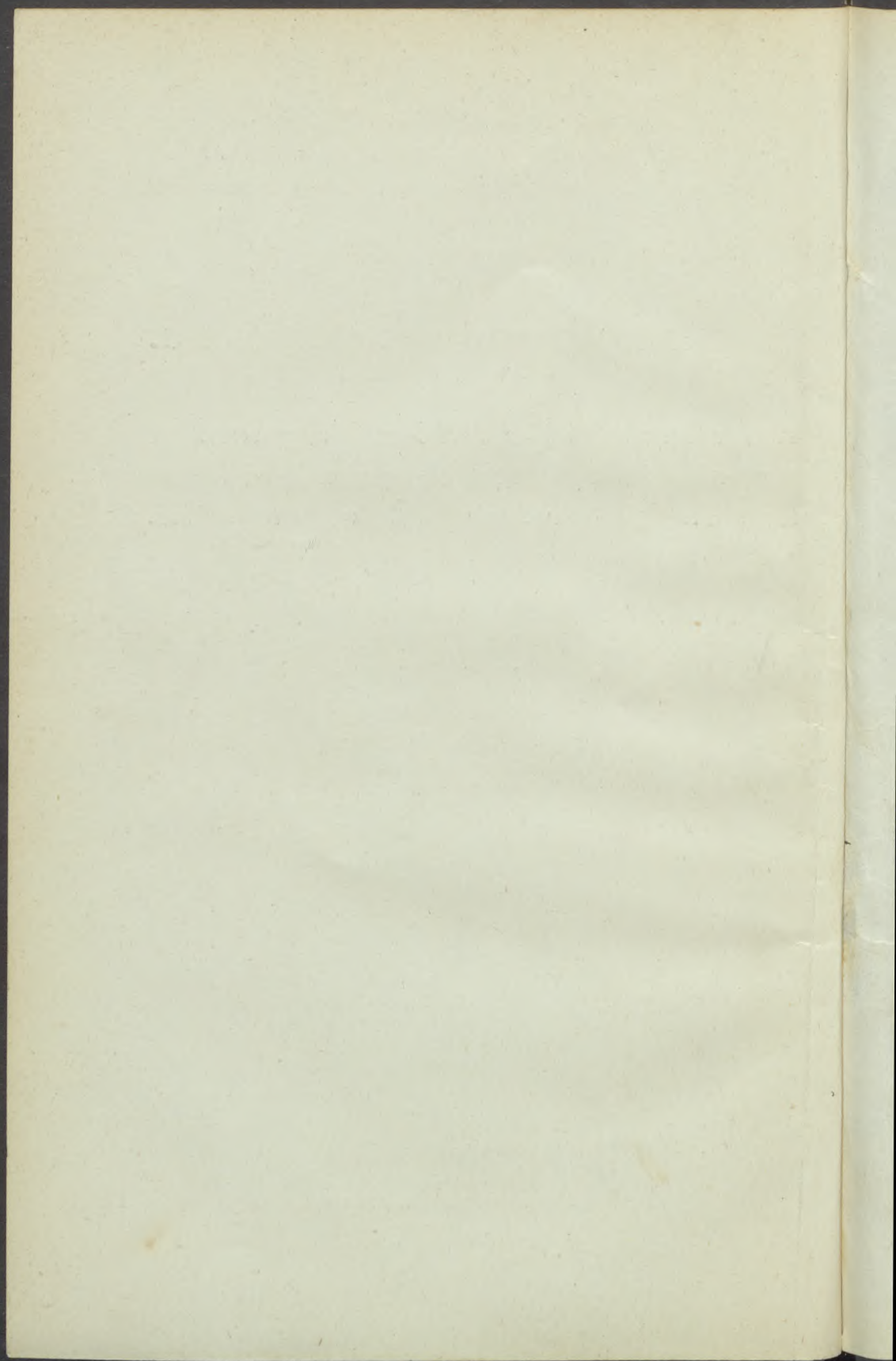
A Törvényes Munkásvédelem Magyarországi Egyesületének a gyermekmunka kérdésében az 1911. és 1912. években folytatott tárgyalásai.

Előszóval ellátta
Szterényi József
v. b. t. t., ny. államtitkár.

Sajtó alá rendezte
Dr. Heller Farkas
műegyetemi magántanár,
az egyesület titkára.

BUDAPEST
KILIÁN FRIGYES UTÓDA
(NOSEDA TIVADÁR)
M. KIR. EGYETEMI KÖNYVKERESKEDŐ
1913.

A gyermekmunka szabályozása.

A Törvényes Munkásvédelem Magyarországi
Egyesületének a gyermekmunka kérdésében
az 1911. és 1912. években folytatott tárgyalásai.

Előszóval ellátta
Szterényi József
v. b. t. t., ny. államtitkár.

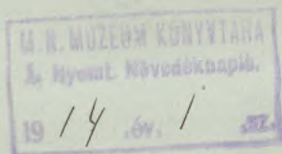
Sajtó alá rendezte
Dr. Heller Farkas
műegyetemi magántanár,
az egyesület titkára.

BUDAPEST
KILIÁN FRIGYES UTÓDA
(NOSEDA TIVADAR)
M. KIR. EGYETEMI KÖNYVKERESKEDŐ

1913.

Pol. g.
922 14

ELŐSZÓ.

A »Törvényes Munkásvédelem Nemzetközi Egyesülete« a gyermekmunka megfelelő rendezését jelölte ki a legközelebb megoldandó munkásvédelmi kérdés gyanánt. Ennek érdekében indított nemzetközi mozgalmat. Eredménye egyelőre a Bernben ez év nyarán ez ügyben megtartott nemzetközi hivatalos értekezlet.

A központi egyesületnek ez a kezdeményezése kötelességévé tette a nemzetközi egyesület valamennyi nemzeti osztályának, hogy ezzel a kérdéssel behatóan foglalkozzanak. Így a magyar egyesületnek is.

A magyar egyesület azonban ettől eltekintve is foglalkozott ezzel a nagyfontosságú sociális kérdéssel. Már korábban indította meg vonatkozó tanulmányait és előmunkálatait. Foglalkozott ezzel a különleges magyar viszonyok szempontjából, reámutatandó törvényhozásunk és adminisztráczióink e részbeni nagy hézagaira. Foglalkozott ezzel abból a célból is, hogy a társadalom figyelmét reáterelje azokra a nagy hiányokra és mulasztásokra melyek e téren tapasztalhatók.

Mert ez a kérdés nemcsak törvényhozási részben fontos. Szinte fontosabb társadalmi jelentőségében.

A törvényhozás csak a gyermekek hivatásszerű munkáját szabályozhatja. A kérdés egyéb vonatkozásai kizárólag társadalmiak.

Szinte érthetetlen, hogy míg törvényhozásunk a gyermekvédelem tekintetében az egyik irányban vezető szerepet biztosított europaszerte Magyarországnak, addig a többi tekintetben teljesen érzéketlen maradt. Pedig ezzel a munkának csak kisebbik részét végezte el. És ennek kétségkívül igen szép eredményeit is kockáztatja a más irányu közömbösségével. Megmentjük a kisdedeket, de áldozatul engedjük oda a serdülő gyermekeket. Megakarjuk menteni a nemzetnek az emberanyagot, de nem tartjuk meg a társadalomnak. Nagy részét legalább nem.

melyek szabályozása a munkásvédelmi törvényhozás körébe tartoznak. Ilyen többek között a gyermekmunka is.

Tévedés volna azt hinni, hogy a gyermekmunka a legujabb viszonyok szülöttje. Ismeretes volt ez mindenkoron. Nem említve azt, hogy biztosra vehető, hogy a gyermekeket a ház körüli, kerti és őstermelési egyéb könnyebb munkáknál a régibb időkben is úgy igénybe vették, mint ma, feljegyzéseink vannak arról, hogy a középkori s az újkorban is soká fennálló czéhbeli ipar nemcsak ismerte, hanem bizonyos szabályokhoz is kötötte a gyermekmunkát. Így a velencei üvegcsiszolók 1284. évi statútuma kimondja, hogy a mesteremberek által tartott, bárminő nembeli két tanoncz 8 évnél fiatalabb nem lehet (*octo annos et non ad minus*). A XIV. század végétől kezdve pedig Velenczében már találhatni a gyermekek munkáját védő s szabályzó törvényeket is. A többi államokban ily megkötések a gyermekek alkalmazásával szemben nem igen vannak. Így a párisi czéhek XIV. századbeli statútumai már határozott kort nem követeltek a tanonczoktól, miért is ezek hol 8, hol 9 vagy 10, illetve 14—17 éves korukban kezdhették meg valamely ipar tanulását. Általában véve a gyermekek testi és szellemi fejlettsége volt irányadó s gondot kellett fordítani arra, hogy a gyermeket a végzendő munka túl ne terhelje. Hogy mindez a teljes subjektivismusnak nyitott utat s adott esetekben a speciális érdekek voltak a döntők s hogy inkább meg volt adva a mód a kérdésnek, a gyermekekre nézve hátrányos, mint előnyös kezelésére, csak természetszerű.

A mai Németbirodalomban még csak a legkisebb területen belül sem volt valamely egységes szabály a gyermekmunkát illetőleg. A nürnbergi könyvkötők 1589-ben 14, a hohenzollerni szabók 13—14, sőt a lübecki fésűsök a 18 évhez kötötték a tanonczévek megkezdését. Igen kiterjedt volt már a XVII. században a gyermekmunka, és pedig alig valami csekély gátló határozománnyal kötve Hollandiában, a hol különben a gyári ipar előhírnökei, a nagyobb üzemek, jóval előbb jelennek meg, mint sok más continentális országban.

Bár az ipari gyermekmunka a régibb időkben is előfordult, az is elvitázhatatlan, hogy a kézművesipar mellett a gyermekek alkalmazása sokkal kisebb méretű volt, mintsem hogy nagyobb veszélyeket rejtett volna magában. Hatalmasabb arányokat ez csak akkor öltött, a midőn a gyáripar feltűnik s abban az arányban, a mint ez terjed, szaporodik a gyermekmunkások száma is. A gépek munkáltatásához megfelelő volt a gyermekmunkaerő is, a mi annál előnyösebb volt a gyárosokra nézve, mert igen alacsony díjazású munkásokhoz jutottak. Annyira általános lesz némely helyen a gyermekek foglalkoztatása ennek folytán, hogy kiszorítják a felnőtteket, mintegy ezek eltartóivá válnak s az emberekben oly mértékben gyökeret ver ez a felfogás, hogy számítva a gyermekek szerzeményére, minél korábban köttetnek házasságok.

Legszánalmasabb állapotok fejlődtek ki e téren a gyáripar legtypikusabb hazájában Angliában. A szegényházak seregestől szolgáltatták, mint ENGELS írja, a gyáraknak a gyermekmunkásokat. Közösén laktak és étkeztek, egyenruhát kaptak, a legdurvább, rabszolgákhoz hasonló bánásmódban részesültek e szerencsétlenek munkaadóik részéről. 1796-ban azonban már tiltakozás hallik e rendszer ellen s 1802-ben törvényt is hoznak, mely ugyan a kirívóbb visszaélések megszüntetését czélozta előzetesen, de végeredményben tovább nem jutott, minthogy megtiltotta 8—9 évnél fiatalabb gyermekek alkalmazását. Ennek daczára 1833-ban egy bizottság megállapítja, hogy a gyárak igen gyakran alkalmaznak 6—7 éves gyermekeket, továbbá a 6—9 éves munkások naponta az étkezési idő leszámításával 14—16 órát vannak foglalkoztatva s ezenkívül munkaadóik, főként munkavezetőik, kegyetlenül bánnak velök, ütök-verik őket. Annak megítélésére, hogy mily nagy szerepet töltött be ez idő szerint a gyermekmunka, alkalmas az az 1839. évi adat, mely szerint a 419 560 gyári munkás közül nem kevesebb, mint 192.887 vagyis 45·80/0 18 éven aluli volt. Törvénykezési beavatkozások a hihetetlen magas arányszámot valamennyire

csökkentették, de hogy a gyermekmunka a múlt évszázad közepe körüli évtizedben még igen nagy jelentőségű volt s a gyárak egyre növekvő számban alkalmazták a fiatal gyermekmunkásokat, nyilvánvaló lesz alábbi adatokból, melyek szerint csak egy iparágban, a textiliparban, volt

	1850-ben számszerint	1875-ben számszerint	1850-ben ‰-ban	1875-ben ‰-ban
13 éven aluli munkások száma .	40.775	124.805	6.9	12.8
13—18 éves férfi munkások száma . .	67.824	78.364	11.6	8.1
18 éven felüli férfi munkások száma	165.909	255.367	28.3	26.2
13 éven felüli női munkások száma	312.134	515.415	53.2	52.9

Nem kevésbé divott a gyermekek munkaerejének kizsákmányolása a többi államokban is. SISMONDI panaszkodik a fölött, hogy a continens fővárosaiban a munkások a gyárak által kényszerítettnek, hogy gyermekeiket egészen zsenge fiatal korukban munkára hajtsák. Francziaországra nézve 1839—1840-ben közzétett jelentések különösen iparral bíró vidékeken igen szánalmasnak festik a gyárakban dolgozó gyermekmunkások helyzetét. 1841-ben a gyárakban s mechanikus motorokkal felszerelt bányavállalatokban dolgozó gyermekmunkások védelmére törvényt hoznak, azonban az 1867-ben e törvény hatása megállapításának érdekében tartott enquête valami kedvező eredményeket nem vetett felszínre. A 7.959 a törvény határozmányai alá eső üzemben 99.212 gyermek találtatott, kik közül 5.005 nyolcz tiz, 17.471 tiztizenkettő, a többi 12—16 éves korban volt.

Az ipar fejlődésével és kialakulásával párhuzamosan öltött nagyobb arányokat a gyermekmunka a Németbirodalomban is. 1824-ből egyes ipari vidékekről vannak jelentések is ez irányban, a melyek egyáltalán nem nyilatkoztak kedvezően a gyermekek igénybevételeéről. Iserholmban például már 6 éves gyermekek teljesítettek gyári munkát naponta reggeli 6 órától esteli 8 óráig dolgozva. Hasonló helyzet uralkodott Düsseldorfban és Aachen ben is. Össze-

foglaló adatok azonban, a melyek feltárnák a helyzetet, nem állanak rendelkezésre. Oka ennek egyrészt a Németbirodalom régi tagoltsága; az egyes, ezelőtt önállósággal birt részekre vonatkozólag pedig az, hogy legtöbb államban a gyáripár elég kis keretekben mozgott, s így csekély kivétellel nem mutatkozott szükségessége annak, hogy a gyermekmunka terjedelme iránt érdeklődiének. Csak az egy állammá válás, vagyis 1870 után kezd a német nagyipar szárnyait hatalmasan bontogatni, s midőn 1875-ben egynéhány leginkább gyári jellegű iparágról rendeztetik enquête, a felvétel körébe vont 880 ezer munkás közül 88 ezer fiatal munkást találtak és pedig 24⁰/o-ban 12—14, a többit pedig 14—16 éves korban.

Nem követjük tovább az egyes államok régi viszonyainak ismertetését. Kétségtelen, hogy a hol a gyáripár többé-kevésbé megvetette lábát, ott teljesen azonos viszonyok uralkodtak. A gyárakban alapelvűvé vált, mint legolcsóbb munkaerőt, minél több gyermeket dolgoztatni. A társadalom és állam egyaránt némán tűri ezt, s csak midőn már ijesztő állapotok lesznek, s látja, hogy az agyonfárasztott s e mellett rosszul táplált, egyáltalán nem gondozott gyermekek ezrei mint csenevészede nek el, súlyednek szellemileg s erkölcsileg, ébred tudatára annak a nagy veszedelemnek, a mit a túlüzött gyermekmunka rejt magában. A helyzet megváltóztatása érdekében azonban nem vétetnek igénybe radikális eszközök, hanem első időkben mindennek eleget vélnek tenni az által, hogy törvényesen állapítják meg a korhatárt, a mely időponttól a gyermek gyári munkára alkalmazható, valamint megszabják az egész zsenge korban levő gyermekek munkáltatási időtartamát. Arra sem fordítatik kellő gond viszont, hogy ez egyszerű törvényes korlátozások betartásának. Mindenütt kijátszák azokat. Legérdekesebb példát találni erre Angliában, a hol törvény kimondván, hogy 13 éven aluli gyermek napi 6 óránál tovább munkában nem tartható, egyrészt a szülők kapzsisága és nyomora, másrészt — a mint igen he-

lyesen utal erre MARX — a munkaadók érdekeit szolgáló orvosok megállapítása folytán egyszerre minden a gyárakban alkalmazott gyermek 13 éves lett.

Gyökeres átalakulás csak akkor következik be, a midőn megszületvén a munkáskérdés, az állam a munkásvédő törvényekkel megteremteni törekszik a modern társadalom munkarendjének nagyobb részét, különös súlyt helyezvén arra, hogy első sorban is a munkások egészségi és kulturális érdekei kibékítésének a tőke féktelen törekvéseivel. Hatalmas erőt kölcsönzött a gyermekmunkások védelmét célzó törekvéseknek a cultura és tudomány haladása is. Ezek nyomása alatt mindinkább megrögződik a felfogás, hogy nemzeti, de gazdasági s egyéb érdekek is parancsolóan követelik, hogy a gyermekévek a jövő tevékenység intenzívebbé válása érdekében ez egyének testi és szellemi képességeinek minél erőteljesebb kifejtésére fordítottassanak. A gyermekek munkaerejének rosszul értelmezett kihasználása helyett az a szempont jut folyton fokozódó mérvben előtérbe, hogy a munka oly határok közé szoríttassék, hogy a fiatal szervezet károsítást ne szenvedjen. A modern sociálpolitika még itt sem állapodik meg, hanem teljes erélylyel törekszik annak megvalósítására is, hogy a gyermek szellemi kiképzése se hanyagoltassék el.

Ily tényezők hatása alatt születnek meg a különböző államoknak a gyermekmunkára vonatkozó törvényei, a melyek megállapítván az alkalmazás korhatárát, a még megengedett idő maximumát, megszabván a munkaközben tartandó szüneteket, megtiltván vagy csak korlátozván a gyermekek éjjeli alkalmaztatását, meghatározván azokat az iparágakat, a melyekben a munka végzése gyermekek által tilos, gondoskodván a gyermekek szellemi kiképzéséről stb. stb. több-kevesebb szerencsével érvényt iparkodnak szerezni a fentebb vázolt szempontoknak.

A kérdés teljes és egészen helyes megoldásával azonban ma még egy állam sem dicsekszik. Sőt

lehet mondani, hogy legtöbb helyen a megvalósítandó sociálpolitikai feladatok közt homloktérben áll a gyermekmunka megfelelő szabályozása. Jellemző talán erre nézve az is, hogy alig akad culturállam, a mely az utolsó két évtizedben ne hozott volna ily irányú törvényt, ne módosította volna régebbi törvények intézkedéseit mindig azzal a kilátással, hogy ezek az intézkedések folytonos kiegészítésre, pótlásra szorulnak.

Mindez viszont eléggé igazolja, hogy oly kérdéssel állunk szemben, melyről kíváncsok, hogy teljesen tájékozottak legyünk. Szinte bámulatos, hogy maga a statisztika eddig elég súlyt nem fektetett erre. Ha tudjuk azonban, hogy a sociálstatisztika csak most bontakozik ki teljes erejével, megértjük a dolgot. Ma, ha az egyes államok statisztikai adatgyűjtéseit átkutatjuk, a gyermekmunkáról körülményesebben tájékoztató adatokhoz alig jutunk. Általánosságban meg lehet állapítani, hogy a népszámlálások és az iparfelügyelői jelentések azok, a melyek nagy vonásokban érintik e társadalom-, gazdaság- s nemzetpolitikai szempontból oly fontos kérdést, és csak itt-ott, mint első kísérletekkel találkozunk speciális felvételekkel. Bármily sovány anyag is áll azonban rendelkezésünkre, nem lesz céltévesztett dolog, ha ezt vizsgálódásunk tárgyává tesszük, valamint ez alapon az egyes módszerek bírálatát nyújtva keresünk valamely módot, miként tehetnők hazánkban a gyermekmunkát komoly statisztikai megfigyelés tárgyává.

Már felkölti figyelmünket az a tény, hogy az az állam, a melyben a gyermekmunka elsősorban a legnagyobb fokban nyilvánkozott meg az ő veszedelmes következményeiben, vagyis Anglia nem rendelkezik megfelelő adatokkal az újabb időkről. Annál meglepőbb ez, mert lépten-nyomon hallani ma is panaszt a gyermekek túlmunkáltatása ellen. Különösen támadások tárgya a félnapi rendszer (Half time system), mely szerint a tanköteles kor Angliában 5—14 év lévén, 12 évet meghaladó gyermekek félnapot iskolában, félnapot gyárban töltenek. Ez a

rendszer nemcsak a legkárosabban befolyásolja e gyermekek testi és szellemi képességeit, hanem alkalmat szolgáltat a gyermekmunka minél erősebb igénybevételére, sőt az iskolát rendszeren látogató tanulók haladását is hátráltatják a nehéz munka által kifárasztott s így gyengébb felfogóképességű gyermekek. Az agitáció e rendszer ellen utóbbi években oly nagy volt, hogy a közoktatásügyi minisztérium interparlamentáris bizottságot küldött ki az iskolázási kötelezettség alól való részleges felmentés kérdésének tanulmányozására. (Partial exemption from school attendance.) E bizottság megállapította, hogy 1906/7-ben 47.500 tanuló (12—14 éves) látogatta csak félnapon át az iskolát, s töltött másik félnapon át 7—8 órát, sőt többet is dolgozva a gyárban. Teljesen jogosultaknak bizonyultak a testi és szellemi fejlődésre gyakorolt hátrányai is e rendszernek s e gyermekek kimerülésére mint bizonyítékot hozták fel, hogy 10.000 ily munkásra 51 baleset jut, míg a felnőtt munkásokra teljes napi munka mellett csak 62. A veszélyeztetés tehát a gyermekmunkásoknál több, mint kétszeres. Javasoltatott is a bizottság által, hogy 1911-től kezdve 13 éven aluli tanuló felmentésben ne részesíttessék.

Már a félnapi munkarendszer sejteti, hogy Angliában ma is nagyon elterjedt a gyermekmunka. De vannak más adatok is, melyek e mellett bizonyítanak. A »Home office« újabb közlései szerint ugyanis 1908/9-ben a textilipari 1.087 ezer munkás között 261 ezer 18 éven aluli volt, a mi 25⁰/_o-nak felel meg. Továbbá ugyancsak a nevezett hivatal részéről 1909-ben Birminghamban tartott egyik ülésén hozzávetőleg konstatáltatott, hogy Angliában a legnagyobb nyomor között mintegy 150—200 ezer gyermek űz utcza elárusítást (ujszágok, virágok stb.) De még inkább igazol bennünket feltevésünkben az a tény, hogy maga az angol gyári munkásosztály tiltakozik a gyermekmunka korlátozása ellen, melyet fontos mellékkereseti forrásnak tekint. Végül maga az 1901. évi s többek közt a gyermekmunkát szabályozó Factory and Workshop Act is — bármennyire sok üd-

vös intézkedést is tartalmaz — az által, hogy 14 éven aluli gyermekeknek, ha munkára való alkalmatosságukat orvosi bizonyítvány indokolja, a gyári munkában való felvétel engedélyezhető, nagy mérvben hozzájárul a gyermekmunka elterjedtségének előmozdításához, minek tanubizonysága az, hogy a fentebb említett 261 ezer textilipari fiatal munkás közt mintegy 14 15⁰/₀, tehát közel 40 ezer 14 éven aluli, tehát tanköteles gyermek volt.

Ez a pár adat a gyermekmunkáról édes kevés. 1906-ban azonban a Census of Production Act elrendeli egy nagyszabású üzem s termelési statisztikának összeállítását. A felvétel részletei, valamint más adatok sem kerültek nyilvánosságra. Remélhető ellenben, hogy az adatgyűjtés kellő világításban mutatja majd be a gyermekmunkát, illetve a gyermekmunkások különböző életviszonyait is.

Franciaországban az ötévente tartott népszámlálások megállapítják foglalkozási ágak s egyes fontosabb ipari s kereskedelmi csoportok szerint a 18 éven aluli munkások számát. Az adatok feldolgozása annyira eltérő volt az egyes népszámlálások alkalmával, hogy összehasonlításra nem igen alkalmasak. Sokkal többet mondók a »Commission supérieure du Travail« adatai, a melyeket az iparfelügyelők szolgáltatnak. E jelentések szerint 1897-ben az ipari segédszemélyzetnek még 16·7⁰/₀-a 18 éven aluli egyén volt, de az utolsó évek törvényes intézkedései folytán, a melyek több védelmet biztosítanak a fiatalok munkásoknak, megrövidítették munkaidejüket, meghatározták, hogy milynemű s mely határig megterhelő munkát végezhetnek stb; az arányszám az 1908. évi jelentés szerint jelentékenyen alászállt. Ugyanis a felügyelet alá tartozó 545.932 üzemből 321.778 férfi s 279.846 női 18 éven aluli munkás találtatott, előbbiek 7·9, utóbbiak 6·9⁰/₀-át téve az összes férfi, illetve női munkásoknak. Érdeemes megemlíteni azt is, hogy a különböző törvények oltalma alá eső 601.624 fiatalelkű munkás közül 367.501-gyel, vagyis 61⁰/₀-kal szemben megállapította-

tott, hogy mennyiben tartatnak be a törvényes határozmányok.

Belgiumban a gyermekmunkával behatóbban az 1896. évi ipari felvétel foglalkozott, megállapítván az iparágonkint foglalkoztatott fiatal munkások számát, valamint ezeknek munkaidejét és munkabérét. Ez adatgyűjtés szerint a belga ipar 1896-ban 76.147 tizenhatéven aluli gyermekmunkást foglalkoztatott, kik közül 50 493 fiú, 25.654 leánygyermek volt. A 671.596 főre rugó ipari munkásságnak a gyermekmunkások 11.3%-át tették. A 16 éven aluli munkások közt 21.201 találtatott olyan, a ki 14 évnél és 439, a ki 12 évnél fiatalabb volt. A 4.681 vállalat pedig a gyermekmunkásokat a felnőtt munkásokhoz arányítva következőkép oszlott meg:

1.737	vagyis	37.1%	volt olyan, melyben	10
1.675	»	35.9	» » » » »	11—25
821	»	17.3	» » » » »	26—50
361	»	7.9	» » » » »	51—100
87	»	1.8	» » » » »	100-on

felüli %-át képezték a 16 éven aluli munkások a felnőtteknek. A 87 vállalat közül, melyekben a gyermekmunkások voltak többségben, 26 textilipari, 10 dohány, 8 nyomda, 7 ruházati, 6 csokoládéipari vállalat volt. 3 olyan vállalat is akadt, mely csak 16 éven aluli munkásokat foglalkoztatott.

A kőszénbányák leszámításával 61.652 gyermekmunkásnak állapítottatott meg a munkaideje és pedig:

8 órát s kevesebbet dolgozott	3.114	vagyis	5.1%
8—9 órát dolgozott	4.386	»	7.1 »
9—10 » »	21.019	»	34.1 »
10—11 » »	18.703	»	30.3 »
11—12 » »	13.697	»	22.1 »
12 óránál többet dolgozott	733	»	1.3 »

Az adatok a gyermekek munkaerejének erős kihasználásáról adnak számot, a mit még fokoz az a körülmény, hogy a munkabérek viszont erősen a minimum felé hajlanak. 70 688 fiatal munkásnak állapítottatott meg ugyanis a munkabére, a mely volt frankokban:

0.5 fr.-nál kev. 17.229 gyerm.-munkásnál vagyis 24.4%-nál					
0.5 — 1 frank	21 192	»	»	»	30.0 » »
1 — 1.5 »	19.723	»	»	»	27.9 » »
1.5 fr. és több	12.546	»	»	»	17.7 » »

Nagyobb érdeklődést vont maga után az utóbbi években a gyermekmunkások viszonyai után való kutatás az északamerikai Egyesült-Államokban. Okot szolgáltatott már erre az egyes censusok adatai. Az 1900. évi census 1,750 178 10—16 éves gyermekmunkást tüntetett fel és pedig 1,061.971-et az őstermelés, 688.207-et a többi, s túlnyomórészt az ipari foglalkozások körében. Ugyancsak ez a census a közbehozott törvényes intézkedések daczára a gyermekmunkának folytonos emelkedéséről tanuskodik, a mennyiben 1880-tól 1900-ig a 10—16 éves gyermekmunkások száma 12%-al emelkedett, mintegy 3—4%-kal haladva meg a hasonló korú gyermekek összes számában mutatkozó emelkedést. Megállapította továbbá az 1900. évi népszámlálás azt is, hogy a kezdő foglalkozást űző gyermekek közül 8.2% 10 éves, 10% 11 éves, 17.3% 13 éves, 25.9% 14 éves és 36.1% 15 éves volt. Erősen vannak képviselve tehát az alsó korosztályok. A gyermekmunkának kapcsolatban a női munkával való ily erős s folyton fokozódó igénybevétele az amerikai női de más egyéb egyesületeket is arra indított, hogy tegyék komolyabb megfontolás tárgyává e kérdést. E célból alakult a »Child Labour Committee« is, a mely feladatának tekinti minél hatékonyabb küzdelem kifejtését a gyermekmunka visszaszorítása ellen. Ez egyesület, minthogy a censusnak adatai egyrészt nagyon szűk korlátok között mozognak, másrészt pedig mivel a számlálóbiztosok igen gyakran a ténylegesnél idősebbeknek jelzik a bérért dolgozó gyermekmunkásokat, úgy a 10 éven, mint 16 éven aluliakat, megbízhatatlanok, tervbevette egy nagyobb szabású felvétel végrehajtását is. Az adatgyűjtés nemcsak az egyszerű számbeli megállapítását adná a foglalkoztatott gyermekeknek, s nem elégednék meg tisztán a munkabérre és munkaidőre vonatkozó adatokkal, hanem kimerítő tájékozást volna hivatott

adni többek között a gyermekek által végzett munka természetéről, ennek a physikai és szellemi fejlődésre gyakorolt hatásáról. Bizonyos biztosítékot kívánván szerezni pedig arra, hogy az eredmények minél jobban megközelítsék a valóságot, a kormeghatározásnak valamely hitelesebb formáját (pl. hogy az egyéni bevalláson kívül keresztlevel, iskolai bizonyítvány vagy más hasonló jellegű irat alapján ellenőriztessék a kor) kívánja a gazdasági munkába lépő gyermekeknél, a mi mindenesetre meggátolná a felületes adatok bejegyzését s az így nyert adatok valamely támpontot nyújtának arra, hogy a szükséges korhatár kellően betartatik-e, nem talál-e sok egész zsengekorú gyermek hamis bevallás és korbeállítás alapján elhelyezést a gyárakban s más gazdasági munkálatokban. Az adatszolgáltatás ez irányú teljességét előmozdítani óhajtván, kíváncsnak jeleztetett, hogy az iskolák is adjanak felvilágosítást arra nézve, hogy hány 8—14 éves nem teljesíti iskolalátogatási kötelezettségét, s mily okból.

Hogy ez az adatgyűjtés végrehajtatott volna, erről nincs tudomásunk. Ma azonban oly erős már a társadalmi agitáció a gyermekmunkának az egész Unió területén egységes s teljesen új alapelveken alapuló szabályozását illetőleg, hogy szavát még a törvényhozásban is hallatja. Az 1908. évi márczius hónapban egy senátusi ülésen sürgetett már a megoldás, hivatkozva arra, hogy a gyáripar évente mintegy 10.000 gyermeknek oltja ki életét, s mintegy $\frac{1}{4}$ millió gyermeket tesz a degeneráció s legkülönbözőbb nehéz betegségek áldozatává. Kétségtelen, hogy a legislatív munkásságot a tények alapos felderítése fogja megelőzni s a statisztika fogja alapját képezni a contemplált új intézkedéseknek.

Az Északamerikai Egyesült-Államokban tehát kezd már megérlelődni az a felfogás, hogy a népszámlálások nem ölelhetik fel a maga összes viszonylataiban a gyermekmunka statisztikáját. A népszámlálások annyira különböző irányú, mint demographiai, gazdasági, kulturális, sociális stb. életviszonyt vonnak vizsgálódásuk körébe, hogy egyes speciális

kérdések részleteibe nem hatolhatnak. Hasonlóképen a kizárólag csak foglalkozási statisztikák, avagy általános ipari statisztikák is oly sok szempontból teszik a gazdaság-társadalmi életet, vagy ezek nagyobb területeit vizsgálat tárgyává, hogy részletkérdésekkel teljesen kimerítően nem foglalkozhatnak. Ha ily irányú adatgyűjtések tájékoztatnak a gyermekmunkások számáról avagy még ezenkívül bér- és munkaidő viszonyaikról, megfeleltek feladatuknak. Viszont elvitázhatatlan, hogy a gyermekmunka a mai szociálpolitikának sokkal bonyolultabb és szövevényesebb kérdése, mintsem hogy ily nagy általánosságban mozgó adatok bárkit is kielégíthetnének, annál is inkább, mert az ily nagyszabású felvételek sokkal több alkalmat nyújtanak különböző érdekek összejátszása folytán a hamis adat bevallásnak is s így az eredmények nem eléggé megbízhatók.

A mi pedig az iparfelügyelők jelentéseit illeti, azok még kevésbé felelnek meg a célnak. Nagy hátrányuk már az, hogy a gazdasági életnek csak egy meghatározott, habár mindenesetre a gyermekmunka szempontjából legnagyobb jelentőségű területére az iparra vonatkoznak. De ez irányban sem teljesek, mert rendszerint csak a gyárakra szorítkoznak. A gyermekmunka számottevő része tehát még az ipar körén belül is figyelmen kívül marad, de az ellenőrzés alatt álló üzemekre vonatkozó eredmények is igen fogyatékosak a kérdés megítélése szempontjából, mert minden egyéb szempont mellőzésével csupán a törvényes határozmányok érvényesüléséről nyújtanak némi felvilágosítást.

Ily állapot mellett önként előáll a gyermekmunkára vonatkozó önálló adatgyűjtésnek a szükségessége. Mig azonban ez az Egyesült-Államokban ez idő szerint csak terv, addig Európában akadnak egyes államok, mint Svájc, Németország és Ausztria, a hol már eszközöltek ily felvételeket. A következőkben ezeket fogjuk vizsgálni, természetesen a gyermekmunka teljes megvilágítása érdekében felhasználva a rendelkezésre álló egyéb adatgyűjtések eredményeit is.

Svájcban a gyermekmunka nagyságáról az ipar-felügyelői jelentések nyújtanak nagyon halvány képet. Ezekből megtudjuk, hogy 1880-ban a gyermek és ifju 18 éven aluli munkások 14⁰/o-át tették a gyári munkásoknak, a mely arány az utóbbi években némileg alászállott. 1901-ben a »Gemeinnützige Gesellschaft« tervbe véve egy gyermekmunkára vonatkozó adatgyűjtés végrehajtását, dr. Schuller ipar-felügyelőt s egyuttal statisztikust bízván meg a kérdő iv megszerkesztésével. Az adatgyűjtés a tanköteles gyermekekre terjedt ki, a mennyiben ezek valamely gazdasági munkát teljesítettek s végrehajtói a tanítók voltak. A kérdő iv 3 részből állt: az első a tanulók számát és korviszonyait tudakolta, a második rész arra nézve tartalmazott adatokat, hogy a foglalkoztatott gyermekek minő munkát végeznek, mennyi időn át és mily bérért, a míg a harmadik rész arra volt hivatott, hogy a végzett munkanemnek hatását s befolyását megállapítsa a gyermekek testi és szellemi fejlődése és morális élete szempontjából. A 24 svájci kantonból 13 vett részt az adatszolgáltatásban s a végrehajtott felvétel eredményei 1906-ban tétettek közzé elég kedvezőtlen színben tüntetvén fel a gyermekmunka szerepét.

6.090 kérdőíven 279.551 tanulógyermekről érkezett be adat, a kik közül 149.083, tehát 53⁰/o valamely keresettel járó foglalkozást üzött. Egyes kantonokban a tanulók ³ 4 része ezek közé tartozott így Freiburgban és Appenzellben 74, Aargauban 78⁰/o-ra rugott az arányszámuk. A foglalkoztatási idő 4—6, sőt ennél több óra is volt naponta, 2.790 gyermeknek még a vasárnapja sem volt szabad. 12.000 oly tanuló akadt, a ki a korai reggeli (4—6) órákban, és több mint 5000, a ki a késői 8—11 sőt még későbbi esteli illetve éjjeli órákban volt foglalkoztatva. Legszármalmasabb helyzettel az őstermelésben szolgálatban levő gyermekek bírtak, a kik 12—15 órát dolgoztak naponta. Szembeötlő adata az enquêtenek, hogy a foglalkoztatott gyermekek mintegy 40⁰/o-a nem oly fejlett, hogy a rájuk bízott munkát testi szervezetük károsodása nélkül végezni

tudnák. Önként értetődő, hogy sok köztük a beteg, különösen a tüdővész pusztít el nagy hányadot. Nagy rész elcsenevészedik s a mi szellemi életüket illeti, elfáradván a munkában, csak tehernek érzik a tanulást, s kellő haladást nem képesek felmutatni.

Az erkölceiket is károsan befolyásolja a gazdasági munkában való részvétel. A mint a tanítók jelentései jelzik, az ily gyermekek közt erősen elterjedt az alkoholizmus, s sokan nélkülözvén a szükséges felügyeletet és gondozást, a bűn útjára tévednek.

Még több adat áll rendelkezésünkre a gyermekmunkáról a Németbirodalomban, a mely az európai államok közt különben egyike azoknak, a hol a gyermekek foglalkoztatása nemcsak nem veszt, hanem folyton nyer méreteiben. A gyermekmunka terjedelmének megállapítására különben három forrás áll rendelkezésre. Az első az iparfelügyelők jelentései, melyeknek eredményeit évente közlik a »Vierteljahrshefte zur Statistik des Deutschen Reichs.« Ez adatok szerint az iparfelügyelet alatt álló gyárakban foglalkoztatva volt:

	12—14	14—16	12—16
	éves gyermekek száma volt		
1882-ben . .	14.600	123.543	138.143
1890-ben . .	27.485	214.252	241.737
1895-ben . .	4.327	217.422	221.749
1902-ben . .	8.077	316.303	324.380
1905-ben . .	10.245	382.264	392.509
1909-ben . .	11.545	446.540	458.085

Szemünkbe ötlik rögtön, hogy míg 1882-től 1890-ig emelkedés észlelhető, itt hirtelen csökkenés következik be, de már 1905-ben ismét emelkedés áll be, mely lassú arányokban tovább is folytatódik. Az 1890 után bekövetkező változás a gyermekeknek ipari munkában való foglalkozásáról szóló törvény 1891. évi novelláris intézkedéseivel kapcsolatos, a melyek a 14 éven aluli gyermekek foglalkoztatását gyárakban és műhelyekben erősen megszorították. A törvényes korlátozások dacára mégis igen meglepő a gyermekmunkások szakadatlan és igen nagy arányú szaporodása. 1882-höz képest 1909-ben 253%-kal, de 1902-vel szemben is 41·2%-kal

több gyermek állott gyári munkában. A hivatalos jelentések (»Amtliche Mitteilungen«) az emelkedést az ipari munkások száma általános szaporodásának tudják be, a mi, hogy nem felel meg a valóságnak, igazolja az a tény, hogy a gyári munkások 1902—1909-ig csak 25—27% körül, tehát 14—16%-kal kevésbbé szaporodtak meg, mint a gyermekmunkások. A Németbirodalmat jellemző nagy ipari fejlődés, melynek nyomán erős kereslet jelentkezik a munkaerők iránt, teszi szükségessé a gyermek és női munkások minél sűrűbb csapatainak beállítását. E mellett kivált a 14 éven aluli gyermekmunkások számának növekedése jogosulttá teszi azt a feltevést is, hogy a munkaadók újabban a törvényes korlátozásokban nem találhatnak oly nagy akadályt a gyermekmunka igénybevételét illetőleg, mint ezelőtt.

A németbirodalmi iparfelügyelői jelentések alapján azt is megállapíthatni, hogy a különböző iparágakba tartozó gyárak mennyiben vesznek igénybe gyermeki munkaerőt. A fontosabb iparágakat 1909-ben ebből a szempontból az alábbi kimutatás mutatja be:

	100	
	14 éven aluli	14—16
	éves gyermekmunkás	közül jutott
a textiliparra	31·5	18·1
a gép, szerszám stb iparra	7·7	13·6
a fémiparra	10·5	12·6
a ruházati iparra	11·6	10·8
az élelmezési »	10·3	10·1
a bányászatra	1·2	9·1
a faiparra	5·5	5·6
egyéb iparra	21·7	20·1
	100·0	100·0

Ha pedig azt kutatjuk, hogy az egy-egy gyárra eső átlag gyermekmunkásszám mint alakul, akkor arra az eredményre jutunk, hogy az első helyen a bányászat, kohászat és tőzegkiásás áll, a hol átlag egy gyárra 24·3 fiatal (14—16 éves) munkás jut, majd a textilipar következik 9·9, a vegyészeti ipar 8·0, a papírosipar 7·0, a gép, szerszám stb. ipar 6·3 és a bőripar 6·0 átlagszámmal.

Megfelelőbb megítélését nyújtják e gyermekmunkának a foglalkozási felvételek, a mennyiben minden egyes foglalkozási ágra megállapítják az alkalmazott gyermekmunkásokat. A legutolsó ily felvétel 1907-ben történt s ennek eredményei a 14 éven aluli gyermekmunkásokra vonatkozólag a következő változásokat mutatják 1895-tel szemben. Volt:

	a 14 éven aluli foglalkoztatott gyermekek			
	száma	aránya	1.000 munkás közt	
	1895-ben	1907-ben	1895-ben	1907-ben
Östermelés	135.125	218.261	16.3	22.0
Ipar és bányászat	38.267	62.008	4.6	5.5
Kereskedelmi for- galom	5.296	11.067	2.3	3.2
Házi cselédek és kü- lönböző ágbeli bérmunka	35.313	3.239	14.2	7.0
Egyéb foglalkozás	953	2.215	1.2	1.2
Összesen	204.954	296.790	9.8	11.1

Általában, valamint a gazdasági szempontból legjelentősebb foglalkozási ágakban a gyermekmunka nőtt terjedelemben. Érdekes volna a 14—16 éves foglalkoztatott egyének számbeli alakulását is ismerni a két utolsó felvétel alkalmával, azonban 1907-et illetőleg a korral összevetett foglalkozási adatok még nem állanak rendelkezésre. Az ipari népességre vonatkozólag ellenben, minthogy itt az östermeléstől eltérőleg a 14—16 éves segédszemélyzet is részleteztetik, az összehasonlítás megtehető:

	volt a 14—16 éves ifjú munkások		növekedés	
	száma	száma	1895—1907-ig szám szerint	%-ban
	1895-ben	1907-ben		
Ipar, beleértve a bányászatot is	466.555	641.027	174.472	37.4
Kereskedelem és forgalom	78.566	86.068	7.502	9.5
Összesen	545.121	727.095	181.974	33.4

A foglalkozási felvételek adatai nem összhangzóak az iparfelügyelők jelentéseinek eredményeivel. Az emelkedés itt jóval alacsonyabb, mint sem igazolná a gyermekmunkásoknak az iparfelügyelet által jelzett hatalmas szaporodását. Az eltérést azonkívül, hogy ily általános felvételek, amint már fentebb kifejtettük,

a téves felfogásoknak tágabb tért engednek s különösen sok alkalmat szolgáltatnak arra, hogy oly gyermekek, kiknek a kereset megélhetésüket nemcsak nem biztosítja, hanem még az életköltségek számottevő hányadát sem fedezi, eltartottaknak tekintessenek s így vallassanak be, főként az okozza, hogy csupán azokról a gyermekekről adnak külön számot, a kik valamely foglalkozást, mint fő keresetforrást üznek. Tudvalevő pedig, hogy úgy az iparban, mint más gazdasági ágban is igen tekintélyes számot tesznek a napnak, az évnek bizonyos részében csak mellékesen foglalkoztatott gyermekek, a kik ennek folytán a megfigyelés körén kívül maradnak.

A foglalkozási statisztikának eme hiánya készítette többek között első ízben 1898-ban, később 1904-ben a németbirodalmi irányadó tényezőket arra, hogy külön adatgyűjtések révén győződjenek meg a gyermekmunka terjedelméről s különböző viszonyairól. Az 1898. évi felvétel csak a gyárimunka leszámításával ipari munkát folytató tanköteles vagyis 14 éven aluli gyermekekre szorítkozott. Célja volt az adatgyűjtésnek adatokat szolgáltatni az így foglalkoztatott gyermekek életviszonyainak törvényhozási szabályozásához. Kiterjedt az adatszolgáltatás a birodalom teljes területére s csak Württemberg volt az a mely csak részleges felvételt eszközölt. Az általános alapelv volt, hogy a foglalkoztatott gyermekmunkások számának megállapításán kívül adatokat kell szerezni kor, bér s munkaidő viszonyaikról, továbbá minél körülményesebben megtudakolandó az üzött munka neme és természete, valamint tájékozódást kell szerezni a helyiségekről, a melyekben dolgoznak s végül kutatni azt, hogy a foglalkoztatás minő befolyással van a gyermekek egészségi, szellemi s morális életére. Az adatgyűjtés végrehajtásával Bajorországot és Brémát kivéve, a hol ezt a rendőri hatóságok teljesítették, a tanítók bizattak meg.

Kétségtelenül a felvétel eléggé alaposan törekedett megvilágítani a felvetett kérdést, de mivel az egyes államok nem egységesen szerkesztett kérdőívet használtak s így az egyik többet, másik kevesebbet tudakolt, az eredmények értékükben sokat veszítettek.

Megállapította e felvétel mindenek előtt, hogy a tanköteles vagyis 14 éven aluli gyermekek közül 544.283 vagyis 6·5⁰/₀ valamely a gyári munkán kívül álló ipari foglalkozást űzött. Vidékek szerint nagy különbségek voltak.

Míg nyugati s keleti Poroszországban, Pomerániában, Posenben, Meklenburgban stb., a hol az őstermelés képezi a népesség fő kereseti forrását, s így ez foglalkoztatja a gyermekeket is, csak egy pár százalék az arányszám, addig az ipargazdag vidékek, a nagyobb városok feltűnően kiemelkednek hatalmas arányszámaikkal. A következő táblázat bemutatja azokat a vidékeket, városokat stb., a hol legalább 10⁰/₀-a a tanköteleseknek ipari munkát űzött.

Szászország	22·8 ⁰ / ₀	Reuss	13·5 ⁰ / ₀
Szász-Altenburg	19·2 »	Berlin	12·8 »
» Meiningen	16·4 »	Schwarzburg-	
Schwarzburg-		Sonderhausen	10·7 »
Rudolfstadt	16·4 »	Szász-Weimar	10·1 »
Szász-Coburg-Gotha	15·2 »	Lübeck	10·0 »

Figyelemreméltó, hogy oly helyeken, a hol az otthoni munka nagy szerepet játszik, mily sok gyermek vonatik be a munkába. Szász-Coburg-Gotha egyes ily helyein 80⁰/₀-ot, Sonnebergben s vidékén a gyermekjáték készítés folytán 57⁰/₀-ot tett az ipari munkával foglalkozó tanköteles gyermekek száma.

Egyik igen érdemleges része volt a németbirodalmi felvételnek, hogy rendkívül részletezte a folytatott munkanemet. Nem elégedett meg azzal például¹, hogy valaki a porcellán iparban foglalkozott, hanem külön kutatás tárgyává tette, hogy túlnyomórészt itt minő természetű munkát folytat, így többek között porcellán alakokat formál, porcellánt fest, önt, tisztít, gombokat készít stb. Ily adatok alapján lehet csak igazán megítélni, hogy mennyiben folytatnak a gyermekek egészségüket erősebben vagy kevésbé veszélyeztető munkát, Ez eredmények alapján a birodalmi statisztikai hivatal, a mely különben az egész anyag feldolgozását végezte, külön is csoportosította a gyermekmunka szempontjából nagyobb veszélyességű foglalkozásokat. E végtelenül tanulságos részletekre

itt nem térhetünk ki, de utalunk az 1900. évi »Vierteljahrshefte zur Statistik des Deutschen Reichs« 14. füzetére, a hol ezek az adatok teljesen feldolgozva megkaphatók. Itt megelégszünk egy néhány nagyobb csoportra vonatkozó adat közlésével. A foglalkoztatott 532.283 (Württembergre vonatkozó hozzávetőleges 12 ezer gyermek itt figyelmen kívül marad) az oldalt megnevezett foglalkozást üzte:

	szám szerint	%
Ipar	306.823	57.6
Kereskedelem	17.623	3.3
Forgalom	2.691	0.5
Vendéglői, fogadó stb. ipar	21.620	4.1
Kihordó szolgálat	134.830	25.5
Egyéb ipari munka	47.696	9.0
Összesen	532.283	100.0

Mig a foglalkoztatásra vonatkozó adatok teljesen egyöntetűek voltak, addig a többi kérdésre nézve csak részleges adatokat eredményezett a felvétel. Mindjárt a gyermek nemére nézve igen hiányosak az adatok, mintegy 40⁰/₀-ról ez a körülmény nem volt feltüntetve. A mi pedig korviszonyaikat illeti, erre nézve csak Poroszország, Hessen s Reuss szolgáltatnak — de ezek is csak jelentéktelen részben — adatokat. Annál sajnálatosabb ez, mert e pár adat is arra enged következtetni, hogy elég tekintélyes a 6—8 s egyáltalán a 10 éven alul foglalkoztatott gyermekek száma.

A munkatartamra vonatkozólag 7 állam gyűjtött adatokat. Legtöbbet érők a poroszországi adatok. Itt az tudakoltatott, hogy a gyermekek hány napon át foglalkoztatnak hetenként s az eredmények szerint 6¹/₀ 5—7 napon át. Akkor volna ez adat igen értékes, ha a napi munkaidővel is kombinálva lenne, mert jobban ki van téve a gyermek, naponta 8 órát 2—3 napon át dolgozva a kizsákmányolásnak, mint ha egész héten át, de napjában csak 3—4 órát dolgozik. Helyes szempontot követtek egyes államok, a midőn a munka folytatásának időpontjára súlyt fektettek, megállapítván, hogy elég gyakori eset, a midőn a gyermekek vagy a késői esteli vagy a korai

reggeli órákban teljesítik munkájukat. Különösen felhívják a figyelmet Szász-Coburg-Gotha jelentései, melyek szerint 63 házi ipart űző helység közül 31-ben tehát ép a felében a munkatartam és a munka időpontja olyan, hogy a legkedvezőtlenebbül befolyásolják a gyermek testi fejlődését.

A munkahelyiségekre, a munka jogi viszonyaira, a bérekre s a munka következményeire vonatkozó adatok oly hézagosak, hogy ezek valamely érdemlegesebb következtetésekre alig használhatók fel. Végeredményként megállapíthatjuk, hogy bár kétségtelen, hogy a németbirodalmi felvétel jöllehet sok érdekes tünetét tárja fel a gyermekmunka kérdésnek, mégis a legtöbb mozzanat felől homályban hagy, a mit elsősorban az adatgyűjtés végrehajtásában jelentkező egységesség hiánya idézett elő.

Külön kell megemlékeznünk arról, hogy a gyermekmunkáról szóló 1903. évi törvény egy határozata folytán 1904-ben egy felvétel rendeltetett el a háztartásban és az őstermelésben foglalkoztatott gyermekekről. A felvétel azokat a tanköteles gyermekeket ölelte fel, a kik 1903. november 15-től 1904. november 14-ig háztartásban vagy őstermelésben bér ellenében dolgoztak. Az adatgyűjtés végrehajtói szintén a tanítók lettek, mint az ipari felvételnél. Maga a kérdőív a gyermekek korát, bérviszonyai, a végzett munkát, a hetenként való foglalkozás tartamát egybevetve a napi munka óraszámával s a bér nagyságát tudakolta. Lényeges szempont volt a felvételnél, hogy a kérdőív az egész birodalomra egységesen állapított meg. Bár a felvétel óta hosszú idő telt el, az eredmények mai napig sem közöltettek s így a felmerülő tanulságokat sem áll módunkban leszűrni.

Míg a németbirodalmi gyermekstatisztikai felvételeket a foglalkozás jellege szerint, a mennyiben őstermelésről avagy iparról, itt is gyákról vagy ezeken kívül álló üzemekről van szó, továbbá a végrehajtásnál követett elvekben területek szerint s végül az adatgyűjtések időpontjában való eltérésben megnyilatkozó tagoltság jellemzi, a mely tényezők

együttes közrehatásának nemcsak azt lehet betudni, hogy általános képet a gyermekmunka-kérdéséről nyerni nem lehet, hanem a melyek az egyes felvételeknek sok tekintetben való sikertelenségét is eredményezik, addig a szomszédos Ausztriában már a gyermekmunka összes nemeit felölelő egységes felvétellel találkozunk. A kormány megfelelő anyagot akarván nyerni a gyermekmunka törvényhozási szabályozásához, 1908-ban a teljes gazdasági életre kiterjedő azonos alapelveken nyugvó statisztikai összeírást rendelt el a foglalkoztatott tanköteles gyermekekről. Ez az adatgyűjtés sem dicsekszik azonban a teljesség jellegével, nemcsak azért, mert mint a svájci és német hasonló számlálások a gyermekmunkások jelentékeny, vagyis a 14—16 éves csoportját mellőzi, hanem még inkább annál az oknál fogva, mert területileg korlátozott, s ennél fogva az iskolába járó gyermekeknek csak egy kis hányadára, szorítkozott. Elvitázhatatlan, hogy a felvétel, mely egyik legméltoőbb s legsikeresebb képviselője különben az úgynevezett reprezentatív statisztikáknak, a területi kiválasztást oly módon iparkodott megoldani, hogy a gyermekmunka összes kinagasló mozzanatait megvilágítsa, de azért a gyermekmunka pontos s biztos megítélését illetőleg mégis eléggé homályban hagy.

A felvételt jellemző alapelvekből megemlítjük mindenekelőtt, hogy az egyik főszempont volt különös súlyt fektetni arra, hogy a legkülönbözőbb jellegű gazdasági területek képviselve legyenek, a mi egyrészt az ipar- és kereskedelmi kamarák, másrészt a mezőgazdasági egyesületek segélyével határozott meg. Az egyes részekben belül találkozunk tehát nagy- és kisvárosokkal, ipart űző helységekkel, vidékekkel, melyek a házi iparnak, községekkel, melyek az otthoni munkának képviselői, továbbá oly területekkel, melyeken az őstermelésnek különböző nemei, mezőgazdaság, erdőművelés, állattenyésztés, zöldség- és gyümölcsstermelés stb., űzetnek. Megérdemli figyelmünket az a tény is, hogy minden esetben bevonattak az adatgyűjtésbe azok a helyek, a melyek lelelczházzal bírnak, tekintettel arra, hogy az ily

gyermeknek leginkább alkalmaztatnak gazdasági munkálatokra.

Az így kiszemelt és a felvétel alapjául meghatározott terület az osztrák államnak mintegy 15—20%-át tette, tehát az összes iskolába járni köteles gyermekeknek is körülbelül megfelelő hányadáról szereztettek be adatok. Az adatgyűjtés végrehajtó közegai a tanítótság köréből kerültek ki, de a végzett munka egészségügyi következményei megállapításánál igénybevétték az orvosok is. Az adat-szolgáltatás teljesítésére tulajdonképpen három kérdőív szolgált: egy az egész iskolára általában, egy másik az iskola egyes osztályaira vonatkozó s végül egy harmadik, minden foglalkoztatott gyermekről kiállítandó egyéni kérdőív. Ezenkívül ott, a hol a tan-köteles kor nem a 14, hanem a 12 évvel záródik le, mint Galicziában, Bukovinában, Dalmáciában stb., külön kérdőív volt, az egyik az ismétlőiskolai látogatottságra, a másik a munkában lévő ismétlő tankötelesekre vonatkozó egyéni kérdőív volt.

Az egyéni kérdőív három részre oszlott. Az első a személyi viszonyokat, mint nem, kor, származás, lakhely, szülők foglalkozása, tette kutatás tárgyává. A második rész a gyermek által folytatott munkára vonatkozott. Kérdeztetett a munkanem, ennek tartama, úgy a nappali, mint az esetleg éjjeli munkaidő, a munkabér, a munkahelyiség egyes viszonyai, tudakoltatván végül az is, hogy a gyermek mely korévétől kezdődőleg vesz részt a gazdasági munkában. A harmadik fejezete a kérdőívnek a munka következményeit vizsgálta, meghatározni törekedvén a folytatott munka befolyását elsősorban az iskolázatásra. E végből külön kérdés tárgyát képezte, hogy tanulási és szabad napokon hány óra a foglalkoztatási idő, hetenként hány napot dolgozik a gyermek, az iskolázás egész vagy félnapi, továbbá a gyermek gazdasági jellegű munkáját előadások előtt, vagy után végzi. Ugyancsak e résznek volt feladata a foglalkoztatás befolyását a gyermek egészségügyi viszonyaira vonatkozólag megállapítani.

Az osztálykérdőívek az összes gyermekek számá-

nak s ezek egyes specziális személyi adatai (nem, kor, származás stb.) feltüntetésére szolgáltak szigazi céljuk abban állott, hogy ily alapon lehetett a foglalkoztatás mérvét megállapítani. Még nagyobb általánosságban mozogtak az iskolai kérdőívek, a melyek egyes adatokon kívül a tanítók s orvosok specziális megfigyeléseit tartalmazták a felvetett kérdést illetőleg, különös figyelemmel a helyi viszonyokra. Megfelelő módosítással különben azonosak voltak az ismétlődő iskolákra, illetve ezek foglalkoztatott növendékeire vonatkozó kérdőívek.

Összesen 148.368 tanköteles s az iskolán kívül valamely foglalkozást űző gyermekről állítottatott ki a felvétel folyamán kérdőív, a melyek számszerű adatai a legrészletesebb feldolgozással a múlt év november hó folyamán tétettek közé »Erhebung über die Kinderarbeit in Oesterreich« czímen az osztrák munkásstatisztikai hivatal által.

A gyermekmunka visszaéléseiben és káros következményeiben elsőízben a gyárpar terén jelentkezővén, teljesen megértjük, ha a szociálpolitika figyelme hosszú időn át, sőt csekély kivétellel még napjainkban is ideterelődik. Gazdasági életüknek minél tágabb területét vesszük ellenben bonczkés alá, meg kell győződünk, hogy másutt is, sőt épen a gyárpart megkötő törvényes határozmányok folytán még fokozottabban látjuk a fiatal, tovább menve az egész zsenge korú gyermekek igénybevételét, nemtörődve ezeknek sem testi, sem szellemi, lelki épségével, nem gondolva arra a veszélyeztetésre sem, a mely egy ily gyermekéveiben agyoncsigázott, munkaerejében kizsákmányolt, elsatnyult nemzedék folytán éri az államot és társadalmat egyaránt. Általános, a gazdasági élet minden részét magában foglaló felvételek, mint az osztrák is épp ebből a szempontból bírnak messzemenő értékkel.

Az osztrák felvétel eredményeiben az első tünet, mely érdeklődésre tarthat számot, hogy a 418 ezer tanköteles közül, a kikre a felvétel kiterjedt 34.5%, tehát több, mint egyharmad gazdasági munkát űzött. Oly magas arány ez, mely minden mástól eltekintve

is a szociális törvényhozás erélyesebb beavatkozását hívja fel. Ha a gyermekek származását nézzük a törvényesek közül kisebb arány (34·6%) folytat valamely az iskolán kívül álló gazdasági munkát, mint a törvénytelenek közül (37·3%). A szülők hiánya mennyire kényszeríti az egész fiatal gyermekeket is, hogy kivonuljanak megélhetésük érdekében a gazdasági élet színterére, igazolja az, hogy a törvényes gyermekeknél a szülőkkal biró foglalkoztatott gyermekek aránya csak 33·8%, addig az egészen árváké 41·5%, a törvényteleneknél az anyátlanoké 48·8% volt.

Az egyes foglalkozások a következő arányokban kötötték le a gazdasági munkát folytatott gyermekeket:

	°/o		°/o
Házkörüli teendők...	18·4	Háztartás és őstermelés...	28·1
Őstermelés...	23·8	Más kombinált foglalkozás...	
Ipar...	11·1	sok...	16·1
Kereskedelem és forgalom	0·9	Egyéb foglalkozás...	0·3
Hordári, kifutó stb. szolgáltatók	1·3		

Vidékek szerint különösen jellegzetesek Cseh- és Morvaország, valamint Vorarlberg, amelyek a gyermekek ipari foglalkoztatásánál tűnnek ki. Indokolja ezt az e vidékeken nagyban űzött textilipar, amely iparág különben is az ipari munkát űző gyermekeknek több, mint a felét vette igénybe.

Korviszonyaik tekintetében mintegy egyötöd volt 6—8 éves s körülbelül a fele 10 éven aluli. Nyilvánvalóvá teszik e rideg számok, hogy a gyermekek mily korán vonatnak munkába. Még jobban kidomborodik ez a tény az azokból az adatokból, amelyek arról adnak számot, hogy a foglalkoztatott gyermekek mely korévükkel kezdték meg gazdasági tevékenységüket. 5—6 éves korukban 40·0%, 7—8 éves korban 35·3%, 9—10 éves korban 19·0%, 10 évnél idősebb korban pedig 6·7% kényszerített munkára. Túlnyomórész 79·9% saját szüleinél dolgozott s egynegyedrészüket 25·9% bért is kapott. Míg az őstermelésnél csak 10·5%-ra rugott a bérért dolgozó gyermekek száma, az iparnál már az 50%-ot meghaladta, sőt egyes foglalkozási csoportokban (hor-

dári, kifutói stb. szolgálatok) a 70⁰/₀ körül járt az arányszám. A négyötödrész 30—52 hetet volt munkában és pedig leginkább a hét 6 nap án keresztül Naponkint többet négy óránál dolgozott a téli időszakban a rendes termelési időben 20⁰/₀, nyári időszakban 40⁰/₀, szünnapokon ellenben 81, illetve 92⁰/₀. Figyelemreméltó tény az is, hogy az utóbbiaknak nyáron több mint a fele (53·4⁰/₀) 8 óránál, és majdnem egynegyede (24·6⁰/₀) 10 óránál hosszabb munkát teljesített naponta. Nem ritkaság az éjjeli munka sem. A gyermekeknek 23·7⁰/₀-ának kisebb-nagyobb mértékben éjjeli munkában is volt része

Érdekesek azok az adatok, amelyek a gyermekmunkának az iskoláztatásra és egészségügyi viszonyokra való befolyását tárják fel. A gyermekek felénél szenvedett az iskoláztatás e miatt és a gyermekek 22·6⁰/₀-ának az egészségi állapotát károsan befolyásolta a folytatott munka. Egészségügyi szempontból legkedvezőbb helyzetet az östermelés mutat, hol csak 17·3⁰/₀-ra rugott a gyengébb egészséggel bíró gyermekek aránya, míg leginkább megtámadja a gyermekek egészségi állapotát az ipar, hol már 29·6-et tett az arányszám.

Megismerve így az egyes államoknak a gyermekmunkáról végzett kutatásait, az első leszűrődő tanulság, hogy a gyermekmunkaerő kihasználása a mai gazdaság-társadalmi termelésben sokkal hatalmasabb arányú, mintsem az ember sejténé. A munkásvédelmi törvényhozás kétségkívül jelentékenyen enyhített a helyzeten, de amint látjuk, általában véve sokkal egyoldalúbb mindenütt, mintsem a gazdasági élet minden területére kiterjedt volna s míg a gyári munkában megszorította a gyermekek részvételét — bár itt is még jelentékeny szerepet játszanak — vannak a nem gyári jellegű ipar túlnyomó részét is beleszámítva más foglalkozások, amelyek annál fokozottabban igénybe veszik a fiatalok egyének munkaerejét. Épp ez a tény, nem beszélve arról, hogy magát a gyáripart illetőleg sincs megoldva a gyermekmunka, teszi a mai szociálpolitikának egyik legvajudóbb kérdésévé, egyik legnehezebb

feladatává a gyermekek foglalkoztatási viszonyainak oly szabályozását, amely tényleg az életben meg is valósítható. Az ideális állapot kétségtől a gyermekmunka teljes megszüntetése volna s az egész ifjú évek a testi és szellemi fejlettség előmozdítására volnának fordítandók. Ez azonban keresztülvihetetlen. A népességnek vannak bizonyos osztályai, ahol a gyermekmunka mint szükségszerűség jelentkezik. Az alsóbb népelemeknél, hol nagy a család, a szülők igen gyakran vannak oly helyzetben, hogy a család összes fentartási költségeit a legerőmegfeszítőbb munka mellett sem képesek megszerezni. Az ily családok gyermekei tehát, mihelyt erőviszonyaik megengedik, arra kényszerülnek, hogy a keresők sorába lépjenek, felvegyék a létérti küzdelmet, egyrészt, hogy önmagukat fűtartsák, másrészt, hogy a család megélhetését előmozdíthassák. Eme parancsoló szükségétől eltekintve, van jogosultsága annak a felfogásnak is, hogy a gyermekmunka, amennyiben nem túlzott, hozzászoktatja ez egyéneket a tevékenységhez, fejleszti bennük a szorgalom és takarékoság érzetét. Különösen áll ez azokra az esetekre, ahol a szülők egész napon át el lévén foglalva, a köteles gondoskodást nem végezhetik s így a foglalkoztatás a gyermekeket megmenti a zülléstől. Egészségi szempontok is gyakran szólnak a gyermekeknek könnyebb munkával való foglalkoztatása mellett, különösen ha az szabad levegőn (mezőgazdaság, kertészet stb.) megy végbe s így az itt való tartózkodás ellensúlyozza a rendszerint rossz lakás által okozott káros hatásokat s így kedvezően befolyásolja a gyermekek fejlődését s egészségügyi viszonyait. Sok nyomós érv van tehát, amelyek megokadatolják, hogy a gyermekmunka teljes megtiltása lehetetlen. Nem is lehet ez cél a mai viszonyok között, a feladat nyilvánvalóan csak az, helyesen szabni meg a határokat, ameddig a gyermekek munkaereje testi és szellemi épségük megtartásával felhasználható. Ily irányú fáradozásában államot és társadalmat egyaránt semmi sem támogathat jobban, mintha közvetlenül iparkodik meggyőződni a gyermekmunkával kapcsolatos tényekről. A modern

gazdaság-társadalmi élet sokkal szövevényesebb és bonyolultabb, mintsem hogy egyes jelenségeit deduktív alapon, különösen finomabb vonatkozásaiban, helyesen meg lehessen állapítani, még inkább elbírálni s eltalálni kellőleg a szükséges intézkedéseket. Ma csak az induktív eljárás lehet eredményes s éppen a külföld példái mutatják — s ez a második főtanulság, ami eddigi fejtegetéseinkből kiviláglik — hogy a gyermekmunka kérdését is csak sikeres adatgyűjtések, amelyek feltárják ezt összes viszonylatainkban, hozhatják mindközelebb a kielégítő megoldáshoz. A tényleges állapot a jelen viszonyok közt azonban az, hogy másról mint kísérletekről, tapogatózásokról e téren beszélni nem lehet, nincs egy állam sem, mely oly adatforrás fölött rendelkezne, amely a kérdést a maga egészében megvilágítaná. A törekvés meg van viszont mindenütt tökéletesíteni a felvételeket s a szociálstatisztika folytonos térfoglalásával s előhaladásával a gyermekmunka-statisztika ügye is kétségkívül oly fejlettségre tesz szert, amely a hozzáfűződő összes érdekek kielégítését szolgálhatja.

Csak természetszerű, hogy nekünk is, kik annyira benne élünk a művelt világ társadalmi és gazdasági életközösségében, szintén kell foglalkoznunk a gyermekmunka törvényhozási szabályozása kapcsán különböző viszonyainak ténybeli megállapításával is. Kötelességünkké válik ily adatgyűjtés teljesítése pedig éppen most, amikor napirenden van ipartörvényünk revíziója, melynek egyik jelentőségében leghatalmasabb fejezetét, avagy mint önálló törvény kiegészítő részét képezi majd a munkásvédelem s ebben az ipar terén a gyermekmunka szabályozása. Tudatában kell lennünk továbbá annak is, hogy ez úton még csak csekély részét oldottuk meg a feladatnak s a mai szociális viszonyok talán nem is hosszú időn belül parancsolólag fogják követelni a gyermekek foglalkoztatásának az ipar körén kívül eső feltételeinek megszabását is. Támpontot minderre csak a tények helyes és teljes ismerete adhat. Végül ily cél érdekében álló munkásságra késztet bennünket az a körülmény is, hogy szociálpolitikánknek különösen utóbbi

időben való alakulása mintegy arra enged következtetni, hogy épp a munkásügy egyes részletei s a gyermekvédelmet illetőleg fajunkban sok tekintetben más nemzetekhez képest mintha nagyobb impulzív erő, érzékenyebb fogékonyság lakoznék a kor szelleme által követelt eszmények iránt.

Hazánkban ez idő szerint a gyermekmunka elterjedtségéről némi tájékozást első sorban a népszámlálások nyújtanak. Az 1900. évi népszámláláskor a Magyarbirodalom területén 498 ezer 7—14 éves korban álló olyan gyermek találtatott, akik valamely gazdasági munkával foglalkoztak. Olyformán kell érteni ezt az ifjú sereget, amely már túlnyomó részben teljes idejét s egész munkaerejét valamely keresetet nyújtó foglalkozásra szánta. Nem kell hosszasan bizonyítanunk, hogy valószínűleg a tényleges számuk az ily gyermekeknek nagyobb volt. Ha hozzávesszük, hogy még egész tekintélyes lehetett azoknak a gyermekeknek száma, akik a rendes iskoláztatás mellett, a nap rövidebb időszakában alkalmaztattak valamely gazdasági munkára, kétségtelen, hogy hazánkban a gyermekmunka elég nagy szereppel bír. Az enyhíti csak némileg a helyzetet, hogy a foglalkoztatott gyermekek túlnyomó része az őstermelésben talált elhelyezést. Foglalkozási főosztályok szerint ugyanis volt a 14 éven aluli gyermekmunkások száma:

	számszerint	%-ban
Őstermelés	350.152	70.4
Bányászat	2.116	0.4
Ipar	63.233	12.7
Kereskedelem	9.067	1.8
Közlekedés	1.112	0.2
Napszámos különböző ágban	9.203	1.9
Házi cselédek	59.908	12.0
Egyéb	3.007	0.6
	<hr/> 497.798	<hr/> 100.0

Az őstermelésben a gyermekek javarészt könnyű munkát végeznek; így pásztorkodnak, galyat hordanak, kukoriczát kapálnak, szántásnál lovat vezetnek, marokverők, könnyebb béres és kocsis szolgálatot teljesítenek stb. stb. Ismerve népünk rossz lakás-

viszonyait, a gyermekeknek folytonos szabadban való tartózkodását még egészségesnek is mondhatni. Kifogást emelhetni azonban a mezőgazdasági gyermekmunka ellen annyiban, hogy rendszerint elvonja a gyermekeket az iskolázástól. Igaz, hogy a mi rossz népoktatási viszonyaink mellett, a midőn elég nagy iskolahiányban szenvedünk, kérdésessé válik, hogy nem helyesebb-e, ha a gyermekek valamely munkát üznek s nem szoknak rá a henyélésre és tétlenségre, a mi legtöbbször is e fiataikorú egyéneknek a züllésnek és erkölcsi süllyedésnek is a melegágya. Egészségi tekintetben hátrányos az őstermelésben folytatott gyermekmunka annyiban, hogy kora reggel kezdővén s késő este végződővén, könnyen bekövetkezik a gyermekek túlmunkáltatása. Ezért volna igen érdekes, ha az e foglalkozású gyermekek munkaidejét is ismernők. Az őstermelés körén belül végbemenő gyermekmunkának nálunk fontosságot kölcsönöz az a tény is, hogy a nagy kivándorlás révén egyes vidékekről a munkabíró férfiak eltávozván a terheesebb mezőgazdasági munkák ellátása is az otthon maradt asszonyok és gyermekek vállaira nehezedik. Kivált általános, hogy a férfimunkások számának apadásával a nagyobb gazdaságok egészen fiatal gyermekeket alkalmaznak béreseknek vagy kocisoknak. Mivel a jövőben nemcsak nem remélhetni a helyzet megjavulását, hanem biztosra vehető, hogy még élénkebb lesz a kereslet a gyermekmunka iránt, ez a szempont is igazolja, hogy a kérdés lehetőleg mielőbb a statisztikai megfigyelés körébe vonassék, de lege ferenda alkalmas anyaggal szolgálván ez úton a szociális törvényhozást.

Nem kicsinylendő az iparban összeszámlált 14 éven aluli kereső gyermekek száma sem, a kik az ipari segédszemélyzetnek 9·10%-át tették. Jobban megközelítjük azonban az iparban a gyermekmunka nagyságát, ha a 16 éven aluli segédeket és munkásokat, valamint a tanoncokat vesszük, kiknek együttes száma 132.403-ra rugott, vagyis 19·20%-ára az ipari segédszemélyzetnek. Ha egy pár százalékot leszámítunk a 16 évnél idősebb tanoncokra, akkor

is azt kell találunk, hogy az arány igen magas, túlhaladja a legtöbb külföldi fejlett iparú államét. Azonkívül, hogy népünk idegenkedése a gyáripartól, a nagy kivándorlás folytán előálló munkáshiány s végre — különösen a felvidéken — népünk szegénysége előmozdítja a gyermekek munkáltatását, még inkább okát adja a jelenségnek, hogy a mi ipartörvényünk legkevesebb akadályt gördít a 12 éven felüli gyermekek alkalmaztatása elé, sőt már 10 évet betöltött gyermekek munkába állíthatását is megengedi. Ennek folytán azzal, hogy a rendes tanköteles kor a 12 évvel záródik s 14 évet még be nem töltött gyermekek is naponta 10 órát foglalkoztathatók, specziális viszonyaink közepette határozottan elő is mozdítja a gyermekmunkások igénybevételét.

Nagy szolgálatot tennének oly adatok, a melyek a 16 éven aluli munkásoknak munkaidejét, végzett munkanemét, a testi és szellemi fejlődésre gyakorolt következményeit egyes korévek szerint is bemutatnák, mert ily adatok igazolnák csak kellőleg, hogy nem kellene a több oldalról felhangzott s talán jogosult óhajok méltánylásával a gyermekmunkások igénybevételét magasabb korévhez kötni. Az 1900. évi népszámlálás részben megpróbálkozott ily irányú adatgyűjtéssel, tudakolván a 16 éven aluli segédek és munkások, valamint a tanoncok munkaidejét s munkabérét, azonban az adatgyűjtés túlsok sikerrel nem járt. Adatot sikerült nyerni ugyanis 3.006 tizenhat évnél fiatalabb férfi segédről és munkásról, vagyis az ily munkások 40·3⁰/₀-áról s 4.015 női 16 éven aluli segédről s munkásról, a mi a hasonló munkások 60⁰/₀-ának felelt meg. A tanoncokat illetőleg a fiuknál 42.713-ról, vagyis 38 6⁰/₀-ról, a nőknél 2 821-ről azaz 45·0⁰/₀-ról szolgáltatott adatot. Van azonban ezekben a hézagos, s bizonyára hiányozván a szükséges ellenőrzés, nem valami megbízható adatokban is valamely jellemző tünet, mely megérdemli a figyelemre méltatást. Ugyanis naponta

	8	8-9	9-10	10-11	11-12	12 és több
	órát dolgozott % -ban					
a 16 éven aluli férfi munkások közül	6·0	2·5	36·1	19·9	29·5	6·0
a 16 » » női »	»	9·3	10·2	40·7	19·5	3·0
a fiú tanoncok	»	8·1	3·1	39·3	8·9	32·7
a női »	»	14·3	8·1	46·0	12·5	17·6

Különösen ami a férfinemhez tartozó fiatal munkásokat és tanonczokat illeti, látjuk, hogy több mint a fele napi 10 óránál tovább tartó munkát teljesít, sőt elég feltűnően vannak azok is képviselve, a kik 12 órát vagy ennél hosszabb időt töltenek munkában. Általában nem túlzunk azzal az állítással, hogy az adatok a gyermeki munkaerő határozott kizsarolására engednek következtetni, a mit fokoz még az a körülmény, hogy ily erős foglalkoztatás mellett a fiatal gyermekek legnagyobb többsége alig keresett hetenként 4—6 koronát.

Ha szóvátesszük még, hogy az 1900. évi népszámlálás a vázolt kevés adatot ipari foglalkozások szerint is csoportosítja, ezzel azt az anyagot, a melyet nyújt nekünk, teljesen ki is meritettük. Megemlítjük azt is, hogy az 1910. évi népszámlálás még halványabb képet fog nyújtani a gyermekmunka kérdéséről, mert itt már az iparban foglalkoztatott ily munkások munkaidejéről s munkabéréről, számolva az előző népszámlálás sikertelenségével, adatok nem lesznek. Teljesebb anyagot remélhetünk azonban annyiban, hogy meg van adva a mód a feldolgozás oly teljesítésére, a mely bennünket jobban tájékoztat e kérdésről. Elvárható ugyanis, hogy a korcsoportosítások e szempontból megfelelőbbek legyenek s legalább is 10 éven aluli, 10—12, 12—14 és 14—16 éves csoportok alakittassanak és pedig feltétlenül valamenyi foglalkozási csoportra vonatkozólag. Nem volna céltervesztett dolog, ha ily célból súly fektettetnék a mellékfoglalkozásokra is, a mit indokol különösen az, hogy házi és népiparral közel egy fél millió egyén foglalkozik mellékesen, a kik között bizonyára sok a 16 éven aluli egyén, s így ez uton is kiegészíthők a gyermekmunkáról a népszámlálás útján nyerendő adatainkat.

A népszámlálásokon kívül rendelkezünk még egy adatgyűjtéssel, a mely a gyári gyermekmunkába nyújt bár igen csekély bepillantást s ez nem más, mint hazánk gyáriparának üzemi és munkásstatisztikája. A legutolsó, vagyis, 1906. évi felvétel szerint, melynek adatai közzététettek, 291 ezer magán az

ipartelepen dolgozó gyári munkásból 2.620 (0.9%) volt 14 éven aluli, 14.336 (4.9%) 14—15 éves s 25.333 (8.7%) 16—17 éves. A fiatal munkások aránya tehát e szerint 14.5%-ot tesz. Túl sok alappal nem bír a számadatokban az, hogy a 17 éveseket is felölelik, a kik akár testi, akár szellemi képességeiket illetőleg a gyermek, illetve a különös védelemre szoruló egészen fiatal munkásokkal, kiket legnagyobb eltolással 16 korévig vehetünk, egyenlő elbírálás alá nem eshetnek. Hibája az adatoknak az is, hogy az egész alsó korosztályokat illetőleg megbízhatóknak nem tekinthetők. 12 éven aluli munkás csak 35 van kimutatva, de ugyancsak igen alacsony a 12—14 éves alkalmazottak száma is, mikor közismert, hogy egyes iparágakban (téglagyártás, üveggyártás stb.) nagy számmal alkalmaztatnak nemcsak 14 éven aluli, hanem védettkorú gyermekek is.

A gyári munkástörzsnek van még egy csoportja, a melyről üzemi és munkásstatisztikánk külön emlékszik meg s ezek az inasok, kiknek száma 1906-ban 12.666-ot tett. Azt, hogy midőn a munkások foglalkoztatási minőségéről van szó, e csoport külön tárgyalatik, csak helyeselni lehet. Viszont, ha a munkások korviszonyait kutatjuk, a statisztika amaz eljárása, hogy a munkások emez osztályát, valamint az otthoni munkásokat is mellőzi, megokoltnak nem mondható.

Annál kevésbbé indokolható ez, mert meg van állapítva, hogy az inasok jó része nem is mesterségszerű iparágakban talált munkát, s a mi az inasságra legjellegzetesebb, számos esetben a vállalkozó s alkalmazott között a tanviszonyt sem szabályozta szerződés, hanem a gyári vállalkozó fiatal munkásait, vagy azok egy részét, a kiket a munkába még csak a felvétel alkalmával vezettek be, vallotta inasoknak. Eltérve tehát a hivatalos statisztikától s az inasokat is hozzászámítva a fiatal munkásokhoz, azt találjuk, hogy ezek a munkásságnak 17.6%-át teszik. Hogy ez a számadat felel meg jobban a valóságnak, kiviláglik abból a tényből is, hogy a 17 éves munkásokra leszámítva egy-két-százalékot, leg-

jobban meg van közelítve a népszámlálás által megállapított arány. A mi különbség van még a kettő között, annak egyéb okát is tudjuk adni. Nem más ez, mint hogy a kisiparban, a hol tulajdonképen a tanonczok minden felügyeletet és ellenőrzést nélkülöznek, minek folytán a törvényes határozmányok is erősen megkerülhetők, sokkal nagyobb számban vesznek igénybe gyermeki munkaerőt, mint az iparfelügyelet alatt álló gyárakban. Sőt bátran állíthatjuk azt is, hogy egy kimerítő felvétel arról is meggyőzne bennünket, hogy a gyárakban egyáltalán kevesebb visszaélés történik a gyermekmunkával, mint a kisiparban.

A mily örömmel látjuk, hogy gyáraink üzemi s munkásstatistikája beszámol elég nagy részletességgel iparágak szerint a fiatal munkásokról, ép oly sajnálattal nélkülözzük, hogy nem tartja érdemesnek e munkáscsoport munkaidejének s munkabérének külön feldolgozását. Messzebbmenő indokolást nem igényel, hogy sociálpolitikai szempontból ezekkel az adatokkal kiegészítve lehetne jobban értékesíteni a felvételnek e tárgyra vonatkozó többi eredményeit. Annyit azonban mégis megtudunk, hogy éjjel mily mértékben dolgoztak fiatal munkások. 1906-ban 3.755 volt a számuk, a mi a megfelelő korcsoportba tartozó munkások 8·8⁰/₀-ának felel meg. Ha a két nemet különválasztjuk, akkor azt látjuk, hogy míg a női 17 éves s ezen aluli munkások közül mintegy 3⁰/₀ volt éjjel is munkára szorítva, addig a finemhez tartozó munkások közül 12·6⁰/₀. Arra nézve azonban, hogy mily hosszú volt az éjjeli munkaidő, adatok már nincsenek.

Bizonyos részleges felvilágosítást kapunk a munkabérekre vonatkozólag is. Megtudjuk mindenekelőtt az inasok munkabérét. Ugyanis hetenként

10 koronánál kevesebb bért kapott	9.167	vagyis	72·4 ⁰ / ₀
10—14 korona	» » 948	»	7·5 »
15—20 »	» » 186	»	1·5 »
bért egyáltalán nem kapott	2.362	»	18·6 »
Összesen	12.663	vagyis	100 ⁰ / ₀

Mindössze csak 9⁰/o-ot tesz a 10 koronánál nagyobb bérösszegben részesülő inasok aránya. Ez a körülmény azonban nyilvánvalóvá teszi, hogy az adatokból valamely sok tanulságot meríteni nem lehet s a cél érdekében elengedhetetlen lenne, hogy a 10 koronán aluli bérösszegek tovább részleteztesenek. A mi a fiatal munkásoknak az inasokon kívül szereplő részét illeti, itt csak sejtjük, hogy a hetenként 10 koronánál kevesebbet s 10 – 14 koronát kereső munkások java része közülök kerül ki. Ha értékesse akarjuk tenni gyáraink üzemi s munkásstatisztikánk eme részét, kétséget nem szenved, hogy a szóbanforgó munkások bérét azzal a kíváncsisággal, mint az inasokét, külön elválasztva a felnőtt munkásoktól kell vizsgálgatás tárgyává tenni.

Hogy teljes legyen az anyag, a melylyel dolgozunk, még a fiatal munkásoknak iparáganként való megoszlását illetőleg, minthogy hely szűke miatt szélesebb keretek közt nem terjeszkedhetünk ki erre, idézzük a következő adatokat, a melyek egyes főbb ipari főcsoportok szerint feltüntetik arányukat:

Ipari főcsoport	A fiatal (17 éven aluli) munkások összes száma	V o l t			
		a 14 éven aluli	14—15	16—17	az összes
			é v e s		
			fiatal munkás az összmunkáság %-ban		
I. Vas- és fémipar... ---	4.384	0.4	2.8	7.3	10.5
II. Gépgyártás stb. --- ---	1.526	0.1	1.1	2.1	3.3
III. Kő-, föld stb. ipar ---	7.839	1.9	7.0	9.9	18.8
IV. Faipar --- --- ---	6.301	0.6	6.5	10.5	17.6
V. Bőr stb. ipar --- ---	1.086	2.3	5.8	8.8	16.7
VI. Fonó- és szövőipar ---	8.915	2.4	12.0	19.1	33.5
VII. Ruházati --- --- ---	963	1.2	5.8	10.1	17.1
VIII. Papirosipar --- ---	1.918	3.0	10.9	14.1	28.0
IX. Élelmezési ipar --- ---	6.706	0.4	3.8	8.3	12.5
X. Vegyészeti ipar --- ---	1.495	0.2	2.4	6.2	8.8
XI. Sokszorosító ipar ---	1.156	0.5	3.5	8.5	12.5
I—IX. főcsoport összesen	42.289 645	0.9	4.9	8.7	14.5

A fiatal munkások nagy arányszámaival tehát első helyen a textilipar áll, a hol egyharmada a munkásoknak (33.5⁰/o) közülök kerül ki. Majd a papirosipar következik 28⁰/o-os arányával. E két csoport-

nak a munkája, vagy annak egyes részei ugyanis a legalkalmasabbak a testileg még gyengébb munkaerő foglalkoztatására. Sok a serdülő, kivált a legalsó korosztályba tartozó fiatal munkás és pedig 18⁰/₀ a kő-, föld-, agyag- és üvegiparban, a hol főként a téglagyártásnál s az üveggyárakban veszik igénybe a gyermekek segítségét.

A maga teljességében előttünk áll tehát a kép, a melyet statisztikánk ez idő szerint feltár a gyermekmunkára vonatkozólag. Az anyag elég sovány, még arra sem alkalmas, hogy a gyermekmunkának a méreteit bemutassa, nemhogy annak finomabb vonatkozásait feltüntesse. Első teendőink közé tartozik, hogy a meglevő adatgyűjtéseket, illetve ezek feldolgozásait módosítsuk olykép, hogy biztosittassék a gyűjtött anyag kellő kihasználása. Keresztül kell vinni első sorban a népszámlálási adatok feldolgozásában az összes 16 éven aluli keresőknek valamennyi foglalkozási ágon belül, tekintet nélkül, hogy ez főkereseti forrás avagy csak mellékkeresetet biztosít, teljes kimutatását, továbbá részletezett korcsoportosítását. A gyáraink ipari és üzemstatisztikájának adatgyűjtését és feldolgozását pedig reformálni kell annyiban, hogy a gyermekmunka helyes megítélése szempontjából a mostani 17 év helyett a 16 évet kell korhatárnak tekinteni, továbbá ez alapon fel kell ölelni együttes feldolgozásban a bármely minőségben levő fiatal munkásokat s tudakolni s kimutatni e munkások csoportjainak kisebb értékhatárokon belül mozogva a bérviszonyait, valamint súlyt fektetni a munkaidő megfelelő bemutatására is. Mindez könnyen keresztülvihető, nagyobb intézkedéseket nem igényel, valamint igen kevés munka s alig számbavehető költségtöbbletet kíván meg. Ily módon tökéletesítve statisztikánk emez ágait, nemcsak kimerítőbb, hanem következtetésekre is a jelenlegieknél alkalmasabb eredmények birtokába jutnánk.

Nem kell hosszasan bizonyítgatnunk, hogy még e reformok keresztülvitele után is a gyermekmunkáról nyert adataink a mellett, hogy elég töredékesek lesznek, csak igen nagy általánosságban fognak

mozogni, homályban hagynak ép azon momentumok felől, a melyeknek egyrészt a sociális törvényhozás, másrészt általános gazdasági, kulturális, morális s lehet mondani nemzetpolitikai szempontból is leginkább van jelentőségük. Nem tudjuk megítélni a gyermekmunkáltatás terjedelmét, de a sötétben fogunk tapogatózni úgy ennek okai, valamint következményeit illetőleg is. S ha valaha, ép most az ideje annak, mikor gazdasági életünk átalakulóban van, őstermelésünk intenzívebbé kezd válni, hatalmasabb gyáripár kialakulása, sőt kisiparunk ujjaéledése s fejlődése elé nézünk, viszont nem mondhatnók, hogy munkáskézbőségben szenvedünk, sőt a kívándorlás egyre vezeti el a férfikorban levő produktivebb elemet s így minden jel magában hordja többek között a gyermeki munkaerőnek talán fokozottabb igénybevételét is, hogy e kérdéssel nemcsak a jelen, hanem a jövő szempontjából is érdemlegesen foglalkozzunk.

A megoldás nem könnyű, de oly nehezen elhárítható akadályokba sem ütközik. A kérdés csak az, megelégedjünk-e részleges, a gazdasági életnek a gyermekek foglalkoztatása szempontjából veszélyeztetettebb területeire kiterjedő felvétellel, vagy vonjuk megfigyelés alá a maga egészében a gyermekmunkát, nem mellőzve magát a háztartást sem, amennyiben itt teljesítetik s tekintet nélkül arra, hogy az munkabér, vagy valamely más ellenszolgáltatás ellenében, illetve ennek hiányával történik. Az utóbbit határozva el, ugyancsak megfontolás tárgyává teendő, hogy az adatgyűjtés hajtassék e végre az egész országon belül, avagy területileg korlátozassék s kiszemelve minden jellegzetes gazdasági, sociális s kulturális életviszonylatot érvényrejuttató községeket és pedig lehetőleg országrészekként reprezentatív statisztika állíttassék össze. Kételyek alig merülhetnek fel, hogy amennyiben csak lehetséges az utóbbi módok valamelyike mellett kell állást foglalni és pedig azért, mert csak egy ily sikerült s megbízható felvétel által kiderített tények szolgálhatnak irányítóul igazában véve a gyermekmunkának előbb-utóbb elkerülhetetlen általános szabályozásánál.

A külföldön ily jellegű feltételeket az iskolába-járó gyermekekről eszközöltek. A hol magas s leg-alább is 14 év a mindennapi tanköteles kor felső határa s ahol ezenkívül az iskoláztatás általános, meg van az értelme ez alapon szervezett adatszolgálatnak, bár az egyes államok eléggé érzik annak a hiányát, hogy a 14—16 éves gyermekek kimaradtak s így a kérdés teljesen megvilágítva nincsen. Nálunk ily irányú felvételtől eredményt várni nem lehet. Akadálya ennek már, hogy a tanköteles kor a mindennapi iskolába járást illetőleg véget ér a 12 évvel, de még inkább a rossz iskoláztatási viszonyok. Az 1908/9. tanévben az anyaországban 427 ezerre rugott a be nem irt tankötelesek száma, akik közül 254.000 mindennapi, 172.000 pedig ismétlő (betöltött 12 évtől 15 évig) tanköteles volt. Iskolai összeírás alapján tehát a tanköteles gyermekek egy ötödéről nem nyernénk adatot.

Történik viszont évente ugynevezett tanköteles összeírás, amelylyel kapcsolatban ajánlkozik módoszat, amely a gyermekmunkára vonatkozó statisztikai felvételt illetőleg igen eredményesnek ígérkezik. A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 1907. évi július hó 8-án 2.085/eln. szám alatt kelt rendelete, illetve az ezen rendelettel kiadott utasítás előírja, hogy minden iskolai év elején az iskolai beiratások utolsó napjától számított két hét alatt az iskolába be nem iratkozott tankötelesek, az iparos és kereskedőtanoncok azonban korukra való tekintet nélkül és akár van a községben (városban) tanoncziskola, akár nincs, mint tankötelesek, összeírandók. Az összeírás a községi előljáróság, illetve városi hatóság feladata. A 7. §-a az »Utasítás«-nak azt is meghatározza, hogy összeíró gyanánt kis- és nagyközségekben a tanító, városokban városi alkalmazottak, vagy külön e célra felfogadott összeírók nevezendők ki, ami biztosíték arra, hogy megfelelő intelligenciával bíró egyének hajtják végre. Említésre méltó s ép, ami saját céljainkat illeti, legérdemlegesebb szempont, hogy az összeírás házról-házra és lakásról-lakásra járva teljesítendő s egyáltalán a legjobb

tudomás szerint az összeíró minden eszközzel köteles odahatni, hogy az összeírásból egyetlenegy iskolába be nem iratkozott tanköteles gyermek se maradjon ki. E célzt kívánja biztosítani az is, hogy az összeírásnál nem a tanköteles szülőjének, gyámjának, gazdájának, munkaadójának, vagy más a törvény értelmében iskoláztatásáért felelős gondviselőjének lakóhelye, hanem magának a tanköteles azon időszereint állandó tartózkodási helye és rendes lakása (szállása) irányadó.

E tanköteles összeírással tehát meg lehet valósítani egész könnyen a gyermekmunkára vonatkozó statisztikai felvételt. Az eljárás azonban kettős volna. Első sorban köteleztetnének a tanítók, hogy az iskolájáró gyermekek által végzett gazdasági jellegű munkákról szolgáltatassanak adatot. Különös súly volna itt fektetendő az ismétlő iskolába járó több mint félmillió tanulóra, mert tudvalevő, hogy majdnem általános, hogy az ismétlő iskola rendszerint csak egy napra és pedig a vasárnapok egy pár órájára szorítkozik s különben a 12—15 éves gyermekek javarészt az egész hetet a legerősebb munkában töltik el.

Az iskolába nem járó tankötelesekre nézve a felvételt pedig a községi előljáróság teljesitené a szóvátett összeírással egyetemben. Ily módon a 15 évet be nem töltött gyermekek foglalkoztatási viszonyait megismernők. Viszont ez az eljárás az előző évi jegyzékek alapján lehetségessé teszi, hogy a 15 évet betöltött, de még a 16 évet meg nem haladott gyermekek is felvétessenek az adatgyűjtés keretébe.

Nagy előnye volna az így eszközölt felvételnek, hogy kevés költséggel járna, mert az összeírók az iskolába nem járó tankötelesek összeírásáért már díjazásban részesülnek. Nem volna céltalan viszont, ha a gyermekmunkára vonatkozó kérdőív kitöltéséért valamely külön díjazásban részesítettetnének, a mi jelentékenyen előmozditaná az adatgyűjtés jóságát és pontosságát. Ezt különben sok tekintetben biztositaná az »Utasítás« 9. §-ának 2-ik bekezdésében a tanköteles összeírásra vonatkozólag megállapított

büntetőjogi sanctionak a gyermekmunka statisztikai adatgyűjtésre való kiterjesztése is, melynek értelmében, a ki tudva hamis vagy valótlan adatokat vall be, vagy az adatok bevallását megtagadja, vagy valamely az adatgyűjtésbe tartozó gyermeket elhallgat, az 1877. évi XXXV. t.-cikk 13. §-a értelmében 100 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel sújtható kihágást követ el.

Lényeges alapelvevé kellene tenni az adatgyűjtésnek, hogy legalább az ismétlő tanköteleseknél, továbbá az iskolába nem járó tanköteleseknél s a 15—16 év közt levő gyermekeknél foglalkoztatás esetén nemcsak a gyermek, hanem a mennyiben otthon dolgozik a családfő, a mennyiben pedig családján kívül álló munkaadónál teljesít szolgáltatást, a munkaadó is a munkáltatást érintő körülményekről megkérdeztessék, illetve bevallásra köteleztessék.

Megemlítjük azt is, hogy ily módon végrehajtott felvételnél a közoktatásügy is nagy használatát venné, mert kiderülnének, mily okok akadályozzák a rendes iskoláztatás menetét.

Az adatszolgáltatás elágazván, kétségtelen, hogy teljesítésére is két kérdőív állapíttatnék meg. Az első az iskolába járó s az iskolán kívül a háztartásban vagy valamely foglalkozási ágban munkát teljesítő gyermekeket érintené. Tartalmaznia kellene mindenekelőtt e kérdőívnek a gyermek nevét, nemét, korát, származását, szüleinek foglalkozását. A következő kérdések az iskoláztatást érdekelnék és pedig mindennapi iskolába járó-e s ha igen, az év hány hónapjában naponta hány órán át, ha pedig ismétlő iskolába jár, szintén az év mely részében, hetenként két napon át s naponta hány órán át. Ezek után volna tudakolandó a foglalkoztatás. A legkörülmenyesebben, a tisztán csak a gazdasági ág, (pl. őstermelés, ipar, kereskedelem stb.) avagy ezen belül egyes nagyobb csoportoknak megnevezését (pl. mezőgazdaság, textilipar stb.) kerülve volna megjelölendő a foglalkoztatás neme. Olyformán értjük, hogy pl. az őstermelésben foglalkoztatott gyermekeknél meg-

mondatnék, hogy az illető pásztorkodik, kukoricza-törésben, kapálásban, cukorrépaegyelésben vesz részt, kisbéres, szántásnál eke után jár, állatok takarmányozását végzi stb., avagy az iparban a megfelelő iparág szerint körvonalaztatnék, mely természetű munkát folytat a gyermek, pl. üvegiparban üveg-fúrást végez, tükörüvegeket, palaczkokat, üveg-táblákat készít, üveget hevit, csiszol, avagy emellett segédkezik, üvegeket vág, tör, zúz, hengerel, avagy fúrásnál tartja a formát, az üvegárúkat mossa, öblögeti, tisztítja stb. E módszer segélyével lehetne leginkább nyomára jönni annak, hogy a gyermekmunka mely mértékben talál helyet a gyermekeknek különösen testi egészségét jobban veszélyeztető foglalkozásokban. A foglalkoztatás ily részletezésével válnának igen értékesekké a munkatartamra vonatkozó adatok is.

Ebből a szempontból természetesen lényeges pontja volna a felvételnek a napi munkatartam megállapítása. Ennek egyszerű megtudakolásával megelégedni nem lehet, hanem arra nevezve is kell adatokat gyűjteni, hogy a nap mely szakában (nappal-e vagy éjjel), továbbá a mindennap iskolába járó gyermekeknél iskolázás előtt, után vagy közben végeztetik a munka. Kiegészítendő volna továbbá a kérdőívnek ez a része azzal, hogy hetenként hány napon át tart a foglalkoztatás, továbbá, mely arányú az az évnek különböző szakaiban, rendes tanulóknál végül a tanítási és a szünnapokon. Súlyt kell fektetni arra is, hogy megállapítható legyen, hogy a gyermekek mely korévtől kezdve teljesítenek munkát, valamint, hogy a végzett munka a szülőknél, valamely hozzátartozónál, idegen munkaadónál stb. történt-e. Ki kell tűnni az adatgyűjtésből annak is, mely hányad az, a mely bért kap, vagy valamely más ellenszolgáltatásban részesül munkájáért. Ugyancsak megfontolás tárgyává tehető, hogy a munkahelyiségekről is gyűjtessenek-e adatok. Különösen az ipar körében a gyermekek egészségügyi viszonyaira való tekintettel, de általános szociálhygieniai szempontból nem volna

czéltévesztett az adatszolgáltatásnak ez irányban való kiterjesztése.

Legbecsesebbek lennének tagadhatatlanul azok az eredmények, a melyek feltárnák a munka következményeit a gyermekek testi és szellemi, valamint morális élete szempontjából. Itt azonban leküzdhetetlen nehézségekkel találkozunk s nagyon meg kell vonnunk a határokat, a melyeken belül tájékozódni akarunk. Különleges iskoláztatási viszonyaink közepette már a foglalkoztatott gyermekeknek csak kis töredéke az, mely e tekintetben a megfigyelés tárgyát képezheti, vagyis azok, a kik mindennapi iskolába járók. Általában itt is csak az lehetséges, hogy a tanítók megtegyék észrevételeiket, mennyiben szenved ez úton az iskoláztatás, de különösen minő tüneteket árulnak el az előmenetel, a szellemi kifáradás stb. szempontjából a foglalkoztatott gyermekek. A munkateljesítésnek a testi fejlődésre, egészségre gyakorolt hatásának megállapításáról viszont csak ott lehet szó, a hol a községben orvos is van, a kik talán hajlandók lesznek e feladatot magukra vállalni. Feltétlenül arra kellene törekedni, hogy e tekintetben orvosi vélemény adassék le az ismétlődő iskolát látogató gyermekekről is

Az iskolába járó s foglalkoztatott gyermekekről kiállítandó kérdőívekkel kapcsolatban a tanítók, illetve más összeírók egy általános jelentést is kötelesek lennének beterjeszteni, mely az iskolába járó gyermekek összes számát, osztályok, nem és kor szerint való megoszlását tüntetné fel. Ezek a jelentések tartalmaznák a különböző megfigyeléseket, a melyek a gyermekmunka különös okait, valamint gazdasági, szociális, kulturális s morális következményeit illetőleg észlelhetők.

Az iskolába nem járó tankötelesekről, valamint a 15—16 éves gyermekekről kiállítandó kérdőív csak annyiban térne el az eddig tárgyalt kérdőívtől, hogy itt az iskoláztatást érintő vagy ezzel kapcsolatos kérdések kimaradnának. Az iskolába nem járó tankötelesekre való tekintettel volna azonban egy kérdőpont, a mely az iskoláztatás elmaradásának okát

tudakolná. Az eredményeknek a közoktatásügy szempontjából volna fontosságuk, a menyiben elárulnák, hogy mily hányada a gyermekeknek az, mely gazdasági okokból nem látogatja az iskolát avagy más okból, mint iskolahiány, falu szétszórtsága, az iskola messze fekvése, szüleinek kérelme folytán való felmentés miatt, melynek oka meg volna jelölendő, stb. A 15—16 éves gyermekek szempontjából beállíttatnék ezenkívül egy kérdőpont, a mely iskolai végzettségüket tüntetné fel.

Ugyancsak ha csak részleges és pedig az iparra vonatkozó felvétel vétetnék tervbe, akkor is kívánatos volna, hogy ez a községi és városi hatóságok igénybevételével a már említett tanköteles összeírással kapcsolatban tartassék meg. Ez a módszer biztosítaná legjobban úgy a felvétel sikerességét, mint a megbízhatóságát s főként ez igényelne legkevesebb költséget, mivel a 15 évet még be nem töltött gyermekeket úgy is mind számba kell venni s így csak egy kevés csoportja kívánna külön megszámlálást. A helyességét az adatfelvételnek biztosítandó, a községi hatóságok köteleztetnének, hogy az elsőfokú iparhatóságoktól az ott vezetett lajstrom alapján a község vagy város területén előforduló minden önálló iparosról jegyzéket kérjenek s azt szolgáltatassák át az összeíróknak. Az összeírás tényleg a gyermek bevallása alapján volna teljesítendő, azonban minden munkaadó s ipartelep tulajdonosa vagy vezetője szintén adatszolgáltatásra köteleztetnék a nála 16 éven alul alkalmazott gyermekekről. Mivel úgy a tanonczokat, mint a 16 éven aluli segédek, avagy az üzemben alkalmazott munkásokat az ipartörvény rendelkezései útján könnyen megállapíthatni, súlypontjává kellene tenni az adatgyűjtésnek, hogy az összeírók a legnagyobb szorgossággal iparkodjanak megállapítani az összeíró iparosok ama gyermek családtagjait is, a kik minden különösebb munkaviszony nélkül teljesítenek munkát. Jelentősséggel bír ez kivált ott, a hol az otthoni munka szokásos forma s a hol elterjedt a nép- s háziipar. A felvétel céljára szolgáló kérdőív egyébként pedig olyan szövegezést kívánna meg, hogy az előbbi két

kérdőívnek az elsőnek az iskoláztatási kérdésein kívül a gyermekmunkát érdeklő összes főmomen-
tumait egyesítse.

A mód tehát, hogy felvételt eszközöljünk, meg van adva s hozzá könnyűszerrel keresztül is hajtható. Az időpont is igen alkalmas. Ma talán még csak az iparban van szőnyegen a gyermek- s fiatal munkások munkaviszonyainak szabályozása, a holnap viszont lehet, parancsolólag fogja követelni, hogy a gyermekvédelem nagyobb arányokat öltön. Ha pedig őszinték akarunk lenni, még az ipar terén sem ismerjük a tényeket s körvonalozni akarjuk az intézkedések körét, a nélkül, hogy alapos sejtelmünk volna arról, mit takargat az élet. A kérdésnek ily módon való törvényhozási szabályozásától sok üdvös dolgot várni alig lehet. A legtöbb állam, a mint erre rámutatunk, szükségét érezte gazdaságtársadalmi életünk eme jellegzetes jelenségeinek lehetőleg kimerítő megvilágítását, s a kik ezt, mielőtt megoldására törekednők, ép specziális viszonyaink közepette legkevesebbé nélkülözhetjük, mi vagyunk. Csak minden szempontot magában foglaló s kellőleg tagolt adatok szolgáltathatnak biztos támpontot arra, hol kell s meddig kell legsürgősebben beavatkozni a szociális törvényhozásnak akár az iparon, akár más foglalkozási körön belül s csak ez az egy útja van a kérdésnek minden érdeket kielégítő megoldásának.

Dr. Kőrösi Henrik min. osztálytanácsos min-
denekeelőtt arra kívánja az értekezletet figyelmeztetni, hogy a tanítói testületnek a statisztikai adatszolgáltatással való túlterhelése minden irányban aggályos jelenség. A tanítót utóvégre is erősen igénybe veszi tulajdonképeni nagy hivatása és így adatok gyűjtésére csak nehezen akadhat ideje. Ezzel szemben azt látjuk, hogy a tanügyi statisztika fejlődése folyamán egyre nagyobb mértékben kell igénybe vennünk és vesszük is tényleg igénybe a tanítói testületet a statisztikai adatszolgáltatásnál. A dolgok ily irányban való fejlődésének igen könnyen azután az lehet az eredménye, hogy a tanítói testület nem fog kellőkép megfelelni az adatok

gyűjtését illetőleg vele szemben támasztott követeléseknek és ennek a kárát maga az adatgyűjtés fogja vallani.

Ezen megfontolások figyelembe vételével kívánja az előadó javaslatát is elbírálni. Teljes mértékben méltányolja azt, hogy a gyermekmunkát illetőleg statisztikai felvétel készüljön, hiszen ennek tanügyi szempontból is volna jelentősége. Természetesnek tartja azt is, hogy az előadó javaslatában első sorban magára a tanító-testületre gondolt e feladat megoldásánál. Minthogy azonban, amint arra már utalt, a tanító-testület statisztikai adatszolgáltatás tekintetében már ma is túl van terhelve, kéri az értekezletet, hogy mielőtt véglegesen állást foglalna ebben a tárgyban, vegye alaposan megfontolás alá azt, nem lehetne-e a kérdést más úton megoldani. Különösen szükségesnek tartja egyuttal annak a kiemelését is, hogy amennyiben tényleg a tanítóság igénybevételel kívánja az egyesület a gyermekmunkára vonatkozó statisztikai felvételnek a keresztülvitelét, a vonatkozó kérdőívbe lehető kevés pontot vegyen föl. Amíg ugyanis csak általánosabb kérdésekre kívánnánk feleletet, addig még inkább számíthatnánk arra, hogy a tanítóság kellőképp meg fog tudni felelni a rája háruló feladatnak; ha azonban oly kérdéseket is vennénk fel a kibocsátandó kérdőívbe, melyek hosszabb utánjárást tételeznek fel, akkor az adatgyűjtés értéke nézete szerint csak problematikus volna.

Bud János min. s.-titkár, előadó nem itéli meg olyan pessimistikusan a tanítóság részvételét a statisztikai adatgyűjtésben, mint az előtte szóló. Nézete szerint a tanítóság az, amely leginkább fog megbízható és a tényleges viszonyokat alaposan megvilágító adatokat szolgáltatathatni. Bár a maga részéről is teljes mértékben méltányolja azt a nagy terhet, amelyet a statisztikai adatszolgáltatást illetőleg már eddig is a tanítóságra kellett hárítani, mégis azt véli, hogy a gyermekmunka viszonyainak a felderítése oly fontos és annyira éppen a tanítóságra váró feladat, hogy elfoglaltsága daczára is erre a célra

igénybe kell azt venni. Az a mód, amelyet ő előterjesztésében ajánlott, t. i. a felvételnél a tankötelesek összeírásával való kapcsolatbáhozatala szerinte lényegesen enyhíteni fogja a felmerülő nehézségeket, mert hiszen egy már úgy is történő adatszolgáltatáshoz, a tankötelesek összeírásához kapcsolja az új felvétel megejtését. Másrésről azonban meg van arról győződve, hogy hazai tanítóságunk teljes mértékben méltányolni fogja a feladat jelentőségét és így bizonyos lelkesedéssel is fog a gyermekmunkára vonatkozó adatok összegyűjtését illetőleg hozzája kibovátandó felhívásnak eleget tenni.

Vargha Gyula min. tanácsos, teljes mértékben méltányolja az előadónak a javaslatát, amely véleménye szerint csakugyan azt az utat jelöli meg, amelyen a legeredményesebben és a legkisebb anyagi eszközökkel lehet a gyermekmunka statisztikájának a kérdését megoldani. Mindazonáltal a maga részéről sem hallgathat el némi aggályokat a tervezett adatgyűjtéssel szemben. Nem lehet figyelmen kívül hagyni ugyanis azt a körülményt, hogy még magát a tanügyi statisztikát is hiányosan szolgáltatják a tanítók. Ha már mostan ennek a körén túlmenőleg oly adatgyűjtésre kívánjuk őket felhasználni, mely tulajdonképpen hivatásuk körén messze túlterjed, akkor félőnek tartja azt, hogy eme feladatnak a tanítóság egy nagy része nem fog megfelelni. A tanító azt, hogy az iskolába járó gyermekek mivel foglalkoznak, sok esetben tudja ugyan, de erre az alapra statisztikát építeni mégsem lehet jó lelkiismerettel. Annak a megállapítása, hogy az iskolába járó gyermekek milyen foglalkozásokat űznek, ha igazán megbízható adatokat akarunk, sokszor hosszabb utánjárást igényel, mire a tanítónak nincs mindig meg a módja.

Mindezek alapján ő is nagy óvatosságot ajánl a tervezett adatgyűjtést illetőleg. Azt javasolja az értekezletnek, hogy ha az előadmányban előterjesztett tervezetnek megfelelően határozná, akkor legalább is oly irányban tegye ezt, hogy első sorban próbafelvétel eszközöltessék egyes tipikus vidékeken.

Dr. Kőrösi Henrik min. osztálytanácsos az előtte szóló statisztikai szakférfiú felszólalásával csak megerősítve látja azokat az aggályokat, melyeket benne az előterjesztés kezdettől fogva keltett. Ő is csatlakozik ahhoz a javaslathoz, hogy ha az értekezlet tényleg a tanítóság igénybevételével eszközendő felvétel tervéhez ragaszkodik, határozzon oly értelemben, hogy ez a felvétel ne mindjárt az egész országra kiterjedően induljon meg, hanem próbaképpen csak egyes vidékeken eszközöltessék.

Dr. Pap Dezső min. oszt. tanácsos, a maga részéről a gyermekmunka kérdésének a szabályozása számára a statisztikai felvételnek egyáltalán nem tulajdonítana oly nagy jelentőséget. Legalább is nem abban az értelemben, hogy a felvételnek meg kellene előznie az idevonatkozó törvényjavaslatnak az elkészítését. Olyan finom, beható és az összes részletekre kiterjedő statisztikai felvétel ugyanis, amely a készítendő törvényjavaslat egyes rendelkezései szerkesztését illetőleg útmutatást nyújtana, nem tud elképzelni. Szerinte éppen ezért a gyermekmunka szabályozásáról szóló törvényjavaslat minden statisztikai felvétel nélkül is teljesen megfelelően elkészíthető.

Nem vonja azonban kétségbe azt, hogy a gyermekmunkára vonatkozó statisztikai felvételnek tényleg volna jelentősége; ez azonban más irányban keresendő. Nevezetesen ő propagandistikus irányban látná a gyermekmunka statisztikájának a fontosságát. Be kell mutatnunk közönségünknek azt, hogy mily óriási mértékben van nálunk a gyermekeknek a foglalkoztatása elterjedve és hogy mily kedvezőtlen munkafeltételek között dolgoznak ezek.

Ha azonban a tervezett felvétel ennek a célnak kíván megfelelni, akkor annak nem szabad részlegesnek lennie. Nevezetesen elhibázottnak tartaná, ha az ily irányú felvétel tisztán az iparra terjedne ki. Nem csak az iparban dolgoznak ugyanis gyermekek nagy számban és kedvezőtlen munkafeltételek között, hanem a mezőgazdaságban is. Ha tehát azokat a bajokat, amelyek a gyermekmunka

terén fennállanak, a maguk teljességében akarjuk bemutatni, — és csak ennek van értelme, ha propagandistikus czélokat kívánunk a felvétellel szolgálni, — akkor fel kell ölelni az összes kereseti ágakat, amelyekben gyermekek foglalkoztatva vannak.

Szterényi József elnök a gyermekmunkára vonatkozó statisztikai felvételt a Pap Dezső osztálytanácsos részéről tett észrevételek daczára is igen fontosnak tartja. Készséggel elismeri azt, hogy a gyermekmunkára vonatkozó törvényjavaslatot idevágó statisztikai felvétel nélkül is meg lehetne csinálni, ellenben meggyőződése szerint mindenestre másképp lehetne megcsinálni, hogy ha oly statisztikai felvétel állana rendelkezésre, mely a tervezett intézkedéseknek a kihatását behatóan megvilágítja. Addig, amíg concret adatok nincsenek, egy-egy tervezett intézkedés sokszor csak a sötétben tapogatódzik, míg a statisztikai felvétel keresztülvitele után a hatás kellőképp mérlegelhető és áttekinthető.

Dr. Ferenczi Imre sociálpolitikai előadó főképp arra kívánja az értekezletet figyelmeztetni, hogy mily nagy jelentősége van annak, hogy a tervezett felvétel az összes foglalkozási ágakra kiterjedjen. Egy részletes felvétel is sok munkát okoz és mégis csak problematikus értékű, míg az összes foglalkozásokat felölelő felvétellel járó fáradság és munka aránylag nem nagyobb, a munka eredménye ellenben csak így vezethet a kívánt sikerre.

Szterényi József elnök összegezván az értekezleten elhangzottakat, megállapítja mindenekelőtt, hogy az értekezlet a gyermekmunkára vonatkozó statisztikai felvételnek az eszközlését szükségesnek tartja. A keresztülvitel módját illetőleg az értekezlet általában helyesli az előadó által tett javaslatot, melynél fogva a tankötelezettek összeírásával kapcsolatban volna a felvétel eszközzendő. Abban is egyetért az értekezlet, hogy a felvételnek az összes foglalkozási ágakra, tehát a mezőgazdaságra, iparra, kereskedelemre és forgalomra egyaránt ki kellene terjedni. Ezen elvek figyelembevételével a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszterhez az egyesület

felterjesztést fog intézni, melyben kérni fogja, hogy mindenekelőtt próbafelvétel eszközöltessék a tankötelesek összeírásával kapcsolatban és ennek eredményéhez képest indítható azután meg a tényleges és az egész országra kiterjedő felvétel.

Szükségesnek tartja természetesen azt is, hogy a felterjesztés kapcsán a vallás- és közoktatásügyi miniszternek a felvétel alapjául szolgáló kérdőív mintája is felterjesztessék. Az értekezlet nevében ezen kérdőív kidolgozására Vargha Gyula min. tanácsost és dr. Bud János min. s.-titkárt kéri fel.

A kérdőív az alábbi módon állapítottatott meg:

Kérdőív

a szüleiknél vagy más munkaadónál valamely kereseti foglalkozást űző 6–18 éves gyermekekről, illetve ifju egyénekről.

1. A gyermek vezeték- és keresztnéve.....
2. Neme..... férfi, nő.
3. Kora születési év hó nap
4. Származása törvényes, törvénytelen.
5. Szüleinek családi állapota: házas, özvegy, törvényesen elvált, vadházas.
6. A gyermek szülői közül életben van: mindkettő, csak az apa, csak az anya.
7. A gyermek szüleinek foglalkozása

(A *-gal megjelölt kérdőpontoknál a válasz a megfelelő kifejezés aláhúzásával adandó meg.)

Jegyzet. A foglalkozás a legtűzetesebben megjelölendő és pedig mindannyiszor a foglalkozási ág, csoport és foglalkozási viszony szabatos feltüntetésével. Általános megnevezések, mint földbirtokos, földműves, gazdász, iparos, kereskedő, napszámos stb. feltétlenül kerülendők, hanem meg kell nevezni, hogy kisbirtokos, kisbirtokos napszámos, földművelési napszámos, önálló kovácsmester, lakatosság, napszámos téglagyárban, szolga vaskereskedésben stb. Törvényes származású gyermekeknél csakis az apa foglalkozása veendő számba, az anyáé csak akkor, ha teljes önállósággal űzetik, pl. pinczérnő, dohánygyári munkásnő stb. Törvénytelen származású gyermekeknél az anya foglalkozása jegyzendő be, az apáé csak akkor tüntetendő fel, ha közös háztartásban él az anyával.

8. A gyermek szüleinél, más rokonainál, avagy egyéb eltartójánál él-e?

9. Ha a gyermek nem szüleinél él, egyéb eltartójának foglalkozása

10. A gyermek munkaadójának, a vállalatnak, az üzemnek megnevezése

Jegyzet. Ha a gyermek szüleinél, mint kisegítő családtag dolgozik, csak annyi jegyzendő be, hogy munkaadója az apja, anyja, avagy szülei. Más esetben mindig szabatosan megnevezendő, hogy N. N. Kovácmester, H. J. részvénytársaságnak üvegyára stb.

11. A gyermek foglalkozási viszonya

Jegyzet. E kérdőpontnál határozottan megjelölendő, hogy a gyermek foglalkozását önállóan, mint kisegítő családtag, segéd, tanonc avagy napszámos teljesíti.

12. A gyermek által végzett munkanemek

Jegyzet. E kérdőpont teljes és pontos kitöltésére a legnagyobb gond fordítandó. A munkáltatás veszélyességének kellő megítélésére ugyanis nem elégséges ismerni csak a foglalkozási ágat és csoportot, amelyben a gyermek foglalkoztatva van, tudni foglalkozási viszonyát, hanem szükséges minél körülményesebben tudomást szerezni a munkanemekről is, amelyeket a gyermek foglalkoztatása körében végez. Különös jelentősége van a munkanem ily tüzetes megjelölésének ipar-forgalmi foglalkozásokban, mert az őstermelésnél s rendszerint egyéb kereseti ágakban is már a foglalkozás megjelölése teljesen rámutat a munkáltatás természetére is, mint például: libapásztor, kisbéres, urasági inas, házi cseléd, hetes stb. Ipar-forgalmi foglalkozásokban alábbi min-ták szerint kell eljárni:

1. üvegyárban a) üveget fű,
b) " csiszol,
c) " üvegárúkat csomagol stb.

2. téglagyárban a) téglákat hord,
b) égetésnél segédkezik,
c) téglákat, cserepeket formál stb., stb., stb.

Vagyis e mintákból az is kitűnik, hogy több munkanem esetén, helyes a munkanemeket a), b), c) stb., avagy 1., 2., 3. stb. megjelöléssel szétválasztani.

13. A napi munkaidőtartam:

a) a leghosszabb óra,

b) a legrövidebb »

c) az átlag »

14. A gyermek foglalkozásának tartama a végzett munkanemek szerint az év folyamán:

a) munkanemnél egész éven át,
..... évszakokban évente héten át,
..... hetenként napon át, naponta
..... órán át.

b) munkanemnél egész éven át,
..... évszakokban évente
..... héten át, hetenként napon
át, naponta órán át.

c) munkanemnél egész éven át,
..... évszakokban évente
..... héten át, hetenként napon
át, naponta órán át.

Jegyzet. Ha csak egy munkanemről van szó, csak egy rovat töltendő ki s ha egész éven át folytatja ugyanazt a munkát, az egész éven át aláhúzendő s csak az töltendő ki, hogy hetenként hány napon, illetve naponta hány órán át dolgozik.

15. Teljesít-e a gyermek éjjeli munkálatokat: igen, nem.

16. Az éjjeli munkaidő tartama óra.

Ebből esik:

a) a reggeli 6 óra előtti időre óra.

b) az esteli 8 óra utáni »

17. Éjjeli munkával van foglalkoztatva a gyermek:

a) évente héten át,

b) hetenként napon át.

18. A gyermek mely életévétől kezdődőleg folytat keresettel bíró foglalkozást

19. A gyermek munkáját díjtalanul, avagy valamely ellenszolgáltatásért végzi

20.* Az ellenszolgáltatás neve: ellátás, ruházat, lakás, munkabér.

Jegyzet. Ha többféle ellenszolgáltatás fordul elő, valamennyi aláhúzendő.

21. Amennyiben a gyermek munkabérben részesül, mennyi

a) a napi bér korona,

b) a heti bér »

c) a hónapi bér »

22. Ha szakmában (darab, tuczat stb.) végzi a gyermek munkáját, darabonként, tuczonként stb. mily díjazást élvez s mennyi időt kell fordítania a bérszámítás alapját képező mennyiség-előállítására

Jegyzet. Mindig meg kell jelölni a szakmány díjszámítás alapját képező mennyiséget is.

23. Ugyanabban a kereseti ágban mily magas a felnőtt munkások napibére, illetve szakmányban való díjazása?

24. A gyermek munkakeresményét teljesen önmaga élvezi-e, avagy azt egészen vagy részben szüleinek, avagy más személynek köteles átszolgáltatnia.....

25. A gyermek munkáját végzi: a szabadban, szülei vagy munkaadója lakásában, műhelyben, gyárban, telepen, avagy más névszerint megnevezendő helyen

26. A rendeltetésénél fogva csak munkahelyiségül szánt hely nem szolgál-e lakásul, konyhául, hálószobául.....

27. A helyiség, ahol a gyermek munkáját teljesíti, az egészség rovása nélkül hány lakó dolgozó lakó és dolgozó személyt fogadhat magába s tényleg hányan laknak , laknak és dolgoznak benne

28. A helyiség elégséges napvilágot kap? Igen, nem.

29. Elégséges napvilág hiányában minő a mesterséges világítás? (Villany, gáz, petróleum stb.)

30. A munkahelyiségben nem végeznek-e oly munkálatokat, amelyek sok port, gőzt, avagy más a szervezetre káros hatással levő anyagot fejlesztenek s ha igen, ezek lehetőleg megjelölendők?

31. Minők a gyermek egészségügyi viszonyai?

Jegyzet. E kérdőpontnál megjelölendő, hogy a gyermek nincs-e elmaradva az ő testi vagy szellemi fejlődésében s tüzetesen megnevezendők mindama testileg vagy szellemileg szenvedett sérelmek, betegségek stb., amelyek a munkáltatásra vezethetők vissza.

32. A foglalkoztatás nem befolyásolja-e károsan a gyermek erkölcsi életét s ha igen, ez minő okoknak tulajdonítható?

Jegyzet. Okok gyanánt szerepelhetnek nevelés elhanyagolása, kellő felügyelet hiánya, felnőttekkel együtt való munka teljesítése, rossz és zsúfolt lakásviszonyok stb.

..... 191... év hó nap.

II. RÉSZ.

A gyermekmunka szabályozása.

Első ülés.

1912 május 27.

Szterényi József elnök: Hölgyeim és uraim! A törvényes munkásvédelem nemzetközi egyesülete idei zürichi nagygyűlésének napirendjére tűzte ki a gyermekmunka szabályozását, illetőleg a gyermekmunka védelmének kérdését. E napirendi tárgya az egyesületnek magával hozza azt, hogy az egyes nemzeti egyesületek, mint a nemzetközi anyaegyesület fiókjai javaslatokat tegyenek e kérdés mikénti megoldására nézve, javaslatokat azzal a célzattal, hogy azok egy nemzetközi, állami megegyezés alapjául szolgáljanak.

A munkásvédelem természetes fejlődése azt kívánta volna, hogy az összes államok a nő- és a gyermekmunkával kezdjék meg a maguk munkásvédelmi törvényhozását. Sajnos, a legtöbb államban nem ezt láttuk és látjuk, hanem megfordítva, felülről lefelé akarják a munkásvédelmet megoldani, az idősebbtől az ifjú korig, a nő- és gyermekmunkát illetőleg pedig meglegszenek azzal, hogy a gyermekmunkát egyszerűen az ipar törvényben szabályozzák több-kevesebb korlátozó rendelkezéssel és így nálunk is a mi elavult minden sociálpolitikai érzék nélküli, sőt egyenesen minden sociálpolitikai érzéket arczulsapó ipartörvényünk az, a mely ma még a gyermekmunka kérdését rendezi. Mint-hogy pedig a nemzetközi egyesületnek munkájában mi is tevékeny részt akarunk venni és szükségesnek tartjuk, hogy Magyarország ebből a nagy actióból, a mely Európaszerte az államokat foglalkoz-

tatni fogja, kivegye a maga részét, czélszerűnek tartottuk, a magunk egyesülete keretéből kilépve, úgy a kormányhatóságokat, mint a társegyesületeket, az érdekelt testületeket közös munkára felhívni, hogy minket tanácsaikkal támogatni méltóztassanak. Célunk, hogy oly eredményekre jussunk, a melyek a mi speciális hazai viszonyainknak megfelelően, a nemzetközi egyesület tárgyalásain is megállhassák a helyüket.

Méltóztassék megengedni, hogy a megjelent hölgyeket és urakat, mint a különböző testületek képviselőit szívélyesen üdvözölve, az értekezletet megnyissam és arra kérjem, méltóztassanak a kérdéshez mennél behatóbban hozzászólni. Mi magunk a legszűkebbre korlátozzuk saját felszólalásainkat, mert érdekekkel mireánk különösen a t. társegyesületeknek és a különböző érdekeltségi testületeknek a hozzászólása bir és így azokat kérjük lehetőleg széles terjedelemben.

Az ülést megnyitva, kérem a titkár urat, szíveskedjék bejelenteni a képviselőket.

Dr. Heller Farkas titkár: bejelenti, hogy a m. kir. kereskedelemügyi minisztert Papp Árpád miniszteri tanácsos és dr. Pap Dezső miniszteri osztálytanácsos fogják a tanácskozáson képviselni. A székesfehérvárosi képviselőtében dr. Wildner Ödön tanácsnok és dr. Ferenczi Imre szociálpolitikai előadó küldettek ki. Kiküldötte továbbá az Országos Közművelődési Tanács Gaal Jenő főrendiházi tagot és Timon Ákos miniszteri tanácsost, a Patronage Egyesületek Országos Szövetsége bellyei Rickl Gyula miniszteri tanácsost és dr. Horváth Dániel albirót, az Országos Gyermekekvédő Liga dr. Kun Béla miniszteri tanácsost, a Magyar Közgazdasági Társaság dr. Varró István kamarai fogalmazót, a Nemzetközi Munkásbiztosítás Magyarországi Egyesülete Kis Adolf igazgatót, Farkas Elek igazgatót, Boross Soma kamarai tagot és Jászai Samu szakszervezeti titkárt, a Társadalomtudományi Társaság Agoston Péter jogakadémiai tanárt, Rónai Zoltánt és Zigány Zoltán tanárt, a Szakszervezeti Tanács Böhm Vilmost, az Országos

Közegészségügyi Egyesület dr. Katona József székesfővárosi tiszti orvost, a Magyar Textil- és Textilvegyszeres Iparosok Országos Egyesülete dr. Mahler Lénárt főtitkárt és a Magyar Fatermeskedők és Fatermeszek Országos Egyesülete Scheiber Endre alelnököt és dr. Unger Ferencz titkárt.

Szterényi József elnök: Felkérem a titkár urat, legyen szives előadását megtartani.

Dr. Heller Farkas műegyetemi m.-tanár:

Midőn egyesületünk ezelőtt két évvel elhatározta, hogy a gyermekmunka kérdését tanulmány tárgyává teszi és az e téren történő visszaélésekkel szemben a kormánytól hatályos intézkedéseket kér, akkor eredetileg csak az volt a tervünk, hogy a fennálló törvényes kereteken belül lehetséges intézkedések kérelmezésére szorítkozunk. Nem minthogyha érvényben levő ipartörvényünk keretén belül ezt a fontos kérdést a mai kor követelményeinek megfelelően megoldhatónak tartanók, hanem egyszerűen azért, mert oly sürgőseknek látszanak e téren a teendők, hogy egyesületünk az új törvények készítésével mindig járó halasztások nélkül mielőbb óhajtott volna a legsürgősebb intézkedéseket elérni. Másrészt azon a nézeten volt egyesületünk, hogy, bár valóban nem sok az, amit a gyermekmunkára vonatkozólag az 1884. évi XVII. t.-cz. tartalmaz, mégis jelentékeny haladást képezne a fennálló állapottal szemben az, ha legalább is ezek az intézkedések szigorúan és következetesen keresztülvitetnének. Ez irányban lépéseket tennünk annál is inkább indokoltnak látszott, mert az ipartörvény végrehajtására hivatott kormányhatóság maga a törvény 28 évi érvénybenléte alatt nem talált időt arra, hogy az ezen törvény alapján szükséges végrehajtási rendelkezéseket az egész vonalon megtegye és egy oly fontos intézkedésről megfeledkezett, mint amilyen volna az 1884. évi XVII. t.-cz. 116. szakasza értelmében elkészítése azon iparágak jegyzékének, amelyekben gyermekeket foglalkoztatni azok veszélyessége folytán tilos. Hogy ilyen körülmények között, amidőn a régi törvény végrehajtása iránt sem tétettek

meg az összes szükséges intézkedések, a többi külső közegek a törvénynek teljes mértékben érvényt nem szerezhettek, az csak magától értetődik, annál is inkább, mert népünk kedvezőtlen gazdasági helyzeténél fogva igen erősen előtérbe lép az a törekvés, hogy a gyermekeket is a kenyérkeresés céljaira felhasználják, és ez elé éppen a mostoha gazdasági viszonyok szem előtt tartásával a hatóságok sem gördítenek szívesen akadályt. Ilyen körülmények között nem csodálkozhatunk azon, hogy iparfelügyeletünk egészen belefáradt azon küzdelembe, amelyet a gyermekek törvénytelen foglalkoztatásával szemben folytatnia kell. Akadna tehát tennivaló a fennálló törvényes kereteken belül is.

Képviselőházunk 1910. évi deczember 10-iki határozata és Hieronymi Károly boldogult kereskedelmi minster ennek kapcsán tett ígérete azonban más irányt adott az Egyesületünk részéről tervezett tárgyalásoknak. Örömdetesen megállapíthattuk a képviselőház hangulatából, éppúgy, mint a ministeri válaszból, hogy a törvényhozás és a végrehajtás mérvadó tényezői immár érettnek tartják a gyermekmunka kérdését az újabb szabályozásra. Kitént ugyanis ez alkalommal, hogy a képviselőház és a kormány a gyermekmunkát illetőleg már nálunk is keresztül ment azon a nézetváltozáson, amelyet egyik legújabb sociálpolitikai kézi könyv írója, *Zwiedineck Sündenhorst**) aképpen jellemez, hogy míg régen a munkaadó mintegy sociális hivatást látott abban, hogy gyermekeknek és aggoknak keresetet nyújt, álljon is ez a kereset bármily, az illetők erejét felülmuló, vagy egészségét veszélyeztető munkában, addig ma a vállalkozó nem szívesen kérkedik azzal, hogy gyárában gyermekek is nagyobb számban találnak munkát.**)

*) Socialpolitik. 268. old.

**) »Sajnos, éppen a legutolsó — 1910. évi — iparfelügyelői összjelentésben ismét olvashatjuk még azt a felfogást, amely pld. az üveggyárakban *aggályosnak* tartja a törvénynek megfelelő szabályszerű eljárás alkalmazását, mert félti az üveggyárakat az üzembeszüntetéstől, a munkásokat a munka alkalmak elvesztésétől, s ennek követségében a kivándorlástól. E felfogás szerint *medicina peior morbo lehet.*» (A m. kir. iparfelügyelők tevékenysége az 1910. évben. LIII. old.)

Bár terjedne szét ez a nézetváltozás, amelylyel ma még annyi ellenkező véleményt hallunk Magyarországon, minél szélesebb körökben és támogatná egyesületünket azon törekvésében, hogy az a hazai ipar javára minél egészségesebb és erőteljesebb munkás nemzedék nevelhetése érdekében a gyermekeket a túl korai munkába állástól megóvhassa. Egyesületünk, mely nem is mulasztotta el a gyermekmunka tárgyában a képviselőházban indítványt benyújtott *Földes Béla* egyetemi tanárnak köszönetét nyilvánítani, ezen előzményektől biztatva már most a kérdés oly irányu tanulmányozását tűzte feladatául, hogy egyenesen a gyermekmunka új törvényhozási szabályozásának a kívánatos módozatai és az ezen szabályozásánál figyelembe veendő szempontok nyerjenek általa megvilágítást.

A gyermekmunka törvényes szabályozására vonatkozó előmunkálatoknak két irányban kell mozogni. Mindenekelőtt meg kellene állapítani, hogy milyenek ma a gyermekmunkát illetőleg hazánkban a viszonyok, mily mértékben van az elterjedve, mely iparágakban jut annak nagyobb jelentőség és milyen hatása volna megszüntetésének, illetőleg megszorításának az illető üzem viszonyai szempontjából. Meg kellene tehát állapítanunk, hogy mily érdekek azok, a melyeket ez a szabályozás érintene és hogy mely módozatok mellett volnának a gyermekek érdekében szükséges intézkedések oly alakban keresztülvihetők, hogy azok a hazai ipar versenyképességét legkevésbé gyengítsék. Ez irányban találunk egyet-mást iparfelügyelőink jelentéseiben, a kereskedelemügyi minis-ter hivatalos kiadványaiban és szétszórva máshol is. Mondani sem szükséges azonban, hogy ez az anyag felette hiányos és hogy a gyermekmunka szabályozásánál figyelmet érdemlő kérdések áttekintését csakis külön e célra készült statisztikai és enquête-szerű felvételek tehetnék lehetővé. Épp ezért egyesületünk még a múlt év folyamán a gyermekmunkára vonatkozó statisztikai felvétel iránt kérelmet intézett az illetékes körökhöz, mindeddig sajnos, eredménytelenül. Pedig, hogy mily sivár e téren

minden magánkezdeményezés, mutatja egyik elhunyt, legnemesebb törekvésű sociálpolitikusunk, *Chyzer Béla*, kísérlete, ki fáradtságos magánfelvételt eszközölt e téren, természetesen azonban, anélkül, hogy sikerült volna szélesebb alapot nyernie a kérdés áttekintésére. Egyébként a kérdés ezen részének megvilágítása lesz egyik legfőbb feladata azon tanácskozásoknak, amelyeket egyesületünk a gyermekmunkára vonatkozólag tartani szándékozik. Ha már külön felvételek nem állanak rendelkezésünkre, legalább az által kívánunk az eszmék tisztázásához hozzájárulni, hogy egyrészt a gyermekkel, másrészt pedig az ipari élettel sűrű érintkezésben álló szakemberek véleményét kikérjük.

Mégis, bár előre is teljes tudatában annak, hogy csak igen hiányosak lehetnek megjegyzéseim, nem mulasztom el, a legáltalánosabb tájékoztatás céljából ezen kérdésekre vonatkozólag néhány adatnak az ide iktatását.

Mindenekelőtt fontos a gyermekmunkások számának a megállapítása. Erre vonatkozólag az üzemi és munkásstatisztika némi, bár természetesen csak igen részleges, tájékoztatást nyújt. Ez ugyanis az 1906. évre vonatkozólag a gyáriparban alkalmazott 14 éven aluli gyermekek számát 2.620, a 14—15 éveseket 14.336, a 16—17 éves fiatal gyári munkások számát pedig 25.333-ban mutatja ki; tehát a 16 éven alul levő és a gyáriparban alkalmazást találó munkások száma ezen felvétel szerint 42.289 volt. Ez az akkor számbavett összes gyári munkások 14.50%-ának felel meg. A fenti számban 12.666 inasnak kimutatott gyermek is befoglaltatik. Ezekre nézve azonban maga az üzemi statisztika (l. 71° old). valószínűnek tartja, hogy nagyrészt a vállalkozók részéről hamisan inasoknak bevallott fiatal munkásokból állanak. Ezen adatokkal szemben bizonyos távoli összehasonlítást lehetővé tesznek az iparfelügyelői jelentések is, amennyiben azok évenként kimutatják, hogy a megvizsgált gyárakban miképpen alakultak a munkások korviszonyai. Természetesen, az iparfelügyelet nem terjedvén ki az összes üze-

mekre, az iparfelügyelők adatai kisebb számokat mutatnak; minthogy pedig az iparfelügyelet kifejlesztése fokozatosan történt, ezen jelentésekben folytonosan emelkedő számmal szerepelnek a 16 éven aluli munkások. Az utolsó években az iparfelügyelői jelentések a 16 éven aluli munkások számát a következőképp mutatják ki:

1908-ban	33.294
1909-ben	35.095
1910-ben	33.365

E szerint 1908-ban az összes munkások 10·9⁰/o-ának 1909-ben 11, 1910-ben pedig 9·6⁰ o-ának felelt meg arányszámuk. Annyit tehát ebből az összesállításból is láthatunk, hogy a gyáripárban és az iparfelügyelet alá tartozó telepeken körülbelül a munkások legalább is 10⁰/o-át teszik ki hazánkban a 16 éven aluli egyének. Megjegyzendő, hogy az iparfelügyelők részéről kimutatott összegben a tanoncok akkor is bent foglaltatnak, hogyha azok a 16. évet már túlhaladták; mindazonáltal nagyobb mértékben ez aligha zavarja adatunkat, mert hiszen általában csak leg-hozzávetőlegesebb tájékoztatásról van szó.

De a gyáriparra vonatkozó, még inkább pedig az iparfelügyelői statisztika, csak egy részét öleli fel az ipar terén végbemenő gyermekmunkának. A gyermekek részvétele ugyanis sokkal jelentékenyebba kisipárban, hol azután az iparfelügyelői ellenőrzés is hiányozván, a munkafeltételek is gyakran még sokkal kedvezőtlenebbek. A kisipar vonatkozó adatait is felölelő statisztikánk azonban már erősen elavult; az 1900. évi népszámlálás tartalmazza ugyanis ezeket az adatokat. Ezen népszámlálásunk szerint 130.000 felül volt az iparban alkalmazott 16 éven aluli munkások, segédek és tanoncok száma, mi — a tisztviselők figyelmen kívül hagyásával — az ipari segédszemélyzet több mint 20⁰/o-ának felel meg. Annyit tehát hiányos és elavult adatainkból is láthatunk, hogy Magyarországon a gyermekmunka igen erősen el van terjedve.

A kérdés megítélése szempontjából természetesen igen fontos az, hogy mily iparágak között oszlanak

meg a fiatalkorú munkások. Erre nézve az üzemi és munkásstatisztikából az alábbi tájékoztatást nyerjük.

Ipari főcsoport	14 éven alul		14—15 évesek		16—17 évesek	
	szám	%	szám	%	szám	%
I. Vas- és fémipar . . .	191	0'4	1.156	2'8	3.037	7'3
II. Gépgyártás	48	0'1	514	1'1	964	2'1
III. Kő-, föld-, agyag- és üvegipar	814	1'9	2.908	7'0	4.117	9'9
IV. Faipar	219	0'6	2.337	6'5	3.745	10'5
V. Bőr-, sörté- stb. ipar .	151	2'3	375	5'8	560	8'6
VI. Fonó- és szövőipar .	644	2'4	3.193	12'0	5.078	19'1
VII. Ruházati ipar	70	1'2	727	5'8	566	10'1
VIII. Papirosipar	204	3'0	747	10'9	967	14'1
IX. Élelmezési ipar . . .	205	0'4	2.043	3'8	4.458	8'3
X. Vegyészet ipar	32	0'2	407	2'4	1.056	6'2
XI. Sokszorosító ipar . .	42	0'5	327	3'5	785	8'5
Összesen . . .	2.620	0'9	14.336	4'9	25.333	8'7

Ez a kimutatás arról tesz tanuságot, hogy a 16 éven aluli munkások nagy része olyan iparágakban talál foglalkozást, amelyek bizonyos körülményeknél fogva a munkások egészségére igen kedvezőtlen hatással vannak. A kő-, föld- és agyagipar, az üvegipar, a papirosipar, valamint bizonyos fokig a sokszorosítóipar is számos oly munkával jár, amely a munkások egészségét veszélyezteti; a fonó- és szövőiparban a munkaidő hosszúsága az, amely ezen műhelyekben fejlődő nagy por mellett a fiatalkorúakra nézve veszedelmes. Egyébként azon iparágak, amelyekben nagyobb mértékben foglalkoztatnak fiatalkorú munkásokat, nagyrészt éppen azok csoportjába tartoznak, ahol általában leghosszabb a munkaidő. Ha ugyanis az üzemi statisztika adatait végignézzük, úgy azt találjuk, hogy a nyári munkaidő a kő-, föld-, agyag- és üvegipar, a fonó- és szövőipar, valamint az élelmezési ipar körébe tartozó üzemek túlnyomó részében 14—12 óra, és túlnyomólag ily hosszú munkaidővel ez a három csoport, amely, amint látjuk, éppen a legnagyobb mértékben foglalkoztat gyermekeket, egyedül áll. Ugyanezekben az iparágakban a téli munkaidő is igen hosszú; az elsőben 12—9, a másodikban 13—11, a harmadikban pedig 12—10 órát tesz ki.

Igen érdekesen egészíti ki ezen adatokat az a kimutatás, amelyet az 1906. évben a budapesti ipar-

felügyelőség közölt és amely már egyenesen a fiatal korúak munkaidejét tünteti fel az illető iparfelügyelő kerületében vizsgálat alá került üzemekben. Ezen adatok szerint 8 órát a 16 éven aluli munkások 1·4⁰/₀-a, 9 órát azok 15·0⁰/₀-a, 9¹/₂—10 órát 51·6⁰/₀, 10¹/₂—11 órát 28·3⁰/₀-a, 11¹/₂—12 órát pedig 3·6⁰/₀-a dolgozott. Ez a kimutatás igen tanulságosan tájékoztat arról, hogy az ipartörvény azon rendelkezései, amelynek értelmében 14 éven aluliakat csak 8 óra hosszát, 16 éven aluliakat pedig csak 10 óra hosszát szabad foglalkoztatni, mily kevésbé mentek máig is át az életbe. Látjuk ugyanis, hogy 8 órát csak a fiatalkorú munkásoknak nem is másfél százaléka dolgozik, holott a 14 éven aluli munkások aránya ennél kétséggel sokkal nagyobb; 10 órán túl, a 16 éven aluli munkásokat egyáltalában nem szabadna foglalkoztatni, mégis 31·9⁰/₀-uk még ezen hivatalos kimutatás szerint is 10 órán felül dolgozik, Így tehát a fiatalkorú munkásoknak egy harmad része nem részesül abban a maximális munkanapban, amelyet ipartörvényünk úgyis hosszabban állapított meg, mint a külföldi törvényhozások legnagyobb része. Természetesen igen jól tudjuk, hogy egy iparfelügyelői kerület egy évre vonatkozó adatait nem lehet az egész országra nézve mérvadónak tekinteni; mindazonáltal némi tájékoztatást ezek is nyújtanak és bizonyos következtetésekre feljogosítanak bennünket annál is inkább, mert iparfelügyelőink általában és állandóan panaszkodnak arról, hogy a 16 éven aluli munkásokat a megengedett munkaidőn túl foglalkoztatják. Hogy csak néhány példát említsünk, hivatkozni akarunk arra, hogy a losonczy iparfelügyelő jelentéseiben állandóan panaszolja ezt a körülményt és az 1909. évre vonatkozólag azt írja, hogy a kerületében 3 telep kivételével a fiatal munkásokat foglalkoztató összes üzemek vétettek az ipartörvénynek a fiatalkorú munkaidejére vonatkozó rendelkezései ellen, a segesvári iparfelügyelő pedig 1908-ban említi, hogy úgyszólván minden telepen, hol fiatalkorú munkásokat foglalkoztatnak, kellett azok törvényellenes foglalkoztatása ellen fellépni. Az ipari főfel-

ügyelőség jelentései is újból és újból hangoztatják ezt a panaszt.

Hogy ezek a panaszok mennyire jogosultak és az ipartörvénynek a fiatalkorú munkások munkaidejének korlátozására vonatkozó intézkedéseit mily kevésbé tartják be, abban megerősítenek az 1900. évi népszámlálás alapján készült foglalkozási statisztika adatai is. Igaz, hogy ezek ismét nem adnak az összes fiatalkorú munkások munkaideje tekintetében felvilágosítást, hanem a 16 éven aluli munkásoknak csak feléről, a tanoncoknak pedig még nem is a feléről közölnek a munkaidő tekintetében adatokat; mégis ezek az adatok 7.021 fiatal munkásra és 45.534 tanoncra vonatkoznak és így tájékoztatásra alkalmasak. Ezen adatok szerint a 16 éven aluli munkások 7·8⁰/o-a dolgozott 8 óra hosszat, ellenben 46·4⁰/o-uk töltött 10 óránál többet munkában; a tanoncoknak pedig 8·5⁰/o-a volt 8 óra hosszat és 48·4⁰/o-a, tehát majdnem a fele, 10 órán felül elfoglalva. Mindezek után azt, hogy az ipartörvényben megállapított 8 és 10 órás munkanap a gyermek- és fiatalkorú munkások igen nagy száma részére csak a papíron létezik, bebizonyítottunk vehetjük. Sajnos, a jövőre is kevés biztatást nyújt az a körülmény, hogy a törvény rendelkezéseinek az áthágása ellen a hatóságok nem lépnek fel kellő szigorral; erre kell ugyanis a fenti adatokból következtetnünk, mert másképp ily széleskörű megszegésük aligha magyarázható meg.

De nemcsak a megengedett időn túl foglalkoztatják számos ipartelepen a fiatalkorú munkásokat, hanem az ipartörvénynek az éjjeli munkát tilalmazó rendelkezéseit is számtalanszor áthágják.

Üzemi statisztikánk szerint, mely azonban ez irányban az oly üzemeket, hol a munkaidő kezdete és vége meg nem határozható, figyelmen kívül hagyta, éjjeli munkát végzett összesen 5.110 fiatalkorú 18 éven aluli munkás. Ez az adat azonban alighanem túl alacsony, másképp nehéz volna az iparfelügyelők folytonos ez irányú panaszait megérteni, melyek szüntelenül ismétlődnek. Pedig az

éjjeli munka kétségkívül a fiatalkorúak egészsége és a jövő nemzedék fejlődése ellen elkövetett leg-súlyosabb merényletek egyike. Ez irányban már csak a berni egyezmény folytán is, mely legalább a női munkások éjjeli foglalkoztatását fogja elnyomni, bizonyos reménynyel nézhetünk a jövőbe.

Igen sokszor alkalmazzák a fiatalkorú munkásokat oly munkákra is, amelyek a legközvetlenebb veszélyt rejtik magukban egészségükre és testi ép-ségükre nézve. Így az 1908. évi iparfelügyelői jelen-tésben azt olvassuk, hogy az egyik bányaüzemmel kapcsolatos telepen higanyt gyártanak fiatalkorú munkások részvételével; az illető iparfelügyelő méltán indítványozta ezzel szemben, terjesztessék ki az ipar-felügyelet a bányaüzemekre is, hogy a jövőben ily visszaélések meggátolhatók legyenek. A gyújtó-gyárakban a fiatalkorúakra és gyermekekre váró veszedelmek nagysága már a közönség előtt is ismeretes, és e téren szerencsére eleje fog vétetni a további visszaéléseknek. Máshol ismét veszélyes gépekkel vagy szerszámokkal engedik a gyermeket dolgozni. Így van ez különösen a faiparban, ahol védőkészülékkel fel nem szerelt körfűrészszel dolgoz-nak igen gyakran. Nem csodálkozhatunk éppen ezért, ha a balesetstatisztikánk a 16 éven aluli munkások a baleseteknél mutatkozó igen magas arányáról tesz tanuságot. Az 1903—6 ik években a gyáriparban a balesetek 11·23⁰/o-a, a kisiparban pedig ugyanez idő-szakban azok 19·40⁰/o-a esett a 16 éven aluli mun-kásokra. Ez a körülmény iparfelügyelőink figyelmét sem kerülte el; így pl. 1908-ban a szegedi iparfel-ügyelő is felhívja erre a figyelmet.

Ami már most az egyes iparágakat illeti, a legtöbb panaszra az üveggyárak adnak alkalmat. Ezekben a gyermekek már a legzsengébb korban kezdeuek a munkához. Állítólag segédkeznek az apjuknak, tényleg azonban rendszeres munkát végez-nek. A nagyvárad i iparfelügyelő pl. jelenti 1906-ban, hogy 8—10 éves gyermekeket is talált az ő kerü-letében levő üveggyárban, kik már 8 órai munkát vé-geztek. A munkaidő ezekben a gyárakban gyakran

igen hosszú, mert az üveg megolvadásának tartama szerint igazodik és előre ki sem számítható; néha fél éjjelen keresztül is folyik a munka, amidőn természetesen a gyermekek is részt vesznek abban amint azt pl. ismét a nagyváradai iparfelügyelő már többször panaszolta. Hogy ez a munka, amelyet itt végeznek, éppenséggel nem mindig oly ártalmatlan mint amint azt a gyárosok szeretik feltüntetni, bizonyítja a máramarosi iparfelügyelő 1907. évi jelentése is, amely felemlíti, hogy egy gyáros ismételten üvegfuvasra is alkalmazott gyermekeket. A marosvásárhelyi iparfelügyelő az 1909. évben arról tesz említést, hogy egy üveggyár kötőrő- és őrlőhelyiségében az anyagszítálás kézi szitákkal történt, a munkát pedig 16 éven aluli munkásokkal végeztették. Amint az iparfelügyelő hozzáteszi, a lapátolás és szítálás közben oly sűrű felleg képződött, hogy félbe kellett a munkát hagyni, hogy a telepnek a meg szemlélése egyáltalában lehetővé váljék; ekkor is 10 perczet kellett várni, amíg a munkahelyiség meg szemléléséhez lehetett fogni.

Igen hátrányos az üveggyárakban elterjedt és a munkaadók által mindenképpen előmozdított az a szokás, amelynél fogva az üveggyári munkások családtagjai is gyakran állandóan a gyárban tartózkodnak; azt tartják ugyanis az üveggyárosok, hogy csak az ily gyermekekből lesznek igazán jó üveggyári munkások. Gyakran már a csecsemők is a családfő egész munkaideje alatt a gyárban vannak és amint az 1906. évi iparfelügyelői jelentésben olvashatjuk, sokszor a fuvóhelyiségben is találhatók. A nagy forróság és egyéb káros behatások azután igen kedvezőtlenül hatnak ezen gyermekek fejlődésére, amint azt p. o. az 1903. évi iparfelügyelői jelentésnek *Chyzer Béla* által is már idézett azon adata mutatja, melynél fogva a beszterczebányai iparfelügyelő egy községben, melyben üveggyár volt, azt tapasztalta, hogy nemcsak az üveggyári munkások, hanem az egész község lakóinak nagy része testi fejlődésében annyira visszamaradt, hogy a falubeliek valóban törpék benyomását keltették. Bár a

gyáros a nép iszákosságára igyekezett túlni ezt a körülményt, mégis az iparfelügyelő közelebbi vizsgálat után legalább is nagy részben a zsenge kortól kezdve az üveggyárban való foglalatatoskodást ismerte fel a jelenség okának.

A kő-, föld- és agyagipar keretében főképp a téglagyárak adnak sok panaszra okot. Itt a munkások, kivált kisebb vidéki téglagyárakban nem tekintik magukat a téglagyáros alkalmazottainak, hanem mintegy alvállalkozóknak; miután pedig a munkát accordban végzik és munkaidejük korlátozva nincsen, lehető hosszú ideig munkába állítják egész családjukat. A gyermekek azután itt a legkülönbözőbb, testi erejüknek meg nem felelő munkákat végeznek. A szombathelyi iparfelügyelő p. o. arról tesz jelentést, hogy akárhányszor földásásra és talicskázásra használják a fiatalkorúakat. Máshol a téglakemenczéknél az anyag be- és kihordását végeztetik velük. Bármily munkát végezzenek is azok azonban, itt a fiatalkorúak munkaideje mindig igen hosszú és igen gyakran 10—14 óra között van, sőt néha még ezt is felülmulja. Hozzájárul ehhez még az is, hogy tudvalevőleg éppen a téglagyárakban uralkodnak a legnyomorúságosabb lakásviszonyok és hogy így a fiatalkorúak ezekben az üzemekben még a pihenésre szánt órákat is a legnagyobb zsufoltságban és legegészségtelenebb viszonyok között töltik.

A faiparban egyrészt, amint már említettük, a körfűrészeknél való alkalmazás az, ami különös veszélyt rejt magában a gyermekekre nézve, mert tapasztalatlanság, vigyázatlanság és a gyermeknél rossz néven sem vehető pajkosság nagy baleseteknek lehet az okozója és ezeket a gyermekeket egész életükre is nyomorékká teheti. Azok az iparfelügyelők, kiknek területén nagyobb fűrésztelepek vannak, nem is szűnnek meg ez irányban panaszkodni és állandóan hangoztatják azt is, hogy a gyermekeket ezeken a telepeken a megengedett munkaidőn túl foglalkoztatják. Hasonlóképp folytonosan panaszkodnak a 16 éven aluliaknak az éjjeli munkájáról is.

A papirosiparban az 1909. évi ipari főfelügyelői jelentés szerint a gyárak egészségügyi viszonyai sok tekintetben hiányosak, e mellett azután a műhelyek zsufoltsága és az igen hosszú munkaidő nagy ártalmára van a fiatalkorúaknak. Hogy a fiatalkorúak munkája itt mennyire el van terjedve, mutatja a lőcsei iparfelügyelőnek a jelentése, mely szerint egy papiranyaggyárban a művezetőn kívül alig talált felnőtt munkást. Ugyan ő említi azt is, hogy ezen gyárban, mely természetesen éjjel-nappali üzemmél dolgozott, a heti váltáskor a gyermekcsoportok egyfolytában 24 óra hosszát állottak munkában. Valóban hasonló állapotok ezek, mint amilyeneket a XVIII. század végén az angol királyi bizottságok találtak. Hivatalos jelentések szerint előfordul az is, hogy a gyermekeket a rongyosztályozásnál foglalkoztatják a papirgyárban, mely foglalkozás számtalan ragálynak teszi ki őket.

Az élelmezési ipar köréből igen sok panasz hangzik a cukorgyártás ellen. Itt sokszor igen nagy hőségben alkalmazzák a gyermekeket. Állandó panasz tárgya továbbá az iparfelügyelői jelentésekben a fiatalkorúaknak és sokszor kis gyermekeknek éjjeli munkája is a cukorgyárakban. A malomipar ellen hasonlóképp sok panaszt hallunk. Igen érdekes többek között a temesvári iparfelügyelőnek egy közlése, melynél fogva 1908-ban kerületében egy szivó gázmotorral kiegészített vízi malmot talált üzemben felnőtt munkás felügyelete nélkül. A malomban jelen levő gyermekek végezték a motor kezelését és a szijfelrakásokat egyaránt, mert a tulajdonos eltávozott, a malomban levő egyetlen felnőtt munkás pedig aludt, minthogy éjjel munkában volt. Hogy mily nyomorúságosak a viszonyok a pékiparban, az köztudomású dolog és e tekintetben legyen szabad *Chyzer Béla* munkájára rámutatnom, melyben azt olvassuk: »Ha valahol, úgy ezen iparágban beszélhetni a legleleketlenebb gyermekmunkáról.« *)

A mi a sokszorosító ipart illeti, itt a nyomdák

*) A gyermekmunka Magyarországon. Az országos gyermekvédő liga könyvtára. V. sz. Budapest, 1909. I. 59. old.

ellen ugyancsak nem kevés panasz hallható. Egyrészt a kisebb nyomdák még ma sem felelnek meg az egészségügyi követelményeknek, másrészt pedig éjjeli munkát is találunk egyes nyomdákban. Mindennél még súlyosabb kifogás alá esik az, hogy egyes nyomdákban a gyermekeket a szedő szekrények tisztítására alkalmazzák, amint arról többek között az 1908 évi ipari főfelügyelői jelentés említést tesz, pedig tudjuk, hogy ez igen magas fokban kiteszi őket az ólommérgezés veszélyének.

Számos más iparág is sok panaszra ad okot, de itt csak a legszembevetőbb visszasságok érintésére kell szorítkoznunk.

Ezen előadmány keretében ugyanis feladatokat inkább abban látom, hogy a gyermekmunka szabályozásánál számba jövő második szempontot, nevezetesen azt világítsam meg, hogy mily utakon járnak a külföldi államok a gyermekmunka szabályozásánál. Hogy ugyanis egyrészt saját rendelkezéseink hiányait teljes mértékben felismerjük, másrészt pedig bizonyos irányítást nyerjünk a követendő útra vonatkozólag, szükségesnek látszik, hogy a saját intézkedéseinket a többi államok törvényhozásának a távlatába beállítsuk és a többi államok törvényeivel összehasonlítsuk. Ez irányban történik az alábbiakban kísérlet.

Abban minden a gyermekmunkát szabályozó állam törvényhozása megegyezik, hogy bizonyos korhatárt állapít meg, amelyen alul gyermekeket meghatározott ipari foglalkozásra alkalmazni nem szabad. A legtöbb európai állam ezt a korhatárt meglehetősen egységesen és összehangzóan állapítja meg, amennyiben nagyjában a 12. életévet fogadják el ezek a törvényhozások azon határnak, amely előtt a gyermekeket súlyosabb ipari munkára alkalmazni nem szabad. A legtöbb állam abban a tekintetben is megegyezik, hogy a 12. év betöltéseig feltétlenül, tehát kivételek engedése nélkül tiltja el a gyermekeknek bizonyos meghatározott körben az ipari foglalkozásokra való alkalmazását. A 12. év ilyen értelemben, mint korhatár Angliában, Ausztriában,

Dániában, Belgiumban, Németalföldön, Olaszországban, Oroszországban és Romániában áll fenn, valamint természetesen azon országokban, amelyek magasabbra szabják a gyermekek ipari foglalkoztatásának a határát; így Franciaországban, Németországban, a Svájcban és Norvégiában. A 12. évet mint korhatárt elfogadták ugyan ezenkívül még Svédország és Bulgária is; itt azonban már nincsen feltétlenül tiltva a 12. évet még be nem töltött gyermekeknek az iparban való alkalmazása. Nevezetesen Svédország kivételesen szabad levegőn már a 11. évben megengedi a gyermekek foglalkoztatását, Bulgária pedig bizonyos üzemekben az elemi oktatási kötezettség érintetlenül hagyásával már a 10. évüket betöltött gyermekek alkalmazását is eltűri. Ezzel szemben viszont Dánia annyiban már átmenetet képez a minimális korhatárt 12 éven felül megállapító államok felé, a mennyiben a törvény ott felhatalmazza a belügyministert, hogy egyes városok és községek területére vonatkozólag továbbra is, egészen az iskolakötelezettség befejeztéig, korlátozhassa a gyermekek foglalkoztatását, illetőleg az iskolakötelezettségük befejeztéig a gyermekeket bizonyos foglalkozásokból ki is zárhassa. Ez irányban Koppenhágával az élén számos helyen történt meg már is a belügyministeri intézkedés.

Egyes államok már általában magasabban állapítják meg azt a határt, amelyen alul gyermekeket az alább megjelölendő ipari foglalkozásokra alkalmazni nem szabad. Ezen államok sorában találjuk mindenekelőtt Németországot, amely a 13 éves korhatárt fogadja el olyképpen, hogy azonban a 13. éven felüli, még iskolaköteles gyermekek foglalkoztatását is tiltja; csupán a műhelyekben engedi meg az idegen gyermekeknek 12, az iparos saját gyermekeinek pedig a 10. év betöltésével való foglalkoztatást. Németalföld nem engedi meg a 13. éven aluliaknak bányákban való foglalkoztatását, Olaszország pedig a 13 éves gyermeknek bányákban föld alatt való foglalkoztatását csak az esetben tűri, ha a bánya mechanicus erővel dolgozik Franciaország ugyan

általános korhatárképpen állítja fel a 13. évet, mindamellett nem tiltja feltétlenül a 13. éven alul lévő gyermekeknek az iparban való foglalkoztatását; megengedi ugyanis hogy kivételesen iskolai és orvosi bizonyítvány alapján már a 12 életévet betöltött gyermekek is alkalmaztassanak.

A Svájc és Ausztria még tovább mennek, amennyiben ahhoz, hogy gyermekek gyárakban foglalkoztathatók legyenek, a 14. életévnek a betöltését kívánják meg. Norvégia is ezen korhatárt állapítja meg, ellenben ez alól már bizonyos kivételeket ismer. Olaszországban az oly bányákban, amelyek nem dolgoznak mechanikus erővel, e gyermekeket föld alatt csak a 14. életév betöltésével szabad alkalmazni. Bulgária a bányákban földalatt való foglalkoztatásnál már a 15. életévet kívánja meg, míg legtovább ez irányban Németalföld meg, amely bányákban a föld alatt való foglalkoztatást a 16. életév betöltéséhez köti.

Mindezzel szemben a magyar ipartörvény csak 10 éves feltétlen korhatárt ismer, amennyiben elfogadja ugyan látszólag a 12. életévet, mint az ipari munkára való alkalmazás korhatárát, megengedi azonban, hogy az iparhatóság engedélyével már a 10 évet betöltött gyermekek is gyári munkára alkalmaztassanak. Sőt még a 10 éves korhatár is csak a gyáriparban feltétlen, mert a tanonczokra nézve az iparhatóság korengedélyében nincs a törvény által megkötve.

Ahol az európai culturállamokban a gyermekeknek 12 éven aluli munkáját megtűrik, azt legalább bizonyos feltételekhez szokták kötni, sőt a nyugoti államokban még a 12. éven felüli gyermekek, sőt néhol még a fiatalkorúak munkáját is csak bizonyos feltételek mellett engedik meg. Bulgária, amely, mint említettük, 10 évvel kivételesen megengedi bizonyos üzemekben a gyermekek foglalkoztatását, feltételül szabja, hogy ez által az elemi oktatás ne szenvedjen. Svédország pedig fűrésztelepeken és bányákban azon feltétel alatt engedi meg a már 12. életévüket betöltött gyermekeknek a munkát, hogy azt szabad levegőn végzik.

Németországon és a Svájczon kívül a legtöbb európai állam, ha magasabban is állapítja meg a korhatárt, mint a 12. évben, ismer ezen szabályok alul kivételt. Így mindenekelőtt Franciaország megengedi, hogy már a 12. évet betöltött gyermekek, ha iskolai és orvosi bizonyítványt mutatnak fel, gyárakban, bányákban és műhelyekben foglalkoztatsanak. Norvégiában a 12—14. év közötti gyermekek feltételesen orvosi bizonyítvány alapján bányákban foglalkoztathatók. Ausztriában egész a legújabb időig meg volt engedve ugyancsak bányákban könnyebb munkákra a 12—14 éves gyermekeknek a bányahatóság engedélyével való alkalmazása; ezt a kivételt azonban az 1911. évi december 26. törvény megszüntette és így már a bányákban éppen úgy, mint a gyárakban a betöltött 12. év követeltetik. Olaszország a 12—15. évek között minden ipari üzemben csak alkalmassági bizonyítvány felmutatása mellett engedi meg a gyermekek alkalmazását, Anglia pedig bizonyos gyárakban és műhelyekben, melyeket a kereskedelemügyi államtitkár határoz meg, a 12—16. év között levőknek csakis orvosi bizonyítvány mellett való alkalmazását engedi meg. Legmesszebb ismét Németalföld megy a földalatti bányamunkáknál, amelyeknél a 12—20 éveseknek csak feltételesen engedi meg az alkalmaztatást.

A magyar törvény, amint már említettem, már 10 éves korban is megengedi a gyermekeknek a gyárakban való alkalmazását és feltételül nem orvosi bizonyítványt, hanem csak az iparhatóságnak a bizonyítványát kívánja meg.

Ami már most az a munkakört illeti, amelyre vonatkozólag a fentemlített korhatárok megállapítatnak, az az egyes államokban igen különböző. Az említett korhatárok mindenekelőtt a gyárakban való alkalmaztatásra vonatkoznak; a legtöbb országban azonban nemcsak a gyárakra terjednek ki, hanem a gyárszerű üzemekre, bányákra, kőbányákra és a mechanikus erőt alkalmazó üzemekre is. Németországban ezenkívül a gyermekvédelmi törvény a 13 éves korhatárt még számos veszélyes iparágra is

kiterjesztette. Angliában a műhelyekben való alkalmaztatásra is kiterjednek a megállapított korhatárok, sőt Németalföldön még a háziiparban való foglalkoztatásra is érvényesek. Érdekes megjegyezni, hogy Bulgáriában a megállapított 12 éves korhatár nemcsak a gyáriparra és műhelyekre, hanem az otthoni iparra is kiterjed, amennyiben egy telepen öt, illetőleg ennél több nőt vagy gyermeket alkalmaznak.

A legtöbb törvényhozás nem bizza a vállalkozónak a tetszésére azt sem, hogy mily hosszú ideig foglalkoztatja a gyermekmunkásokat. Abból a helyes elvből indulnak ki ez irányban a törvényhozások, hogy nem annyira a gyermekeknek a munkába állítása, mint inkább az a baj, hogy ezen munkában nem számolnak a gyermeki szervezet gyengeségével, amely erősen megsínyli még a legkönnyebb munkát is, akkor, ha az a gyermeket bizonyos időn túl igénybe veszi. Eltekintve attól, hogy a munka rendesen egyoldalúlag veszi igénybe a munkás szervezetét, a gyermekekre nézve már csak azért is könnyen ártalmassá válik az, mert magában a figyelemnek az állandó lekötése is fárasztólag hat és könnyen kimeríti a gyermeket. Ez az oka annak, hogy a maximális munkaidő megállapítása, mint a socialpolitika egyik fontos intézménye, éppen a gyermek és egyúttal a női munkások viszonyainak szabályozásával foglal először teret.

A legtöbb állam a 12–14 éves gyermekek számára állapít meg maximális munkanapot. Elől ez irányban Norvégia, Dánia és Németország járnak, amelyek napi 6 órában állapítják meg a jelzett korhatár között levő gyermekeknek a munkaidejét. Ugyancsak 6 órai maximális munkanapot állapítanak meg Svédország és Bulgária is; ellenben az előbbi csak a 12–13 éves gyermekekre, ez utóbbi pedig éppen csak a 10–12 éves gyermekekre vonatkoztatja azt. Ausztria és Oroszország napi 8 órában állapítják meg a 12–14 évesek munkaidejét, míg ugyancsak 8 órai maximális munkanapot szab meg a bulgár és a román törvényhozás is, mindkettő 12–15 évesekre vonatkozólag, úgy hogy ez a két

törvényhozás még egy évvel tovább részelteti a 8 órai maximális munkanap áldásaiban a gyermekeket, mint az előbb nevezett két ország.

Ezek közül az államok közül azonban csak Ausztria, hol egyébként már 1885 óta a 11 órai maximális munkanap általában törvénybe van iktatva, továbbá Oroszország, mely ugyancsak bevezette a maximális munkanapot, és Románia érik be egyedül a gyermekek munkaidejének a megállapításával; a többi államok szabályozzák a fiatalok munkásainak munkaidejét is olyképpen, hogy a 16, illetőleg 18 éves korhatárig szintén maximális munkanapot állapítanak meg. A legmesszebb Norvégia, Svédország és Dánia mennek, mert a 14—18 évesek (Svédország a 13—18 évesek) számára 10 órai maximális munkanapot állapítanak meg. Németország ugyan csak 10 órában szabja meg a fiatalok napi munkaidejét, mely intézkedés azonban csak a 14—16 éves munkásokra terjed ki.

A hol a gyermekek részére munkaidő megállapítása tekintetében nem tesznek kivételt, hanem egységesen állapítják meg a fiatalok munkaidejét, ott a gyermekek ezen egységesítés folytán rendszeren hátrányosabb helyzetbe kerülnek, mint az előbb felsorolt államokban. A legliberálisabb ebben a csoportban Franciaország, amely egészen a 18. évig maximális 10 órai munkanapot állapít meg olyképpen, hogy annak egy órai munkaszünettel kell megszakítva lenni; itt tehát a gyermekek is 9 óra hosszatt dolgozhatnak. Már Hollandia napi 11, a bányákban pedig 10 órát állapít meg maximális munkaidőnek és pedig csak a 16. életév betöltéséig korlátozza ilyképpen a munkaidőt. Olaszország már éppen csak a 15 év alatti munkásokra nézve állapítja meg ugyanezt a 11 órai maximális munkanapot, sőt amint látni fogjuk, annak kivételes 12 órai kiterjesztését is megengedi. Belgium általában 12 óra hosszatt engedi a 16 éven aluli munkásokat dolgoztatni; egyes iparágakra vonatkozólag azonban királyi rendelettel rövidebb, sőt egyes esetekben jelentékenyen rövidebb munkaidőt állapít meg; így p. o. a 14—20

évesek egyes iparágakban csak 6 órahosszat, máshol $6\frac{1}{2}$ —7 órahosszat dolgozhatnak. Belgium tehát voltaképpen egyes iparágakra vonatkozólag kivételképpen a gyermekeknek a munkaidejét a fiatalokéak munkaidejétől különállóan szabályozza.

A Svájc nem állapít meg a gyermekek számára külön munkaidőt. Elrendeli azonban, hogy a fennálló 11 órai maximális munkanapba az iskolában eltöltött idő is beszámíttassék.

A continentális államokétól egészen eltérő módszert követ a gyermekek munkaidejének a megállapításánál Anglia, mely az úgynevezett half time-rendszert alkalmazza. Anglia ugyanis megállapítja mindenekelőtt a 14 éven felüli fiatalok munkások maximális heti munka idejét és kimondja azután, hogy a 14 éven aluli gyermekek által teljesített munkórak számának csak két hét alatt szabad ugyanezt az óraösszeget elérni. A 14—18 évesek maximális heti munkaideje a textilgyárakban, melyeket az angol törvényhozás igen tágra értelmez, 56, a nem textilgyárakban és a műhelyekben pedig 60 órában van megállapítva; a 12—24 éves gyermekek tehát ugyanezt az óraszámot csak két hét alatt dolgozhatják le, még pedig természetesen a törvény által megállapított oly módozatok szerint, amelyeknél fogva túlhosszú ideig egyfolytában nem tarthat a munka.

Magyarország azon államokhoz csatlakozik, melyek a gyermekek és fiatalok munkaidejét külön állapítják meg. Ipartörvényünk szerint a 12—14 éves gyermekek maximális munkanapja 8 óráig, a 14—16 évesek maximális munkaideje pedig 10 óráig terjedhet. Hogy az életben ez miképp alakul, arról már volt szó.

Erősen leszállítják egyes országokban a fent ismertetett rendelkezések értékét az azok alól nagy számban tett kivételek. Mindenekelőtt a vis major által vagy egyébként okozott üzemi zavarok esetére függesztik fel a legtöbb helyen a megállapított maximális munkanapot, igen sok helyen azonban rendkívüli munkatorlódás esetére és az idényszerű iparágakra vonatkozólag is. A gyors romlásnak kitett áruk feldolgozásával foglalkozó iparágak számára is

szoktak kivételeket megállapítani. A folytonos, éjjel-nappal dolgozó üzemekre vonatkozólag is számos törvényhozás tesz kivételt. Így p. o. a román törvény már a 13 éven felüli gyermekeknek az ily üzemekben 10 órahosszat, a svéd törvény pedig a 14—20 éveseknek 12 órahosszat való dolgoztatását engedi meg. Hasonlóképp Olaszországban kivételesen a folytonos üzemekben 12 órára terjeszthető ki a munkaidő a fiatakorúak számára. Norvégia megengedi, hogy az időnszerű üzemekben 10 óra helyett a fiatakorúak 10 és fél órát dolgozhassanak az év bizonyos szakában. További részletekre ez irányban itt kitérnünk nem lehet, mert rendkívül sokoldalúak a szóban forgó kivételek. Csak annak az előnyös voltát kívánom itt kiemelni, ha, mint Angliában történik, a megengedett túlórák kérdése is szabályoztatik, mert ezáltal a megállapított maximális munkanap kijátszása jobban elhárítható.

Csak természetes, hogy egyik a munkásvédelem alapján álló állam sem bizza a vállalkozók tetszésére azt, hogy a megengedett időn keresztül nappal vagy éjjel veszik-e a gyermekeket igénybe. Hiszen a szervezet fejlődésére vonatkozólag ez nagy különbséget tesz és az éjjeli munka különösen a gyermekeknél óriási veszedelmekkel jár. Éppen ezért a gyermekek, részben a fiatal korúak éjjel való dolgoztatását Görögország, Monaco, Montenegro és Törökország kivételével az összes európai államok, persze ismét különböző korhatárok megállapításával és kivételekkel tilalmazzák. Legalacsonyabban ezt a korhatárt Portugalia állapítja meg, hol az csak a 12. évig terjed; Spanyolország is magában áll a 14 éves korhatárral. Már általánosabb a gyermekek éjjeli munkájának a 15. évig való tilalmazása; ilyképp van a kérdés Olaszországban, Bulgáriában, Romániában és Oroszországban szabályozva, mely utóbbiban azonban a tilalom csak a textilgyárakra vonatkozik. A 16. évig tiltják az éjjeli munkát Németország, Ausztria, Belgium, Hollandia, Luxemburg és Szerbia. A haladotabb nyugoti államokban az éjjeli munkának a tilalma már a 18. évig terjed; így van ez Dániában, Finn-

országban, Franciaországban, Angliában, Norvégiában, Svédországban és a Svájcban.

Sajnos azonban, a kivételek még a haladottabb államokban is nagy számban vannak; és pedig nemcsak a váratlan üzemi zavarok esetére tesznek ilyen kivételeket, hanem Olaszország, Svédország és Oroszország minden folytonos üzemre vonatkozólag is. Más államok inkább csak egyes folytonos üzemmel dolgozó iparágakra szorítják ezt a kivételt és pedig főképp az üveggyárak, a papir és czukorgyárak, valamint a vasipar részesülnek ezen kedvezményben. Belgium és Franciaország a romlékony anyagokkal dolgozó iparokra vonatkozólag az év meghatározott számú napján engednek az éjjeli munka tilalma alól kivételt, Németalföld és Anglia pedig az ily természetű üzemekben a munkának nem ugyan éjjel, de legalább este 10 óráig való folytatását engedik meg. Bizonyos feltételek mellett azonban Anglia is megengedi a 14—18 éves fiatal munkások éjjel való foglalkoztatását és pedig az üveggyárakban, vashenger művekben, kohókban, papirgyárakban és nyomdákban, a 16. életévüket betöltött munkásoknak pedig még számos más iparágban való éjjeli dolgoztatását is eltűri.

A magyar ipartörvény 65., illetőleg 116. szakasza minden folytonos üzemben megengedi a 14 éven felüli munkásoknak azt, hogy munkaidejüknek a felét éjjel dolgozzák le.

Ugy az általános munkaidő, mint különben pedig az éjjeli munka szempontjából igen fontos a csapatt váltás kérdése. Ha azonban valahol, úgy itt kell az egyes iparágak concret viszonyaihoz alkalmazkodni, minélfogva az idevágó intézkedések nagy részletességet mutatnak és sokszor, iparáganként is eltérők. Éppen ezért ezen szabályozásra bővebben ki nem térhetünk.

A legtöbb európai törvényhozás az iránt is intézkedik, hogy a gyermekekre és fiatalok munkásokra vonatkozólag a vásár- és ünnepnap szünet szigorúan megtartassék. Hiszen, ha már egyáltalában megengedjük a gyermekek foglalkoztatását,

akkor legalább arról kell gondoskodni, hogy hetenként egy napjuk legyen, amelyen testüket-lelküket kipihenhessék. Szigorúan kezelik a gyermekekre és fiatalokúakra vonatkozólag a vásár- és ünnepnap szünetek kérdését Anglia, Németország és a Svájc, ahol a 18 éven aluli személyek vasárnapi munkája egyáltalában tiltva van. Spanyolország a 18 éven aluli munkásokra nézve egyáltalában nem enged kivételt a vasárnapi munkaszünet alól, Portugalia pedig a 16 éven aluli munkások részére biztosítja feltétlenül a vásár- és ünnepnap szünetet. Belgium a 14 éven aluli munkásokra nézve szintén nem tűr kivételt a vasárnapi munkaszünet alól, a 14—16 éven aluli munkásokra vonatkozólag pedig ugyancsak kevés kivételt enged, így többek közt az üvegiparban, valamint július—augusztus hónapokban a főzelékek conserválásának az iparában. Németalföld a 14—16 éves munkásoknak csupán vasárnap reggel 6 óráig való foglalkoztatását engedi meg és pedig csakis az újság nyomdákban, a gőzkazán tisztításnál és az élesztőpréseknél.

A vasárnapi munkaszünetet nálunk rendező 1891. évi XIII. t.-cz. a gyermekek és fiatalokú munkások számára külön intézkedést nem tartalmaz és így azon iparágakban, amelyekben a munka vásár- és ünnepnap is végezhető, nincs akadálya annak, hogy ezek a munkások akkor is munkába állíttassanak. Amidőn a vasárnapi munkaszünetről szóló törvény revíziója napi rendre került és erre vonatkozólag 1907-ben törvénytervezet készült, az 6. szakaszában akképp intézkedett, hogy a 16. éven aluli munkásokra vonatkozólag akkor, ha a munkaszünet felfüggesztetik, az illetékes hatóságok részéről kimondható, hogy azokat a munkaszünet felfüggesztése daczára egyáltalában nem, vagy csak az engedélyben meghatározott ideig szabad foglalkoztatni; tehát a 16. éven aluliak vasárnapi munkájának a feltétlen tilalmazása, illetőleg ezen tilalomnak legalább csak csekély kivételekkel áttört szabályvá emelése eredetileg sem volt tervbe véve.

Amidőn azután azonban az eredeti tervezet, mely egyebként parlamenti tárgyalásra máig sem került, számos módosuláson ment keresztül, kimaradt abból még az a kevés is, amit a fiatalok munkásaira vonatkozólag az eredeti tervezet tartalmazott és az 1909. évi tervezetben már hiába keressük azt az intézkedést is, hogy a kivételes vasárnapi munkára adott engedélyeknél a fiatalok foglalkoztatása korlátozható.

A gyermekek és fiatalok védelmének egyik legfontosabb kiegészítő része ezen munkáscsoportoknak az olyan munkáktól való távoltartása, amelyek az egészséget különös mértékben veszélyeztetik. Az egészségre különösen ártalmas körülmények köztvégbemenő munkák természetesen a felnőtt munkásokra vonatkozólag is komoly veszélyt rejtenek magukban, mégis a gyermekek és a fiatalok e veszélyekkel szemben még sokkal fogékonyabbak. Éppen ezért alig van európai állam, amely különös gondot a veszélyes iparokban lefolyó gyermekmunkára ne fordítana. A legtöbb törvényhozás mindenekelőtt megállapítja azokat az iparágakat, amelyekben gyermekeket és fiatalok munkásokat egyáltalában nem szabad foglalkoztatni. Van azonban számos olyan üzem, amelyben csak bizonyos helyiségekben és bizonyos munkák végzése közben fenyegeti a munkás egészségét különös veszély. Így van ez számos oly iparágban, mely mérges anyagokkal dolgozik. Éppen ezért ezekből az üzemekből nem szükséges feltétlenül kitiltani a fiatalok munkásokat, hanem elegendő eltiltani azt, hogy az ártalmas anyagokkal való érintkezést feltételező munkákat végezzenek, illetőleg az ezen munkák végzésére szükséges helyiségekben tartózkodjanak. Vannak olyan munkák is, amelyeket, ha megfelelő munkásvédelmi készülék alkalmaztatik, illetőleg megfelelő elővigyázati intézkedések történnek, a fiatalok munkások is minden nagyobb veszély nélkül végezhetnek.

Ennek megfelelően nagy sokoldalúságot mutatnak azok a rendelkezések, amelyeket az egyes államok a fiatalok munkásoknak a veszélyes

iparágakban való foglalkoztatását illetőleg tesznek. Természetesen a szóban forgó iparágak meghatározása rendeleti úton szokott történni, a törvényhozás maga pedig be szokta érni azzal, hogy megállapítsa azt a korhatárt, amelyig a vonatkozó intézkedések a fiatakorúak alkalmazását korlátozzák. Így a Svájcban, Belgiumban és Németalföldön a 16. év, Olaszországban férfiakra a 15., nőkre vonatkozólag a 21., Romániában férfiakra a 15., nőkre a 17., Oroszországban pedig a 15. év az a határ, amelyig a veszélyes iparágakban a gyermekek foglalkoztatása tilos, illetőleg bizonyos feltételekhez van kötve.

A bennünket közelebbről érdeklő államokban a gyermekeknek és fiatakorúaknak a veszélyes iparágakban, illetőleg veszélyes munkáknál való foglalkoztatása a következőképp van szabályozva.

Németországban a gyermekvédelmi törvény tiltja a 13. éven alúl levő gyermekeknek az agyagiparosok műhelyeiben, az üvegfüvők és üvegcsiszolók műhelyeiben, továbbá oly műhelyekben való foglalkoztatását, ahol tárgyaknak galvanikai úton való aranyozása, ezüstözése, ónozása vagy horganyozása végbe megy. Hasonlóképp tiltja az ólom, ón és egyéb fémöntődékekben való foglalkoztatásukat, alkalmazásukat ólom- és ónjátéktárgyak festésénél, továbbá fémek száraz csiszolásánál és fűrészek készítésénél. Tiltva van ezen törvény értelmében a robbanóanyagok készítésénél, gyufagyártásban, festő műhelyekben, rongyok osztályozásánál, timár műhelyekben, a mázólok műhelyeiben és még egyéb műhelyekben a gyermekeket alkalmazni. A törvény ezenkívül felhatalmazza a birodalmi tanácsot arra, hogy a szükséghez mérten ezt a jegyzéket kibővíthesse. A 14. éven aluli gyermekeket Németország kitiltotta a folytonos tüzelésű kohó- és hengerművekből, a 16. éven aluliakra vonatkozólag pedig a birodalmi tanács kimondotta, hogy azok kizárólag, vagy tulnyomólag ólomfestékek és egyéb ólmot tartalmazó vegykészítmények előállításával foglalkozó üzemekben nem alkalmazhatók. Ezen kívül Németország a 16. éven aluli

munkásoknak, valamint a nőknek számos veszélyes iparágban való foglalkoztatását csak bizonyos feltételek közt engedi meg és ezen üzemek bizonyos részeiből azokat kitiltja. Így tilos az accumulatorok készítésénél őket olyan foglalkozásokra alkalmazni, melyeknél ólommal jönnek érintkezésbe; tiltva vannak a téglavetőekben részükre bizonyos foglalkozások; hasonlóképpen bizonyos pontosan körülírt foglalkozásoktól el vannak tiltva a thomas-salak készítésénél, az ólomművekben, a czukorgyártásnál, az üveggyárakban, a cikória gyártásnál és a növényi rostok, állati szőrök és hulladékok feldolgozásánál. Nem szabad továbbá a 16. éven aluli munkásokat a kazántisztításnál alkalmazni, mivel megelőztetnek oly szerencsétlenségek, amilyen nálunk csak nem régiben egy budapesti gyárnál történt.

A svájcz szövétségi tanács 1897. évi rendelkezése értelmében a 16. életév bevégeztéig a munkások gyárakban eltiltandók a nyomás alatt dolgozó főző edényeknek, továbbá mindenféle motoroknak, dinamó gépeknek, daruknak, felhúzóknak, transmissióknak, valamint fűrészeknek a kiszolgálásától. Tilos őket oly üzemekben alkalmazni, amelyek robbanó anyagokkal dolgoznak vagy könnyen meggyuló anyagokat főznek. Nem szabad a 16 éven aluliakat cément, mész, és gipsz gyárakban oly helyiségekben alkalmazni, ahol sok por képződik, hasonlóképpen üvegnek a száraz csiszolásánál, sem pedig rongyoknak az osztályozásánál. Egy csomó más üzemben szintén tiltva van ezen munkásoknak az alkalmazása, ha a por elvezetéséről kellő gondoskodás nem történik. Tilos a 16. éven aluliakat a vegyészeti iparban minden olyan üzemben alkalmazni, amelyben mérges anyagok használatnak fel, úgyszintén az ónozásnál, valamint végül az ólomtartalmú mázak előállításánál és az ily mázak alkalmazásánál. Ezek a rendelkezések azonban nem nyerne alkalmazást olyan egyénekre, akik hosszabb tartamú szerződések által tanonczokul vannak fel-fogadva.

Franciaországban a 18 éven aluli munkásokat

és a nőket nem szabad mozgásban levő gépek tisztítására, olajozására vagy javítására alkalmazni és tilos őket oly műhelyekben dolgoztatni, melyekben védőkészülékekkel fel nem szerelt veszélyes gépek vannak. A 16 éven aluliakat tilos a körfűrésznél alkalmazni és a rendelet értelmében az üveggyárakban, a sodronykészítésnél és állványokon őket csak meghatározott korlátok közt szabad dolgoztatni. A rendelet három táblázatot tartalmaz. Az első azokat a folyamatokat sorolja fel, melyekben káros gázok kiáramlása, mérgezés veszélye, porképződés vagy specialis betegségek veszélye folytán 18 éven aluli munkásokat és nőket általában tilos foglalkoztatni; különböző savak előállítását, a phosphor és ólom feldolgozását, az üveg és fémek száraz csiszolását, a húshulladékok feldolgozását és a nyúlőr kidolgozását találjuk e jegyzékben. A második táblázat, mely csupán a 18 éven aluliakra nézve tiltott folyamatokat tartalmazza, főképp a robanóanyagokat sorolja fel és tiltja, harapás veszélye folytán, a kutyák ápolásával foglalkozó vállalatokban való alkalmazásukat. A harmadik táblázat végül a legkülönbözőbb munkákat sorolja fel nagy részletességgel; ezen jegyzékben foglalt munkákra 18 éven aluli munkásokat és nőket csak az ott meghatározott feltételek mellett szabad alkalmazni.

Belgiumban a veszélyes iparágak öt csoportba vannak osztva. Az első csoportba 20 oly iparág tartozik, amelyekben mérges anyagok nyernek alkalmazást; ezekben 16 éven aluli munkásokat, valamint nőket alkalmazni általában tilos. A második csoportba 45 szintén veszélyes iparág tartozik, melyekben 16 éven aluli munkásoknak az alkalmazása szintén nincs megengedve. A harmadik csoportba tartozó már kevésbé veszélyes üzemekben csak egyes munkáktól vannak a 16 éven aluliak, valamint a nők eltiltva; ide van sorozva a gyufagyártás is természetesen oly módon, hogy csakis a phosphorral őket közvetlen érintkezésbe nem hozó munkákat szabad a fiatalokúaknak végezni. A negyedik csoportba tartozó üzemeknél a 16. éven aluliak, az

ötödik csoportba tartozóknál pedig csak a 14. éven aluli gyermekek vannak bizonyos munkák végzésétől eltiltva.

Rendkívüli behatóan és részletesen szabályozza a veszélyes iparok kérdését Németalföld, ahol az 1906. évi rendelet hét csoportba foglalta a veszélyes iparágakat; újabban azonban 1909. augusztus 10-én újból rendeztetett ez a kérdés. Az újabb rendelet mindenekelőtt eltiltja a 16. éven aluli gyermekeket az oly munkáktól, amelyek erejükkel arányban nem álló terhek mozgásra hozására, száraz szennynek a kiválasztására, villamos vezetékekkel összefüggő szerelésekre vonatkoznak, amennyiben az utóbbiak tekintetében az iparfelügyelet a veszélyt elhárítva nem látja és kivételt nem enged. Tiltja azután a 14. éven aluli gyermekeknek czisztornák, és árkok ásásánál, valamint kövek kikészítésénél való alkalmazását, hasonlóképp az építkezéseknél a háztetőkön való foglalkoztatásukat és motorok, kazánok, daruk kiszolgálásánál való alkalmazásukat. Részletes rendelkezések következnek azután arra vonatkozólag, hogy gépek kiszolgálásánál milyen feltételek mellett szabad 16. éven aluliakat alkalmazni. Kimondja a rendelet továbbá, hogy minden oly munkánál tilos az alkalmaztatásuk, ahol nincs a lehetőség szerint gondoskodva arról, hogy a kiáramló mérges gázok és gőzök megfelelően elvezetessenek; azt is meghatározza, hogy 32° Celsius hőmérsékletnél nagyobb hőséget felmutató helyiségekben legfeljebb átmenetileg foglalkoztathatók a fiatakorúak. Behatóan megállapítja a rendelet azt is, hogy mily feltételek között lehet fiatakorúakat a szükséges világítás rendelkezésre állására való tekintettel alkalmazni és eltiltja mindazon helyiségekben való foglalkoztatásukat, ahol akár világosság híján, akár túlságos fény uralkodása folytán, akár pedig az e helyütt végzendő munka erőltetett volta folytán látóképességük veszélyeztetve van. Feltétlenül tiltja a rendelet 16. éven aluli munkásoknak, valamint nőknek oly munkahelyiségekben való foglalkoztatását, amelyekben ólomfehért, ólomoxydot, chromát-

anyagokat, higanyt vagy higany tartalmú festékeket, mérges czián vegyületeket, fehér phosphort, sublimátot, arzént, vagy arzénvegyületeket állítanak elő, illetőleg dolgoznak fel, valamint accumulatorokat készítenek és még néhány más veszélyes munkát végeznek. Az oly munkáknál, melyeknél, mint a betűk bronzirozásánál, mérges festékek előállításánál stb. a levegőt keletkező por tisztátalanítja, a legmesszebb részletekbe menő feltételek mellett engedi csak meg a fiatalokúak foglalkoztatását. Hasonlóképp csak bizonyos feltételek mellett engedi meg a fiatalokúaknak benzin, karbol, chlor, anilin stb. felhasználásával történő munkáknál, kefék, és ecsetek előállításánál, ólom és ólomvegyületekkel való dolgozásnál, gyémánt csiszolásnál, dohány feldolgozásnál kendernek és lennek a feldolgozásánál való alkalmazását. Az agyagipart és a téglagyártást még ezenfelül rendkívül részletesen szabályozza a rendelet.

Spanyolországban az 1908. évben kiadott rendelet szintén igen behatóan szabályozza a veszélyes iparok kérdését. Egészen kitiltja ez a rendelet a 16. éven aluli munkásokat, valamint a kiskorú nőket a mérgezés veszedelménél fogva onnan, ahol gőz vagy por keletkezése veszélyezteteti a munkásokat, az accumulatorkészítésből, az ólomiparból, a gyufagyártásból, a festékipar bizonyos ágaiból, a galvanizálásból, az üvegiparból, a higany előállításából stb.; nem engedi alkalmazásukat a robbanó anyagok gyártásánál és végül meghatározott betegségek veszélye folytán a selyem extractiójánál és a közvágóhidakon a hulladékok feldolgozásánál. Csak bizonyos munkák végzésétől tiltja el őket és alkalmaztatásukat részletesen körülírt feltételekhez köti por keletkezése miatt a kőiparban, a gyapotiparban, rongyok feldolgozásánál, a szőrmeiparban stb.; egyes iparágakban különös mérgezési veszélyek miatt korlátozza alkalmaztatásukat. Savas gőzök keletkezése okozta veszély folytán feltételekhez köti a sósav, eczetsav, kénsav készítésénél való alkalmazásukat; ugyanezt teszi tűzveszély miatt különösen a firni-

szekkel történő munkáknál és bizonyos betegségek megelőzése végett a len- és kenderfonódák meghatározott helyiségeiből is kitiltja őket és szabályozza a belek feldolgozását. Részletes feltételeket szab ez a spanyol rendelet a fiatalkorú munkásoknak az elektromos iparban való alkalmazásának és eltiltja őket a körfűrészek mellett való munkáktól, ha csak azok megfelelő védőkészülékkel ellátva nincsenek.

Olaszország mindenekelőtt 28, veszélyes anyagokkal dolgozó iparágból tiltja ki a 15 éven aluli munkásokat; ilyenek többek között a kén őrlése és raffinálása, robbanó anyagok előllítása, pyrotechnikai szerek előállítása, valamint oly gyárak, amelyekben patronokat töltenek; kénsav, phosphor, chlor, calciumchloryd, ólomoxyd és ólomfehér, valamint ólom- és antimónpraeparatumok, ammoniak, cianvegyületek, anilinfestékek, arzénkészítmények, celluloid készítése vagy feldolgozása, továbbá tükröknek higanynyal való foncsorása, petroleumnak destillálása és finomítása stb. Bizonyos feltételek mellett megengedi, illetőleg csak egyes munkákra vonatkozólag tiltja el a gyermekek alkalmazását 25 további iparágban, melyek közé a gyufagyártás, a dohánygyárak, az üveggyárak, kaucsukgyárak, kalapgyárak, trágya- és enyvgyárak, papirgyárak, a nyomdák és az agyagipari gyárak, valamint még egyéb iparágak tartoznak.

Ausztriában ugyan az ipartörvény utasítja a kereskedelemügyi ministert azon iparágak rendeleti uton való megállapítására, melyekben 16 éven aluli munkásokat tilos alkalmazni, mégis ez a jegyzék máig ki nem adatott. Mindazonáltal egyes veszélyes iparágak szabályozásánál a tilalmat a kereskedelemügyi minister kimondotta; így ólom- és horganyhutákra vonatkozólag és mázoló munkákat illetőleg; a szedőszekrények tisztításánál is tilos őket alkalmazni. Az *Ofner* és társai részéről a gyermekmunka szabályozását illetőleg benyújtott törvényjavaslat azonban már tartalmaz egy jegyzéket, mely a gyermekek részére eltiltandó munkákat felsorolja.

Magyarországon hasonló kedvezőtlen állapottal

állunk szemben. Az ipartörvény 116 §-a alapján a jegyzék ki nem adatott és egyes, a fiatalkorú munkásokat a veszélyes munkáktól eltiltó specialis rendelkezéseink is igen ritkák; ilyen p. o. egy 1905-ben kelt kereskedelemügyi ministeri rendelet, mely állati szőrők feldolgozásánál a nem fertőtlenített anyagok megmunkálásánál és fertőtlenítésénél tiltja a fiatalkorú munkások alkalmazását.

A fentiekben természetesen csak jelezni lehetett azt az eljárást, amelyet az egyes országok a veszélyes iparágakkal szemben követnek és távolról sem állott módunkban pontosan még csak azokat a csoportokat is megjelölni, amelyekben az egyes országok a fiatal korúak munkáját tiltják vagy korlátozzák. Egyébként az ide vonatkozó jegyzékek összeállítása azért is nem történik törvényhozási úton, mert a technika haladása e jegyzékek folytonos bővítését és módosítását teszi szükségessé és a nemzetközi munkásügyi hivatal folyóirata majd minden számában hoz egy az ezen jegyzékek bővítésére vagy módosítására vonatkozó rendeletet.*) Annyit a fenti összefoglalásokból is kivehetünk, hogy bizonyos egyesség ezen tilalmakban uralkodik, daczára annak, hogy a részletek igen eltérők. Így példának okáért különösen az ólomra, phosphorra, higanyra, fémek és kövek száraz csiszolására vonatkozólag a culturállamok már meglehetősen egyöntetűen járnak el. Hasonlóképp meglehetősen egyértelműséggel tilalmazzák a fiatal korúaknak motorok és mechanikus erővel járó gépek kiszolgálásánál való alkalmazását is, mely tilalmat a legtöbb culturállamban megtaláljuk; úgy Németországban, Angliában, Franciaországban, Norvégiában, Svédországban, Dániában, Németalföldön, a Svájcban és Olaszországban.

De ma már nemcsak a veszélyes üzemekre vonatkozólag találjuk szabályozva a fiatalkorúak

*) Akadály nélkül alkalmazható volna azonban a *Pap Dezső* részéről javasolt az a módoszat is, melynél fogva a jegyzék megállapítása magában a törvényben történnék, ellenben az élet fejlődése oly módon vétetnék figyelembe, hogy a jegyzék kibővítésére a végrehajtó hatalom felhatalmazást nyerne. (V. ö. Munkásügyi Szemle III. évf. 8. old.)

munkáját, hanem egyre nagyobb gondot fordítanak az államok arra is, hogy a gyermekeket csak a testi erejüknek megfelelő és őket fejlődésükben nem gátló munkákra lehessen alkalmazni. Az osztrák ipartörvény értelmében 14—16 éves munkásokat csak könnyű munkákra lehet alkalmazni, Franciaország pedig kimondja, hogy a 16. éven alul levő munkások orvosi megvizsgálása elrendelhető annak a megállapítása végett, nem mulja-e felül erejüket az a munka, amelyre őket alkalmazták. Ugyancsak Franciaország igen részletesen meghatározza, hogy mily terheket szabad a fiatalkorúaknak vinni, emelni, tolni stb.; hasonlóképp jár el Spanyolország és Luxemburg is.

Általában, amint látjuk, az alkalmassági bizonyítvány felmutatása mind szélesebb körben követeltetik meg. Megkívánják ezt egyes államok akkor, amidőn a szabályul felállított korhatáron alul levő gyermekek foglalkoztatásáról van szó, mint ahogy azt Franciaország és Norvégia teszi, valamint Németország a bányákban. De megkívánják az államok egyre nagyobb számban egyáltalában minden olyan esetben, amidőn fiatalkorú munkást a gyáripárban alkalmaznak; így jár el ma már Anglia, Olaszország, Bulgária és Románia és amint láttuk, részben Franciaország is. Az alkalmassági bizonyítvány kiállítását majdnem kivétel nélkül orvosra bizzák, mi az egyedüli helyes eljárás is, mert hiszen az illetők testi fejlettségéhez kell mérni azt, hogy ők mily munkára alkalmaztassanak. Megfontolás tárgyát képezhetné, hogy az ily alkalmassági bizonyítvány kiállításával kapcsolatban ne tétessék-e a hatósági orvos kötelességévé a szülőket és gyermekeket figyelmeztetni arra, hogy ne válasszanak olyan pályát, amelyre ugyan most alkalmas a gyermek, ellenben az azon való hosszabb dolgozás bizonyos hajlamosságnál vagy testi hiányánál fogva a jövőben ártalmára lehetne. Nemcsak humanitarius szempontok és a közgazdaság rendelkezésére álló munkaerőnek a lehető megőrzése teszik ezt kívánatossá, hanem szükséges volna ez már csak a

munkásbiztosítás terheinek a könnyítése végett is, mert a szervezetének meg nem felelő pályára lépett munkás ez irányban az állam és a munkaadó terheit jelentékenyen növeli.

Az ipari munkán kívül némely állam az árúk kihordását és a házalás kérdését is szabályozza a gyermekmunka szempontjából. Tudjuk ugyanis, hogy úgy az árúk kihordására, mint az azokkal való árusításra előszeretettel alkalmaznak gyermekeket és pedig éppenséggel nem mindig kívánatos módon.

Epp ezért Németország megtiltotta a 14 éven aluli gyermekeknek árúk kihordására való alkalmazását és részükre tilalmazza a nyilvános házalást is; megengedi azonban, hogy a politikai hatóság oly vidékeken, ahol a házalás szokásos, évenként 4 hétre ezt a tilalmat felfüggeszthesse. Megengedi a német törvény azt is, hogy saját maguk készítette tárgyakal való házalást végezheszenek a gyermekek, de megadja egyúttal a hatóságnak azt a jogot, hogy őket ettől eltilthassa. Anglia eltiltja a 11. éven alúl levő gyermekeknek az utczaí árusítást. A helyi hatóságokat azonban az angol törvény felhatalmazza arra, hogy az államtitkár jóváhagyásával ezt a tilalmat még magasabb korhatárig, a 16. évig kiterjeszthessek. Az utczaí árusítás szabályozásának a szigorítása Angliában megfontolás tárgyát képezi. Svédországban a városi hatóságok a 15 éven aluli leányokat és a 14 éven aluli fiúkat az ujságoknak, virágoknak és egyéb árúknak utczaí árusításától este 8 óra és reggel 8 óra között eltilthatják, Németalföldön pedig este 9 óra és reggel 7 óra között tiltva van 14 éven aluli gyermekeket küldönczszolgálatokra alkalmazni.

Ezekben foglaltam össze röviden azokat az intézkedéseket, amelyeket a különböző államok a gyermekmunkával kapcsolatban tesznek. Nem szükséges kiemelnem, hogy ezen intézkedéseknek a nálunk érvényben levőkkel való összehasonlítása mennyire hátrányunkra üt ki. Oly nagy a különbség ez irányban Magyarország és az ismertetett államok egy része között, hogy egyszerre a gyermekmunka kér-

désének már minél jobban sürgetendő megoldásánál azt a fokot nem igen fogjuk elérhetni, amelyen a nyugoti államok vannak. Hogy mennyire közelítsük meg követeléseinkben a nyugoti államok törvényhozását, azt csak majd akkor állapíthatjuk meg, amidőn alkalmunk lesz részletesen bepillantani abba, hogy egyes iparágaink mennyire vannak a kérdésben érdekelve. Kétségtelen, hogy végre is az Európában már általános 12 éves korhatárnak, mint a gyári munkára való alkalmazás alsó határának az elfogadása és a 16. éven aluli munkások munkafeltételeinek a részletes szabályozása okvetlenül meg lesz kívánandó. Nagy súlyt kell azonban mindennek előtt helyezni arra, hogy a veszélyes iparágak jegyzéke megállapíttassék és amint a külföldön történik, részletesen szabályoztassék az a kérdés, hogy mily feltételek között és mily elővigyázati intézkedések mellett szabad ezekben az iparágakban gyermekeket alkalmazni. Részletes javaslatokat, amint már hangsúlyoztam a kérdésben, minthogy előadmányom csak a kérdésben való tájékoztatásra és az eszmecsere megindítására van szánva, nem óhajtok tenni; hiszen mielőtt, legalább is a részletekre vonatkozólag állást foglalhatnánk, még az egyes iparágak viszonyainak gondos mérlegelése és a kérdésnek széles körben való alapos megvitatása szükséges.

Bizonyos minimumot azonban, úgy hiszem, megállapíthatunk követeléseinkre nézve. Ipartörvénytervezetünk ugyanis már foglalkozott a gyermekmunka kérdésével és bizonyos megoldást tartalmaz erre nézve. Tekintsük az abban foglalt üdvös intézkedéseket egy olyan minimumnak, amelyhez minden alkalommal ragaszkodnunk kell és amelynek a megvalósítását kell mindenekelőtt követelnünk. Befejezésül tehát röviden ide kívánom iktatni azt a megoldást, amelyet ipartörvénytervezetünk a gyermekmunkára vonatkozólag tartalmaz.

E törvénytervezet mindennek előtt a 12 éves korhatárt az ipari munkát illetőleg feltétlenül megállapítja. Tiltja ugyanis a 12. évet még be nem töltött gyermekek alkalmazását a gyáripárban és tanonczo-

kul való felfogadásukat sem engedi meg. A tanonczúl felfogadás feltételül négy elemi osztály sikerrel való végzésének igazolását is megkívánja.

Az ipartörvénytervezet értelmében 16 éven aluli munkások és nők általában csak nappal alkalmazhatók. Kivételt ez irányban a tervezet annyiban ismer, amennyiben két esetben megengedi, hogy 14 éven felüli fiúgyermek és 16 éven felüli nők este 10 óráig dolgoztathatók. Megengedi ugyanis a tervezet ezt üzemmegszakítás elhárítása céljából, vagy nagyobb munkatorlódások esetén, egy évben legfeljebb 60 napon keresztül olyan műhelyekben, üzletekben és irodákban, melyekben a munka nem gyárszerűleg végeztetik, vagy amelyekben az alkalmazottak száma 10-nél nem több; megengedi továbbá gyáripari üzemekben és olyan üzemekben, műhelyekben vagy irodákban, melyekben a 14. évüket betöltött férfi- és 16. életévüket betöltött nőalkalmazottak napi munkaideje 8 óránál nem több. Az éjjeli pihenőt a 16. éven aluli férfi- és általában a nőmunkásokra nézve 11 órában állapítja meg; ezt azonban egy évben legfeljebb 60 napon keresztül az idények befolyása okozta munkatorlódások és rendkívüli igények szükségessége esetében 14. évüket betöltött férfi- és 16. évüket elért nőalkalmazottakra 10 órára engedi leszállítani. Feltételeken a 15. életévüket már betöltött férfi és a 16. életévükön túl levő nőalkalmazottaknak éjjeli munkában való foglalkoztatását a gyors romlás vagy elváltozás veszélyének kitett nyers anyagok vagy félgyártmányok megmunkálásánál évenként legfeljebb 60 napon keresztül, ezenkívül pedig erőhatalom vagy üzem megszüntetése céljából szükséges munkáknál megengedi. Hasonlóképp ugyanezen munkásokra vonatkozólag olyan üzemekben, melyek nem gyárszerűen folytattatnak, vagy amelyekben 10 munkásnál több nem alkalmaztatik és végül azokban, amelyekben az alkalmazottak a közönség kiszolgálásával vagy avval kapcsolatos munkát végeznek, a szükséghez képest éjjel való foglalkoztatásukat is lehetővé teszi. Ugyanerre adhat a kereskedelemügyi minister engedélyt a 14. évü-

ket betöltött munkásokra nézve a folytonos üzemű gyárak számára; az oly üzemekben, melyekben gyors romlás vagy elváltozás veszélyének kitett nyers anyagok vagy félgyártmányok dolgoztatnak fel, a 14. évükön felül levő férfi- vagy nőmunkásoknak évenként legalább 60 napon keresztül való foglalkoztatását a javaslat értelmében a kereskedelemügyi minister szintén megengedheti, az esetben, ha a jelzett munkások egészségét és fejlődését az éjjeli munka nem veszélyezteti.

A törvényjavaslat a fiatalok munkásként nézve maximalis munkanapot állapít meg és pedig a következő módon: a 14. év alatti munkások szünetek nélkül legfeljebb 7 órahosszat, szünetekkel együtt 8 óra hosszat foglalkoztathatók; 14—16 év között a tényleges munkaidő 8, az összes munkaidő 9 órát meg nem haladhat, a 16 éven felüli nők munkaideje pedig tényleg 9 óra, összesen pedig legfeljebb 11 óra lehet. Ezen munkaidőnek kivételes esetekben egy órával való meghosszabbítását engedi a javaslat évenként legfeljebb 60 napon keresztül. Viszont azonban az egészségre különös veszéllyel járó üzemekben megengedi azt, hogy a kereskedelemügyi minister ezt a munkaidőt 1 órával leszállíthassa. A javaslat részletesen szabályozza a pihenőt is, amely a munka közben a fiatal munkásoknak adandó és pedig olyképp, hogy a 14 éven alatti munkásoknak minden 4 órán át, a 14 évet betöltött alkalmazottaknak pedig 5 órán át egyhuzamban teljesített munka után $1\frac{1}{2}$ órai és délben, illetve az éjjeli munka idején legalább 1 órai pihenőt kell engedni. Ha azonban az alkalmazottaknak munkaideje 24 órán belül 6 óránál nem több, úgy a szünetek elmaradhatnak. Kimondja a javaslat azt is, hogy a munkaadó az üzemében alkalmazott fiataloknak a munkaidőn túl otthon elvégzendő munkát ki nem adhat, sem őket az üzemtelepen kívül a munkaidő túl egyébként nem foglalkoztathatja.

A tervezet a veszélyes iparágakra szintén gondot fordít. Ezekre nézve ugyanis felhatalmazza a kereskedelemügyi ministert, hogy a tanulók alkal-

mazását 12 évnél magasabb életkorhoz is köthesse és kimondja, hogy 18 évesnél fiatalabb személyek tekintetében a veszélyes iparágakban orvosi bizonyítvány is követelhető. Kő-, kavics- és homokbányában, valamint földmunkáknál a 14. évüket még be nem töltött gyermekek alkalmazását tiltja a javaslat és a mozgásban levő gépek tisztítására vagy javítására nem engedi meg a 16. évnél aluli munkások vagy nők felhasználását. A veszélyes iparágak részlet s szabályozását a javaslat is rendeleti útra bízza.

Szterényi József elnök: Tisztelt Értekezet! A vitát megnyitom; méltóztassanak már most a kérdéshez hozzászólni. Elsőnek jelentkezett Somogyi Manó egyetemi magántanár ur.

Dr. Somogyi Manó egyetemi m.-tanár: Tisztelt Értekezlet! Mindenki, aki szociálpolitikával foglalkozik, kell, hogy a legnagyobb köszönetet mondja a t. Egyesületnek, amely ezt a kérdést napirendre tűzte. Tudjuk azt, hogy mennyire elhanyagolt nálunk a szociálpolitika, különösen pedig a gyermekmunka szabályozása. Ezért az Egylet nagy hálát érdemel mindenkitől, aki csak a legtávolabbi viszonyban áll a szociálpolitikához. Hálával tartozunk továbbá az igen t. előadó urnak azért az értékes dolgozatért, amelyet nekünk rendelkezésünkre bocsátott és amelyben kimerítő anyaggyűjteményt nyújtott mindazoknak, akik ezzel a kérdéssel foglalkozni akarnak. Ebből az anyaggyűjteményből is láthatjuk, hogy mily nagy szerepet játszik a gyermekmunka hazánkban. Nem hiszem ugyan, hogy azok az adatok, amelyeket a t. előadó úr itt összehordott, teljesen kimerítenék a gyermekmunkát. Sokkal nagyobb bajról van szó, mint a mekkorára ezek az adatok következtetni engednek. Talán nem nagyon tévedek, ha azt állítom, hogy tizszer annyi gyermek dolgozik az ipar terén, mint a mennyit a mi statisztikánk kimutat, mert ha figyelembe vesszük azt, hogy a német birodalomban már egy évtized előtt egy ily enquête alkalmával, amelyet a gyermekmunkára vonatkozólag tartottak, egy millió-

nál több gyermeket találtak olyat, akik az ipar és mezőgazdaság terén foglalkoztak, akkor, azt hiszem hogy nálunk is jóval több ezeknek a gyermekeknek a száma, mint a mennyiről a népszámlálási adatokban, az ipari és munkás-statisztikában és az ipar-felügyelők jelentésében szó van. Nem hiszem ugyan, hogy a mi vállalkozóink olyan élelmesek volnának, mint a francziák, akikről olvastam egy hivatalos francia kiadványban, hogy villamos csengőket alkalmaznak a gyártermekben, melyekkel jelt adnak, ha iparfelügyelő jön a gyárba. Ha megszólalnak a csengők, a gyermekeknek el kell bujni. Sőt volt egy vállalkozó, aki egyenesen praemiumot tűzött ki az olyan gyermekek számára, akik a legügyesebbek voltak az eltűnésben.

A rendelkezésünkre álló statisztikai adatok egyáltalában nem mutatják a bajt egész nagyságában. Százezerre rúg azoknak a gyermekeknek a száma, akik egyáltalán nem gyárakban, műhelyekben, hanem egyéb munkáknál foglalkoznak állandóan hivatásszerűleg mint keresők 5—10 éves korukban. Ezek mindenütt láthatók. Ezekre a gyermekekre is, akik mint iskolásgyermekek, hivatásszerűen dolgoznak, ki kell terjeszkedni a munkásvédelemnek és ezekről is gondoskodnunk kell, amikor a gyermek-foglalkozásokról szó van. Erre nézve egynéhány statisztikai adattal szolgálhatok, még pedig a hazai viszonyokra vonatkozólag.

A temesvári tanköteles gyermekek ipari mellékfoglalkozásáról egy temesvári tanító magánszorgalomból gyűjtött adatokat, amelyeket a Közgazdasági Szemle 1899-iki évfolyamában közölt. A derék tanítót Gokler Antalnak hívják. Ezeket az adatokat, amelyek teljesen hitelesek, érdemes lesz felsorolni, hogy illusztráljuk az iskolásgyermekek hivatásszerű kereseti foglalkozását. Temesvárott az 1898/99 tanévben 4756 iskolázó mindennemű tanköteles közül 422 fiú és 73 leány, összesen tehát 495 gyermek, vagyis az iskolabajáróknak 10·4 százaléka foglalkozott az iskolai időn kívül pénzszerzéssel. A foglalkozás nemei voltak: ujságkihordás, piaci vagy üzleti

árúk hazahordása, vízfordás, tekeállítás, ujságszalagragasztás, tollfosztás, gyermekdajkálás, kiszolgálás, pásztorkodás, podgyászfordás, minisztrálás, harangozás, szindarabokban közreműködés, csontszedés, gyufaskatulyakészítés stb. Előadhatnék adatokat arra nézve is, hogy mit kerestek, mily nevetséges összegeket szereztek e gyermekek és mégis az iskolás-gyermekek ez a foglalkoztatása óriási kárral járt a jövő nemzedék fejlődésére. Egészségi, testi és erkölcsi fejlődésére egyaránt óriási veszélyeket okoz ez.

Ha mi a munkaerőt védeni akarjuk, már pedig ez elsőrendű nemzeti feladat, akkor ezekre az iskolás-gyermekekre is kell gondolni, akik még eddig semmiféle védelemben nem részesültek. Ha igaz az, hogy a munkaerő a nemzetek legnagyobb kincse, akkor ennek a kincsnek megőrzésére, gyarapítására kell legelső sorban gondolni. Ezért nem tartom kimerítettnek a mi feladatunkat, ha csak a gyárakban és műhelyekben foglalkoztatott gyermekekről gondoskodunk, hanem szükséges, hogy a gyermekmunka szabályozásánál még a tanköteles gyermekekre is kiterjeszkedjünk. Oly eszközökről kell gondoskodnunk, hogy lehetőleg azok is megvédessenek és munkaerejük kizsákmányolása megakadályoztassék. Természetesen nemcsak tiltó rendszabályokkal lehet és kell ezt elérni, hanem itt nagy feladat jut a pozitív sociálpolitikának. Gyermekmenhelyek létesítése, az iskolaorvosi intézmény fejlesztése és egész sora a feladatoknak vár itt reánk. Ma még nem is ösmerjük a baj egész terjedelmét, mélységét s azért szükséges, hogy a tanítók érdeklődését is felkeltsük e feladatok iránt. Bele kell vinni a munkába a tanítókat. Felvételt, enquêtet kell eszközölnünk a tanköteles gyermekek kereső munkáját illetőleg, még pedig nemcsak a nagy városokban, a fővárosban, hanem a vidéken is. Faluhelyen ha beáll az enyhébb idő, az iskolák üresek és a tanítók hazamennek az iskolából, mert nincs tanítvány. Ezekre a mezőgazdasági munkáknál és állatorvzésnél foglalkoztatott tankötelesekre is gondolni kell különösen Magyarországon. A mi kulturális elmaradottságunk

egyik oka abban rejlik, hogy a tanköteleseknek állandó iskolalátogatására nem ügyelünk, hanem eltűrjük az iskolásgyermekeknek ezt az állandó hivatásszerű foglalkozását. Ha a gyermekmunka szabályozását komolyan vesszük, nemcsak a műhelyekben és gyárakban foglalkoztatott gyermekekre kell gondolnunk, hanem az összes foglalkozási ágakban hivatásszerűen foglalkoztatott gyermekekre is figyelemmel kell lennünk.

Azt proponálom tehát, hogy ne csak ezekre az iparban és a műhelyekben és az otthoni munkánál alkalmazott gyermekekre vonatkozólag eszközöltessek nagyobbsszerű beható felvétel, hanem hogy az enquête a hivatásszerűleg foglalkoztatott tanköteles gyermekekre is kiterjedjen. Míg ez meg nem történik, az egész bajt nem ismerjük, mert nemcsak azt kell tudnunk, hogy hányan vannak foglalkoztatva az iparban, a műhelyekben, gyárakban, a mezőgazdaságban és a személyes szolgáltatások terén, hanem felvételeinknél még azokra is figyelemmel kell lennünk, akik az iskolát elmulasztják, akik az iskolai oktatástól elmaradnak. Hogy milyen következményekkel jár ez paedagogiai szempontból, erre is vannak már statisztikai adatok. Pl. a temesvári kimutatás szerint az iskola 4756 tanulója közül csak 776, tehát 16⁰/₀ nem mutatott fel a tanév végén kellő előmenetelt, a pénzkeresettel foglalkozó 495 tanuló közül ellenben 34⁰/₀, vagyis 170 bukott el. Ha tehát a hazai népesség kulturális színvonalát emelni akarjuk, akkor kell, hogy ezekre az iskolába járó és az ipar terén foglalkoztatott gyermekekre is figyelemmel legyünk.

Javaslom továbbá, hogy ez a felvétel az iskolába járó, de hivatásszerűleg foglalkoztatott gyermekekről a tanítók bevonásával eszközöltessék, úgy ahogy Svájcban, Németországban vagy Ausztriában történt. Ennek a felvételnek nemcsak az iskolázó gyermekek számára kell vonatkozni, hanem ki kell terjeszkedni a munkafeltételekre, a munkabérvisszonyokra, a munkaidőre és az összes körülményekre, családi viszonyokra stb. Meggyőződésem szerint ez a felvétel oly adatokat fog majd szolgáltatni, hogy az

egész közvélemény kívánni fogja, hogy ezt a bajt gyógyítsuk és sürgősen hozzálassunk ennek gyógyításához. Ha propagandát akarunk csinálni a gyermekmunka szabályozásának, mindenekelőttily felvételt kell eszközölni.

Amint már említettem, nem tartom kimerítettnek a socialpolitika feladatát azzal, hogy mi csakis a gyárakban, a műhelyekben és az otthoni munkánál foglalkoztatott gyermekek munkáját szabályozzuk, hanem szükségesnek tartanám, hogy ez az összes iskolásgyermekekre is kiterjesztessék. Szükségesnek tartom továbbá, hogy ne csak minimális korhatárokat javasoljunk, hanem hogy szigorú ellenőrzésről is gondoskodjunk. Ennek az ellenőrzésnek külön szakközegek által kell megtörténnie. Az ipartfelügyelők annyira túl vannak halmozva munkával, hogy azokra egyedül nem bízhatjuk a gyermekmunka ellenőrzését. Szükséges, hogy erre külön közegek legyenek, amelyek a gyermekmunka szabályozását ellenőrzik. Lehetne ezeket talán a tanítószág köréből venni. Végül szükségesnek tartom, hogy egyéb socialpolitikai intézkedésekkel is próbáljunk ezen a bajon segíteni, mert egyedül tiltó rendszabályokkal célt nem érünk. Tudjuk, hogy a gyermekmunkás legnagyobb része nem passzióból, hanem kényszerűségből dolgozik. Tehát pénz-alapokról kell gondoskodni, megyei, községi, városi alapítványokról, hogy azok a szegénysorsu szülők, akik kénytelenek gyermekeiket tovább iskoláztatni, támogatásban részesüljenek. Ezekre óhajtottam a tisztelt Értekezlet figyelmét felhívni. (Élénk helyeslés).

Szterényi József elnök: Igen tisztelt értekezlet Mielőtt a szót a második felszólalónak átadnám, méltóztassanak megengedni, hogy az előbb felszólalt tisztelt tagtársunknak a magam részéről felvilágosítással szolgáljak. Nevezetesen arra az indítványra nézve, hogy a tanköteles gyermekeknek kereső munkáját állandóan felvétel tárgyává kellene tenni, illetve az akceziót a gyermekmunka egész területére ki kellene terjeszteni, szükségesnek tartom a felvilágosítást azért, hogy megokoljam, miért foglalkozunk mi csak ezzel

a szűkebb kerettel, jóllehet magamnak is az a meggyőződés, s az egyesületünknek is, hogy ki kellene terjeszteni ezt a gyermekvédelem és a gyermekmunka egész területére. Ez iránt a Luganoban ezelőtt két évvel megtartott értekezleten magunk tettünk indítványt, javasolva, hogy nemzetközileg karoljuk fel a gyermekvédelemnek és a gyermekmunka szabályozásának ezt az egész nagy terét. Azonban a nemzetközi egyesület abban állapodott meg, hogy egyelőre elégedjünk meg magának az ipari üzemben alkalmazott gyermekek munkájának védelmével. Ez az oka tehát annak, hogy mi most csak ezzel foglalkozunk, amí nem zárja ki azt, hogy ne foglalkozzunk ezzel a messzebbmenő javaslattal annak idején a választmányban. Mi ezáltal egészen önálló munkálatot végzünk és a hazai társadalmat a társadalom figyelmét azon nagyszaszabású akcizio mellett, amit a patronage-egyesületek, a gyermekvédő liga, stb. ma is folytatnak, erre a szélesebbkörű tevékenységre hívjuk fel, hogy véget vessünk annak az állapotnak, amelyet voltam bátor egyszer úgy nevezni, hatóságilag-engedélyezett gyermekpusztítás. Nem kell egyébre utalnom, mint az útcái újságárúsításra és a villamosok szolgálatában lévő gyermekekre. Ezeket felvilágosításul megjegyezve, átadom a szót Gaal Jenő főrendiházi tag úrnak.

Gaal Jenő főrendiházi tag: Csak egy mozzanatra akarok figyelmeztetni. Nekünk lehetőleg positiv alapon kell javaslatokat tenni és lehetőleg tartózkodni kell az olyan propositiótól, amelynek keresztűlvitele oly nehézségbe ütközik a mi viszonyaink között, hogy ezt az egész mozgalmat az érdekelt közönség szemében inkább kompromittálni volna alkalmas. Oly kívánásokat megállapítani, amelyek keresztűlvihetetlenek, az én nézetem szerint nem volna helyes eljárás.

Én az egyik közművelődési egyesületet képviselvén itt, t. i. az országos közművelődési tanácsot, csupán egy mozzanatra kívánok itt kiterjeszkedni. Ez az, hogy a gyermekeknek az ipari üzemekből való kizárásánál az iskolakötelezettség határán túl lehetőleg ne menjünk. Már Luganoban, sőt hama-

rább, már Luzernben is ez a kérdés ugyanis a Nemzetközi Törvényes Munkásvédelem Egyesülete részéről tárgyalatván, ott azzal a fejtegetéssel találkoztunk, hogyha ezt szem előtt tévesztjük, t. i., ha az iskolakötelezettség és a gyermekeknek az ipari munkára való alkalmazása között a kapcsolatot nem tartjuk állandóan szem előtt, megtörténhetik, hogy hézag áll be a kettő között, minélfogva nem tudjuk mi lesz addig a gyermekekkel. Ennélfogva azt hiszem az iskolakötelezettség kérdésén ezen szabályozásnál nagyon is figyelembe kell venni. A kettő között szoros kapcsolat kell hogy legyen. Ha ki tudjuk terjeszteni 13—14 évig az iskolakötelezettséget, akkor megvan a lehetősége annak, hogy a gyermekmunka alkalmazására a korhatár felemelését kívánjuk. Ez csak egy példa akar lenni arra nézve, hogy e határokat mennyire szem előtt kell tartani. Különös súlyt kell arra helyeznünk, hogy a reális javaslatokat tegyünk, mert hiszen ő excelentiája nagyon helyesen mondta, hogy a javaslatok tulajdonképpen az egyes nemzeti osztályokból indulnak ki és így ez a tanácskozás is előkészítése a nagy őszi kampagnak, amely az idén Zürichben fog megindulni.

Vágó József kamarai segédtitkár: Tisztelt értekezlet! Elméletileg valamennyien egyetértünk abban, hogy a gyermektúlmunkával folytatott ipari tevékenység rablógazdálkodás, amely a jövő nemzedékben rejlő kincseket már előre kiaknázza, de amikor a kisiparnál a mindennapi kényerről és a nagyüzemnél a minden esztendei dividendáról van szó, az ipari tevékenység chancejai közt nagy szerepet játszik az a kihasználási lehetőség is, amelyet a gyermekmunka minél tágabb felhasználásával a gyárosoknak módjukban van kifejteni. Ha ebből a szempontból nézzük a gyermekmunka szabályozásának kérdését hazánkban, akkor, mint minden sociálpolitikai szabályozásnál azt a határt kell magunk előtt látni, mely egyáltalában a mi sociálpolitikánkunk legfelső határát megszabja és ez az, hogy Ausztria e téren meddig megy el.

Ami már most a gyermekmunkát illeti, Ausztria több tekintetben sociálpolitikailag haladottabb álláspontot foglal el, mint Magyarország, de sok tekintetben, különösen két tekintetben hátrább van még a magyar ipartörvénynél is és pedig hátrább van annyiban, amennyiben a 14—16 év közti munkásokra nézve a mi ipartörvényünk a 10 órás maximális munkanapot állapítja meg, holott az osztrák ipartörvény a 12—14 éves munkásnak állapítja meg a 8 órai munkaidőt, de a 14 éven felüliekre már a 11 órás munkanapot tartja irányadónak. Amíg nálunk 10 órára van korlátozva a 15—16 éves ifjúmunkásnak a munkaideje, addig Ausztriában ezek 11 óráig dolgoznak. De ez nem elég. Még ennél is tovább megy az osztrák ipartörvény a maga reactionárius mivoltában, amennyiben a szüneteket a magyar törvénnyel és ennek gyakorlatával szemben, amely a munkaközi szüneteket hozzászámítja a munkaidőhöz, nem számítja be a munkaidőbe. Ennek következtében a mi 10 órás munkaidőnk a fiatalok munkások részére tényleg csak 8 órát jelent, míg az osztrákoknál ez 11—12¹/₂ óra, mert a másfél órai munkaközi szünetet Ausztriában nem számítják bele a 10 órába, hanem külön teszik hozzá Ausztriában épp ezért 11¹/₂ órás keretben 10 órai munkát lehet gyerekekkel végeztetni. Ez az oka annak, hogy az osztrák versenytől leginkább sújtott iparágunk, a textilipar, nemrég kérte, hogy a fiatalok 10 órai maximális munkaidőkerete úgy értelmeztesék, hogy az effectiv munkaidő kitehet 10 órát, melybe a 2 órai szünet be ne számítassék. A textilgyárosok országos egyesületének erre alkalmat szolgáltatott az a végrehajtási rendelet, amelyet a nők éjjeli munkájának tilalmáról szóló törvényhez kibocsátott a kereskedelmi minster és amelyben azt a rég elfogadott és papíron keresztülvitt álláspontot egy mellékmondatképpen veti oda, hogy a 10 órai munkaidő úgy értendő, hogy 8 óra hosszat tart az effectiv munka, 2 óra hosszat pedig a munkaközi szünet. A textilgyárosok országos egyesülete, amelynek képviselője jelen van, indítatva érezte magát, hogy ezzel szemben egyet visszacsavarintson

az idők kerekén és azt kívánta, hogy ezt a 10 órai maximális munkaidő-keretet úgy értelmezze a kereskedelemügyi minister, hogy az 10 órai effectív munkát jelent és nincs benne a 2 órai szünet. Tehát volt hatása az osztrák hátramaradottságnak a mi viszonyainkra. E példával is csak illusztrálni akartam, hogy a mi sociálpolitikánk megalkotásánál mily nagy figyelemmel kell lennünk arra, hogy Ausztriában milyenek a sociálpolitika terén a viszonyok. Mi nem mehetünk tovább a reális sociálpolitika terén, mint Ausztria és ennél fogva mit sem üdvözölhetünk hálásabban a sociálpolitika magyar művelői részéről, mint azt, ha nemzetközi szabályozás terére igyekezzenek átvinni ezt a kérdést, ahol az összes nemzetközi viszonyok lehetőleg egyenlősítettnek és amikor aztán egyik állam sem utalhat a másik államra azzal, hogy ime ott még nagyobb a gyermektúlmunkáltatási szabadság, mint idehaza; de tovább nem mehetünk ennél, mert maga az ipar szenvedne tőle. A legnagyobb örömmel üdvözlöm tehát a Törvényes Munkásvédelem Magyarországi Egyesületének ezt az újabb actióját és kívánom, hogy ennek a nemzetközi szabályozásnak minél nagyobb sikere legyen. (Helyeslés).

Dr. Pap Dezső, ministeri osztálytanácsos: Tisztelt Uraim! Előttém szólott tisztelt tagtársunknak egy megjegyzése készített arra, hogy eredeti szándékom ellenére a szőnyegen levő kérdéshez már most, a vitának úgyszólván kezdetén hozzászóljak. Arra a megjegyzésére gondclok, hogy, mint munkásvédelmünknek általában, gyermekvédelmünknek is csak az Ausztriában e részben érvényesülő határok közt szabad mozognia és e határokat semmi szín alatt nem szabad túllépnie. Tisztelt tagtársunk szerint a versenyviszonyok nem engedik meg ezt, melyek ugyanis rögtön Ausztria javára billentenék a mérleget, ha mi a munkásvédelemben bármikép is túlszárnyalnánk Ausztriát.

Tisztelt Uraim! A törvényes munkásvédelem egyesületének erre az álláspontra helyezkedni, ezt a felfogást magáévé tenni semmi esetre sem szabad. Hiszen egész sora van az oly iparágaknak, melyek-

nél a külföldi verseny egyáltalán nem érvényesülhet. Ilyenek pl. a kisipar általában, az építőipar, az állami vagy községi engedély, vagy az ezekkel kötött szerződés alapján működő monopolistikus vállalatok stb. De ettől eltekintve, nekünk törvényes munkásvédelmi egyesületnek, át kell hatva lenni attól a meggyőződéstől, hogy az észszerű munkásvédelem, még ha túl is szárnyalná a velünk versenyző államokét, nemcsak nem csökkenti, de emeli versenyképességünket. Az a közgazdaságtan, mely a tapasztalat tényeire alapítja igazságait, tisztában van ma már azzal, hogy a munkásvédelem ugyanazt jelenti az iparban, mint a talaj kimerítésének megakadályozása a mezőgazdaságban; bizonyos határig, melytől azonban mi nagyon messze vagyunk még, az a termelés gazdaságosságának, a hozadék emelkedésének feltétlenül javára szolgál. Extensiv gazdálkodás, a munkaerő féktelen kiaknázása lehet érdeke egyes vállalkozóknak, de nem érdeke az a köznek, már pedig mi, törvényes munkásvédelmi egyesület, tekintettel csak az utóbbira lehetünk. Vajjon azért, mert a munkásvédelem terén nem értük el még Ausztriát, sikerült-e csökkentenünk versenyének erejét, viszont látta-e Ausztria kárát annak, hogy a munkaerő kiszákmányolásának megakadályozására eddig jóval nagyobb gondot fordított nálunk!

Alig szükséges talán mondanom, hogy a felfogásom daczára sem tartom feleslegesnek a nemzetközi megállapodásokat, sőt minden újabb ily munkásvédelmi nemzetközi megállapodást a legmelegebben üdvözlök. De nem azért, mintha azt hinném, hogy az ily megállapodás, hogy más államoknak a mienkével azonos kötelezettség vállalása biztos panaceaea volna ipari túlszárnyaltatásunk ellen. Hiszen a nemzetközi megállapodás — ami nevezetesen a fiatalok védelmét illeti — aligha fog felemelkedhetni a védelemnek ama magaslatára, melyet éppen az ipari verseny szempontjából figyelembe jövő államok nemzetközi megállapodás nélkül is, saját autonóm törvényhozásuk útján már elértek. De igenis örülök a nemzetközi megállapodásnak azért, mert

önmagunkkal szemben látok abban kényszereszközt arra, hogy önmagunknak egyik legfontosabb gazdasági érdekét jobban megbecsüljük, hogy a minden vállalkozási lehetőségnek alapfeltételül szolgáló munkaerőt a jövőben jobban óvjuk és kiméljük. Örülök továbbá az ily megállapodásnak azért, mert midőn vállalkozóinkat az a munkaerő kimelésére kényszeríti, reá kényszeríti őket egyúttal a siker egy másik, és pedig a munkaerő önző túlfeszítésénél sokkal biztosabb feltételének behatóbb tanulmányozására és gyakorlati érvényesítésére: *az üzemnek lehetőleg tökéletes szervezésére*. Uraim, nem azok az államok termelnek leggazdaságosabban, nem azok tehát a legversenyképesebbek, melyekben fogyatékos a munkásvédelem, hanem amelyek legjobban szervezték üzeimeiket. S viszont, amelyek jól szervezik üzeimeiket, azok gazdaságosan termelnek és túlszárnyaló versenyképességüket megőrzik akkor is, ha a munkásban gyors elkopásra rendelt gépnél valamivel többet látnak is.

Érdekes felszólalásában Somogyi tanár úr alapos adatfelvételt sürgetett a gyermekmunka mérvére, irányzatára és hatásaira nézve. Kétségtelenül fontos volna, ha rendelkezénk máris ily statisztika fölött. Fontos volna legalább az Országos Munkásbetegségélyező és Balesetbiztosító Pénztár statisztikáinak oly irányú kiépítése, hogy azokból iparágak szerint a fiatal munkásokat érő betegségi és baleseti veszélyek a többi korcsoporttal szemben kétségtelenül megállapíthatók volnának. Ez adatfelvételtől, e statisztikának kiépítésétől függővé tenni azonban a fiatal munkások törvényi védelmét nézetem szerint nem volna szabad. A szabályozáshoz elég az is, amit pontos statisztika nélkül is tudunk már. Tudjuk, hogy a fiatalok foglalkoztatása terjedőben van nálunk. Foglalkoztatásuk hatása nálunk sem lehet más, mint azokban az országokban, melyek erre vonatkozólag gyűjtöttek már adatokat. A szabályozás iránya sem lehet más, mint amelyet a rendelkezésükre álló adatok alapján más országokban is követnek és amely, ha a mai kor szükségleteivel szemben nem is eléggé

hatásos módon, már létező ipartörvényünkben is megnyilvánul. Szükséges volna az adatfelvétel, ha a törvényhozást még csak ezután kellene meggyőzni a fiatal munkások fokozottabb védelmének szükségességéről. De hiszen a képviselőház több ízben is kifejezte már ebbeli meggyőződését és így megérettnek tekinthetjük a viszonyokat nem pusztán előkészítő, de érdemleges intézkedéseknek fogantatására is.

Áttérvén már most a szükségeselemeknek mutatkozó érdemleges intézkedések megbeszélésére, nem tudom belebocsátkozhatom-e nagyon a részletekbe (Halljuk! Halljuk!) Mindenesetre kívántam volna, hogy valami összefoglaló határozati javaslat állott volna rendelkezésemre, és pedig annál inkább, mert nem igen alakult ki még az eddigi vita folyamán sem oly konkrét javaslat, mely a tárgyalás alapjául, illetve vezérfonalául szolgálhatna. Én tehát, előre is elnézést kérve azért, ha e felszólalásomban, melyre nem készültem, egyes, talán fontos kérdésekről is megfeledeztem, lennék bátor szíves türelmüket igénybevenni azzal, hogy, úgy a mint eszembe jutnak, az egyes kérdésekre vonatkozólag megmondjam, mit gondolok akár a törvényi reform szempontjából, akár abból a szempontból, hogy a jelen törvénynek végrehajtását mily irányban kérem és sürgetem.

Igen tisztelt Uraim! Miután az elnök ur Ő excellenciája az értekezlet tárgyát tulajdonképen az ipari munkára volt kegyes korlátozni, elesik az a kérdés, mennyiben jöhet figyelembe a szabályozásnál a mezőgazdasági fiatalkorú munkások védelme is. A kérdésnek ily korlátozását sajnálatosnak tartom. Igaz ugyan, hogy anyaegyesületünk, a nemzetközi munkásvédelmi egyesület sem foglalkozott még eddig a mezőgazdasági munkások helyzetével, de ebből egyáltalán nem következik az, hogy a nemzetközi egyesületek is szemet hunyjanak saját országuknak idevonatkozó, az illető ország különleges helyzetéből származó szükségletei fölött. Utóvégre is nekünk nemcsak nemzetközi, hanem nemzeti feladataink is vannak. Már pedig, erre vonatkozó megbízható sta-

tisztika hiányában is, kétségtelen, hogy a mezőgazdaságban foglalkoztatott fiataloknak száma nálunk aránytalanul többre tehető az iparban foglalkoztatottakénál, másrészt pedig, hogy a fiatal munkaerő túlfeszítése abban a foglalkozási körben is veszélyes, egyes mezőgazdasági munkák pedig, illetve a munka végzésének körülményei, a fiatalok szellemi és erkölcsi fejlődésére hátrányosak. A legsúlyosabb ellenmondás van abban, ha, mint a német gyermekvédelmi törvény, még a szülőknek is megtiltják, hogy a gyermeket a megállapított mértéket túlhaladó egyéb kereseti munkára fogják és csak a mezőgazdaságnak adnak szabadságot arra, hogy az a gyermeket korlátlanul kihasználhassa. Az eredmény az, hogy az egyéb kereseti ágakból kiszoruló gyermeket a mezőgazdasági munka szívja fel, ami lehet érdeke a mezőgazdának, de nem érdeke a gyermeknek és nem a köznek. Nem árt emlékeztetbe idézni a német mezőgazdák múlt évi gyűlésének az itt említett szempontból igen érdekes egy határozatát. A *«Sociale Praxis»*-ból merített értesülésem szerint az egyik gazda azt javasolta, hogy a nagy munkáshiány csökkentésére fizessenek magasabb béreket a fiatalok munkásoknak, mivel szemben egy másik úr a mezőgazdasági munkáshiányt nem a munkabér emelésével, hanem úgy vélte csökkenthetőnek — és a gazdagyűlés ezt az álláspontot tette is magáévá, — ha a törvényhozás megtiltja, hogy tizenhat évesnél fiatalabb munkásokat az iparban egyáltalán foglalkoztassanak.

A gyermekvédelem elmulasztása a mezőgazdaságban ily körülmények közt bénítólag hat vissza az ipari gyermekvédelemre is. Jelentkezik ez első sorban az iparban foglalkoztatható gyermekek minimális életkorának megállapításánál. Figyelembe kell venni azonban e kérdésnél siralmas közoktatási viszonyainkat is. Ellentétben a nyugati államokkal, melyekben az iskolalátogatási kötelezettség csak 13—14. évvel szűnik meg, sőt Svájc egyes kantonjaiban egészen a 15—16. évig tart, nálunk a népiskola látogatásának kötelezettsége (az ismétlő okta-

tásról nem szólva) csak a betöltött 12. évig tart. Népünk nyomoruságos kereseti viszonyai mellett, aminek következtében még az iskolaköteles gyermekeknek is több, mint 20⁰/o-a egyáltalán nem jár iskolába, fájdalom, nem követhetjük, mint erre Gaal őméltósága is igen helyesen mutatott rá, azoknak az államoknak példáját, melyek az ipari foglalkoztatás feltételéül 12. évesnél magasabb kort követelnek. Nem követhetjük már csak azért sem, hogy a gyermeket az iskola elvégzése után szellemi és erkölcsi tétlenségre, avagy épen kizárólag csak mezőgazdasági munkára ne kényszerítsük, épen arra a munkára, amelylyel kapcsolatban védelmi rendelkezések ezidőszerint még teljesen hiányzanak.

Igenis a törvényes munkásvédelem egyesületének kötelessége nézetem szerint követelni azt, hogy az iskoláztatási korhatár felemeltessék, amíg azonban e követelés nem teljesül, 12 évesnél magasabbra a munkárbocsátás korhatárát felemelni nem volna szabad. Ezt a 12 évet azonban szigorú követelményként állítanám oda, amelytől eltérésnek semmiféle iparhatósági engedély alapján helye nem lehet.

Minél alacsonyabb azonban az a kor, melyben a gyermeket ezek szerint általánosságban már munkára kell bocsátani, annál fokozottabb mértékben kell gondoskodni a gyermek munkájának korlátozásáról, illetve arról, hogy az a gyermek testi és szellemi fejlődését ne veszélyeztesse.

E szempontból a gyermek foglalkoztatását általában csak oly munkával engedném meg, melyre nézve hatósági orvosi bizonyítvány igazolja az illető gyermek testi alkalmasságát. Ennek a bizonyítványnak kiállítására legilletékesebb persze az iskolai orvos volna, feltéve, hogy az orvos sűrűn látogatja az iskolát, alaposan foglalkozik az egyes gyermekek egészségügyi viszonyaival és ezekről nyilvántartást vezet.

A gyermek napi foglalkoztatási idejének, illetve ez idő maximumának megállapítása: a gyermekvédelem anyagi szabályainak megállapításánál kétségkívül a legnehezebb kérdés. Ha ugyanis az üzemek,

különösen pedig a gyári üzemek legalább jelentőség szempontjából túlnyomó része tekintetében a munkaidő törvényi maximumának megállapításánál irányadó munkásvédelmi szempontot csak megerősíti a termelés intenzitásának a munkaidő megfelelő leszállításával kapcsolatban várható emelkedése: vannak viszont oly üzemek is és ilyenek nevezetesen első sorban a géperő nélkül, maradi üzemszervezet alapján dolgozó kisipari üzemek, melyekben a munkaidő leszállítása a termelés intenzitásának rovására történik. Nem azt jelenti ez, hogy már most a gyermekek munkaidejét ez utóbbi üzemekben semmiképpen se korlátozzuk. Hiszen egynémely gyári üzem mellett éppen a kisipar az, melyben úgyszólván általánossággal a gyermekmunka legsúlyosabb kizsarolása folyik. Kétségtelen továbbá az a megfigyelés is, hogy a munkaidő megfelelő leszállítása csak azoknak az üzemeknek árt, melyek különben sem életképesek, végül hivatkozhatni a munkaidő leszállításával némely országban szerzett arra a tapasztalatra is, hogy ha egyes iparágakban az üzemek száma a munkaidő leszállításával csökkent is, — megjegyzendő, hogy e csökkenés jelentékenynek sehol sem volt mondható, — az illető iparágak össztermelése azért azokban az országokban egyáltalán nem hanyatlott. Mégis tekintettel éppen arra, hogy a kisipari üzemekben a munka intenzitása ugyanoly munkaidő alatt alacsonyabb, mint a gyárban, mai ipartörvényünk rendszérének is megfelelően, különbséget lehetne tenni a kétféle üzemben foglalkoztatott gyermekek munkaideje közt, és pedig akképen, hogy a törvény a 14. évüket még be nem töltött gyermekek napi munkaidejének maximumát gyárakban 6, kisipari üzemekben 8 órában állapítja meg, beleszámítván ez időbe természetesen a továbbképző iskolában töltött időt is.

Arra a kérdésre, a szorosabb értelemben vett gyermekkoron, a 14 éven túl meddig érvényesüljön a törvény különleges védelme: az egészségügyi tudományok képviselőinek úgyszólván egyhangú állásfoglalása szerint azzal kell felelni, hogy a betöltött

18. évig. E különleges védelemnek érvényesülni kell nemcsak a fiatal munkás állandó orvosi ellenőrzésében, hanem abban is, hogy oly munkára, mely tekintve annak természetét vagy tartamát, a fiatal szervezetre általában káros, miként a gyermek, a fiatal munkás se legyen alkalmazható.

Itt is felmerül tehát a munkaidőnek a gyermek munkaidejénél érvényesített szempontok szerint eldöntendő kérdése. Ipartörvényünknek a 16 évesnél fiatalabb gyári munkások tekintetében megállapított az a rendelkezése, hogy azok legfőleg napi 10 óráig foglalkoztathatók, tekintettel arra, hogy a törvényes munkásvédelem nemzetközi egyesülete is ily irányú, és pedig remélhetőleg mielőbb megvalósításra is kerülő nemzetközi egyezmény létrehozásán dolgozik, egyelőre talán elégségesnek látszik, legfőleg a védett munkások korát kell a már mondottak szerint 16 évről 18-ra emelni. Ipartörvényünk teljesen hallgat azonban a nem gyári üzemekben foglalkoztatott fiatal segédek és munkások munkaidejéről és a 14 évesnél idősebb tanoncok maximális munkaidejét is 12 órában állapítja meg. E részben szükséges a correctivum. Tíz óránál hosszabb munkanapot a fiatal munkások számára semmiféle üzemben és a tanonczkodás czímén sem volna szabad megengedni. Megelégelhetnénk azonban egyelőre azzal is, ha törvénybe iktatnánk az ily üzemekben foglalkoztatott tizenhat évesnél idősebb fiatalok (tanonczok, segédek, munkások) 11 órás munkanapját a német ipartörvény mintájára a kormánynak adott oly felhatalmazással, hogy azt egyes iparágak tekintetében le is szállíthassa. Persze, a kormánynak élni is kell tudnia az ily felhatalmazással, aminek megemlítése azért szükséges, mert a mai ipartörvényünkben is rendelkezésére álló azzal a felhatalmazással, hogy a tanoncz 10—12 órás munkaidejét rövidebb időben is megállapíthassa, kormányunk 1884 óta ugyan egyszer sem élt. Nem úgy, mint a német kormány, mely nem egy iparágban megállapította a fiatal munkások 10 órás munkanapját akkor is, ha elemi erővel hajtott motorokat az illető üzemben nem alkalmaznak és 10-nél kevesebb munkást foglalkoztatnak is.

A 18 évesnél fiatalabb munkások (tanoncok, segédek) éjjeli munkaszünetének biztosítása, foglalkoztatásának tilalmazása a munkásvédelem egyik legfontosabb feladata. Az ipartörvényünkben nyújtott oly védelem, melynek alapján megengedhető, hogy még a 12 évesnél fiatalabb gyermek is a törvényben megállapított munkaidő felét éjjel dolgozhassa le, védelemnek alig mondható. Hogy mily pusztítással jár a fiatal szervezetre az éjjeli munka, azt, birtokában ma már az e részben rendelkezésre álló rengeteg adatnak, szükségtelen itt bővebben igazolni. Nem érdektelen azonban annak megemlítése, hogy az Országos Munkásbetegsegélyző és Balesetbiztosító Pénztár évi jelentéseiből is — sajnos, csak közvetve bár — megállapítható, hogy a keresetképtelenséggel járó betegségi és balesetek arányszáma azokban az iparágakban legnagyobb, amelyekben gyáripari, üzemi és munkásstatisztikánkból kivehetőleg, az éjjeli munka, és nevezetesen a fiatalok éjjeli foglalkoztatása is, a legelterjedtebb. Azoknak a munkáknak túlnyomó részéből, melyeket a törvényes munkásvédelem nemzetközi egyesülete annak megállapítása végett dolgoztatott ki, mennyiben szükséges az úgynevezett folytonos üzemekben, különösen a vasművekben és üveghutákban a fiatal munkások éjjeli foglalkoztatása, megállapítható, hogy egyáltalán nem áll fenn annak feltétlen szükségessége. Különben sem érthető, miként egyeztethető össze az éjjeli munka az ipartörvényünkben is kifejezett azzal az elvvel, mely szerint fiatalok csak oly munkára alkalmazhatók, mely egészségüknek nem árt és testi fejlődésüket nem gátolja, mikor az éjjeli munka már önmagában is árt az egészségnek és mikor a fiatalokat többnyire oly gyári munkára fogják éjjel, melylyel az említett elv alapján rendszerint még nappal sem volna szabad őket foglalkoztatni. Mindezek alapján a fiatalok éjjeli munkájának teljes tilalmazását kell szabályul felállítani, és legfőlebb csak oly ipari munkáknál, — részletekbe itt természetesen nem bocsátkozhatom — melyeknél az tényleg elkérülhetlen, legyen megengedhető a 16. életévüket már betöltött mun-

kásoknak megfelelően leszállított munkaidővel való éjjeli foglalkoztatása.

Ami a közbeeső munkaközi szüneteket illeti, én a mai ipartörvényünk végrehajtásának éppen ezt az egy rendelkezését, amelyet Vágó igen tisztelt barátom itt szóvá tett, hogy t. i. a munkaközi szüneteket megrövidítették, igen helyesnek tartom, ha figyelembe vesszük azokat a praemissakat, amelyek között e munkaközi szünetek megrövidítése történt, vagy amelyek között ezeknek történnie kell. T. i. a munkának közbenső szünetekkel való szétosztása korántsem jelent annyi üdülést, annyi pihenést, oly jótéteményt a munkásra, mint a milyent jelent neki a munkaidőnek magának a megrövidítése. Másrészt azonban a rentabilitás tekintetében is előnyösebb a napi munkaidőnek leszállítása, mint a felesleges munkaközi szüneteknek megtartása. Sőt a felesleges munkaközi szünetek kiküszöbölése a napi munkaidőnek sokkal nagyobb megrövidítését engedi meg, mint amilyen absolute véve a kiküszöbölt munkaközi szünet nagyságának megfelel. Physiologiai, technikai momentumok játszanak itt közre. A physiologiai momentumok egyike az, hogy a munkás, még ha munkáját, mondjuk félórára megszakítja is, de a pihenés idejét a munka színhelyén, annak nyomasztó légkörében tölti el, az így nyert szabad időt sokkal kevésbé élvezi, mintha ugyanannyi, vagy esetleg még kevesebb idővel megrövidítjük napi munkaidejét. Ez a munkás szempontja. A vállalatot érdeklő physiologiai szempont pedig az, hogy a munkás a szünet után ernyedtebben fog munkához és így időbe kerül, míg a kellő lendületbe ismét belejő. Emellett technikai mozzanatok is játszanak itt közre. Szünet alatt állnak, vagy üresen járnak a gépek, vagy legalább is kijönnek egyenletes lendületükből, kihül a kazán, vagy kárba vesz a közben felhasznált tüzelőszer, stb., ami természetesen a rentabilitás rovására történik. Nem azt jelenti ez természetesen, hogy nincs szükség munkaközi szünetekre. Gyermekeket négy, fiatalkorú munkást legfőlebb öt óránál tovább foglalkoztatni egyhuzam-

ban semmi esetre sem volna szabad. Ennyi idő után beáll a fizikai kimerülés, nő a baleseti veszély és csökken a munka produktivitása. Csak arra akarok itt ráutalni, hogy a munkaközi szüneteknek mai ipartörvényünkben található merev szabályozása nem célszerű és hogy a munkaidő megfelelő leszállítása fejében szívesen belemennénk azoknak, különösen számának megfelelő csökkentésébe is.

Felállítván az eddig elmondottakban a szabályokat, tárgyalnunk kell, uraim, a felállított szabályok alól teendő kivételek kérdését is. Azt a kérdést nevezetesen, hogy rendkívüli körülmények közt, pl. gyors romlásnak induló anyagoknak a romlástól való megóvása, üzemmegszakítások megelőzése vagy következményeinek megszüntetése végett, egyáltalában nem a munkaadótól előidézett munkatorlódások esetében mennyiben lehet a szabálytól eltérni. Azt a kérdést továbbá, hogy a gyermek, illetve fiatal munkás, mely egészségtelen és veszélyes üzemekben, illetve munkákkal nem foglalkoztatható egyáltalán, illetve, ha mégis, mily különleges feltételek mellett és ezek közt nevezetesen a munkaidő mily leszállításával.

Ipartörvényünk az előbbi kérdés tekintetében egyáltalán nem intézkedik, ez a hiánya azonban nem érezhető, miután a gyakorlatban úgysem kötelezik valami vasszigorral a munkaadókat a munkaidő tekintetében megállapított szabályok megtartására, ma nincs is tehát szükségük törvényi kivételekre.

A második kérdés tekintetében ipartörvényünk rendelkezik ugyan, a végrehajtásra bízván az egészségtelen és veszélyes üzemek jegyzékének és azoknak a feltételeknek megállapítását, melyek mellett fiatalok az ily iparágakban foglalkoztathatók. A végrehajtás azonban ebbeli feladatának teljesítésével, mint azt annyi panaszból tudjuk, mindeddig hátralékban van. Azt mondják, nem tehetünk eleget a törvény rendelkezésének, mert saját megfelelő törvényi rendelkezésének nem tett eleget még Ausztria sem. Hát az igaz, ebben a tekintetben sok más kultúrállam mögött velünk együtt Ausztria is elmaradt.

De azért Ausztriára mégsem volna szabad hivatkoznunk, mert hiszen 14 évesnél fiatalabb munkást ott gyárakban foglalkoztatni egyáltalán nem szabad. Miért nem bocsátottuk ki tehát legalább a 14. évüket még el nem ért gyári munkásainkra kiterjedő hatállyal azt a rendeletet! Arról nem is szólva, hogy Ausztria egyes üzemágakra nézve egész sorát bocsátotta már ki az egészség és testi épség megóvására szolgáló beható különleges szabályzatoknak, melyek a fiatalokkal együtt védik a felnőtt munkásokat is, egyes különösen veszélyes munkákból pedig egyenesen kizárják a fiatalokat.

Mind e kivételek megállapítási módjának megbeszélésébe itt bele nem bocsátkozhatom. A kivételek előbbi csoportja tekintetében elv legyen az, hogy a kivételek a szabályt meg ne erőltethessék. Például szolgálhat e tekintetben a nők éjjeli munkájának tilalmával kapcsolatban létesített kivételek rendszere. A fiatalok munkájának még az általános szabályon túl is terjedő korlátozásánál pedig az egyedül irányadó szempont a munkás egészségének, azt az illető munkával elkerülhetetlenül fenyegető veszély ellen való megoltalmazása legyen, történetik ez akár magában a törvényben, akár abban adott felhatalmazás alapján, rendeletben.

A legtökéletesebb törvényhozás sem éri el célját, ha megfelelő végrehajtásáról nem gondoskodunk. Amily czélszerűtlen az oly törvényalkotás, mely a gyakorlatban végre nem hajtható, oly veszedelmes, közvetlen káros hatásaitól el is tekintve, a törvény rendelkezéseinek semmibe vételét elnéző és így a törvény tekintélyét általában aláásó végrehajtás. Elmondható, hogy a fiatal munkások védelme szempontjából ipartörvényünk hiányosságánál sokkal nagyobb volt eddig is a végrehajtásnak példátlan lazasága. Pedig a fiatal munkások védelmére irányuló rendelkezések fokozott mérvben veszik igénybe a hatóságok ügyszeretetét és erélyét. Mert a törvény rendelkezéseinek megszegésére talán sehol annyi kísértés nem létezik, mint éppen e téren, ahol hamis gazdasági és erkölcsi theoriák szerint a törvényhozás

beavatkozása nem is jogosult, ahol továbbá a törvény közelről érinti a belátás nélküli vagy nyomorgó szülőnek, az önző munkaadónak érdekét, másfelől pedig érdekeinek megvédésére képtelen gyermek az, kin a jogsérelem esik. Más országokban is nehéz volt az idevonatkozó törvényi rendelkezések érvényesítése, de a hatóságok lelkiismeretes, kitartó munkája megtermi már mindenhol, ahol ily munka folyt, gyümölcsét. Nagybritannia, Franciaország, Németország, Svajcz stb. iparfelügyelői jelentései folyton javuló és gyakran bámulatos haladást feltüntető állapotokról beszélnek. Újabb törvényi szabályozás nélkül is mellőzhetlen immár nálunk is a hatóságok erélyes közbelépése. Ezúttal azonban az a kérdés, miként biztosíttassék a törvény megtartása a védelem újabb szabályozása során.

Nyilvánvaló hogyha a munkaidő lépcsőzetesen van megállapítva, azaz bizonyos korú munkásokra pl. 6, másokra 8 órával, és a felnőtt munkásokra még hosszabb időben, ez által az ellenőrzés igen nehezzé van téve. A francia törvényhozás pl. éppen ettől a tekintettől vezéreltetve egységes munkaidőt állapított meg valamennyi korú munkásra; vagyis olyan üzemekben, amelyekben fiatalkorú munkások is dolgoznak, a felnőtt munkások munkaideje sem lehet több a fiatalkorú munkások részére megállapított munkaidőnél. Ezt a megoldási módot bizonyára nagyon kívánatos volna követni nálunk is. Azonban mi még nem tartunk ott, ahol Franciaország, ahol a felnőtt munkások munkaidejét bátran leszállíthatják a fiatalkorú munkások színvonalára. Mi ezt még nem tehetjük, nekünk — hacsak azt nem akarjuk megkockáztatni, hogy a fiatal munkások munkaidejének színvonalát emelik fel a felnőttekére, mint pl. Ausztriában a 11 órás egységes munkaidővel, — ragaszkodnunk kell tehát a mai ipartörvény megoldásához, ahhoz, amelyet különben a német ipartörvény rendszere is követ, és amely, bár Németországban is bizonyos visszaéléseket von maga után, mégis Németországnak a tanúsága szerint igen jó ellenőrző intézkedésekkel is kiegészíthető.

A munkaidő lépcsőzetes megállapítása mellett az ellenőrzés hatályossága, azt hiszem az u. n. munkaidőrendtartás intézményén fordul meg. Azon fordul meg, hogy a munkaadó köteles a nála foglalkoztatott összes munkások munkaidejéről pontos jegyzéket vezetni, és a munkaidőt, a foglalkoztatás kezdetének és végének időpontját az iparfelügyelővel közölni. Ez a megoldás érvényesül egy már létező törvényünkben, a nők éjjeli munkájáról szóló törvényben és azt hiszem, minden nehézség nélkül végre is fog az hajtatni. Máshol sem okoz nehézséget ez, ahol a munkaidőrendtartást bevezették. Ennek alapján az iparfelügyelő mindig tisztában van azzal, hogy abban az időpontban, amelyben ő a gyártelepre lép jogosult-e egyáltalán a fiatalok munkásoknak foglalkoztatása vagy sem, és így a megállapított visszaélések megtorlása iránt rögtön gondoskodhatik is. Hogy a munkaidőrendtartás miként készíttessék, micsoda követelmények állításának fel e tekintetben, az ismét további kérdés. Hogy magának a munkaidőrendtartás határozmányainak be nem tartását is szigorúan kell büntetni, az magától értetődik.

És ha büntetésről szólok, a törvény végrehajtásával kapcsolatban meg kell emlékeznem arról a követelményről is, hogy fokozni kell a törvény megszegését sújtó büntetésnek mérvét. Úgy kell azt megállapítani, hogy büntetés daczára is ne legyen nyereséges a gyermek törvényellenes foglalkoztatása. A legfontosabb követelmény e tekintetben, hogy minden egyes gyermek törvénytelen foglalkoztatása külön bűncselekménynek minősíttessék, külön büntetéssel is sújtassék. Az igazság követelménye ez, mert az elkövetett jogsértés tekintetében lehetetlen egy megítélés alá vonni a gyárost, ki egyszerre sok gyermek követi el a visszaélést, az esetleg mindössze egy gyermeket foglalkoztató kisiparossal.

Több kérdés igényel még a fiatal munkások védelmével kapcsolatban megfontolást. A kiérdemelt munkadíj védelmének, az iskolai továbbképzésnek, az ellenőrzés szempontjából az ellenőrzést foganato-

sító hatóságok megállapításának kérdése stb. Mindezzel itt most nem foglalkozhatom: befejezésül csak egyre térek még ki, arra, melyet Somogyi tanár ur is említett és ez a köznek ama kötelezettségére vonatkozik, hogy amikor a gyermekmunkát korlátozza, gondoljon azokra a szülőkre is, akik a gyermekeket kénytelenek a munka molohjának feláldozni. A megoldás e tekintetben nem páratlan, nem előzmény nélküli. Vannak államok, igen t. Uraim, — a kezdet e részben nálunk is megvan hála Istennek —, amelyek az iskolába járó gyermekeket ingyenes oktatásban részesítik. Ki lehetne ezt egészíteni azzal, hogy az iskolába járó gyermekeket ingyenes étellemezésben is részesítsék, az iskolabajáró gyermekeket ruházzák. Ez azt a célt akarja szolgálni, hogy a szülőktől, maguktól azoktól, akiknek a gyermek terhére esik és így vérző szívvél bár, de kénytelenek azokat iskolakerülésre és munkára fogni, a munka molohjának odaadni, ezektől a szülőktől elvegyék ennek ingerét, némileg levegyék róluk a gondot, amivel iskoláztatási ideje alatt a gyermek ellátása jár. Én azt hiszem, hogy annak a követelménynek erősítése céljából, miszerint 12 éves kora előtt a gyermeket munkára fogni egyáltalán ne lehessen, a törvényes munkásvédelem egyesületének ebbeli óhaját is kikellene fejeznie, a megoldást rábízván az államra, illetve ennek, a városoknak, esetleg a magánegyesületeknek együttes tevékenységére. Azt hiszem a törvényes munkásvédelmi egyesület ezzel nem lépi túl hatáskörét, sőt ellenkezőleg hű marad feladataihoz. Ezt bátorzkodtam igen t. uraim előadni. (Lelkes éljenzés és taps.)

Dr. Mahler Lénárd főtitkár: Tisztelt Uraim! A felvetett kérdést az iparfejlesztés szempontjából kívánom megvilágítani Tudom, t. Uraim, hogy véleményemet a jelenlévők nem fogják osztani, legalább csak annak igen csekély minoritása és ha mégis bátorodom a kérdést ebből a szempontból megvilágítani, teszem annyival is inkább, mert éppen egyesületünk elnöke, Szterényi József ő excellentiája,

az, aki Magyarországon annyira incarnatiója az iparfejlesztésnek, hogy amióta ő kormányon nincs, iparfejlesztésünk megakadt. Mi csak tanácskozunk és üléseket tartunk a tekintetben, hogy miképpen fogjuk az ipart fejleszteni.

Tisztelt Uraim! Sajnálattal állapítom meg, hogy a gyermekek munkájának pusztán csak az ipar terén való szabályozásáról van itt szó. Hogy miért nem egyuttal a mezőgazdaság terén is, nem tudom. Szüksége volna pedig az iparnak erre, mert hiszen a mezőgazdaság, mint ilyen, csak örülhet annak, ha ipari téren a gyermekmunka megszoríttatik, mert ez által az ipar számára így elveszett munka a mezőgazdaság részére volna fenntartható. Igen sajnálom, hogy e kérdés nem a mezőgazdasági munkával kapcsolatban vettetett fel és sajnálom ezért, hogy az Országos Magyar Gazdasági Egyesületnek képviselője nincs itt jelen, hogy véleményét e tekintetben meg lehetett volna hallgatni.

Az iparfejlesztés szempontjából éppen Vágó igen t. barátom kifejtette azt, hogy nálunk Ausztriával azonos, illetve paritásos intézkedések szükségesek a gyermekmunka szabályozása terén is. Nagyon jól tudjuk azt, hogy Ausztria mennyi gyárral, tanult munkással, Magyarországon teljesen bevezetett czégekkel dolgozik. Éppen ezért az osztrák ipar kezében van a magyarországi fogyasztásnak több mint háromnegyed része. Sőt, hogy példát mutassak, behozatalunknak több mint egyharmada, 200 millió esik a textil- és confectioárakra, pedig az egész behozatal 2000 millió alatt van.

Ha mi sociálpolitikai téren előrehaladottabb álláspontot foglalunk el, mint Ausztria, ismét van egy mozzanat, amiért gyáraink kisebb rentabilitással fognak dolgozni, mint az osztrákok és én itt a rentabilitás alatt nem a dividendát értem és nem a dividendapolitikát, mert köztudomású, hogy a textilgyárak, amelyekben a gyermekmunka a legkisebb mérvben lesz használva, három esztendő óta dividendát nem fizetett két-három gyár kivételével. (Ellenmondás). Hat hete van annak, hogy Németországban éppen a kereske-

delmi államtitkár, a német birodalmi gyűlésen a következőket mondta: A mi vámrendszerünk minden tekintetben bevált. 1917-ben ezért csak pedig egyes vámtételeknek módosítása, emelése szükséges az oly államokkal szemben, amelyek sociálpolitikai tekintetben hátramaradottabbak, mert a szociálpolitikai tekintetben hátramaradottabb államok kisebb termelési költséggel bírnak. Ausztriával szemben, t. Uraim, nekünk nincs vámunk. Ausztriával szemben a sociálpolitikai hátramaradottságot vámokkal ellensúlyozni nem tudjuk és ha mindazonáltal a gyermekek munkájára nézve oly szabályozásra térünk át, amely Ausztriánál sokkal előrehaladottabb, akkor elérjük azt, hogy gyáraink, melyek az osztrák iparral amugy sem tudnak megküzdeni, még kevésbé lesznek versenyképesek. És akkor minek dob ki a kereskedelemügyi kormány évente annyi milliót az iparfejlesztésre? Sokkal jobb, ha az iparfejlesztést itt beszüntetik.

Tisztelt Uraim! Amidőn azt mondom, hogy éppen a vám hiánya miatt nem hozhatunk előrehaladottabb sociálpolitikai intézkedéseket, mint Ausztria, szükségesnek tartom egyúttal azt, hogy rámutassak oly körülményekre, amelyek folytán maguknak a munkáscsaládoknak is érdekében van bizonyos mértékben a gyermekmunka. Mielőtt erre rátérnék, ki kell mutatom azt, hogy a gyáriparban, legalább a két vezető gyáriparban, nevezetesen a vas- és gépiparban és a textil-iparban 12 éven aluli munkás egyáltalában nem alkalmazható. Lehet, hogy az u. n. textilkisiparban igen, de a gyáriparban nem. Az erre vonatkozó adatok, amelyeket gyűjtöttem, rendelkezésre állanak. Sőt, tisztelt Uraim, a textil gyáriparban még 12—14 év közötti munkásokat is alig alkalmaznak, értem alatta t. i. a fonó- és szövőipart, nem pedig a paszományipart, amely kisiparszerűleg dolgozik. Nem foglalkoztatnak pedig azért, mert a 12—14 éves munkásokra vonatkozólag a mi ipartörvényünk értelmében 8 órai munkaidő van megállapítva, a 14—16 éveseknek pedig 10 órai munkaidő. Ha tehát gyáraink 14—16 éves munkásokat alkal-

maznak, ez maga után vonja azt, hogy a 16 éven felüli munkásokat sem foglalkoztathatják 10, illetve 10¹/₂ óránál tovább. Csak egyetlen egy gyárunk van a textil nagyiparban, ahol 11 órai munkaidő van. És amidőn a 14—16 évesekre vonatkozólag az 1911. évi XIX. t.-cz. végrehajtási útasításának 11. §-ából kifolyólag az iparfelügyelők szigorúbban ellenőrizték a gyárakat, amennyiben a 14—16 évesekre nézve a 10 órai munkaidőt akképen értelmezték, hogy abba a munkaszünetek is beleértendőek és a tényleges munkaidő tehát 8 óránál több nem lehet, akkor fordult elő az, hogy ezeket a 14—16 éves munkásokat az egyik felvidéki gyár elbocsátotta. Ennek következménye pedig az volt, — az adatokat a minis-teriumnak rendelkezésére bocsátottuk, — hogy a külföldi családok, amelyek nálunk Magyarországon a textiliparban nagyon is fontosak, mert ezek adják a képzett munkaerőket, ezekkel tanítatjuk ki a többi munkásokat és honosítatjuk meg az ipart, ezek a külföldi munkáscsaládok kijelentették hogy nem maradnak itt, mert családtagjaik nem kereshetnek. Ez maga után vonta, hogy ezek a családok kimene-kültek Csehországba és mert a magyar családok 14—16 éves gyermekeit sem lehetett alkalmazni, mint-hogy csak a 16 éves munkás lett volna keresetképes, ezek a magyar családok is kijelentették, hogy így nem dolgoznak tovább a gyárban.

Én pusztán csak a 14—16 évesekre terjeszke-dem ki, mert a textiliparnak teljesen mindegy, ha kimondják, hogy 14 éven aluliak nem dolgozhatnak. De hogy a 14 évesek már dolgozzanak, ez kettős szem-pontból szükséges. Itt ismét ki kell jelentenem, hogy nem dividenda-politikából; igaz ugyan, hogy a 14—16 évesek kevesebb munkabért kapnak, mint az időseb-bek, de éppen a textiliparban más mozzanat is ját-szik közre. Ausztria az ő nagy textiliparát, amely-nek hazája Csehország, annak köszönheti, hogy ott már kis gyermekkoruktól fogva hozzá lesznek szok-tatva ehhez a munkához és így ez az igen nagy ügyességet megkívánó munka ennek a munkásnak a kezében, mert Csehországban már századokra nyúlik

vissza a textilipar, még átöröklődésre is alkalmas. Nem mehetek bele az átöröklés kérdésébe, de hogy az ügyességet 14 éves korában kell elsajátítani, bizonyítják az adatok, mert ha magyar vidéken vannak textilgyáraink és azokba 18—19 éves embereket állítunk be, kezükben a fonál elszakad, össze kell ismét csomózni; a fonalak egymásután szakadnak és a gép áll. Ez az ipar a legnagyobb ügyességet kívánja meg, amit az ifjúkorban lehet leginkább elsajátítani.

Amennyiben tehát mi Ausztriával szemben előrehaladottabb szociálpolitikai intézkedéseket teszünk, a 14—16 éveseket nem fogjuk alkalmazhatni. Ismét visszatérek arra a példára, amit a felvidéki gyárainkról mondtam. Amikor a gyermekmunkát szabályozni óhajtjuk és pedig szabályozni a korhatár szerint és munkaidő szempontjából, nem szabad megfeledkeznünk a következőkről. A munkások egészségét óhajtjuk megvédeni, t. Uraim, de azt hiszem, a munkások egészségéhez hozzátartozik a táplálék és az is, hogy ezt a táplálékot megszerezzhessék. Amennyiben akkép járunk el, hogy a fiatalok munkást megfosztjuk attól a lehetőségtől, hogy hamarabb munkába álljon, megfosztjuk a kenyérkereset képességétől, a táplálékától és így legjobban ártunk egészségének.

Tisztelt Uraim! Én nem foglalkozom el egyoldalú állásponttal, mert 14 éves korig kimondhatják a gyermekmunka tilalmát. De 14—16 éves korig a jelenlegi állapot fenntartását kérem.

Rá akarok térni az előttem szóló úrnak egyik megjegyzésére. Szó volt t. i. az iskolaköteleseknek kenyérkeresetéről. Hangsúlyozom, hogy az iskolaköteleseknek a gyáripárban nem kell alkalmazva lenniük. Lehetnek alkalmazva oly ipari foglalkozásnál, mint az ujságkikördés, vagy a tekepályaállítási, de a gyáripárban alkalmazva nem is voltak, az okvetlenül bizonyos. (Felkiáltások. A szegedi kenderfonó gyárban!) Jelenleg már nem. (Még két héttel ezelőtt is.) Abból, hogy az enyhébb idő beálltával ezek a tankötelesek nem járnak iskolába, nem következik az, hogy ezeket a gyáripár foglalkoztatja.

Tisztelt Uraim ! Éppen a gyáripár szempontjából való javaslat tételéről lévén szó, pusztán és ismételten kérem és hangsúlyoznom kell azt az elvet és irányadó szempontot, hogy amidőn a gyermek egészségét meg akarjuk védeni, ne foszszuk meg őket a kenyérkeresetüktől. Egyedüli kérésém, hogy a 14—16 éves munkásokra tartassék fenn a jelenlegi állapot. (Helyeslés.)

Szterényi József elnök: Az idő előre haladván, fel kell tennem a kérdést, vajjon, kívánják-e az urak az értekezlet folytatását vagy pedig elhalasztuk ? (Felkiáltások: Elhalasztjuk.) Akkor kimondom, hogy megszakítjuk a vitát és csütörtökön folytatassuk, ha méltóztatnak hozzájárulni. (Helyeslés.)

Tisztelt Uraim ! Mielőtt azonban a mai ülést bezárnám, méltóztatassanak megengedni, hogy az itt felmerült két dologra egy egész rövid kijelentést tegyek, nehogy más alkalommal kelljen a mai felszólalásokra visszatérnem. Különösen kiemeltetett itt a veszélyes üzemek jegyzékének ki nem adása és hangsúlyoztatott a délelőtti és délutáni szünetek kérdése, amelyre nézve a kereskedelemügyi minister bizonyos intézkedéseket tett, nevezetesen a 10 órai munkaidővel bíró gyárakat illetőleg. Minthogy ezek az intézkedések legalább részben, arra az időre esnek, amikor nekem is beleszólásom volt ezeknek az ügyeknek az intézésébe, legyen megengedve felvilágosításul a következőket megjegyezni.

Teljesen osztom és egész szigorúan azt az álláspontot követtem és fogom követni ezután is, hogy mindaddig, amíg Ausztriához való gazdasági viszonyunk azon az alapon van, amelyen van — s meggyőződésem, hogy soká ezen lesz, — teljesen osztom azt a felfogást, és jogosnak tartom a gyáripárnak azt a követelését, hogy mi a socialis intézkedésekben messzebb ne menjünk, mint Ausztria. (Helyeslés.) Tovább nem mehetünk iparunk, de egyúttal munkás érdekeink sérelme nélkül sem, mint a meddig Ausztriában socialpolitikai téren elmentek. Ez volt az oka annak tisztelt Uraim, hogy miután Ausztria erre vonatkozó rendelkezéseket nem tett,

az ő ipartörvényében foglalt hasonló felhatalmazással nem élt, hogy mi sem adtuk ki a szóbanforgó jegyzéket, bár készen áll a kereskedelemügyi minis-
teriumban még a mi időnkől az a jegyzék, amely a veszélyes üzemeket a gyermekek munkáját illetőleg szabályozza és korlátozza. De kiadható nem volt és nem adható ki ma sem meggyőződésem szerint, amíg Ausztriában hasonló intézkedések nem történnek. De már most, t. uraim, álljunk is meg. Ha az egyik irányban elismerjük azt, hogy iparunk védelme szükségessé teszi, hogy oda figyeljünk, hogy a szomszéd Ausztria mit tesz a maga ipara terén, ne tagadjuk meg munkásainktól sem azt, amit a szomszéd a saját munkásai érdekében megtesz. És itt távolról sem vagyunk még ott Uraim a munkásvédelem terén, ahol Ausztria már réges-régen van. Ez egy igazság, amely elől elzárkózni nem lehet.

A másik, tisztelt Uraim, a munkaközi szünetekre vonatkozik. Itt a t. felszólaló akkori munkatársam, Pap Dezső osztálytanácsos úr, elfelejtett egy dolgot megmondani. Vártam, hogy megmondja, de ugy látom, elfelejtette megmondani, hogy mi tette szükségessé azt a szabályozást, amely itt részben kifogásoltatott, részben helyeseltetett. Az tisztelt Uraim, hogy törvényünk egy imperatív rendelkezésének végrehajthatatlanságát, vagyis a végrehajtás rendjén a lehetetlenséget legalább maszkírozzuk. A munkaközi szünetek kérdése, t. Uraim, papíron levő intézkedés, amely az egész vonalon a gyáriparban úgy, mint a kisiparban, sehol végrehajtva nincs. Minthogy pedig egyes iparfelügyelők kötelességből buzgólkodtak ezen a téren is, hogy a socialis érzéket érvényesítsék és a gyakorlatba átvigyük, de ebben oly óriási nehézségekkel kellett számolniok, mert ezek az intézkedések végrehajthatatlanok, hogy az a csúfság ne történjék meg, miszerint nyíltan kelljen ezt bevallani, miszerint azonban egy végrehajthatatlan intézkedés miatt munkaadók és munkások minduntalan az iparhatóságoknál investigatioknak ne legyenek kitéve, kénytelen volt a kormány oly megoldást keresni,

amely a gyakorlati élettel számolva, lehetővé tette ennek az örökös súrlódásnak kiküszöbölését. Ez az oka annak, amiért a Vágó titkár úr által említett rendelkezés történt, meggyőződésem szerint — bár nem vagyok illetékes a magam intézkedéseinek a kritikájára — helyesen, tisztán azért, hogy a munkaadó és munkások közti súrlódási anyag egy-egy kevesbítették és a gyakorlati életnek megfelelően maga a hivatalos rendelkezés is.

Ezeket felvilágosításul adva, az ülést bezárom.
(Lelkes éljenzés és taps.)

Második ülés.

1912 június 20.

Szterényi József elnök: Van szerencsém a folytatólagos értekezletet megnyitni. A hölgyeket és urakat szívélyesen üdvözlöm. Szólásra többen jelentkeztek. Elsősorban Ferenczi Imre úr. Minthogy azonban dr. Unger Ferencz úr, a fakereskedők és faiparosok egyesületének képviselője azt a kérést terjesztette elő, hogy miután neki el kell mennie, engednék meg, hogy a sorrend megváltoztatásával ő szólhasson elsőnek, kérdem, méltóztatnak-e ehhez hozzájárulni? (Helyeslés.) Ennélfogva átadom a szót Unger urnak.

Dr. Unger Ferencz titkár: Nagyméltóságú Elnök Úr! Tisztelt Értekezlet! Köszönöm, hogy a felszólalás jogát megadni méltóztatott. Annál inkább kell ezt megköszönnöm, mert tulajdonképpen azon érdekelt-ség nevében, amelyet itt képviselni szerencsém van, nem is volna meg a teljes jogosultságom ahhoz, hogy a kérdéshez hozzászólhassak. T. i. részben a titkári előadmány, részben pedig Ő Excellenciájának a mult értekezleten elhangzott nyilatkozata a vitának területeit kiczövekelték szorosan az ipari gyermekmunka területére. Már pedig az a termelési ág, a faipar, amely a kérdésben szintén érdekelve van, jelentékeny részében az őstermelésnél, t. i. az erdei termelésnél végzi műveleteit; az ipartörvény 183. szakaszának a) pontja szerint pedig az erdei termelés őstermelésnek tekintendő, úgy hogy a faipari termelésnek nagy része őstermelői területen, az erdőben, játszódik le (ahol különben gyermekmunkást értesülés szerint nem igen foglalkoztatnak). Igaz, hogy a curiának éppen a munkásbiztosítási törvény körül kialakult praxisa áttelepítette az érdekelt-ségnek ezt az őstermelési területen dolgozó részét

az ipar területére azzal a kijelentéssel, hogy az erdőtermelés addig őstermelés, amíg azt az erdőbirtokos gyakorolja; ha ellenben vállalkozó gyakorolja, már nem őstermelés.

Elnök: Bocsánatot kérek, hogy közbeszólók, ez közigazgatási, kereskedelemügyi ministeri döntés is.

Dr. Unger Ferencz titkár: A kir. curia azonban azt mondotta ki, hogy csak a vállalkozói fatermelés tartozik az ipartörvény rendelkezései alá, az ipartörvény pedig így nem különböztet. Azt akartam csak jelezni ezzel, hogy a faipari termelés legnagyobb része az őstermelés területén játszódik le és így tulajdonképpen ki volnék rekesztve a felszólalás jogától. A fatermelés egy másik része azonban, ez a mechanikai, ipari eszközökkel dolgozó fűrészipar, amely már az ipartörvény területére tartozik és mint ipari termelés, foglalkoztat is gyermekeket, amint az a titkári előadmányban constatálva is van. Ha tehát ezek után részleges jogosultság mellett szólalhatok is fel, mégsem mulaszthatom el azt, hogy őszinte örömmel üdvözöljem ezen érdekeltség nevében azt az actiót, amelyet az egyesület megindított, mert azt hiszem, abban mindnyájan egyetértünk, hogy nem képezhet nemzetgazdasági érdeket az, hogy valamely termelési ágban túlnyomólag, kihasznált, gyermekmunkával folytattassék az üzem.

Hogyha ezt a kérdést szabályozni óhajtjuk akkor, amint a titkár úr is igen helyesen kifejtette, elsősorban magát a tényállást kellene ismerünk. Ismerni kellene azt, hogy az ipari gyermekmunka az egyes termelési ágakban és továbbmenőleg azután az egyes iparágakban kor és nem szerint miképp oszlik meg. Erre nézve statisztikai adataink, amint ezt a jelentés kiemeli, nagyon hiányosak, sőt egyáltalában teljesen megbízhatatlanok. Hogy mennyire megbízhatatlanok ezek a statisztikai adatok, arra nézve csak példaképpen felhivnám a tisztelt Értekezlet figyelmét az Országos Pénztár 1910. évi jelentésére, amelyben utánanéztem annak, hogy pl. a faiparban, abban a termelési ágban, amelyet bátorodom képviselni, hány gyermek van fog-

lalkoztatva? Azt láttam, hogy csupán segélyezést igénybevett fiatalok munkás és pedig 14 éven aluli, 12.142 volt, míg itt a legutolsó statisztikai kimutatás szerint, amely ugyan nem 1910-ből való, tehát ezt csak illustratio gyanánt hozom fel, 2337 ily gyermek van kimutatva. Az eltérés tehát óriási.

Elnök: Ha szabad közbeszólnom, ezek az adatok személyekre, vagy esetekre vonatkoznak?

Dr. Unger Ferencz titkár: Nem tudom másképp felfogni, mithogy esetekre.

Elnök: Tehát akkor visszatérő személyekről van szó, az különbség.

Dr. Unger Ferencz titkár: Ha ezen a czimen e fenti számból valamit le is vonunk, akkor is igen jelentékeny az eltérés; egyébként is ezt, mondom, inkább csak illustratio gyanánt akartam felhozni. Hol vannak még ezenkívül a bejelentett egészséges gyermekek és be nem jelentett egészséges gyermekek, otthoni munkában alkalmazott gyermekek stb. Tehát elsősorban ezt az anyagot kellene szerény meggyőződésemszerint revisio alá venni. Erre nézve konkrét javaslatom volna, ha az értekezlet magáévá tenné, t. i. hogy a kerületi pénztárak szólíttassanak fel ily irányú felvétel eszközzésére. A kerületi pénztárak egyrészt a bejelentett munkásanyagot a törvény szerint ugyis nyilvántartják, küll ellenőröket tartanak, akikkel lehetne ellenőriztetni a fiatalok munkások számát, úgy, hogy ez által az egyesület czéljai részére megbízható statisztikai anyag gyűlne össze.

Ami a szabályozás keresztülvitelét illeti, a magam részéről nem tartom eléggé hangsúlyozhatónak, amit Ő Excellenciája a mult ülésen is helyesen emelt ki, hogy a szabályozásnak nem lehet másképp történni, mint a jogos ipari érdekek sérelme nélkül. Vagyis ez nem jelenthet egyebet, mint azt, hogy a szabályozás alkalmával individuálizálásnak kell, hogy legyen helye és a magam részéről azt ajánlanám, hogy amennyiben e részben előterjesztés intéztetnék az egyesület részéről az illetékes kormánykörökhöz, úgy indítványoztassék az, hogy a szabályozás kiinduló pontja gyanánt az a javaslat vétessék fel,

amely az ipartörvény tervezetében foglaltatik. Ennek alapján a correctivumok megállapíttatnának az egyes érdekeltségekkel, úgy a korhatár, a maximális munkanap, mint az alkalmazható gyermekmunkások számának tekintetében, s azt hiszem, egy ilyen eljárás alapján a kölcsönös érdekek kielégítése mellett lehetne megfelelő megoldást találni a kérdés törvényes szabályozására. Ismételten köszönöm szíves türelmüket. (Éljenzés.)

Dr. Ferenczi Imre székesfővárosi socialpolitikai előadó: Tisztelt Szakértekezlet! Az eddigi némileg szétfolyó vitával szemben méltóztassanak megengedni, hogy némi rendszerben mondjam el az elmondandóimat. Mindenekelőtt magával az enquête czéljával és előkészítésével kívánok foglalkozni, azután az itt most is felhangzott, de a mult ülésen is hangoztatott egyoldalú irányzatokkal szemben a leghatározottabban szeretnék rámutatni arra a szellemre, amelyben a Törvényes Munkásvédelem Magyarországi Egyesületének ezt a kérdést is tárgyalnia kell és ebből a sociális szellemből fogom azután levezetni azokat a javaslatokat, amelyeket a magam részéről a t. Szakértekezlet elé terjesztek avégből, hogy a választmányt kérje, hogy ezeket a formulázott javaslatokat terjessze az illetékes minister elé.

Ami mindenekelőtt az első kérdést, t. i. magának az enquêtenak a rendezését illeti, sajnálattal kell megállapítanom, hogy körülbelül két év előtt vetettük fel ezt a kérdést az egyesület választmányában és szerettem volna, ha annak a bizonyára nagyon szorgalmas munkának, amelyet az egyesület vezetősége végzett a gyermekmunka kérdésének tisztázása körül, nagyobb eredménye lett volna és ezt a kérdést több oldalról sikerült volna már az előadmányban is megvilágítani, valamint ha konkrét határozatok fonalán indítottuk volna el ezt az enquêtet. A kívánatos határozati javaslatokat, amelyekre utóbb térek át, az előterjesztésben egyáltalában nem találom meg. Legyen szabad ráutalnom arra, hogy a mi testvéregyesületünk, a Verein für sociale Reform Németországban a mult évben foglalkozott ugyan-

ezzel a kérdéssel. Ez az egyesület ezt a kérdést nagyarányú munkákkal világította meg, holott Németországban már van egy külön gyermekmunkavédő törvény 1903-tól és ott az irodalom, a szaksajtó magát a törvényhozást, a közvéleményt, a gyermekmunka jelentőségéről és sokirányú socialis hatásáról máris tájékoztatta. Mégis szükségesnek látta a német egyesület, hogy pl. külön foglalkozzék a gyermekmunka bűnügyi oldalával, a gyermekmunka egészségügyi hatásával stb. És ha igaz is, hogy nálunk egyelőre a hitelesen megállapítható adat nagyon kevés, mégis azt kell mondani, hogy több az, mint amit az iparfelügyelők jelentéséből itt összeszedtünk, mert úgy a közgazdasági, mint a tanügyi irodalomban több adat van, valamint utalhatunk Chyser munkájára és így tovább. Ami a gyermekmunkának a gyermekhalandóságra, megbetegedésre, kriminalitásra való hatását illeti, ezek oly kérdések, amelyek nemzetközileg azonos tüneteket mutatnak, úgy, hogy hazai adatok hiányában kívánatos lett volna a közvéleményt külföldi adatokkal tájékoztatni ezekről a kérdésekről. Ez a mi egyesületünknek igen fontos feladata volna.

Ami pedig magának az egyesületnek tárgyalási szellemét illeti, ebben a tekintetben az igen t. titkár úr előterjesztésében azt mondotta, hogy tartózkodik a javaslatoktól, mert majd az enquéten felmerülő véleményekből és nézetekből, az érdekköröknek, de különösen a munkaadó érdekköröknek álláspontjából fogja azután formulázni az egyesület álláspontját és ezt a felfogását, úgy látszik, legalább Ő Exczellenziája bevezető szavai szerint, az egyesület elnöksége is osztja. Én a magam részéről ezt az álláspontot egyáltalán nem tehetem magamévá. Azt hiszem, hogy a mi egyesületünknek alapszabályai, továbbá azok a tények, amelyeket a gyermekmunkáról ismerünk, elég alapot nyújtanak arra, hogy igenis formulázzuk meg javaslatainkat és azok alapján indítsuk el a vitát. Általában, nemcsak nálunk, de amint p. o. éppen a mi nemzetközi egyesületünknek nagyszerű tárgyalásai is mutatják, eredményes

enquête csak ott indulhat meg, ahol a konkrét javaslatok szolgálnak kiindulási pontúl. Nálunk pedig fokozott mértékben áll ez egy enquête-re.

Az a felfogás, hogy mi itt a meghallgatandó érdekkörök nézeteiből vezessük le javaslatainkat, annyival inkább téves, mert mi bizonyos tekintetben meg vagyunk kötve. Meg vagyunk kötve egyfelől a mi alapszabályainktól, amelyek az egyesület feladatává teszik a mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi alkalmazottak törvényes védelmének előmozdítását és társadalmi propagálását, másfelől pedig, mert ez egy nemzetközi egyesületnek a fiókja, amelynek ebben a minőségében az a feladata, hogy a nemzetközi egyesület határozatait a maga részéről előmozdítsa. Ebben a tekintetben pedig mi már némileg meg vagyunk kötve. T. i. a luganói 1910. évi nagygyűlésen hozzájárultunk egy nemzetközi határozathoz, amely azt mondotta, hogy a kormányok a nemzetközi egyesületek részéről felkérendők egy oly nemzetközi egyezmény létesítésére, amely nemzetközi egyezmény a következő három lényeges pontra vonatkozik: az éjjeli gyermekmunka tilalmára, a korhatár kitolására 18 évre és a nappali munkaidőnek a 18 éves korhatáron alúl levő gyermekekre nézve 10 órában való megállapítására. Ezt az előterjesztésből nem vette ki senki. Ez pedig oly tény, amely ennek az enquêtenek bizonyos irányt szab. De irányt szabnak egyesületünknek alapszabályai a továbbmenő kérdésekre nézve is, amelyek a nemzetközi határozatban nincsenek bent! Megjegyzem, hogy a német egyesület is ezt vette irányadóul az ő enquête-jénél.

Megjegyzem továbbá azt is, hogy bár én a magam részéről egyáltalában nem zárkózom el az elől, hogy a munkaadókat is meghallgassuk. rámutatok arra mégis, hogy a Verein für sociale Reform felszólalói sorában munkaadók és munkaadó érdekképviselések egyáltalán nem voltak.

Ami ennek az enquêtenek irányát és szellemét illeti, ebben a tekintetben nem lehet azt az álláspontot elfoglalni, hogy a gyermekmunka korlátozása valami-

képp az iparfejlesztés érdekeivel ellentétes volna. De ami bennünket itt elsősorban kell hogy vezessen, az a gyermekmunkásnak az érdeke. A gyermekmunkásnak egészségügyi és kulturális érdeke. Már pedig általában orvosilag igazolt tény, hogy a 18 éven aluli munkásokra nézve az ipari munka sokkal több egészségügyi hátránnyal jár, mint a felnőtt munkásokra nézve, hogy a gyermekmunkásnak több pihenésre van szüksége, hogy a maga szellemi képzésére időt fordíthasson és általában bizonyos szabad időre is van szüksége, mert a gyermeknek egy bizonyos fokú boldogságra is van joga. Az iparfejlesztésnek sem az az érdeke, hogy könnyen kizsákmányolható gyermekmunkásokra tegyen szert, hanem az az érdeke, hogy egészséges és művelt felnőtt munkásai legyenek. Ez az iparfejlesztésnek igazi szempontja. És ebből a szempontból mindennél helyesebb eljárás, ha mi a jövő nemzedék életérdekeit megvédjük. Ott, ahol a gyermekmunkát szabadon ki lehet zsákmányolni, degenerált társadalmi osztály áll elő, amely a maga káros hatásait messze jövő nemzedékeken is érezteti. Elég például arra rámutatni, hogy Angliában még ma is érezteti a gyermekmunka kizsákmányolása hatását az alsóbb néposztályoknál. Annyi degenerált, deformált embert, mint az angol tanulatlan munkások között, nem találni egy országban sem. És ez annak a kizsákmányoló rendszernek a következménye, amely ott a XVIII. század végén és a XIX. század elején folyt. Rá lehet továbbá arra is mutatni, hogy Amerikában a bevándorlók gyermekei, akik 14—16 éves korukig iskolát látogatnak és az ipari munkától tartózkodnak, akik jobb élelmezési és lakásvizonyok közé kerülnek, külsejükben is közelednek ahhoz az angol-amerikai typushoz, mely azt a kitűnő munkásanyagot szolgáltatja az amerikai iparnak. Nemzeti szempontból pedig elég a katonai sorozási eredményekre rámutatni, amelyek ott állanak elő, ahol a gyermekmunka szélső kizsákmányolása folyik. Ezek a magasabb emberi és nemzeti szempontok, amelyek a mi egyesületünknek szempontjai, az iparfejlesztés magasabb szempontjaival is azonosak. A mi

iparunknak egyik alapvető hiánya egyfelől a tanoncz-hiány, másfelől a képzett egészséges felnőtt munkásoknak a hiánya. Nálunk intelligens szülő csak félve adja gyermekét az ipari pályára, mivel ott a fiut egészen más célokra használják fel, mint ipari célokra, a szellemi nevelését pedig teljesen el kell hanyagolnia. Már most az ily elkeseredett tanonczból, félbemaradt emberből, aki szellemileg nem foglalkozik, intelligens tanult munkás nem válhatik és az ily elkeseredett ember oly tanonczokat fog nevelni, mint a minő ő maga is volt. Amikor mi meghallgatjuk az ipari munkaadókat, akkor az ő egyoldalú közvetlen érdekeiket, azt, hogy ők mentől kényelmesebben, mentől könnyebben kizsákmányolható gyermekmunkával mentől magasabb profitra tegyenek szert, ezt a szoros magángazdasági szempontot az iparfejlesztés igazi szempontjával azonosítani nekünk nem szabad. Nekünk iparunkat egészséges talajon kell felépítenünk. Oly iparból, amely esetleg csak a gyermekmunka kizsárolására számítva tud boldogulni, oly iparból egyáltalában nem kérünk. Utalhatok azokkal szemben, akik a gyermekmunka kizsákmányolását, a gyermekmunka védelmét az iparfejlesztés akadályának tekintik, más külföldi országokra, és arra, hogy más szociálpolitikai kérdésekben mi sokkal hátrább vagyunk azoknál, úgy, hogy mi most, amikor még az iparfejlesztés kezdeténél állunk, legalább a gyermekmunka korlátozása körül végezhetjük el a szükséges teendőket.

Mi nem vagyunk munkaadó-érdekképviselő, ennek következtében nem azonosíthatjuk magunkat a munkaadók érdekeivel teljesen, mivel ez ellen méltán felszólalna az a számos ipari érdekképviselő, amely ma már ugyis elkeseredett versenyt folytat emez érdekek védelme körül. Nekünk létjogosultságunk az egyesületek között csak akkor lesz, ha a legerőteljesebben képviseljük azt a bizonyos fokig külön érdeket, amelynek védelme egyesületünknek feladata, amely azonban összeesik a leglényegesebb nemzeti érdekekkel is. Mi se kormány, sem ministerium nem vagyunk. Amikor ezt az

enquêtet rendezzük, nem feladatunk a legkülönbözőbb érdekek méltányos összeegyeztetése. Az ipari munkaadók a maguk külön érdekeiket majd elég erőteljesen fogják annakidején érvényesíteni. Minekünk tehát a munkásvédelem érdekeit ugyan az ipar szempontjából is, amelyből a munkaadó és munkás együtt él, kell, hogy képviseljük, de ennek döntő befolyást tanácskozásainkon biztosítani nem szabad.

Ezek után magára a tárgy meritumára vagyok bátor áttérni, nevezetesen a gyermekmunka szabályozására. Előterjesztésünknek címe ugyanis a gyermekmunka szabályozása. Ebből a címből tehát bárki, aki a mi enquêteünk előterjesztését elolvassa, arra következtethet, hogy mi Magyarország egész gyermekmunkáját öleljük fel, holott a mezőgazdasági gyermekmunkáról ebben az előterjesztésben egy árva szóval sem történik említés. Ez tehát egy nagy fokú félrevezetés, mert legyen szabad arra ráutalnom, hogy Magyarországon az 1909. évi statisztika szerint körülbelül egyfél millió 7—14 éves gyermekmunkás volt, pontosan 498.000 és ebből 70⁰/₀ esett a mezőgazdaságra. Legyen szabad továbbá arra az igen nevezetes irányzatra ráutalnom, hogy a mezőgazdaságban sokkal gyorsabban megy előre éppen jelenleg a fiatalok munkások szaporodása, mint az iparban. Ez a legszorosabban összefügg a kivándorlással. Hisz már az 1890—1900-ig terjedő évtizedben kimutathatjuk, hogy a mezőgazdasági eltartottaknak mezőgazdasági foglalkoztatása sokkal nagyobb arányban fokozódott, mint a mezőgazdasági alkalmazottak száma. Így 88.000-rel szaporodott az u. n. eltartottaknak, tehát a gyermekeknek, nőknek és elaggottaknak száma a mezőgazdaságban. Hogy azóta, t. i. 1900. óta, mily viszonyok állottak elő, arra nézve legyen szabad Bud Jánosnak kitűnő tanulmányára reá mutatnom, aki a következőket mondja: «Az őstermelés körén belül végbemenő gyermekmunkának fontosságot kölcsönöz az a tény is, hogy a nagy kivándorlás révén egyes vidékekről a munkabíró férfiak eltávozván, a teljes mezőgazdasági munkák ellátása az otthon maradt

asszonyok és gyermekek vállaira nehezedett. Kivált általános, hogy a férfimunkások számának apadásával nagyobb gazdaságok egész fiatal gyermekeket alkalmaznak béreseknak, vagy kocsisoknak. Mivel a jövőben nemcsak nem remélhető a helyzet megjavulása, hanem biztosra vehető, hogy még erősebb lesz a kereslet a gyermekmunka iránt, ez a szempont is igazolja, hogy a kérdés lehetőleg mielőbb a megfigyelés körébe vonassék stb.»

Már most ezt a jelenséget véve számba, itt a gyermekmunkának óriási szaporodásával állunk szemben. Ezt a legutolsó statisztikai adatok ismerete pontosan fogja documentálni és ezzel a jelenséggel szemben egyáltalában nem kell csodálkoznunk azon, amint az itt is kifejezésre jutott, hogy nálunk oly csodálatosan fejlett gyermekvédelem van, ellenben a gyermekmunka védelme egyáltalában nincs meg, sőt ez a két jelenség a leglogikusabban függ össze. A gyermek iránti gondoskodás akkor vált népszerűvé agrarius köreinkben, amikor a kivándorlás óriási arányokban indult meg e század elején. A legelső törvényt erre vonatkozólag 1903-ban hozták. És mi történik az államilag felnevelt gyermekekkel? Az állami gyermekmenhelyekről szinte kivétel nélkül béreseknak adják ki őket épp a most említett nagybirtokosoknak a nagygazdaságokba. És csak egészen kivételesen esik meg, hogy az iparnak, de nem annyira a magániparnak, hanem épp az állami mezőgazdasági iparnak, a selyemfonódnak, juttatnak ily olcsó munkaerőket. Az egyik selyemfonógyárnak igazgatója erre vonatkozólag egy kis publicatiót adott ki, amelyben rámutat arra, hogy a patronatus berendezése, amelylyel ők tovább gyámolítják ezeket a gyermekeket szinte a 18 éves korukig, — béreikből levonnak bizonyos összeget, azt takarékpénztárba teszik, — oly függőségben tartja őket, hogy ez a körülmény a felnőtt munkásoknak munkásvédelmi munkabéremelési törekvéseit állandóan ellensúlyozhatja. Mi következik ebből? Nem az, hogy mi a gyermekvédelem ellen fordulunk, amely már nálunk is igen öröndetesen megindult. hanem hogy útját álljuk annak, hogy az összeség drága pénzén

felnevelt gyermekeket önző, egyoldalú érdekeknek szolgáltatassuk ki mindennemű törvényes védelem nélkül.

Én tehát a legsürgősebbnek tartom azt, hogy a gyermekmunka védelmét kiterjesszük a mezőgazdasági gyermekmunkásokra is. Mert mi fog bekövetkezni, ha ez nem történik meg? Nálunk állandó a panasz a kivándorlás növekedése ellen. Már pedig itt a kivándorlás megnövekedésének legfontosabb forrása, a kivándorlás legnagyobb oka a munkahiány és az alacsony munkabérek. Ha a kivándorolt munkások helyébe egyre nagyobb számban alkalmaznak olcsó női és gyermekmunkásokat, természetesen újabb kivándorlás fog megindulni, és a munkabérek, nemhogy megnövekednének, hanem inkább még csökkenni fognak, így egy megfordított kiválasztás fog Amerika és a bevándorlási országok javára végbemenni. Ők a mi összes felnőtt munkásainkat magukhoz szívják és itt minálunk olyan silány munkásanyag lesz, mint semmiféle más országban. Ennek következtében mi a kivándorlást nem oly módon akadályozhatjuk meg, ha drákói szigorral büntetjük az ügynököket, — amit ugyan meglehet tenni, de a tények bizonyítják, hogy ez nagy eredménynyel nem jár, — hanem legalább ugyanazzal a szigorral kellene a gyermekmunkának, a 7—10 évig terjedő gyermekmunkának alkalmazását a mezőgazdaságban is büntetni és akkor a kivándorlás egyik forrása elzáratnék, nem is szólva azokról a messzemenő reformokról, amelyek ez enquête tárgyát nem képezik.

Oly országban, amelyben a mezőgazdasági gyermekmunka nemcsak, hogy óriási arányokat ölt, de a jövőben még nagyobb arányokkal fenyeget, szükségesnek tartom, hogy a mi részünkről a nemzetközi egyesület útján arra törekedjünk, hogy a gyermekmunka védelmét terjesszék ki a mezőgazdaságra is, és azt remélem, hogy csakis ennek a nemzetközi mozgalomnak lehet sikere nálunk. Mert hogy itt valami erős gyermekvédelem indulna meg a mezőgazdaságban, ezt a magam részéről, nagyon sajnálom, de nem remélhetem. Ellenben egy nemzetközi actio ellen elzárkózni már sokkal nehezebb volna.

Ezek után vagyok bátor áttérni az ipari gyermekmunka kérdésére. Itt is mindenekelőtt szeretném megjelölni az iparnak azt az egész körét, amelyben gyermekmunka előfordul és amelyre a védelemnek kiterjeszkednie kell. Nem szabad megelégednünk a gyáripárban és a kézműipárban alkalmazott gyermekmunkások védelmével. A mi figyelmünknek ki kell terjednie az otthoni munkával foglalkoztatott és háziipárban alkalmazott gyermekmunkások védelmére, sőt bizonyos fokig a családban alkalmazott gyermekek munkájának védelmére is. És pedig azért, mert oly országban, ahol bizonyos munkásvédelem csak a műhelyekre és gyárakra nézve létezik, ott mesterségesen idézzük elő az ipari munkáltatásnak legégszéstelenebb formáját, az otthoni munkát, amely az ipari munkaadókra egyéb szempontokból személyi és tárgyi megtakarításoknál fogva amúgy is nagy csábító erővel bír. Mindenekelőtt tehát ki kellene mondani azt, hogy a műhelyekben és gyárakban a gyermekeket a maximális munkaideig foglalkoztatni lehet, de azután nekik a törvény kijátszásával munkát adni nem szabad, hogy odahaza éjjel a maximális munkaidőn túl dolgozzanak, amit általában tapasztaltak ott ahol gyermekmunkát védő törvényt hoztak. A törvénynek ezt a kijátszását mindenképp meg kell akadályozni. De azután ki kell terjednie a védelemnek magukra az u. n. otthoni munkásokra is, akár családbeli munkások azok az illetők, akiket harmadik személyek javára munkáltatnak, akár pedig oly iparosok dolgoznak együtt, egy lakásban, akik nem állanak az illető lakástulajdonosnak ipari vezetése alatt, hanem mindannyian külön-külön egy ipari vállalkozó számára dolgoznak. Végül ezt az otthoni munkásvédelmet úgy képzelem, hogy ez egy külön otthoni munka törvénybe tartoznék, amelyre akár az ipartörvény revisióján belül, akár pedig azon kívül előbb vagy utóbb ugyis rá kell térnünk. Különben is egyesületünknek feladata, hogy legközelebb az otthoni munka szabályozása tárgyában is tartson értekezletet, mivel, ha méltóztatnak a külföldi törvényhozást szemmelkísérni, ma már alig van

európai ország — magára Ausztriára is legyen szabad ráutalnom — ahol az otthoni munkánál létező tarthatatlan állapotokkal szemben törvényhozási intézkedésekhez ne fordultak volna, és ugyancsak a mi nemzetközi egyesületünktől ránk rótt feladat az, hogy Magyarországon e téren is mozgalmat indítsunk.

Végül legyen szabad ráutalnom arra, hogy törvényben volna szabályozandó az ipartörvényen kívül eső gyermekmunka is, t. i. a bizonyos ipari, forgalmi és kereskedelmi házaló és utczaifoglalkoztatások körében divó gyermekmunka. A családbeli gyermekek foglalkoztatására nézve jellem, hogy az otthoni munkának illetén szabályozása az 1911. évi német Hausarbeitsgesetzben megtörtént, és mód van arra azon törvény alapján, hogy bizonyos otthoni iparágakban, amelyek különösen egészségtelenek s a lakásviszonyok igen kedvezőtlenek, az otthoni munkát egészen eltiltsák. Módot kell találni erre nálunk is és arra kell törekedni, hogy bizonyos otthoni iparágakban teljesen eltiltsák a védett koron belüli gyermekmunkát.

Végül itt van a családbeli munkások alkalmaztatása. Nálunk pl. már 5 éves gyermekeket látunk az utcán újságokat árusítani és hasonlókat. Ezt is a legszigorúbban 10 éves korig tiltani kellene és a tanítók volnának azok az ellenőrző közegek, akik az illetén az iskoláztatás rovására történt alkalmaztatását a gyermeknek az ipari vagy kereskedelmi téren megakadályozzák.

A 10. éves korhatárt tartom ma olyannak, amelyen alul a szülők még a saját gyermekeiket sem alkalmazhatják ipari munkára, a 10. éven túl pedig egészen a 14-ik évig csakis 3—4 óráig és pedig nem az iskoláztatás előtt, a reggeli órákban, hanem legfeljebb a napi iskoláztatás után.

Ezek után az egyes főbb kérdésekre vagyok bátor áttérni, amelyek itt felmerültek. A legelső kérdés magának a védett kornak alsó határa. Jelenleg nálunk 12 év ez a határ. Ez feltétlenül kevés. Kevés nevezetesen kulturális szempontból, amely kulturális szempont az egész vonalon áll, különösen

a mezőgazdasági munkásokra nézve, akikkel szemben azt szokták felhozni, hogy a mezőgazdasági munka, amelyet ezek a gyermekek végeznek, nagyon könnyű. De elfelejtik azt, hogy az ilyen gyermek a legelemibb szellemi tőkét sem kapja meg, amire az életben, a boldogulás szempontjából feltétlenül szüksége van. Egy analfabéta ember élete egész során át ki van téve mindennemű bajnak és veszedelemnek. Nem találja fel magát, új pályára nem mehet át, ki van téve mindennemű csábításnak és félrevezetésnek. Tehát ha az egészségügyi védelem nem is oly hatékony ott, a kulturális érdek okvetlenül megkívánja, amint említettem, hogy az a mezőgazdasági munkásokra nézve is érvényesüljön. Felterjesztésben sürgessük meg tehát a mi népiskoláztatási törvényünknek olyatén reformját, hogy az a 14 éves korhatárig terjedjen. Egyesületünknek feladata, hogy ily erkölcsi túlkövetelésekbe essék. Ezt feltétlenül szükségesnek tartjuk és ezzel egyidejűleg mód kínálkozik arra, hogy a 14 éves korhatárig terjesztessék ki az ipari védelem határa is. Addig is, amíg ez megtörténik, el lehetne érni, hogy amely városok elég erősek és gazdagok arra, hogy a maguk iskoláiban 14 éves korukig foglalkoztatják a gyermekeket, azokra nézve a kereskedelemügyi minister szabályrendeletileg állapítsa meg az ipari védelemnek ezt a határát. Természetesen ez is a népiskolai törvénynek reformját involválja.

A legközelebbi kérdés az, hogy ama bizonyos iparágakban, amelyekben nagy a méregpor, illetve a gázfejlődés, vagy amelyeknek nagyfokú és megérőltető a hatása a gyermekekre, az ilyen iparágakban a gyermekmunkát egészen tilalmazni kell. Ez a veszélyes iparágak kérdése, amely nálunk egyáltalán nincs szabályozva. A múlt ülésen rámutattak arra, hogy Ausztriában nincs még kibocsátva a veszélyes iparágak lajstroma, nálunk azonban ez meg van állapítva. Ezzel szemben legyen szabad arra utalnom, hogy ott gyermeket 14 éves korig a gyárakban alkalmazni egyáltalán nem szabad. Így tehát ha mást nem is érhetnénk el, ezen veszélyes iparágakra nézve

legalább a 14 éves korhatárig mi is kibocsáthatnók ezt a lajstromot. Így legalább annyit érnének el vele, mint amennyi Ausztriában máris meg van.

A következő kérdés az, hogy a gyermekeknek éjjeli munkára való alkalmaztatása, amelyre vonatkozó védő rendelkezést a mai ipartörvény alapján, amint a statisztika bizonyítja, igen nagy mértékben meg lehet kerülni, az egész vonalon a törvényes korhatáron belül feltétlenül megtiltassék és ez alól semmiféle kivételnek helye ne legyen. A felső korhatár a nemzetközi határozatokhoz képest a 18. év volna, és ezen belül ezután kettős megkülönböztetésnek volna helye, egyfelől a 16—18 éves korig a 10 órás maximális idő mint keret, amelybe bele volnának a munkaszünetek számítandók, másfelől a 12—16 éves korig pedig a 8 órás keret, a kereskedelmi minister már a jelenlegi ipartörvényt illetőleg is több ízben és legutóbb újra hangoztatta ezt az elvet. Ezzel szemben a textilgyárosok, amint azt a titkáruk a multkor kifejtette, nagy mozgalmat indítottak, kívánták e ministeri rendelet visszavonását és e maximális munkaidőnek a szünetek nélkül való megengedését.

Ipartörvényünk vonatkozó rendelkezéseinek olyan való értelmezése ellen, hogy a munkaközi szünetek az ott megállapított munkaidőn túl számíttassanak, nekünk a leghatározottabban állást kell foglalnunk. Nincs egy ország sem, ahol az ily megállapításokat, hogy pld. a gyermekek 12—14 éves korukig napi 8 órán át alkalmazhatók, úgy értelmezték volna, hogy a munkaszünetek ezen kívül volnának számítandók. Nem fogták fel ezt a kérdést így nálunk sem soha. Legutóbb 1902-ből való az a ministeri rendelet, amely ugyanígy értelmezte ezt a dolgot. A textilgyárosok titkáranak itteni felszólalása azt bizonyítja, hogy voltak iparfelügyelők és iparhatóságok, akik ezt a törvényes rendelkezést szem előtt nem tartották, és mi a végeredmény? Egy ministeri rendelet, amely talán épp abból származott, hogy észrevették, hogy nem tartják be a törvényt, és végre akadtak is egyes iparfelügyelők, akik kötelességszerűen jártak

el. Azok a dolgok, amiket itt a textilgyárosok t. titkára felhozott, hogy a gyermekmunkának illetén korlátozása a textilipart megakasztaná, a kivándorlást idézné elő, mindezek mondom olyan állítások, amelyeket bizonyítani nem lehet. Nem áll, hogy a gyermekmunkát egyáltalában nem volna mód tovább alkalmazni, mert a felnőtt munkások idejét is úgy lehet szabályozni, mint a gyermekekét, de hisz a gyermekmunka anynyival olcsóbb, hogy alkalmazni fogják ezentúl is. Mód kínálkozik azonban a férfimunkások idejének korlátozásával a termelés oly átváltoztatására, amely ezt a hátrányt megszüntetné. Itt egy kis hátrány van az osztrák törvénnyel szemben, de azért törekszünk oly nemzetközi egyezményre, hogy Ausztriában is ugyanez az állapot, sőt még jobb jöjjön létre, mint jelenleg. Mert Ausztriában 14 évig egyáltalában nem alkalmazhatók a gyermekek, míg nálunk igen. A textilgyárosok igen tisztelt titkára azt mondja, hogy nálunk 14 éven aluli gyermekeket nem alkalmaznak. Tessék megnézni Bud János értekezését, amely az üzemi statisztika alapján megállapítja, hogy ezerszámba vannak a textiliparban is gyermekmunkások. De tudjuk azt, hogy a statisztika nem pontos, mert sokkal több gyermekmunkást alkalmaznak bizonyára úgy ebben az iparban, mint a többi iparban is. Ennek következtében az említett rendeletnek visszavonása ellen a leghatározottabban kell, hogy állást foglaljunk.

Igen fontos kérdés a munkaidő megállapításánál, hogy ne csak a munkaközi szünetek számíttassanak be a maximális keretbe, hanem a gyermekmunkások oktatására szánt idő is. Ma az a helyzet, hogy a fáradt tanoncmunkás a 10 órai és 8 órai munka után megy a tanoncziskolába, vagy vasárnap megy oda, holott a tanulás, az elméleti tanulás nem szórakozás, hanem nagyon nehéz munka és a tények azt bizonyítják, hogy a fáradt munkás oktatása semmi-nemű eredménnyel nem jár. A gyermekek ott csak alszanak, vagy csintalankodnak, úgy hogy nekünk itt is a legszigorúbban kell keresztülvinni a törvényt.

De szükséges a tanonczoktatás reformja más irányban is, t. i. a félnapos iskoláztatás megvalósítása, amint az Angliában az egész vonalon megvan. Három fél napot az iskolai oktatásra és a testnevelésre kell fordítani, akkor lesz a mi tanonczoktatásunk eredményes. De ennek is az a feltétele, hogy kellő számú iskola legyen, mert nappal az iskolák el vannak foglalva és most csak este van oktatás. A nappali oktatásra csak akkor van mód, ha külön tanoncziskola lesz, amit a főváros most kezd keresz-tülvinni. Ez valószínűleg módot nyújt arra, hogy a gyermekeket nem vasárnap és este 8 órakor oktas-sák, hanem ezen félnapos rendszer alapján. A női munkásokra nézve, akik tulajdonképpen kettős hiva-tásra kell, hogy készüljenek általában, a félnapos alkalmaztatást, kell, hogy kívánjuk.

A Törvényes Munkásvédelem Magyarországi Egyesülete, amidőn a gyermekmunka szabályozásával foglalkozik, nem elégedhetik meg csak azzal, hogy a munkaidő korlátozását sürgesse, hanem az állami és községi hatóságokkal szemben sürgetnie kell, hogy az ily módon felszabadult időt a gyermekek haszno-sán használhassák is fel. Az első lépés e tekintetben éppen a tanoncziskoláztatás reformja, szakirányú kiépítése, műhelyoktatással való összekapcsolása és nappalra való áttétele. Ezzel összefügg a tanonczok testi nevelése, a szabad játékdélutánokra való na-gyobb gond fordítás. Ezzel függ össze azután az, hogy bizonyos korú gyermekekre nézve követel-nünk kell egy-két heti nyári szünetet, amelyben ők nagyobb mértékben lehetnek a természetben és gondolhatnak egészségük ápolására. Végül minthogy városokban a gyárak csak kis mértékben hajlandók arra, hogy a tanonczokat maguknál tartsák, élel-mezzék és ellássák és e tanonczok a legegészség-telenebb, legerkölcstelenebb lakás- és élelmezési viszonyok közé kerülnek, a városoknak az ipari munkaadókkal karöltve megoldandó feladata az, hogy tanonczotthonok nagyobb számmal létesít-tessenek. De nem olyaténképpen, ahogy az ipari munkaadók képzelik, hogy ez az összeség terhére

menjen, hanem miután nekik érdekük, hogy tanulékony tanonczokat és egészséges felnőtt munkásokat kapjanak, e terhekhez való hozzájárulásképpen tartoznának viselni ennek egy részét csakugy, amint régebben maguknál tartották őket kosztra és kvártélyra. A mai viszonyok mellett ez csak ily formában lehetséges.

Előadásom során talán erkölcsi túlköveteléseket is hangoztattam, de az hiszem, hogy ez sokkal helyesebb, mintha oly feladatot töltünk be e kérdés megvitatásánál, amelyet Magyarországon úgyszólván számos szervezet végez. Mi a munkásvédelemnek vagyunk szervezete és ennek szellemében kell, hogy a gyermekmunka iránt is a társadalomban érdeklődést keltsünk.

Igen tisztelt Uraim! A szövézeti gyárosok titkárja, az egyik német államtitkárra hivatkozott, aki azt hangoztatta, hogy főleg az oly országokkal szemben van vámvédelemre szükség, amelyekben a socialpolitika nincs annyira előrehaladva, mint Németországban. Ez a bizonyos államtitkár nem az iparfejlesztési szempontból megokolt védelmet értette, hanem azokat a megszámlálhatatlan, közvetlen pozitív milliókat, amelyeket Németországban a munkások jólétére fordítanak.

En nem erre az államtitkárra, hanem Posadowskyra, erre az igazi socialpolitikai szellemtől vezérelt államtitkárra akarok hivatkozni, aki azt mondotta, hogy a jövő végül azoké az államoké lesz, amelyek népe testileg az ellenállásra legképesebb és amely a fegyverforgatásra a legalkalmasabb. Az ily szellemű politikusok arra törekszenek, hogy valamennyiünk életét és épségét megóvják, de egyúttal hazájuk erősségeért és jövőjéért is küzdenek. (Éljenzés és taps)

Javaslataimat röviden a következőkben foglalnám össze :

I. Mindaddig, amíg a gyermekmunka az ipartörvény revisiója alkalmából, vagy külön törvényben újabb szabályozást nem nyer, kívánja az egyesület, hogy az 1884. évi XVII. t. cz.-ben foglalt ipartörvény 115. §-ának 4-ik és 5-ik pontjai az eddigi minis-

teri rendeletek értelmében értelmezendők és az iparfelügyelők, valamint a közigazgatási hatóságok a 8, illetve 10 órás maximális keretnek szigorúbb ellenőrzésére és a büntetéseknek egyéni esetenként való kirovására utasíttassanak.

II. Kívánja az egyesület a gyermekmunka sürgős újabb szabályozását, amelyre rézve a következő irányelveket tartja követendőnek:

1. Tekintettel az iskoláztatásra vonatkozó törvényünkre, a gyermekek ipari foglalkoztatásának alsó korhatára 12 évben állapítandó meg. Egészségügyi és kulturális követelménynek tartjuk azonban, hogy az alsó korhatár mielőbb 14 évre emeltessék fel és ezért sürgetjük a népiskolai törvényünknek olyatén módosítását, hogy azokban a községekben, amelyek kötelezőleg elrendelik a 14 évig való iskoláztatást, az ipari foglalkoztatás alsó korhatára szintén 14 év legyen.

2. Az ipartörvényen kívül eső mindennemű gyermekmunkát illetőleg külön otthonmunka-törvényt kívánunk a német 1911. évi december 20-áról kelt Hausarbeitsgesetz mintájára.

3. A védett kor alsó határa 18 évben állapítandó meg. A munkaidő és a továbbképző vagy szakiskolában eltöltött idő — beleszámítva a jelenlegi ipartörvényben megállapított munkaszüneteket — 12—14 éves gyermekmunkásokra nézve 8 órát, a 14—18 éves fiatalkorúakra nézve pedig 10 órát meg nem haladhat. E rendelkezések kijátszása oly módon, hogy a vállalkozó a maga vagy mások számájára az üzemében maximális ideig dolgozó munkásokat otthon is foglalkoztatja, különös szigorral büntetendő.

4. A fiatalkorúakat éjjel egyáltalán nem szabad foglalkoztatni, kivételeknek helye nincs.

5. Megállapítandó amaz iparágak lajstroma, amelyek rendkívüli hőség, por, gáz és gőz fejlődése, vagy túlerőltetés folytán a fiatalkorúak egészségét veszélyeztetik. A veszélyes iparágakban fiatalkorúakat egyáltalán nem szabad foglalkoztatni.

6. Kívánjuk az eddigi büntetési sanctióknak

főlemelését, egyéni esetenként való kiszabását és az ellenőrzés hatályosságának fokozását.

7. Azokban a községekben, amelyekben a tanoncok szakirányú továbbfejlesztéséről gondoskodás történik, a kereskedelemügyi minster elrendelheti a fiatalkorúaknak a félnapos rendszer szerint való foglalkoztatását oly módon, hogy hetenként 3 napon át a munkaidő fele a továbbképzésre, illetve a testápolásra legyen fordítható.

III. E törvényhozás, illetve kormányzati intézkedéseken kívül a Törvényes Munkásvédelem Magyarországi Egyesülete a hazai községekkel szemben a gyermek és fiatalkorú munkások érdekében a következő óhajokat fejezi ki :

1. A tanoncziskolák szakirányú nappali iskolákká építendőik ki, a nép- és tanoncziskolákban iskolaorvosok alkalmazandók, akiknek kötelessége, hogy állandóan a fiatalkorúak élet- és munkaviszonyaival foglalkozzanak, pályaválasztás esetén tanácsot szolgálnak.

2. A munkaközvetítéssel kapcsolatban a tanonczközvetítés is orvosi szakközegek bevonásával szervezendő.

3. Gondoskodjanak a községek arról, hogy a fiatalkorúak hetenként egy félnapot, délelőtt, vagy délutánt tornával, játékkal vagy sétavándorlással töltsenek, iparkodjanak ama fiatalkorúak lakás- és ételmezésének javítására egyszerű legényszállók, alkoholmentes éttermek létesítése útján, akik nincsenek szüleiknél, munkaadójuknál vagy rokonuknál ellátásban.

Elnök: Igen tisztelt Értekezlet! Mielőtt tovább mennénk a tárgyalásban, méltóztassanak megengedni, hogy az előttem szólott egyesületi tag úrnak néhány észrevételére megjegyzést tegyek. Kötelességszerűen kell ezt tennem erről a helyről, egyrésről miután előadása elején bizonyos szemrehányás foglaltatik a tárgyalás előkészítése és az anyag korlátozása szempontjából, másrésről pedig, mert bizonyos kijelentést méltóztatott tenni, amelyet a mi magyar viszonyaink és az én felfogásom szerint megjegyzés nélkül nem szabad hagynom.

Ami a tárgyalás előkészítésére vonatkozólag tett azt a két észrevételét illeti, hogy szívesebben látta volna, jobb szerette volna, ha ennek az anyagnak szélesebbkörű előkészítése történt volna, — amely szélesebbkörű előkészítést ez a nagy kérdés meg is érdemelt volna —, másrészt pedig, hogy hiányzik a határozati javaslat mint tárgyalási substratum, legyen szabad megjegyeznem, hogy az első kérdés tekintetében tökéletesen igaza van a t. felszólaló urnak, teljesen aláírom, amit méltóztatott mondani. Csakhogy ne méltóztassék a mi sajnálatos viszonyainkat összehasonlítani, amint azt méltóztatott más relációban is tenni Németországgal, ahol a társadalom azon tényezői, akiktől joggal várja el a társadalom közreműködésüket, sociális kérdésekben készséggel állanak rendelkezésre. Minálunk, tisztelt Értekezlet, az ellenkezőt tapasztalni. Két év óta sürgetünk urakat, akiktől joggal véltem elvárhatni azt, hogy akkor, amidőn egy ily munkába fogunk, állásuknál, hivatásuknál fogva támogatni fognak bennünket. Két éven át ígérték a munka előkészítését és cserben hagytak minket, úgy hogy a végén, hogy teljes kudarcz ne érje akciónkat, a Titkár úr vállalta önként azt a fáradságot, hogy előterjesztést készített, amely előterjesztésnek derekasan meg is felelt abban a munkában, amely tárgyalásunk substratuma. Méltóztassanak tehát a mi viszonyainkkal és embereinkkel számolni. Bizony nagy nehézséggel kell küzdenie és bizonyos önmegtagadásra van szüksége annak, aki ily ügyekben Magyarországon vezet és közreműködik, hogy ne dobja oda maga is azt az ügyet, hadd csinálja más, mert igazán a részvétlenségnek oly fokával állunk szemben, amely igen szomorú.

Ami azonban a határozati javaslat hiányát illeti, ebben már nem osztom a tisztelt tagtárs ur felszólalását, mert épp ellenkezőleg a mi célunk az volt, módot nyújtani az érdeklődőknek, az egész kérdést a maguk szempontjából felölelni, a teljes anyagba betekintést engedni mindenkinek a maga szempontjából és ebből azután választmányunknak lesz a feladata

kivenni azt az anyagot, amelyet mint zárttestület, mint bizonyos morális felelősség alatt álló testület olyannak tart, amelyet képviselhet befelé és kifelé és amelyért felelősséget is vállalhat. Azok az értekezletek tisztelt Hölgyeim és Uraim, amelyek egy korlátolt határozati javaslattal foglalkoznak, rendszerint — én reám legalább — a görögtűz benyomását teszik többnyire, mert a vége rendszeren a határozati javaslatok elfogadása. Egyik is leszidja, a másik is leszidja, és a végén mindegyik elfogadja. A gyakorlati tapasztalat, méltóztassék megengedni, tulnyomólag ezt mutatja.

Már most méltóztatott arra is utalni, hogy korlátoztuk a kérdést, holott már a nemzetközi egyesület is szélesebb irányt szabott és kötelez minket a maga határozataival ez irányban. A nemzetközi egyesület határozataihoz hozzájárultam Luganóban, de óva intettem a nemzetközi egyesületet attól a kudarcztól, amely a nemzetközi szabályozásnak időelőtti felvetésével az egyesületet érni fogja. Méltóztatnak emlékezni, Luganóban óva intettem, nehogy tulságos gyorsan haladjunk a nemzetközi egyezmények dolgában és a következmények azt igazolták, hogy most két év után ismét összegyűlünk Zürichben és maga a svájci szövetségtanács, amelyhez a nemzetközi egyesület fordult, nem tartotta még indokoltnak megtenni a kezdeményező lépést a nemzeti szabályozás tekintetében. Vannak kérdések, ilyenek a socialis kérdések elsősorban, amelyek különösen alkalmasak nemzetközi szabályozásra, mert ez a versenyviszonyokat egy csapásra egyenlősíti. De tulságosan sietni, tulságos egymásutánban, — most szabályoztuk nagy nehezen a női munkát, az éjjeli munkatilalmat, most fogna nemzetközileg szabályoztatni a gyermekmunka — nem helyes, mert végső eredménye a megfordított hatás lesz, t. i. a munkaadóknak sorakoztatása eme socialis intézkedések ellen és ahelyett, hogy megnyernénk a munkaadókat ennek a socialis politikának, amely szerintem egyedül egészséges, t. i. karöltve csinálni mérsékelt socialpolitikát, amely minden állam igényeinek megfelel, ehelyett az ellenkezőt szüli.

Remélem, nem méltóztatnak félreérteni, nem a nemzetközi szabályozások ellen emelek szót, ez talán nem imputálható nekem, aki eddig minden ilyen szabályozásban tevékenyen részt vettem, csak nem szeretnék ok nélküli reakciót provokálni, amikor így biztosabban haladhatunk.

Amidőn az igen tisztelt felszólaló úrnak azt méltóztatott mondani, hogy nincs kifogása az ellen, ha a munkaadók is hozzászólnak itt a kérdéshez, méltóztatott utalni a német példára, ahol munkaadók nélkül történt a szabályozás. Talán méltóztatik az én elvemet ebben a kérdésben ismerni, melyet hivatalban is, de itt ebben az egyesületben is érvényesíteni igyekeztem: a socialpolitikát egészséges, hazai viszonyoknak megfelelőleg, a lehető legmesszebbmenő határig, de lehetőleg a munkaadókkal karöltve kell megcsinálni. Csak ha nem sikerül őket ennek megnyerni, akkor kell azt nélkülök, sőt ellenzésük dacára is megcsinálni. A meddig azonban velök karöltve lehet, addig az minden ellenállás nélkül történhetik és én azt hiszem, hogy ebben a tekintetben szemrehányás a mi munkaadóinkat nem érheti. Egyes kis töredékekről nem beszélek, de általában véve tisztelt Értekezlet nem, mert socialis alkotásokban, amelyek, sajnos, nagyon soványak ugyan még eddig nálunk, de amelyek voltak, azokban a munkaadók, megértve a kor szavát, parancsoló követelését, tényleg közreműködtek és áldozatkészséget is tanúsítottak. Hogy azután később, amikor a terheket viselni kellett, megfordult a munkaadók nagy részében a hangulat, az megint magyar természet, amely lobbánékony és lelkesedik egy intézmény, egy intézkedés iránt, mikor azt életre kell hívni, de amikor annak a terheit kell viselni, szidalmazza azokat, akik azokat az intézményeket megcsinálták és magát az intézményt is. Ezeket a megjegyzéseket tartottam szükségeseknek tisztelt Értekezlet, megtenni, hozzátéve még azt is, hogy én oly magyar ipart, amely a gyermekmunka kizsákmányolásából akar megélni, — ezt a kifejezést méltóztatott használni, — olyan magyar ipart nem ismerek. Méltóztassék megengedni, én, aki együgyed

századot töltöttem a magyar ipar szolgálatában, talán illetékes vagyok kritikát mondani a magyar iparnak úgy egyik, mint másik tényezője felett. Sok küzdelmet vívtam végig a socialis alkotások érdekében Magyarországon, de a gyermekmunka tekintetében sporadikus jelenségektől eltekintve, ilyeneket nem tanasztaltam. Ne méltóztassék az iparfelügyelői jelentéseket ebben feltétlen döntő bizonyítékoknak venni...

Dr. Ferenczi Imre sociálpolitikai előadó: Csak a statisztikát.

Elnök: Statisztika egyáltalán nincs, az annyira hézagos, hogy egyáltalán nem vehető alapul. A törvényes korlátok megvannak, de sok helyen nem tartatnak be. De ez nem azt jelenti, hogy ebből akarna a magyar ipar élni. Ha sorra méltóztatnak venni egész Európa összes államait, és az iparfelügyelői-jelentéseket méltóztatnak vizsgálni, mindenütt ugyanazokat a panaszokat hallani. Ezek tipikus panaszok az üvegyárakban, a faiparban, a textiliparban. Ugyanezekkel a jelenségekkel találkozunk világszerte. Az nem speciális magyar, hanem általános betegség, hogy minél olcsóbb munkaerőhöz juthat valaki, annál olcsóbb munkaerőt vesz igénybe. Általános betegsége ez a tőkének, amelylyel — sajnos — nekünk is számolnunk kell, bár nem helyeselhetjük. Ezeket kívántam egyszerűen erről a helyről megjegyzés alakjában tenni, mintegy helyesbítés céljából.

Dr. Ferenczi Imre sociálpolitikai előadó: Nem a magyar ipar karakteristikumaként kívántam ráutalni, arra a törekvésre, hogy a gyermekmunkát kihasználja, hanem mint olyan dologra, amelytől a magyar ipart félttem és amelytől most, mai kezdetleges korában sokkal inkább tudjuk megóvni, mint később, amikor már megerősödött. Bud János statisztikai értekezése mutatja, hogy nálunk $\frac{1}{5}$ -e az ipari munkásoknak 16 évnél fiatalabb gyermek munkás. Eztehat olyan arány, amely jóval nagyobb, mint amilyen a jelenlegi ipari államokban a gyermekmunkások száma. Továbbá annak ellenére, hogy a mi ipari védelmünk csekélyebb, mint a nyugati államoké, ezt a csekély

valamit is sokkal nagyobb mértékben hágnak át nálunk az iparfelügyeletünk fejletlensége folytán mint a többi nyugati államokban. Az üzemstatisztika mutat igen számos a példát védett koron aluliak alkalmaztatása, a maximális munkaidőnek egyes korhatároknál való túllépése és végül az éjjeli munkának gyakori rendkívüli elterjedése tekintetében. Különösen az éjjeli munkának alkalmazása oly dolog, amely a legtöbb nyugati államban nincs meg és amelynek egészségügyi hátrányai nyilvánvalók.

Böhm Vilmos: Tisztelt Értekezlet! Köszönettel veszem Ő Exellenciájának kijelentését, hogy az érdekeltségnek módot akar nyújtani, hogy véleményét ebben a dologban minden tekintetben szabadon kifejezze. Sajnálattal constatálom azonban, hogy e theoretikus kijelentés mögött bizonyos tartózkodást látok az egyesület vezetősége és elsősorban az elnök úr személyében. Ahányszor egy bátrabb hang emelkedik fel a munkásvédelem, a gyermekvédelem érdekében, mindig kapunk Ő Exellenciájától egy kis helyreigazító megjegyzést, amely bizony nem nagyon bátoríthatja fel azokat, akik ilyen felszólalások után jutnak szóhoz, hogy ugyanazt a bátor hangot üssék meg. Engem a magam részéről nem fog bántani a dolog; testület küldött ki és így engem bizonyos határozatok köteleznek; így tehát természetesen el fogom mondani mondandóimat, de szükségesnek tartottam ezt még a felszólalásom előtt is leszögezni, mert azt hiszem, hogy a tárgyalási anyag kialakulása érdekében nagyon helyes volna, ha minden felszólaló a vezetőség részéről jövő minden megjegyzés nélkül mondhatná el véleményét.

Elnök: Bocsánatot kérek, hogy félbeszakítom. Tiltakozom az ellen, hogy az én pártatlanságomat bárki akár itt, akár e körön kívül kétségbe vonja. Senkinek erre sem jogot, sem okot nem adtam. Én megteszem észrevételeimet ott, ahol azt szükségesnek tartom, hogy félreértéseket egy olyan ügyben, amelyben megértés szükséges, elkerüljek, de nem teszek észrevételt sem pro, sem contra, legkevésbé irányzatosságból, ebben magam korlátozni

senki által nem engedem, sőt hangsúlyozni kívánom minden alkalommal, hogy a legmeszebbmenő nyíltságot, a legmesszebbmenő őszinteséget kérem. Azért vagyunk itt, mert ha nem ezt akarnám, nem fárasztanám az urakat a magam elnöklésével. (Éljenzés.)

Böhm Vilmos: Tisztelettel tudomásul veszem a rendreutasítást. Természetesen egy betűvel sem mondom azt, hogy a helyreigazítások irányzatosak. A magam részéről csak azt akartam megállapítani, hogy a tárgyalási anyag tisztázása érdekében nagyon helyes, nagyon célszerű volna, ha a megjegyzések elmaradnának. Természetesen semmi jogom nincs a megjegyzéseket megakadályozni, de viszont feltétlenül megvan a jogom, hogy az elmondottakat megállapíthassam.

Az egész tárgyaláson Ferenczi Imre dr. úrnak most elhangzott beszéde után a legjobban megragadta figyelmemet dr. Papp Dezső ministeri osztálytanácsos úrnak beszéde és különösen beszédének az a része, amelyben azt mondja, hogy a munkásvédelemnek az iparban ugyanaz a szerepe van, mint a mezőgazdaságban, a talaj kimerítésének megakadályozása. Ez nagy igazság, amely nem azért ragadta meg figyelmemet, mert talán most hallottam először. De meg kell állapítanom, hogy ezt ebben az országban, sajnos, nagyon ritkán halljuk. Az előbb említett nálunk uralkodó socialis részvétlenségnek fő oka valószínűleg abban rejlik, hogy itt nem is igen szeretik hallani, hogy a munkásvédelemnek ilyen szerepe volna az ország iparában. Gyakrabban halljuk ezt a külföldi munkáltatók, a nagy üzemek vezetői részéről, akiket részben, megvallom, a munkások szervezkedése szorított arra, hogy ily meggyőződésre jussanak, de másrészt szorította őket egy sokkal magasabb iparpolitikai érdek, az, hogy ők is felismerték a munkaerő védelmének jelentőségét és értékét és ezt kell itt minálunk is megérteni.

Nagy köszönettel veszem tudomásul, bár a magam részéről egyebet tapasztaltam, hogy a munkaadó urak Magyarországon szintén résztvesznek minden socialis munkában, és a terhektől teljesen

eltekintve, szívesen vállalják a reájuk eső feladatot. De sokkal szívesebben látnám ezt a részvételt olyképpen, hogy felismerjék, hogy ez nem teher, hanem a legfontosabb iparpolitikai érdek, amely a munkaadók érdekét szolgálja elsősorban. Sajnos, nálunk e téren nem sok jót tapasztalunk. Nálunk, mint mindenütt, a hogy előbb Ő Excellenciája, ha nem is ugyanezekkel a szavakkal, megállapította, a jelszópolitika, a fellobbanás uralkodik. Minálunk beszélnek munkásvédelemről, de nem csinálnak munkásvédelmet, nem pedig azért, mert nincs sehol socialis érzék sem a társadalomban, sem a törvényhozásban, sem a közigazgatásban. Nincs a törvényhozásban, amelynek socialpolitikai törvényeket kellene alkotni, és nincs a közigazgatásban, amelynek a gyatra socialpolitikai törvényeket végre kellene hajtani. Ha itt azt mondjuk, hogy ez igaz, akkor le kell vonnunk ennek consequenciáját is. Ha azt mondjuk, hogy a törvényhozásban nincs socialpolitikai érzék, akkor iparkodnunk kell, és ez is munkásvédelmi érdek, hogy mi a törvényhozást átalakítsuk úgy, hogy abban socialpolitikai érzék is legyen. És ezen a téren olyasmit tapasztalunk — és, bocsánatot kérek megint egy megállapításért, de őszinteséget kért Ő Excellenciája, — éppen ennek az egyesületnek vezetőségében és vezetésében elsősorban Ő Excellenciája részéről, hogy amíg itt munkásvédelmet hirdetünk, addig az ország törvényhozó testülete, amely hivatva volna a socialpolitikai törvényeket törvénybe iktatni, azoknak megvalósítását megakadályozza. Megakadályozza, mert nincs socialis érzéke, mert az osztályuralom szolgálatában áll. Ennek a törvényhozásnak a reformját pedig ellenzi, — vagy legalább is ellene dolgozik — ennek a socialis egyesületnek az elnöke. Cselekedetei legalább ezt mutatják.

Elnök: A választójogot méltóztatik érteni?

Böhm Vilmos: Megértette Ő Excellenciája. Azért nem mondtam ezt ki úgy, ahogy gondoltam, mert nem akartam ebbe az egyesületbe politikát belevinni. Miután azonban nevén nevezték a gyermeket, a

választói jogot, megmondom igenis azt, hogy csak demokratikus népparlament fog socialpolitikát csinálni Magyarországon, és addig, míg ez meg nem lesz, hiába fognak itt tanácskozni. Elmehetünk a nemzetközi egyesületeknek tanácsokat adni, de Magyarországon socialpolitika addig nem lesz. Tudatosan szegeztem le ezt a tényt.

Elnök: Véleményt.

Böhm Vilmos: Tudatosan szegeztem le ezt a tényt, mert tényként veszem, melylyel a bizalmatlanságot akarom megindokolni, amely a legközvetlenebbül érdekelt tényező, a munkásság részéről jelentkezik. Én magam voltam az, aki egyik lapunkban kifejtettem, hogy a munkásságnak nincs oka bizalmatlansággal kísérni a socialpolitikai egyesületeket, amelyek mind a közelmúltban alakultak. Rámutattam arra, hogy ezek csak használnak a munkásságnak, de nem tudnak hinni benne. Nem tudnak hinni egyszerűen azért, mert azt mondják, nagyon szép a socialpolitikának a hirdetése, de sokkal szebb volna annak az érdekében cselekedni is.

És itt engedjék meg, hogy áttérjek a tulajdonképpen kérdésre. Ferenczi dr. úr foglalkozott a fiatalok mezőgazdasági munkások védelmével is. A múlt ülésen néhányan gúnyosan megjegyezték, azt hiszem Mahler dr. úr és ha jól emlékszem, Papp miniszteri o. tanácsos úr, hogy a mezőgazdasági munkásokról ehelyütt aligha fogunk beszélni. Ezt a fölfogást én is osztom, mert amíg ilyen törvényhozásunk lesz, a mezőgazdasági fiatalok munkásokról ugyan sokat beszélhetünk, de védelmükkel komolyan foglalkozni nem lehet. Hogy a mezőgazdasági fiatalok munkásokra vonatkozólag socialpolitikai törvényt tudjunk alkotni, ahhoz nem elég, hogy itt szónokoljunk; hogy azt elérhessük, még egyéb kötelességeink és feladataink is lesznek, elsősorban a választójog demokratizálása, illetve az agrarius egyeduralom megszüntetése. Én nem is foglalkozom ezzel a kérdéssel, mert azt is kevésnek találom, amit Ferenczi dr. úr a fiatalok mezőgazdasági munkások védelmére vonatkozólag aján-

lott. Egyszerűen nem foglalkozom vele, mert czél-talannak tartom, másrésről pedig, mert magam is ugyanabban a hiszemben voltam, mint Ferenczi dr. úr, mikor azonban megkaptam az előterjesztést, úgy láttam, hogy csak a fiatalkorú ipari munkások védelméről lesz szó ezen az értekezleten.

A fiatalkorú ipari munkások védelme tekintében engem kongressusi határozatok kötnek, amelyeket alapos megfontolás útján hoztunk és amelyeket itt javaslat alakjában kell előterjesztenem. Ezzel a kérdéssel legutóbb akkor foglalkoztak a magyar szakszervezetek, amikor 1908-ban a Sztérenyi-féle ipartörvény-tervezetet rendkívüli congressuson tárgyalták. Ezen a congressuson egy határozatot fogadtunk el, hogy t. i. a 14 éven aluli fiúgyermekeknek és a 16 éven aluli leánygyermekeknek foglalkoztatása ipari üzemekben, tekintet nélkül az üzem nagyságára, tilos legyen. A 18 éven aluli munkások munkaideje ipari üzemekben legfeljebb 6 órában állapíttassék meg, az éjjeli és az egészségtelen üzemekben való foglalkoztatás teljesen tiltassék el.

Méltóztassanak megengedni, hogy egy pár rövid szóval előadjam indokainkat és ennek keretében válaszolhassak egyes urak felszólalására, különösen dr. Pap Dezső és Mahler titkár urak megjegyzéseire.

Hogy a 14 éven aluli fiú- és leánygyermek foglalkoztatásának eltiltását mi indokolja, arra nem térek rá. Ferenczi dr. úr kifejtette azt elég részletesen. Vannak orvosi kapacitásaink, akik az orvosi tudomány sokkal nagyobb nyomatékával fejtették ki, hogy az ilyen foglalkoztatás egész-égtelen és hogy annak a sok népbetegségnek, amely ennek az országnak az ipari munkásságát pusztítja, legfőbb okozója az a sajnálatos körülmény, hogy a gyermekeket nagyon fiatal korukban fogják munkára. Ugyancsak osztom, amit Ferenczi Imre úr mondott a kulturális okokra vonatkozólag, hisz ezek szintén rendkívül fontosak. Nálunk azonban még nagyobb létjogosultsága van annak, hogy a 14 éves korú gyermekeket megvédelmezzük, mint a külföldön. Nálunk rosszab-

bak az egészségügyi viszonyok, rosszabbak a lakásviszonyok és a táplálkozás is s így ab ovo gyengébbek a gyermekek. Ezt eltagadni nem lehet. Méltóztassék csak elolvasni a most megjelent leipzigi munkáspénztári jelentésből a megbetegedési eseteket és vegyék kezükbe a budapesti kerületi pénztár megbetegedési eseteit, és önök az ámulattól nem tudnak hová lenni, hogy micsoda óriási különbség van a kettő között. Ennyivel rosszabbak itt a lakás- és egészségügyi viszonyok, mint a külföldi német városokban. Utóvégre rámutathatnék itt dr. Ferenczi Imre úrnak a lakásviszonyokról szóló könyvére, de méltóztassék talán elolvasni dr. Piklernek munkáját, a budapesti lakásviszonyokról. Hajmeresztő dolgokat fognak ott találni és azt fogják látni, hogy nálunk rosszabbak a lakásviszonyok, rosszabbak az élelmezési viszonyok, és ennek természetes következménye, hogy rosszabbak az egészségi viszonyok is.

Kedvezőtlenebbek nálunk az általános kereseti viszonyok is. Tessék megnézni a német statisztikát, itt van véletlenül nálam, — ilyet mindig véletlenül hordok magamnál, — amelyben fel vannak tüntetve a Berufsgenossenschaftoknál biztosított munkások átlagos keresetei. Tessék ezt összehasonlítani a mi átlagos kereseteinkkel és meg méltóztatik látni az óriási különbséget. Ennek következménye, tekintetbe véve a nálunk uralkodó drágasági viszonyokat, hogy a mi munkásaink rosszul élnek, hogy ez a rosszabb élet követkekezéssel jár a jövő nemzedékre, elsősorban a gyermekekre nézve. Ezt tagadni talán még sem lehet. Miután e nyomoruságos viszonyok tényleg fennállanak, hazánkban tehát még súlyosabb indokok vannak arra, hogy a fiatalokú gyermekeket nálunk hathatósabban kell védelmezni, mint amilyen súlyos indokok azt a külföldön is megkövetelik. Ezen súlyos indokokat tekintetbe véve a fiatalokú gyermekek védelmének a foglalkoztatási tilalomig kell okvetlenül terjedni.

És itt e kérdésnél egy igazán logikus és gyönyörű szép beszédben bizonyos kellemetlen eltérést tapasztaltam. Nevezetesen Pap miniszteri osztály-

tanácsos úr beszédében azt állítja, hogy ő nem zárkózik ugyan el a 14 éves korhatártól, azonban, tekintettel arra, hogy nálunk az iskolakötelezettség csak a 12 éves korig terjed, ő konkrét javaslatot tesz, hogy a fiatalkorú gyermekek foglalkoztatását csak az iskolakötelezettség határáig, tehát a 12 éves korig tiltsák el. Ugyanebben a beszédben azt mondja Pap osztálytanácsos úr, hogy ő tudja hogy az ország gyermeklakosságának 20⁰/o-a ma is olyan viszonyok között él, hogy egyáltalában nem járhatnak iskolába. Én ehhez hozzáfűzöm, hogy nagyon jól tudjuk azt is, hogy az országban van egy csomó iskola, ahol nem 12 éves korig, hanem csak 8 meg 10 éves korig állhat fenn iskolakötelezettség, mert csak 2 és 4 osztályú elemi iskola van, amely azonban őszi időben nem használható, mert eső szivárogoz be rajta. Tehát a magyar culturviszonyok között az lett volna a logikus, hogy ezen az alapon az iskolakötelezettség korhatáráig terjedjen ki a tilalom, de ahol nincs iskola, ott azt kell mondani, hogy egyáltalában ne csináljunk korhatárt, és mihelyt nincs iskola, a 6 éves gyermek is foglalkoztatható legyen. Ha cél tudatos socialpolitikát akarunk követni, akkor a 14 éves korhatárnál kell maradnunk és nem szabad alkalmazkodnunk az iskolához. Mi azt kívánjuk, hogy az iskolakötelezettség teljesítésének lehetővé tételével csináljunk iskolákat, hogy a gyermek 14 éves koráig járhasson iskolába és eddig a korhatárig terjeszszük ki a fiatalkorú gyermekek foglalkoztatási tilalmát.

Ugyancsak nem oszthatom Pap Dezső dr. úr felfogását a munkaidőre vonatkozólag. Ő azt mondja, hogy a fiatalkorúaknak munkaidejét napi 10 órában kívánja megállapítani, illetőleg a mai állapotot kívánja fenntartani azzal a különbséggel, hogy ez a 10 óra szigorúan be is tartassék. Én tovább megyek ennél. A 10 órát nagyon soknak tartom. Hisz ennél már a Sztérenyi-féle ipartörvénytervezet is tovább ment egy lépéssel. A 423. §-ban a 18 éven aluliakra 9 órás keretben 8 órát állapított meg, a 16 éven aluliakra pedig 8 órás keretben 7 órai munkaidőt. Már pedig ez az egyesület socialpolitikai törekvések-

ben nem lehet reakciósabb egy főnálló törvénytervezetnél. Azt kérem, méltóztassék elfogadni a 6 órai munkaidőt, de ha már elfogadnának valami más álláspontot, akkor az ipartörvénytervezetben lefektetett határnál semmi körülmények között sem szabad tovább menni. Természetesen úgy szeretném, hogy ebben a 9 órában, illetve 8 órában benne foglaltassék az iskolakötelezettség is és csak ezzel együtt lehessen a 8, illetve 9 órát megállapítani.

A magam részéről fenntartom azt, amit előbb a congressus határozataként itt előterjesztettem, t. i. hogy a 18 éven alúli fiatalok munkások munkaideje legfeljebb 6 órában állapíttassék meg.

Engedjék meg, hogy még néhány kifogással is foglalkozzam, amely itt felmerült. Elsősorban a külföldi versenyt hozták fel, mint mementót, amely előtt meg kell állanunk, mert ha mi a munkásvédelem dolgában messzebb haladunk, mint a külföld, ez a magyar ipar versenyképességének hátrányára lesz. Vannak rosszakaratú vagy értelmetlen emberek, akik elhiszik, hogy akár a szakszervezetek, akár a socialista munkások a gyáripar fejlődését nem kívánják; persze gondolkozó ember ilyet nem mondhat, mert tudja, hogy ez öngyilkos politika volna. Nekünk érdekünk a magyar ipar fejlődése. Érdekünk mert annak activ tényezői vagyunk és érdekünk, mert ez szolgálja gazdasági és társadalmi törekvéseinket.

Azt a tételt én nem fogadom el, hogy a munkásvédelem fejlesztése kárára volna a magyar ipar versenyképességének. De nem azért, mert nekem mindegy volna, hogy fejlődik-e a magyar ipar, vagy nem, hanem azért, mert meg vagyok győződve arról, hogy a munkásvédelemnek fejlesztő hatása lehet az iparra. De engedjék meg t uraim, hogy egy példára hivatkozzam. A 80-as évek elején kiadott németországi császári patens óta a mi viszonyainkhoz képest rohamlépésben haladt előre a német sociálpolitika. És mit látunk? Talán visszafejlődött a német ipar? Nem. Sőt hihetetlen mértékben fejlődött, oly mértékben, hogy nagyon szeretném, ha

nagyon kis százalékkal tudna vele a magyar ipar lépést tartani. És fejlődött annak ellenére, hogy a német iparban azóta évről-évre 100 milliókra menő márkákat költenek el munkásbiztosításra. Nem munkásvédelmi törvényeik daczára, hanem ennek védelme alatt fejlődött ki a német ipar.

Tovább megyek egy lépéssel. Itt van Anglia, Németország, az Egyesült Államok példája, ahol a munkások maguknak csináltak minden törvényhozási beavatkozás nélkül sociálpolitikát, ahol a munkabéreket óriási mértékben emelték, ahol a munkaidőt lényegesen megrövidítették, ahol egész csomó ipari szakmánál a 8 órai munkaidőt tudták rendszeresíteni. Itt van Németország, Anglia, az Egyesült Államok és a többi államok példája, ezek iparilag fejlődnek sokkal erősebben, mint ahogy fejlődik a magyar ipar, daczára annak, hogy ott nemcsak szónokoltak, hanem tényleg alkotnak is munkásvédelmet és sociálpolitikát. Téves az a nézet, hogy az ipari fejlődés előfeltétele volna a fiatalok munkájának, vagy a nők kizsákmányolása. Ilyen ipar az itt ülő munkáltatók szerint ugyebár nincs. Téves azonban azt is hinni, hogy az ipar egyáltalában csak úgy tud fejlődni, ha kizárólag a munkások kizsákmányolására alapítja fejlődését. Sajnos, Magyarországon ez az álláspont vert gyökeret. Magyarországon azt hiszik, hogy így fog az ipar fejlődni, pedig ez nagy tévedés. Különösen a gyermekmunkásokra nézve téves ez a felfogás. Hisz ne gondolják, hogy a munkásnak teljesítőképessége ugyanaz marad, ha azt gyermekkorától kezdve éveken keresztül túlhosszú munkával kizsákmányolják. Annak a teljesítőképessége bizonyos idő múltán bizony határozottan csökkenni fog. Ezzel párhuzamosan csökken az ipar teljesítőképessége is.

Én itt látom a veszélyt. Abban látom a magyar iparfejlesztési politikának hibáit, hogy ezt nem ismerték fel. Ez állításomat a statisztika is igazolja. Méltóztassanak megvizsgálni a külföldi munkások helyváltozását és a magyar munkások helyváltozását. Méltóztassanak megvizsgálni a betegpénztárak

tag fluctuációját. A Reichsarbeitsblatt legutóbbi számában egy kimutatás volt az északkeleti vasipari-szövetség jelentéséből, ebből kiviláglik, hogy 156.000 munkás közül 73⁰/o egész éven át egyáltalában nem változtatta meg munkahelyét. Minálunk a vasművek és gépgyárak országos egyesületének kimutatásából az tűnik ki, hogy a munkásoknak csak 13⁰/o-a nem változtatta meg munkahelyét, míg a többi mind megváltoztatta egyszer, kétszer, háromszor, ötször. (Miért?) Megmondom azt is, hogy miért. Mert rosszabbak a munkaviszonyok, a munkabérek. Az a munkás, aki jó munkaviszonyok és jó bérek mellett van alkalmazva, háromszor is meggondolja magát — méltóztassanak elhinni, én jobban tudom, mert én is megpróbáltam — mielőtt elhagyja a munkahelyét. Amit én a Schlickben kapok, megkapom bármikor a Nicholsonnál is, 9 órai munkaidőm van 10 és 12 órai munkakeretben. Aki 46—47 fillérért dolgozik, annak mindegy, hogy hol dolgozik, könnyen változtatja a munkahelyét azért, mert egyenlően rosszak a munkaviszonyok mindenütt. De nemcsak a munkaviszonyok rosszak. A magyar munkás nemcsak üzemről-üzemre változtatja helyét, hanem városról-városra és országról-országra is. A magyar gyári munkás egyáltalában nem marad soká egy helyben, nem azért, mert rossz volna a munkásanyag, hanem mert rosszak a munkaviszonyok, gyalázatos a munkásvédelem. Méltóztassék elképzelni, ha minálunk aggkor- és rokkantbiztosítás volna, oly könnyen mennének-e az én közelebbi szaktársaim, a műszerészek, vagy vasmunkások Németországba? De most kimennek és én nagyon sok olyantól bucsúztam el, akiket itt ebben az országban nem láttam többé viszont, azért, mert odakint sokkal jobb munkaviszonyokat, tisztességesebb munkásvédelmet találtak. Elveszítjük a legnagyobb nemzeti kincset, a legnagyobb közgazdasági értéket, a munkaerőt, mert nem védjük meg eléggé. Ha a munkaerőkizsákmányolás szabadsága marad, az iparfejlesztési politika ebből olyan nemzeti katasztrófa lesz, amelyet nem fog helyrehozni semmiféle sub-

venció, gépadományozás, de vámpolitika sem. A nagyipar exponensei a külföldön azt az igazságot fölismerték. Lloyd George, az angol munkásbiztosító törvény betérjesztésekor beszédében rámutatott arra, hogy a törvényhozás minden nemzeti kincset megvéd, csak a munkaerőt nem és mennyivel nagyobb fontossága van annak, hogy ezt a legnagyobb kincset részesítsük megfelelő védelemben. Ezt Angliában mondják, ahol fejlődött ipar van. Mennyivel inkább kellene ezt nálunk hirdetni, ahol az ipar csak akar fejlődni.

Bossányi Endre kir. tanácsos: Ott is 500 év múlva csinálták meg az ipartörvényt!

Böhm Vilmos: A mi munkaadóink azonban éppen a fordított úton csinálnak iparfejlesztést, iparpolitikát. Rámutatott erre már Pap Dezső dr. úr is. Ők a munkásoknak túlmunkájával, agyondolgoztatásával, gyermekmunkával akarnak iparpolitikát csinálni és elfelejtik, hogy a legfontosabb eszköze az iparpolitikának a helyes, rendszeres, okos technikai üzemvezetés. Ezt azonban nem akarják megcsinálni — mert drágább. Már pedig nagy igazságtalanság az, hogy az iparfejlesztésnek terheit kizárólag a munkások vállaira rakják. De ez ezenfelül nagy oktalanság is, mert pillanatnyilag kellemesebb lehet ugyan a munkaadókra nézve, de hogy ez az egész ország iparára nézve mit jelent, arról majd csak akkor fognak az urak meggyőződni, ha idejekorán nem fognak észretérni, ha nem fogják elfogadni a politikát, amely azt mondja, hogy sokkal helyesebb, célszerűbb az az iparpolitika, amely a terhet nem kizárólag a munkásokra hárítja, hanem a helyes, okos, céltudatos üzemvezetésre fekteti a fősúlyt.

Nem csak a szakszervezeti embernek, hanem az okos munkáltatónak is ezt kellene, hirdetnie és ajánlom az uraknak, akik nagyon haragusznak azokért, amiket én elmondok...

Elnök: Teljesen tárgyilagos, nem haragudhatik senki.

Böhm Vilmos: hogy az üzemberendezésben keressék hasznuk növelését. Méltóztassék a külföldi

nagy üzemektől elért eredményeket megszívlelni. Freesenek sokan ismerik az Alkotmányos Gyár című munkáját, amelyben megállapítja, hogyan tért át a 8 órai munkaidőre, fejlesztette a munkásvédelmet, hogyan tudta emellett az üzemhozadékot fokozni. Mi ezt fejbolintással jóvahagyjuk, de a példát nem követjük. Nálunk ezt az iparpolitikát nem csinálják meg. (De megcsinálják!) Azt mondják, hogy megcsinálják. Természetesen, ha azt kérdezném, hogy ki, borzasztó zavarba hoznám a közbeszóló tagtársakat. Én azt mondom, hogy Magyarországon ezt nem követik, de megcsinálják sok helyen a külföldön és bizonyítékaim vannak arra, hogy helyes és czélszerű üzemvezetéssel, fokozott munkásvédelemmel a gyár, a vállalat hozadékát lényegesen emelték. Nem csak úgy lehet iparpolitikát csinálni, ha a munkások bőréből akarunk nagyobb hasznot kisajtolni, hanem úgy is, ha a munkásokat normálisan foglalkoztatjuk. Pártállásomból kitolyólag a kizsákmányolás kérdésében messzebbmenő az álláspontom. Ha erről ezuttal nem is szólok, az azt jelenti, hogy ebben a tárgyalási keretben én nem akarok rátérni a socialista álláspont kifejtésére. Nem mint pártember jelentem itt meg, hanem mint sociálpolitikus. Az utóbbi minőségben is lehetne a 8 órai munkaidő és jó munkabér mellett kizsákmányolást megállapítani. Kétségtelen, hogy a 8 órai munkaidő, a jó munkaviszonyok és a munkásvédelem mellett is folytonosan emelni lehet az üzem hozadékát.

Itt rá kell térnem néhány szóval az ausztriai iparversenyre. Németországgal és más külföldi államokkal szemben vámvédelemben részesülünk, de Ausztriával szemben teljesen ki vagyunk szolgáltatva, Ausztriával szemben ipari vámvédelmünk sincs. Azt hiszem, elég volna, ha itt elmondanám azt, amit a mult ülés végén Ő Excelenciája mondott, amikor dr. Mahler felszólalására azt válaszolta, hogy ne menjünk ugyan túl azon, amit Ausztria csinált, de legalább csináljuk meg azt, amit Ausztria már e téren megalkotott. Azt hiszem, ezzel be is fejezhetném ezt a tárgyat, mert nagyon messze vagyunk attól, amit

Ausztria csinált. Hát még ha megállapítjuk, hogy ott a közel jövőben a Socialversicherung is életbe fog lépni.

Abban mindnyájan egyet értünk, akik az ipari érdekeltséghez tartozunk, munkások vagy munkáltatók, hogy iparunk védelmét a legjobban szolgálná a vámvédelem. De a vámvédelem mellett is van az ausztriai ipari versenyképességnek egy nagy fölénye a magyar ipar versenyképessége felett és ez az egészségesebb, védettebb, állandóbb, tehát jobb munkásanyag. A mult ülésen valaki, aki hivatkozott a vámvédelemre, mondotta, hogy a felsőmagyarországi textilgyárakban cseh munkásokat dolgoztatnak, mert ez jobb munkásanyag és az átöröklés törvényét is be akarta nekünk egyszerre magyarázni és azt mondotta, hogy a fiatalok munkásokat is azért jó a gyárakba beállítani, már t. i. a cseh munkásokat, mert nagyon ügyesek, sokat és jól termelnek.

Azt mondják Önök, hogy a vámvédelem felett többre becsülöm azt, hogy Ausztriának jobb munkásanyaga van. Ez igaz. Elismerem, hogy ezt Magyarországon máról holnapra megteremteni nem lehet, de a mi föladatunk éppen ennek az előmozdítása volna. Magyarországon ma már vannak számottevő iparvállalatok, ahol nem tudnak stabil munkásanyagot teremteni és jó munkásanyagot kapni, nem pedig azért, mert rosszak a munkaviszonyok, rossz a munkásvédelem, ennél fogva a munkások nem maradnak meg egy helyben, egy üzemben, egy gyárban. Pedig mennyivel termelőképesebb a gyár, amelynek stabil munkásanyaga van. Itt bizonyára mindnyájan olyanok vagyunk, akik ismerik a gyárüzemet s így jól tudják, hogy mit jelent egy iparüzemben stabil munkásanyaggal dolgozni. Ha egy gyárban 500 munkás dolgozik és azok közül csak 20 változik hétfőn vagy valamely más munkanapon, a gyár üzemében, ha nem is nagyfokú, de bizonyos üzemzavart tapasztalunk. Minél kevesebb a munkásváltozás, minél stabilabb a munkásanyag, annál kevésbbé érezhető az üzemzavar. Ami áll az egyes üzemre, az áll az általános iparra is. Nem kell félnünk Ausztriától. Utól nem fogjuk érni

az osztrák munkásvédelmet. Ne higgyék, hogy csak Magyarországon vannak socialisták és szakszervezetek. Vannak Ausztriában is. Van ott is hajtóerő, amely a munkásvédelmet előrehajtja; van ott is, ami kötelez arra, hogy munkásvédelmet és socialpolitikát csináljanak; van népparlament, amely megszavazza a véderőt, de rögtön utána előveszi a Socialversicherungot, mert tudja, hogy a véderővel szemben valami recompensatio jár és a recompensatio nem a szigorított házszabály, hanem a Socialversicherung.

Nagyon sajnálom, hogy Mahler dr. úr nincs itt, foglalkozni szeretnék beszédével. Ő hihetetlen könnyelműséggel kockáztatott meg egyes állításokat, mintha nem a tudomány, és a gyakorlati élet emberei ülnének itt; mintha azt képzelné, hogy itt még újságolvasók sem ülnek. Azt mondja többek között, hogy a textilgyárak egyáltalában nem foglalkoztatnak a törvénytől tiltott fiatalok munkásokat. A titkár úr, úgy látszik, rossz információt kap az egyesületétől. Elhoztam magammal egy csomó újságot, amelyekből nevekké bizonyítok; pl. Szegeden dolgozott Biczek Sándor 12 éves, Üveges Antal 12 éves, Gyugus Róza 11 éves, Sári Ilka 11 éves gyermekmunkás. Az iparfelügyelőség Szegeden hivatalosan megállapította, hogy a Wimmer-gyárban sokkal magasabbkorúaknak mondják be a leányokat, mint amilyenek tulajdonképpen. (A leányok maguk!) Dehogy a leányok; a Wimmer-gyár. A gyárat június 12-én megbüntették 200 koronára és a Wimmer-gyár igen értelmesen és okosan nem felebbezett. Nekik nagyon sok hasznót jelent ez a csekély 200 korona. Hódmezővásárhely, Rózsahegy, Ujvidék textilgyárai napról-napra követnek el törvényteleniséget a fiatalok törvénytelenül való foglalkoztatásával. Még egy állítást kockáztatott meg Mahler dr. úr. Nem azért foglalkoztatnak ám — ezt rendkívül naiv hangon mondotta — fiatalok munkásokat, mintha dividenda politikát üznének. Mindenki azt hinné, hogy a textilgyárosok Magyarországon altruizmusból termelnek, nem dividenda politikát üznek. Megengedem, hogy évek óta nem mutattak ki dividendát,

lehet, hogy haszonnak vagy subvenciónak nevezik a fölösleget, de hogy nem azért termeltek, hogy a magyar ipar versenyképességét emeljék, hanem azért, hogy hasznót vágjanak zsebre, ezt itt ezen a helyen, ebben a teremben tovább fejtegetnem nem kell.

Nemcsak a textiliparban foglalkoztatnak fiatal-korú munkásokat törvénytelenül. Foglalkoztatnak más iparban is. Engedjék meg, hogy egy példát mutassak be. Kökény Erzsébet, született 1902-ben, 70 fillér napibérrel volt egy budapesti téglagyárban alkalmazva. Baleset érte 1911-ben, tehát születése után 9 évvel, augusztus 9-én és elvesztette az egyik lábát. Ime itt a balesetet szenvedett leány fényképe.

Bossányi Endre kir. tanácsos: Miért nem a másik jobb lábát?

Böhm Vilmos: Tisztelt Uraim! Bossányi úr kényszeredett viccein én szívesen nevetek, de ezen a dolgon absolute nincs mit nevetni. Fölháborító eset, hogy Magyarországon egy kis leány 9 éves korában 70 filléres napibér mellett ipari balesetnek eshet áldozatul. Nem ez az egyedüli eset. Nem akarok hivatkozni az iparfelügyelői jelentésekre, de mondhatom, legfőbb ideje annak, hogy e kérdésben az illetékes tényezőktől határozott cselekedetet lássunk.

A gyermekmunka megakadályozása csak az iparfelügyelet kiterjesztése és fejlesztése után várható. Mindnyájan ismerik a nemzetközi egyesület kiadásában megjelent Gewerbeaufsicht in Europa című könyvecskét. Aki átolvasta ezt a könyvecskét, constatahotta, hogy az iparfelügyelet az összes európai államok között Magyarországon áll az utolsó helyen. Nem az iparfelügyelői közegeknek munkáját értem, mert ők többet tenni, mint amenynyit tesznek, aligha tudnak, hiszen megakadályozza őket ebben a nevetségesen csekély szám, másrészt az idegen munkákkal való túlterhelés stb. Nekünk ezzel a kérdéssel is kell foglalkozni és ha a miniszterhez felterjesztést intézünk, ebben követelnünk kell az iparfelügyelők szaporítását, a munkások orvosi felügyeletét, mert ez is hatékony eszköze lehet a visszaélés megakadályozására. Külföldi helyen ezt már bevezették és nem tudom,

mi akadályja lehet annak, hogy ezt Magyarországon is bevezessék.

Az iparfelügyelőket tehermentesíteni kell. Nevekkel nem szolgálhatok, de volt alkalmam végigtekinteni egy iparfelügyelő ügykezelését és mondhatom, komikum az, micsoda írásbeli munkát kell ennek az egy embernek elvégezni. Hogyan tudott ez magának időt szakítani az általa kimutatott gyári üzemvizsgálatokra, azt nem tudom megérteni, de hogy milyenek lehettek azok az üzemvizsgálatok, azt élénken el tudom magamnak képzelni. Határozottan követelni kell az ismételt üzemvizsgálatot. Tisztára lehetetlenség, hogy a jelentésekben egy szó sincs az ismételt üzemvizsgálatról. Úgy látszik, ez nem történik meg, vagy csak kevés esetben, már pedig ez nagyon fontos dolog volna, mert hiába kifogásol valamit az iparfelügyelő, hiába rendelkezik, az ördög sem gondol ott ellenőrzés híján annak megtartására. Ha egy év múlva megejtett vizsgálatnál oda bejön, megint megteheti ugyanazokat a rendelkezéseket. Semmi egyéb itt nem történt, legföljebb a statisztika egy üzemvizsgálattal szaporodott. Az üzemvizsgálatnak a munkásviszonyokra nem volt hatása.

Még egyet kérek az iparfelügyelők részére és pedig a közvetlen büntetési jogot, hogy ne kelljen neki a szolgabíró erre megkérni, aki a legtöbb esetben el sem megy az iparfelügyelő hívására. Ezt a büntető jogot nekünk kell részére követelnünk. Én azt mondom, hogy hathatós munkásvédelmet semmiféle törvényhatósági intézkedéssel sem lehet hathatós sanctió nélkül megvalósítani. Nem lehetséges ez semmiféle munkásvédelemnél, de legkevesebb a fiatalok munkások védelménél. Az idősebb munkások gyakran szervezkedéssel tudják megvédeni magukat az üzemi kihágások ellen. De a fiatalok munkásoknak nem lehet gazdaságilag és politikailag szervezkedniök, azoknak a védelméről tehát az állam tartozik gondoskodni. De nem tréfás büntetésekkel, mert én tréfának tartom, ha Wimmert 200 koronával büntetik, vagy ha bizonyos embereket 5 koronára büntetnek meg súlyos kihágásokért. Én

jogász nem vagyok, de absolute nem értem a modern jogot, mely akkor, amikor az egészségem, az életem ellen követnek el merényletet, 5–10 koronás büntetéssel büntet és ha nagy éhesen egy péküzletbe megyek be, két hónapot kapok azért, mert elviszek egy süteményt. Ezt az igazságtalanságot, ezt az osztályigazságszolgáltatást az én egyszerű munkáseszemmel nem tudom megérteni. Itt szemrehányást kell tennem a Szterényi-féle ipartörvénytervezet szerzőjének is. A fiatalok munkások védelmének ott is száz és kétszáz koronás büntetéseket találunk, (Esetenként) viszont ha strike vétséget követek el, az ipartörvénytervezet szerint két hónapi fegyház is kaphatok. Azonban azt kell kérdeznem, t. uraim, miért ne sujthatnók fegyházbüntetéssel azt a munkaadót, aki egy ártatlan, védtelen gyermeket törvénytellenesen kizsákmányol és baleset áldozatává tesz. A törvény megtiltja, hogy 18 éven aluli gyermekek foglalkoztathatók legyenek és az a gyermek, akit előbb említettem, a munkában vesztette el egyik lábát. A gyáros bizonyára ismerte a törvényt, de ha nem ismerte, az sem enyhítő körülmény. Nem látom, miért büntessék meg azt csak 50 koronára akkor, amikor ugyanazt követte el, mintha én az utcán odaállanék és levágnám baltával annak a kis leánynak a lábát. A kettő között distingválni nem tudok. Ez az osztályjellege a modern törvénykezésnek. Abban csúcsosodik ki az osztályjelleg, hogy amikor munkás ellen követnek el bűncselekményt, sokkal enyhébb a büntetés, mint amikor — mondjuk — magántulajdon ellen követnek el bűncselekményt. Pedig a munkásnak az élete és egészsége egyetlen magántulajdona, vagyona, amit az államnak, az erősebb félnek kötelessége volna megvédeni.

Még csak egyet az iparfelügyelőkről. Az iparfelügyelő hatóság. Ha én az utcán megfogom az 1981-es mundérba bujtatott urat, hatóság elleni erőszakot, vagy nem tudom micsoda bűncselekményt követek el. Ha az a bácsi nekem valamit mond és nem teljesítem, ez hatóság elleni engedetlenség. De ha az iparfelügyelő parancsol, azt senki nem tarto-

zik komolyan venni. Az utóbbi egyetemet végzett közeg az államnak egy szerve, aki tudatában van annak, hogy mit csinál, az előbbi meg egy commandóra dolgozó — nem akarom néven nevezni, úgy mint szeretném — tudatlan egyén, de akinek minden szava szentség, míg az iparfelügyelőké nem, azért, mert az iparfelügyelők a munkásanyagról, a szegény munkásról rendelkeznek, azt pedig nem tartozik senki komolyan venni. A törvényben kell szabályozni az iparfelügyelő közvetlen büntető jogait a hatékony büntető sanctiót, lehetőleg szabadságvesztést.

Azt hiszem, nekem összefoglalást adnom nem is kell. Előterjesztettem azt, ami az én felfogásom szerint az egyetlen helyes út és mód volna a fiatalok munkások védelmére. Ezt a védelmet csak akkor nevezhetjük védelemnek, ha legalább azt tartjuk be, amit én itt előterjesztettem. Kérem hogy a ministeri fölterjesztésben az egyesület álláspontja az én előterjesztéseim alapján jusson kifejezésre. (Taps.)

Elnök: Tisztelt értekezlet! Négy szónokunk van még hátra. Méltóztatnak az idő előrehaladott voltára való tekintettel talán a tanácskozás folytatását elhalasztani. (Helyeslés.)

A t. előttem szóló tagtárs úr ugyan kifogásolta, hogy én elnöki észrevételeket teszek egyes felszólalásokra, és jobb szerette volna, amint magát kifejezte, ha ezek elmaradnak. (Böhm Vilmos: Én nálam nem!) Mindazonáltal egyenesen provokált egy kérdésben, amely őszinte sajnálatomra ebben a körben nem tárgyalható. Nem tárgyalható pedig azon egyszerű okból, mert jöllehet tökéletesen igaza van, hogy ez is egy nagy sociális kérdés, de nem a törvényes munkásvédelem körébe tartozó. Ez a nagy sociális kérdés a választói jog, amelyben provokálni akart. Én nem akarok véteni alapszabályaink és a fennálló jogrend ellen, hogy ebben a körben nyilatkozzam ebben a kérdésben, mert hiszen a legsúlyosabb hibát követném el, ha ezt megtenném. Mindazonáltal kijelentem, hogy nagyon szívesen állok rendelkezésére a t. felszólaló úrnak és elvtársainak,

ebben a kérdésben, hogy meggyőzzem őket arról, hogy amely állításnak vagy feltevésnek kifejezést adott, az ugyanabba a körbe tartozik, amelyből Magyarországon általában szoktak meríteni és táplálkozni, hogy állításokat kockáztatnak minden jogalap nélkül, tételeket állítanak fel minden bizonyíték nélkül. Ismétlem, magáról a kérdéstről itt nem nyilatkozhatom, de meg fogom ragadni az első kínálkozó alkalmat arra, hogy meggyőzzem az urakat arról, miszerint ebben a nagy sociális kérdésben ott vagyok azok között, akik a munkásoknak a törvényhozásba való bevonulását nemcsak előmozdítani hajlandók, de feltétlenül szükségesnek is tartják, abból indulva ki, hogy addig Magyarországon egészséges szociálpolitika nem lesz, amíg a magyar törvényhozás termében a munkásosztály is nem veszi ki a maga részét a törvényalkotás nagy munkájából. Most tisztán csakis erre kellett szorítkoznom, miután ismétlem, politikai kérdésekbe ebben a körben nem bocsátkozhatunk.

Böhm Vilmos: Követem Ő Excellenciájára példáját és a kérdés meritumára vonatkozólag egyáltalán nem nyilatkozom tovább. Köszönettel veszem tudomásul a kijelentését. Nyugtázom azt, hogy teljesen igaza van Ő Excellenciájának, ha azt mondja, hogy provokálni akartam ezt a nyilatkozatot. De egyáltalában nem természetem a támadás, másrészt azonban megbízóimnak ezt a nyilatkozatot át fogom adni és valószínűnek tartom, hogy módot és alkalmat tudunk majd adni nagyon rövid időn belül, hogy nyilatkozzék.

Elnök: A legközelebbi ülést június 26-ára tűzöm ki és a mai tanácskozásunkat befejezettnek nyilvánítom.

Harmadik ülés.

1912. június 26.

Szterényi József elnök: Tisztelt Értekezlet! Van szerencsém a folytatólagos értekezletet megnyitni, megfogyva bár, de azért buzgalmunkban nem csökkenve. A következő szónok dr. Hahn Dezső úr volna, aki azonban nincs jelen s így Friedrich egyetemi magántanár úr következik.

Friedrich Vilmos egyetemi magántanár, főorvos: Tisztelt Értekezlet! Én azt hiszem amaz előterjesztés után, amelyben a t. Titkár úr nagy buzgalommal tárgyalta volt a kérdést és ama hozzászólások után, amelyeket Pap és Ferenczi tagtársainktól és másrészt az érdekelteknek két oldaláról, a munkaadóktól és a munkásérdekeltektől hallottunk, azt hiszem nagyjában a kérdés ki volna merítve. Azonban a kérdést oly fontosnak tartom, hogy orvosi és közegészségügyi szempontból szükségesnek vélem, hogy ahhoz hozzászóljak és mint orvos közegészségügyi szempontból mondjam el véleményemet. Annál inkább teszem ezt, mivel éppen csodálatos, hogy mi a külföldi kiállításokon, Drezdában, Rómában, mintegy kérkedünk, hogy mennyit tesz Magyarország a gyermekvédelem terén, — hisz ott látjuk a felírásokat, hogy minden gyermeknek joga van az államhoz, — mondom, amidőn az állam ezt bevallja és igazán nagyon szépen és helyesen a gyermekvédelmet propagálja, amelyben azt lehet mondani, vezető szerepet visz az európai államok között, akkor másrésről azt látjuk, hogy a gyermekvédelmet a magyar állam épp abban apillanatban hagyja abban, midőn a gyermeknek a védelemre leginkább volna szüksége, érte alatta azt a kort, amikor a gyermeknek egyrésről fejlődési és táplálkozási viszonyai, másrésről pedig

egész életmódja is megváltozik. Mert méltóztatnak tudni azt, hogy amit mi kifáradásnak nevezünk, amit a test elernyedésének neveznek, semmi egyéb, mint a munka folytán bizonyos mérgeknek a felszívódása, lerakódása a szervezetben. Minél hosszabb ideig dolgozik az illető, annál több mérge rakodik le és minél kevesebb idő adódik arra, hogy a mérge eltávolodjék, annál nagyobb lesz a mérgezési tünet. Hozzájárulnak még ehhez a mérgezéshez egyéb kellemtelenségek, a szellőzés hiánya, a mérges anyagok, amelyeket feldolgoznak, stb. szóval mindaz, ami hozzájárul ahhoz, hogy a kimerülés rövidebb idő alatt s fokozatosabban álljon be. Már most méltóztassék elképzelni az ily milieube beállított gyermeket, akinek szervezete még arra volna hivatva, hogy fejlődjék s ahelyett, hogy a fejlődéshez megadnók a kellékeket, ennek ellenkezője történik.

A munkaidőnek a hossza semmi egyéb, mint hygienikus kérdés és amikor a munkaidőről beszélünk, bennünket nem politikai kérdések vezetnek, hanem tisztán közegészségi kérdések; azt látjuk, hogy 8 órai munkaidő mellett a szervezet leginkább képes a munkát végezni és legtöbbet képes produkálni, tehát a 8 órai munkaidő a munkaadóknak is érdeke volna.

Magyarországon a gyermekmunka terén a legszomorúbb példákat látjuk. Szomorú, hogy úgy a gyár-
iparban, mint a kisiparban az otthonülő munkában gyermekeket az Európaszerte elfogadott koron alul foglalkoztatják. Ki kell emelnem, hogy a gyár-
iparban és különösen a nagyobb üzemekben ez a káros körülmény ritkábban észlelhető, mert itt talán az iparfelügyeletnek van erre némi jó eredménye. Épp ezért legkevésbé vannak hibák a nagy gyáraknál, míg a kis gyárakban, főképp a vidéki gyárakban, a kis üzemekben, azután a kisiparban és az otthonülő munkánál nemcsak 10 hanem 7 éves gyermekeket is foglalkoztatnak.

Elnök: A házi iparban!

Friedrich Vilmos: Igen, a házi iparban, az otthoni iparban, de a kis gyárakban is látjuk, hogy gyermekeket alkalmaznak és pedig minden munkaigazol-

vány, munkakönyv nélkül és kitanítják őket, ami még sokkal szomorúbb, hogy ha az iparfelügyelő jön, tagadják le korukat, s mondják, hogy csak kiegészítőképpen vannak alkalmazva a munkánál. Közvetlen tapasztalásból tudom ezt, amikor elnök úr ökegyelmességének szivességéből kaptam passpartout a különböző üzemekbe s az ő államtitkársága idején győződtem meg erről, amikor nem mint iparfelügyelő, hanem mint a kérdéssel foglalkozó egyén mentem be a gyárakba; majd egy órával később láttam, hogy az elbujtatott gyermekek mint kerültek megint elő. Ezek a hibák azonban egyes iparoknál sokkal rosszabbak, vegyük pl a kávéházi ipart, a borbélyipart, a vendéglőket, ahol kicsi, 8—9—10 éves gyermekeket alkalmaznak, de nem 4—5 órára, hanem 10—14 óráig és arról, hogy azokról némiképpen gondoskodnának abban az irányban, hogy ők ki is pihenhessék magukat, szó sincs. Mióta ez a kérdés napirenden és szőnyegen van, tanonczoctól kérdeztem meg foglalkozásukat, korukat, táplálkozási és lakásviszonyaikat és mondhatom, hogy még Budapesten is, ahol aránylag legjobbak a viszonyok, valóban nagyon elszomorítók az állapotok.

Mindennek az oka, hogy a magyar társadalom nem foglalkozott eléggé ezzel a kérdéssel, sőt talán azok sem, akiknek hivatásuk volna, értve alatta a parlamentben ülőket is, lehet, hogy a parlament összetételében keresendő. Teljesen egyetértek abban a múltkor felszólalt tagtárs úrral, hogyha a szakszervezetek képviselői ülnének benn az országházban, akik nem politizálni fognak, hanem a szakszervezetek igazán nemes feladatait, a munkás gazdasági és egészségügyi érdekeit fogják a parlamentben képviselni, ezeken a dolgokon lényegesen segítve lesz, mert fel fogják hívni az ország figyelmét erre a kérdésre. Hitem és meggyőződésem, hogyha az ország elé tudnánk állítani az e kérdéstről szóló statisztikát, nagyon fel lehetne kelteni az érdekeltek és illetékesek figyelmét. Minálunk a tanítók azok, akiknél a szociális érzés ki van fejlődve s talán a tanítókat lehetne a statisztika felvételre bevonni, és az ország

különböző részeiben a tanítósághoz kérdőíveket intézni és a feleleteket azután feldolgoztatni. A kérdőíveknek tartalmazniuk kellene, hogy a községben lakó gyermekek milyen korban mennek az iskolába; a kis községben, nagyközségben és városokban mely korig maradnak a gyermekek iskolában; vajjon dolgoznak-e az iskolába járáson kívül, vagy nem; hány órát dolgoznak, hogy dolgoznak; mennyi a keresetük; hány napot, hetet mulasztottak betegségből, vagy azon oknál fogva, hogy akár a szüleiknél, akár másutt dolgoznak; milyen a gyermekek testi fejlődése, szoktak-e betegeskedni, milyen megbetegedések fordulnak elő stb? És ha mindezeket a különböző vidékekről jövő tanítói jelentéseket megkapnók, ha összeállítanók a statisztikai táblákat, hogy a 10—14 éves gyermekek közül milyen nagy a megbetegedési és halálozás arány, és milyen nagy azok száma, akik dolgoznak: azt fogjuk találni, hogy bizony minálunk a megbetegedések nagy száma esik a tanoncokra. A mienkhez hasonló viszonyok voltak Angliában is a 40-es években, amikor a parlamenti bizottságban felhívták a figyelmet az uralkodó nagy halandóságra. A parlamenti bizottság, amely ezt a kérdést, mint Angliában egyébként minden kérdést, komolyan vette, a gyermekmunkában találta a legnagyobb hibát és midőn a gyermekmunka kérdését jó törvényekkel helyesen megoldották, halálozások száma is jelentékenyen csökkent.

Én úgy hiszem és vélem, hogy minálunk a tuberkulózis kérdése lényegesen befolyásoltatik az által, hogy gyermekek korán mennek foglalkozásba, korán mennek veszélyes üzemekbe és tulsok ideig lesznek ott alkalmaztatva. A tuberkulózis kérdésével foglalkozók egy része azt mondja, hogy a felnőtteknél, amint régebben hitték, nem oly gyakori a belelégzés okozta tuberkulózis, hanem a gyermek a táplálkozás folytán gyermekkorban szedi magába a bacillusokat s ezek később káros behatások folytán adnak okot arra, hogy a tuberkulózis tényleg jelentkezék, míg előbb csak lappangott. Én tehát, igen t. Értekezlet, azt hiszem, ennél a kérdésnél érdemes

volna foglalkozni a statisztika részleteivel és talán kapnánk, adatokat, amelyekkel a közvéleményt fel tudnók rázni. A tudatlanság, szegénység, nyomor és a kenyérkereset viszi rá a gyermekek szüleit az esetek nagy részében arra, hogy túlkorán adják a gyermeket bizonyos pályára, oly pályára, amelyre egyáltalában nem is alkalmas.

Amidőn korról van szó, a magam részéről a legmegfelelőbbnek hinném, ha a 14. éven aluli gyermekek tanonczfoglalkozásban nem alkalmaztatnának. A cél elérését nagyban elősegitené, ha a vidéki városok szociális érzéke — Budapestéhez hasonlóan — fejlődne és socialis reformokat létesitenének. Hogyha pl. az elemi iskolákba behoznák az iskolaorvosi rendszert és az iskolaorvos látná el a gyermekeket a iskolábajárás elejétől végig tanácscsal és az látná el útbaigazítással a szülőket gyermekeik pályaválasztásánál. Így is igen sokat tudnánk elérni. De még sokkal többet érnenk el, ha a tanoncziskolákban is iskolaorvosokat alkalmaznánk, akik kioktatnák a tanonczokat egyrészt a népbetegségekre, a tuberculosiss elleni védekezésre, a nemi betegségek elleni küzdelemre, stb. és ha az iskolaorvos állandóan figyeli az illetőket, bizonyosan útbaigazítást is adhat a szülőnek a pályaválasztásra vonatkozóan. Ha látja, hogy a gyermek sokat betegeskedik, megállapíthatja, hogy az illető foglalkozás ártalmas neki, mert bizony igen gyakran csak a foglalkozás tartama alatt lehet megállapítani, hogy az illető gyermektanoncz azt a foglalkozását végezni egyáltalán nem tudja.

A tanonczoktatás kérdésében, hogy ezzel is végezzek, teljesen egyetértek azzal, amit Ferenczi tagtárs úr itt elmondott. Ma a tanonczoktatás igen jó a papíron, de a gyakorlatban nem sokat ér. Mert mit lehet várni az olyan gyermektől, aki reggel 7 órától délután 5-ig műhelyben, vagy a kismesternél van elfoglalva, aki fáradtan jön oly levegőbe, amelyben 80—90 gyermek van. Az ily gyermek elalszik ott, vagy nem is törődik semmit a tanítással. Sokkal célszerűbb volna, ha a tanítás napján a tanoncz csak délelőtt félnapot dolgozna; e módosítás meg-

valósítható, ha a tananyagot úgy osztanák be, hogy a hetenként háromszori tanítás is elegendő volna és súlyt kell helyezni arra, hogy ne csak tanulással foglalják el az időt, hanem sporttal, testedző, testet fejlesztő dolgokkal is.

A munkaidő hosszát, a 14—15 éves tanoncoknál gyermekeknél 6 órában vélném megállapítani, 16—18 éves korig 8 órában, az éjjeli munkából pedig ezeket egyáltalában kikellene nézetem szerint zárni. De tovább megyek. Meg kellene állapítani azt is — és eddig nem hívták fel a figyelmet erre, — hogy a munka ne kezdődjék reggel 6-kor és ne tartson 9—10 óráig még akkor sem, ha csak 6—8 óra hosszát tart a munka, hanem az időhöz legyen kötve.

Elnök: Szabad kérdezni, hogy méltóztatik ezt érteni? Hogy a munkaidő kezdete ne lehessen túlkorai?

Friedrich Vilmos egyetemi m. tanár: Igen. Ne legyen túl korai és ne menjen át a vége a késő éjjelbe.

Nagy haladás volna a gyermekmunka szempontjából, ha az iparfelügyeletet kilehetne terjeszteni a kisiparra, az otthonülő munkájára és ami ezzel együtt jár, ha az iparfelügyelet tényleg nemcsak regisztrálás és adminisztrálás volna. Az iparfelügyelők számát szaporítani kellene és az ipar-egészségügy szempontjából is kellőleg kioktatott személyezettel kellene kiegészíteni.

Még egy kérésem volna az, hogy végre valahára állapítsa már meg az állam a veszélyes üzemeket, az üzemek azon sorát, melyekben tanonczot egyáltalában nem lehet felvenni és amelyekből a fiatalok munkásokat is ki kell végre valahára zárni. Az ily tanonczokat egyhuzamban hosszú időn át alkalmazni teljesen lehetetlen, mert testileg nem bírják ki. A 14 éves általában a fiatalok munkásnak is évenkénti legalább két heti szabadságidő biztosítását kívánom. Az ily szabadságidő Németországban még a felnőtt munkásoknak is sok helyütt kijár s ez a kedvezmény nemcsak a munkásra, hanem a munkaadóra is előnyt jelent.

Tisztelt értekezlet! Lehetséges, hogy én talán némelyek felfogása szerint utopistikus gondolatokat mondtam el, idealistikus szempontokból tárgyaltam a kérdést, de mint orvosnak közegészségügyi szempontból szent meggyőződésemm és hitem, hogy a munkasegészségügyet csak akkor lehet sanálni, ha az alapnál kezdjük el. Az alap a gyermekmunka kérdése és azért is igen üdvözlöm az egyesületet, hogy ezt a kérdést szélesebb keretben engedte itt vita tárgyává tenni. (Éljenzés.)

Glücklich Vilma tanárnő: Tisztelt értekezlet! A Feministák Egyesületének három bizottsága foglalkozott már több alkalommal is a gyermekmunka kérdésével. Első sorban Gyakorlati tanácsadónk bizottsága, amely előtt nem rubrikázott, nem tisztán csak számokban kifejezett, de élő emberek történetéből összeállított nagy adathalmaz fekszik. Ezen adatok alapján teljes jogosultsággal illetékesnek tarthatja magát az általam képviselt egyesület annak kimondására, hogy bármilyen érdekesek, értékesek és tanulságosak legyenek azok a statisztikai felvételek, amelyekre itt különböző felszólalók részéről utalás történt és amelyeknek elkészítése bizonyára sikerülni fog az idők folyamán: nem szükséges, hogy azok eredményét bevárjuk azért, hogy valamilyen törvény alkotását javasolhassuk a gyermekek munkájának kihasználása ellen. Nem szükséges azért, mert egyes adatokból az egyes eseteknek talán még rendszeresen fel nem dolgozott halmazából illetékesek vagyunk annak kimondására, hogy a leggyalázatosabb állapotok uralkodnak ebben a tekintetben bizonyára külföldön is, de nálunk Magyarországon különösen. Mi constatáljuk azt, hogy a gyermekeket három éves koruktól bér munkára használják fel; mert bér munkának nevezzük nemcsak az ipari műhelyekben folytatott munkát, hanem annak tekintjük azt is, amit az utcán ujságot áruló gyerek, amit a színházban felléptetett gyermek, amit a csodagyermek gyanánt agyonkinzott gyermek végez. És azért Gyakorlati tanácsadónk bizottsága azzal a javaslattal lép az értekezlet elé, hogy méltóztassék eltekinteni attól a korláto-

zástól, amelyet bizonyosan a munka sikere érdekében méltóztattak itt megállapítani, hogy t. i., csak az ipari munkával foglalkozó gyermekekre terjedjen ki az értekezlet figyelme; méltóztassék ettől eltekinteni azért, mert a mi felfogásunk szerint a legegyszerűbb törvény a legjobb. A legegyszerűbb törvény, amelynek nincs ezer kibúvója, amelyet nem lehet ezerféle körmönfont üzelmekkel kijátszani, hanem amely röviden és egyszerűen fejezi ki azt, amit el akar vele érni a törvényalkotó. Mi azt hisszük, hogy legjobban szolgálná a gyermeknyomorúság enyhítését egy egyszakaszos törvény, amely kimondaná, hogy a 14 éven aluli gyermekek kereső munkára, pénzkereseti munkára nem használhatók fel és amely büntető sanctióval sújtaná mind a szülőt, mind a munkaadót, ha a 14 éven aluli gyermekeket bér munkára fogja, legyen az bármiféle téren. Meg vagyunk győződve róla, hogy egy ily törvénynek a megalkotása többet használna, mintha külön az ipari munkában elfoglalt gyermekekről, külön a földmívelő munkában és külön esetleg a más munkakörökben elfoglalt gyermekekről alkottatik törvény; mert így folyton illetékességi, hatásköri viták állhatnak elő és könnyen megcselekedhetné a szülő és munkaadó azt, hogy az egyik hatáskörből átesúsztatva a gyermeket a másikba, kijátszaná a törvényhozó intentióit.

Másik bizottságunk, amely szintén foglalkozott ezzel a kérdéssel, a gyermekvédelmi bizottság, amelynek tagjai éppen az állami gyermekvédelem felügyelete alól kikerülő 14—15 éves gyermekek fellett végeznek patronage munkát. E gyermekvédő-bizottság tagjai megállapítják és ebben a tekintetben teljesen egyetértenek a Gyakorlati tanácsadó bizottság nézetével: azt vallják, hogy a gyermekeknek bér munkára való kihasználását szigorúan és büntető sanctióval ellátott törvényben kellene eltiltani. Mert amíg ez a tilalom nincs meg, addig hiába fogjuk az iparra nézve megállapítani a korhatárt; hisz ma is látjuk, hogy pl. a leánygyermeket, akik az állami gyermekvédelem felügyelete alól kikerülnek, hogyan igyekeznek cselédeknek megkapá-

ritani mindenféle szent egyesületek, mindenféle ürgyek alatt és mindenféle machinációkkal. A belügy-ministerium gyermekvédelmi osztályának vezetője éppen most jelentette ki nagy örömünkre, hogy többé u n. cseléd-kiképzésre állami felügyelet alatt álló gyermekeket nem enged át. Tehát ebből a szempontból is feltétlenül szükséges, hogy ez a törvény egyöntetű, egyszerű legyen és a tilalom mindenféle munkára kiterjedjen.

Politikai bizottságunknak a nézete ebben a kérdésben csak egy lehet: hogy igazi sociálpolitikai törvényalkotásokat csak attól a népparlamenttől vár, amely népparlamentben a népnek nagyobbik fele: az asszonyok, az anyák is képviselve lesznek.

Ezek voltak elmondandóim az egyesület megbízásából. Engedjék meg azonban, hogy egyénileg is különösen azért, mert foglalkozásom a tanítás és gyermekekkel állandó érintkezésben állok és mert nagyon sok alkalmam van látni, hogy ez a hiányos felügyelet a gyermekmunka terén micsoda bajokat okoz, magam is hozzászóljak a kérdéshez. Első sorban indítványozom egyénileg azt, hogy amennyiben lista készül ennek az ügynek szolgálataiban, az ne a veszélyes iparok listája legyen, hanem azoknak az iparoknak listája, amelyekben 14 éven felüli, tehát fiatalkorú munkások akár mint tanoncok, akár mint kezdőmunkások alkalmazhatók. Mert mindaddig, amíg a veszélyes iparágak listájáról lesz szó, meg fog történni számtalan esetben, hogy a listából kimarad egyik vagy másik tényleg veszélyes iparág és nem várhatjuk el, de nem is kívánhatjuk az illető munkaadóktól azt, hogy ők jelentsék be, hogy: az én iparágam is veszélyes. Ha ellenben a lista az oly iparágakat sorolná fel, még ha ezeknek listája hosszabb lesz is, amelyekben szabad fiatalkorú munkásokat alkalmazni, egészen nyugodt lehetne az iparfelügyelet arról, hogy a munkaadók nem engednek kifelejtteni egyetlen egy iparágat sem, hogy tehát ez a lista mindig teljes és tökéletes lesz.

A második dolog, amire mint tanítónőnek em-

lékeztetnem kell, hogy bármilyen hiányosan vitték is keresztül az iskolakötelezettségre vonatkozó törvényt, még sem igen tekinthetünk el attól, hogy a gyermekmunka korhatárát egy bizonyos vonatkozásba hozzuk az iskolakötelezettség korával. Nem pedig azért, mert a szegény szülő, aki nem lehet otthon, aki gyermekének egyénileg gondját nem viselheti, nem nyer eleget avval, ha a gyermek munkába nem jár, de iskolába sem jár, hanem vagy csavarog vagy valami más veszedelemnek teszi ki magát. Ha pedig azt a tervet akarjuk keresztül vinni, hogy az iskolakötelezettség kora és a gyermekmunka megkezdésének kora közé napközi otthonokat, foglalkoztatóműhelyt vagy efféléket iktassunk be, erre azt kell mondanom, hogy ott, ahol az iskolakötelezettségre vonatkozó törvényt nem tudják végrehajtani, vajmi kevés kilátás van arra, hogy ott ily közbeeső intézkedéseket tegyenek és azokat csakugyan keresztül is vigyék. Azért azt hiszem, hogy a mi feladatunk az volna, hogy az iskolakötelezettségre vonatkozó és ma fennálló törvény végrehajtását minden eszközzel sürgessük, ami nem egészen lehetetlen feladat.

Nagyon érdekes tapasztalatokat tettek a mi tagtársaink, amikor az állami gyermekvédelem felügyelete alatt álló gyermekeknél ellenőrző látogatásokat tettek. Azt tapasztalták ugyanis, hogy oly falvakban, ahol a lakosok a saját gyermekeiket nem járatják iskolába, hanem kiküldik aratni, vagy valami más munkára, a telep gyermekeit elküldték az iskolába, mert tudták, hogyha ezt nem teszik, a telep-felügyelők észreveszik azt és ők büntetésben részesülnek. Tehát kellő felügyelet — és örömmel konstátalom, hogy női felügyelet — volt az, amely ezt keresztülvitte. Kellő felügyelettel lehet keresztül vinni azt, hogy legalább a mai törvénynek megfelelően iskoláztassák a gyermekeket, természetesen ott, ahol iskola van; de arról kell éppen gondoskodni, hogy mindenfelé legyen, és meg vagyok győződve róla, hogyha nők lesznek a parlamentben, akkor nem fogjuk a véderőt szó nélkül megszavazni, hanem

egyéb dolgokra fogunk pénzt követelni. (Derűtség. Ha lesz!) Lesz, ha nem más haszontalanságokra fogják felhasználni. És folytatólag az iskolaköteles kornak minél magasabbra emelését kell kiküzdeni, ami megint oly parlamentnek lesz a feladata, amely a socialis kérdések iránt érzékkel bír.

Szeretném még a tisztelt értekezlet figyelmét felhívni egy oly optikai csalódásra, amelyet egy-néhány felszólalásban sajnálattal vettem észre, t. i. arra az optikai csalódásra, mintha annak a nálunk tavaly becikkelyezett nemzetközi egyezménynek, amely a nők éjjeli munkája eltiltására vonatkozott, igazán örülni lehetne. Szeretném figyelmeztetni a t. értekezletet arra, hogy egy nemzetközi egyesület alakult azóta több ország munkásnőinek kezdeményezésére — 12 országban van ma már nemzeti egyesületük — amely egyesület tisztán azt tűzte ki küzdelme czeljául, hogy a nők számára nem fogad el semmiféle külön védelmet a munkára vonatkozólag, csakis azt, ami az anyaság biztosítására vonatkozik, vagyis azt az egyedüli dolgot, amelyre a nőnek csakugyan szüksége van, hogy az anyaság ne veszélyeztesse megélhetését. Minden egyéb dologban követeli az internationális egyesülés, hogy a női munkást a férfimunkással teljesen egyenlő elbánásban részesítse a törvény; követeli pedig azért, mert kimutatható, hogy mindenütt, ahol a nőnek az éjjeli munkában való korlátozása beállott, emelkedett a prostitutió arányszáma és a nyomorúság még magasabb foka állott be a nők között, mint azelőtt. Szeretném azért, ha az igen t. értekezletnek azok a tagjai, akik az internationális értekezleten résztvesznek, nem járulnának hozzá legalább ennek az optikai csalódásnak fokozásához. Mi gondoskodni fogunk róla, hogy mihelyt erre vonatkozólag az anyag együtt lesz, közzé is tegyük minden nemzetnek hozzáférhetően, s így adatokkal bizonyítsuk azt, amit előre is megmondottunk és amit azóta is sok tapasztalat megerősített.

Dr. Hahn Dezső főorvos: Tisztelt egyesület! Mint gyakorlati ember kívánok néhány gyakorlati meg-

jegyzést fűzni ahhoz a vitához, amely az egyesületben a gyermekmunka törvényes szabályozása körül megindult.

Rámutattak az eddig lefolyt vitában többen arra, hogy reálisaknak kell lennünk és lehetetlent nem szabad követelnünk. Ott kell maradnunk a józan gyakorlat keretében, mert az utópisztikus követelésekkel többet ártunk, mint használunk. Ebben van némi igazság, de egy dologra szeretném a t. értekezlet figyelmét mindenekelőtt felhívni. Magyarországon a gyermekvédelem czímén közpénzekből igen nagy összegeket költenek el és törvényes gyermekvédelmünk Európában elismerésre, méltatásra talált; Magyarországon tehát nagyon túlóvatosaknak nem kellene lennünk épp akkor, amikor a gyermekmunkáról, a gyermekmunka törvényes szabályozásáról van szó. Én a mi törvényes gyermekvédelmünk természetes consequentiájának, kiépítésének tartom a gyermekmunka törvényes védelmét és szabályozását.

Első sorban egészségügyi okok azok, amelyek a higienikusokat arra vezették, hogy a gyermekmunka elterjedése ellen foglaljanak állást, és követeljék a gyermekmunka törvényes szabályozását. Hisz banális igazság, hogy a gyermekmunka károsítja a gyermeki szervezetet. Abban a korban, amikor minden energiájára szüksége van annak a fejlődő szervezetnek, hogy csontrendszere, izomrendszere, értelme kifejlődjék, hogy abból a fejlődő szervezetből azután oly ember váljék, aki kiveszi a maga részét az emberi társadalom értékeit termelő munkájából, abban a korban ez a gyermeki, vagy fejlődő szervezet értékeset igazán nem tud másképp teremteni, mint a maga fejlődésének rovására.

Ennek a banális igazságnak bizonyításába talán nem is kellene belemenni. Mégis érdekelt az a kérdés, hogy szakszerűen, a rendelkezésemre álló statisztikából tudok-e bizonyító adatot szerezní arra nézve, hogy a gyermekmunka, a fejlődő ifjú munkás munkateljesítménye mennyiben hat ki szervezetére, mennyiben károsítja meg annak egészségét; kíváncsi voltam ez azért, mert itt is elhangzott az a vád,

hogy elméleti alapjuk van csak a mi munkásvédelmi törekvéseinknek. Az Országos Pénztár kimutatásában néhány meglepő számra akadtam. A keresetképtelenséggel járó betegségi esetek kórismék és kórcsoportok szerint és százalékokban állítottak össze az 1910. évben. Ebben a kimutatásban, ha a gyermekmunkások és fiatalkorú munkások megbetegedési arányszámait tekintjük, meglepő aránytalanságra akadunk. A 15—19 éves korcsoportot veszem, mert a 14 éven aluliak meglehetősen csekély számokkal szerepelnek. Azt látjuk eme adatok vizsgálásánál, hogy a hasi hagymáz 34·70%-a az összes keresetképtelenségekkel járó eseteknek a 15—19 éveseknél. Pedig a hasi hagymáz nem tartozik ama megbetegedések közé, amelyek különös előszeretettel az ifjúságot támadnák meg. Ez a 34·70% a legnagyobb percentuatio az összes korcsoportok között és az utána következő legnagyobb szám, a 21·20% már lényegesen kisebb. A lépfenével is így vagyunk. Ez 17·40%-kal szerepel.

Friedrich Vilmos: A hasi hagymáznak azonban a fele tuberkulózis.

Dr. Hahn Dezső főorvos: Tüdőgümőkór néven több okból is tényleg a valóságnál kevesebb eset kerül a kimutatásba és e czímen mégis 19·70% szerepel.

A megbetegedési esetek százalékszámait azonban egymagukban nem bizonyítanak semmit s azért összehasonlítás szükséges más statisztikai adatokkal. A leipzig-i statisztika, amelynek erre vonatkozó adatait kerestem, nem ad a mienkkel összehasonlítható számokat, mert sokkal szerencsésebben megválasztott korcsoportokban csoportosítja a beteganyagot, mint a mi szerencsétlenül összeállított korcsoportjaink. A mi statisztikánk ugyanis a 15 éven aluliakat és a 15—19 éveseket foglalja össze, nincsen tekintettel a tanonckorra, a védett korra, amely a 18-ik évvel szokott befejeződni. Ez tehát nem ad alkalmat az internationális összehasonlításra. A mi összeállításunk nem engedi meg, hogy a morbiditásra kapjunk összehasonlító anyagot, a mortalitásnál való összehasonlítás azon-

ban lehetséges. A halálozási lapok pontosan állíttatnak ki. Ez az anyag kisebb és megbízhatóbb. A hiányos adatok pótlása is megbízhatóbban volt itt keresztül-vihető. Itt fogunk egy-két adatot kapni, amely teljes objektivitással világít be a kérdésbe.

Az országos pénztárnak kb. egy millió tagja közül 1910-ben elhalt összesen 5.867 biztosított tag. Ebből 19 éves és annál fiatalabb 950 volt, ami az összhalálozásnak $16 \cdot 10/0$ -a. Kerestem összehasonlításra alkalmas anyagot. Minden esztendő magában foglaló legrészletesebb, igazán mintaszerű halálozási statisztikája van Budapest székesfővárosnak. Itt össze tudtam állítani olyan korcsoportot, amely egészen födi az országos pénztár korcsoportjait, amennyiben minden korcsoportnak és esztendőnek meg van állapítva külön a mortalitása. Ha összeállítjuk a 10—19 éveseket, egészen bizonyos, hogy az Országos Pénztár anyagával jól összehasonlítható korcsoportot kapunk, mert megállapítottam, hogy 10 évnél alacsonyabb korú pénztári tag már nagyon ritkán szerepel az országos pénztár kimutatásában. Meg kell jegyezmem, hogy Budapest lakosságának csak a 10—70 éves korcsoportokat magában foglaló részét vehettem az összehasonlítás alapjául, mert 10 éven alóliak az országos pénztár taglétszámában nem szerepelnek és így rettenetesen megváltozott volna az arány és hamis képet nyertünk volna az iparban alkalmazottak kárára. A 10—70 éveseket vettem ki Budapest mortalitásából és összehasonlítva ezt az országos pénztár mortalitásával a 19 évig terjedő korcsoport halálozása $8/0$ Budapest székesfővárosban és $16 \cdot 10/0$ az országos pénztárban. Még egyszer akkora tehát ennek a korcsoportnak aránylagos halálozása azoknál, akik az iparban foglalkoztak. (Közbeszólás: ez nagyon egészségtelen esztendő volt.) Ez éppen nagyon előnyös év volt, amint hogy 1910-ben sajátságosan egész Európában rendkívül kedvezők voltak az egészségi viszonyok. Budapesten $18 \cdot 40/0$ volt a halálozás ebben az évben, ami eddig soha el nem ért kedvező szám. Ebben az esztendőben, 1911-ben, megint egy egész számmal szökkent fel a coefficiens úgy, hogy az 1910-es

év véletlenül nagyon előnyös halálozási számokat ad. Arra kell azonban tekintettel lenni, hogy Budapest székesfőváros lakosságában a vagyonos társadalmi rétegek is szerepelnek, míg az iparban tehát az Országos Pénztárban is a vagyontalan osztályok gyermekei szerepelnek első sorban. Hibája az összehasonlításnak még az, hogy azt egyfelől Budapest egyes lakosságára vonatkoztatjuk, másrésről pedig az inkább az egész országnak egy társadalmi rétegét képviselő Országos Pénztárra. Igaz ugyan, hogy az ország ipari centruma a főváros és Budapest egymaga hatalmas nagy számmal, a taglétszám harmadrészével szerepel a pénztár kimutatásában. Ha a pénztár anyagában Budapest elkülöníthető volna, összehasonlításra alkalmasabb anyag lenne szerezhető. Az egész ország halálozási statisztikájában is igyekeztem összehasonlításra alkalmas anyagot nyerni, és itt is ugyanezt az elvet kellett követnem mint előbb. Külön kellett választanom a 10—70 éves korcsoportot, amely képviselve van az országos pénztár taglétszámában és itt sokkal kedvezőtlenebb a mortalitás, körülbelül 15·8⁰/₀, de már lényegesen jobb az aránylagos mortalitás. A 10—70 éves lakosság egész mortalitásának ugyanis a 10—19 évesek mortalitása a 13·5⁰/₀-a. Ez az összehasonlítás, mely számokkal bizonyítja mennyivel nagyobb az iparban foglalkoztatott ifjúkorúak halálozása, mint az iparban nem foglalkoztatott ifjúkorúaké, egymaga bizonyítja azt a tételt, hogy a gyermekmunka korlátozása nagy érdeke a nemzetgazdaságnak; a tisztességes iparnak azt épp oly nyomatékosan kellene követelnie, mint akármelyik theoretikus kathedersociálistának vagy humanistikus érzelmi jelszavakkal dolgozó egyesülésnek.

Az összehasonlításnál, a statisztikák egybevonásánál tekintettel kellett lennem még egy körülményre, még pedig arra, hogy az egész taglétszámban mily számmal szerepelnek ezek az ifjúkorú munkások és mily számmal szerepelnek az összlakosságban. Mert hiszen az Országos Pénztár statisztikája és akármelyik kerületi pénztár statisztikája addig nem lehet megbízható, ameddig tisztességes

tagfelvétellel nem fogunk rendelkezni. Akármilyen nagy statisztikai köteteket fogunk a magyar modern szociálbiztosításról publikálni, tele számokkal, annak gyakorlati értéke zérus lesz, amíg nincsen meg hozzá az összehasonlítási alap. Mi kimutatjuk, hány nyomdász betegedett meg, de ha nagy számot kapunk is, ez a szám nem mond semmit, mert nincs megállapítva hány nyomdász tagja van az Országos Pénztárnak. Az általam felhozott adatok is értéktelenek akkor, ha nem tudom megmondani, hogy az egész korcsoport, amelyről beszélek, a 19 évig terjedő korcsoport, mily számmal szerepel az Országos Pénztár taglétszámában. Ily tagfelvétel pedig csak 1911-ben készült.

Nekem tehát most a kimutatásra más alapot kellett keresnem. Így megállapítottam, hogy Budapesten a 10—19 évesek korcsoportja a 10—70 évig terjedő néprétegek 70/0-át teszi. Az egész országban is készült erre nézve statisztika, az 1900-iki népszámlálás adatai erre is kiterjeszkednek és meglehetősen használható adatot adnak. Az összes a termelésben elfoglalt lakosságnak 190/0-át teszi ki ez a korcsoport. Mindig a 10—70 évig számítottam. Az iparban elfoglaltak közül azonban a 15—19 éves korcsoport az egész anyagnak csak 70/0-át tartalmazza. E szám szerint tehát az iparban általában nem sokkal nagyobb számban szerepelnek az ifjukurúak, mint amilyen arányban az összlakosságban előfordulnak. Ha tehát az előbbi kimutatásban a pénztár taglétszámában az ifjukurúaknál annyival rosszabb a morbiditás és rosszabb a mortalitás úgy az az impresszióm, hogy ez az ipari munka rovására írandó. Ha ily nagy különbséget találunk, ha objektív számok, kellő körültekintéssel és óvatossággal, minden tendentia nélkül összeállított számcsoporthoz ilyen eredményeket mutatnak, akkor a közegészségügygyel foglalkozóknak, a higienikusoknak kötelességük lesz, hogy a legmesszebbmenő álláspontot foglalják el akkor, amikor a gyermekmunka internationalis, törvényes szabályozásáról lesz szó.

Ezek a szomorú adatok csak illusztrálják azt a

régi és banális igazságot, hogy a gyermekmunka terjedése nagy közegészségügyi és hygienikai veszély. Tudom, hogy ha a gyakorlatban valóra akarnók váltani azokat a követeléseket, amelyeket felállítunk ezekből a számokból kiindulva, nagy nehézségekhez jutunk el. Azért legyen szabad az ideális követeléstől, a gyermekmunka teljes eltiltásától eltekintve, a gyakorlatra nézve egynehány részletre vonatkozólag megtenni szerény észrevételeimet. A védettség korhatárára vonatkozólag a 14 éves határ, azt hiszem, nem keresztülvihetetlen, mert abban a nagy, értékes forrásmunkában, amelyet az elnök úr Ő Excellenciája állított össze az ipartörvény módosításának indokolására, az építőmesterek országos szövetségének azt a követelését találom, hogy 14 esztendőben állapíttassék meg a korhatár. Tehát nem munkásegyesülés, hanem munkaadóegyesülés, és nem éppen a legnagyobb szentimentalizmusáról ismert munkaadóegyesülés az, amely a 14 éves korhatárt kívánja felállítani a gyermekmunka alsó határaként. Ami az iskolának és a védettség korhatárának kongruenciáját illeti, a gyakorlat embereinek nem lehet kétféle a nézetük. E kettőnek congruálnia kell, mert a csavargást nem segíthetjük elő törvényes intézkedéssel, de a gyermekvédelmi egyesületnek és a törvényes munkásvédelem nemzetközi egyesülésének is, ha következetes akar maradni a maga eszmeköréhez, feladatához híven követelnie kell azt, hogy az iskolakötelezettség terjesztessék ki a védett korhatárig és az általános iskolakötelezettség kiterjesztéséig ideiglenesen létesíttessenek tanfolyamok még nem iparképes gyermekek számára legalább az ipari góczpontokban.

Az éjjeli munka, — megint csak banális igazság, — szintén rombolólag hat a gyermek szervezetre. Az éjjeli pihenés elengedhetetlen ahhoz, hogy a gyermek szervezete az ipari munkás szervezete a maga teljes intaktságában fejlődjék ki. Hygienikus az éjjeli munka mellett nem emelhet szót, ennek eltörlése volna szükséges minden gyermeknél és lényeges korlátozása a felnőtt munkásoknál.

Egy további részletkérdés a tanonczkérdés és a kisipari gyermekmunkás védelme. A nagyiparban elfoglalt gyermek az iparfelügyelő ellenőrzése alatt áll. Akárhogy vélekedjünk az iparfelügyelet hatályosságáról, kétségtelen, hogy az iparfelügyeletnek e tekintetben bizonyos jó hatása van. Nem tudom rózsásnak látni a helyzetet, mert olvasom az iparfelügyelők jelentésében a sok felmerülő panaszt; de már az maga, hogy van némi ellenőrzés, hogy el kell dugni előlük a gyermeket, az is valami. A tanonczoznál egyenesen rettenetes állapotot látunk a kisiparban, különösen mi, akik a kisiparral érintkezünk. A szabótanonczookról összeállított kis tanulmányom alkalmával kénytelen voltam az egyes szabótanonczoók életviszonyaiba betekinteni, és megdöbbentő tapasztalatokra tettem itt szert. Láttam, hogy az időnymunka idején a szabótanonczi éjjeli nyugvóhelye egy láda teteje, amelyen a készülő ruha van. Ezen alszik a szabótanonczi, aki mikor saison van, fél tizenkettőig, tizenkettőig dolgozik este és reggel fél ötkor már munkába áll és szakadatlanul dolgozik az egész napon át. A mestere nem jelenti be mindig az ilyen gyermeket; az én tudomásom szerint is a 10 éven aluliak nincsenek bejelentve, hanem azt mondják a tanonczookra, hogy falusi ismerősök gyerekei, akiket szivességből tartanak. Az 1900. évi népszámlálási hivatalos adatai kimutatták azt, hogy igen nagy a létszáma azoknak a szabótanonczooknak, akik naponta 13—14 órát dolgoznak. Ez volt a mester által bevallott munkaidő. 33 mester egészen naivul bevallotta, hogy ő a tanoczoikat 14 óránál tovább dolgoztatja.

Akármilyen szép és eredményes munkát fog végezni a nemzetközi egyesület, — hisz a szociális érzés, a szociális belátás terjedőben van, — ha sikerül nálunk is hatályos, törvényes gyermekvédelmet létesíteni, ha sikerül az Európaszerte elfogadott elveket megvalósítani Magyarországon a gyermekmunka törvényes védelmében is, akkor sem fogunk elérni semmit, ha ez kizárólag az ipari munkára fog vonatkozni. Sokkal lényegesebbnek tartanám, ha a magyar

gyermekvédelem tradíciójához épp a magyar csoportból indulna ki az a javaslat, hogy ki kell terjeszteni a gyermekmunka törvényes szabályozását a kisiparra, az otthoni iparra és a mezőgazdaságra. Egy bizonyos. A mezőgazdaságban alkalmazott gyermek munkája, futólag tekintve a dolgot, talán nem is látszik oly károsnak, mint az iparban foglalkoztatott gyermek munkája. A szűk helyiségben egészségtelen porban dolgozó gyermek talán kevesebb jó egészségügyi feltételek mellett dolgozik, mint a mezőgazdaságban szabad ég alatt foglalkoztatott gyermek. De ez csak látszólagos, mert annak táplálkozása viszont rosszabb szokott lenni, neveltetése, a milieu, amelyben dolgozik, ahogyan lakik, nem jobb, mint az iparban foglalkoztatott gyermeké, és ha látjuk, hogy hivatalos statisztika szerint is ugyanabban az arányszámban, sőt mindig nagyobbodó mértékben vannak foglalkoztatva a gyermekmunkások ott, mint az iparban, nekünk kötelességünk módot keresni arra, hogy a mezőgazdaságban alkalmazott gyermeket is bevonják a törvényes gyermekvédelembe.

Végül csak egy körülményre akarok hivatkozni. A törvény maga nem biztosít az életben eredményt, ha a végrehajtásra nincs tekintettel az a forum, amely a törvényt hozta és amely a törvényből életet akar csinálni. A papiros munkásvédelem akárhány Balkán államban is van és talán fejlettebb, mint valamely nyugati államban, mint pl. nálunk. Volt alkalmam hivatalos minőségben érintkezni — nomina sunt odiosa — Szerbia kiküldötteivel, akik a törvényes munkásbiztosítást ott létesítették és az egész sociális biztosítást belefoglalták az ú. n. ipartörvény keretébe. Csodálkozva hallottuk tőlük, hogy a gyönyörű szép törvényből mi valósult meg a valóságban. Ez papiros munkásvédelem és azt hiszem a maga méltóságára büszke nemzethez nem való törvényekben létesíteni olyant, aminek a valóságban az életben nincs semmi nyoma, ami a papiroson marad. Ilyen papiros-munkásvédelem az, amit a gyermekmunka terén látunk. Tényleg nem marad más hátra, minthogy épp ez az egyesület, amelynek szerintem nem kell túl-

ságos objektívnek lenni, hogy épp ez az egyesület módot keressen arra, hogy e törvények a gyakorlatban keresztül vihetők is legyenek és keresztül is vitesse-
nek. Az iparfelügyelet orvosokkal, nőekkel és munkásokkal volna kibővítendő meggyőződésem szerint, talán még ha büntető sanctió nélkül maradna is, mert úgy informáltak a jogászok, hogy annak borzasztó akadálya volna. Meg nem adott büntetési jog mellett is eredményesebb lesz így az iparfelügyelet és a megalkotandó törvények több eredményt fognak mutatni. Jákob szavaival zárom be szerény megjegyzésemet: A józan gazdaságnak, a józan iparnak szüksége van a törvényes gyermekvédelmre. De szükséges a gyermekmunka törvényes szabályozása azért, mert a gyermekmunka mindenesetre minden mástól eltekintve egészségellenes és tudatlanságot jelent, megakadályozza a gyermek kiképzését. A tudatlanság pedig pauperismust jelent, a mai előretörő társadalomban. A pauperismussal együtt jár a dologház, kórház, fegyház. A társadalom magát védelmezi akkor, józan védelmet fejt ki a maga előnyére, amikor a gyermekmunkát törvényesen szabályozza. (Éljenzés.)

Bosányi Endre kir. tanácsos, a czukorgyárosok orsz. egyesületének ügyvezető igazgatója: Nagyméltóságú Elnök Ur! Tisztelt értekezlet! Nem volt szándékomban felszólalni, mert hiszen sokkal élvezetesebb ezeket a nagyon érdekes felszólalásokat hallgatni, mint azokhoz ebben a körben megjegyzéseket fűzni. De méltóztassanak megbocsátani, engem most a kötelesség szólit sorompóba, mert multhatatlanul a munkaadói érdekképviselő szempontjából is hozzá kell szólnom e kérdéshez lényegében, épp úgy mint különösen azokhoz az észrevételekhez, amelyek innen majdnem támadó tendenciával a munkaadói érdekeltséggel szemben jutottak kifejezésre.

Én nem vagyok a polemia embere, nem is izlésem szerinti dolog a polemizálás és ne is méltóztassanak attól tartani, hogy t. tagtársamnak, Ferenczi dr. úrnak multkori felszólalásával szemben valami különösen éles lennék. De egy dolog van, amire a figyelmét és

talán a tisztelt Értekezlet figyelmét is fel kell hívnom: a munkaadói érdekképviselőnek legimitását, mint ahogy ő tette, megtámadni sem praktikusnak, sem politikusnak nem tartom. Abba nem avatkozom, hogy szemrehányást tett az egyesület mélyen tisztelt elnökségének és választmányának az értekezlet mikénti inscenírozására nézve, hisz azt az elnök úr ő excellenciája volt kegyes az ő szempontjából már indokolni, de ami minket illet és amihez nekünk, mint munkaadói érdekképviselői embereknek talán mégis csak szintén van szavunk, az az, hogy az én tudomásom szerint ennek az egyesületnek alapszabályai a tagokat nem különböztetik meg aszerint, hogy micsoda gondolkozással viseltetnek sociálpolitikai themák és feladatok iránt. Ha pedig itt tagok vagyunk, azt hiszem, teljes egyenjogúság illeti meg a tagokat minden tekintetben, úgy a véleménynyilvánítás tekintetében, mint azon mód tekintetében, ahogyan ezen nagyon is szükséges és nagy jelentőségű dolognak kivételéhez hozzászólnak. Én egy bizonyos sajátságos türelmetlenséget véltem kivenni Ferenczi dr. tagtársunk felszólalásából a mások véleményével szemben és mintegy oly monopolistikus szándékot a hivatottság szempontjából arra nézve, hogy ily kérdésekhez tulajdonképpen kiknek szabad hozzászólni, jelesen, hogy legkevesebb szabad hozzászólni annak az infámis munkaadói érdekeltségnek, mert az így meg úgy kizsarolja, kiuzsorázza azokat a szegény industriális munkára kényszerített gyermekeket. Ne méltóztassanak azt hinni, hogy ezzel megfélemlíthetik az industriális munkaadó-érdekképviselőket, vagy hogy őket ezzel elhallgattathatják. Egyet el lehetne érni, hogy *elkedvetlenítsék* őket az egyesület munkásságában való részvétel szempontjából. Nem elrettentés miatt, de mert azt fogják gondolni, sokkal egyszerűbb és célszerűbb dolog lesz, hogy mindegyik a saját érdekét képviselje úgy, a hogy tudja. És akkor mélyen tisztelt értekezlet, ne méltóztassék szerénytelenségnek venni, de »aki bírja, marja« és azt hiszem sokkal nagyobb hátrányba hozzuk az országot, mint amilyen hátrányt az hoz

létre, hogy a munkaadó érdekképviselőt is hozzászól e kérdéshez.

Tisztelt Értekezlet! Egy másik érvelése tisztelt tagtársunknak szintén szemet szúrt nekem és ez az volt, amikor a nemzetköziségre hivatkozott, mint amely bizonyos tekintetben ezt az egyesületet obligóban tartja, hogy e kérdésekkel foglalkozzék oly szellemben és értelemben, ahogy ezt igen tisztelt tagtársunk a múlt értekezlet alkalmával kifejtette. Talán nem szerénytelenség, ha azt kérdezem, kicsoda és micsoda ez a nemzetköziség? Ki adott annak mandatumot? Adott-e a kormány, illetőleg adtak-e a kormányok, vagy a törvényhozások annak mandatumot, hogy ezzel a kérdéssel foglalkozzék és úgyszólván diktálja, a világnak az összes industriális országoknak, hogy a gyermekvédelem terén mit kell tenni, mit szabad tenni és mit nem szabad tenni? Hisz nagyon szép és jó dolog, és nagyrabecsülöm azt a lelkesedést és buzgalmat, amelylyel a tisztelt urak ezzel a kérdéssel foglalkoznak és ily témákhoz hozzászólnak, de ne méltóztassék elfelejteni, ez nemcsak kedvtelés kérdése, nemcsak valakinek humánus felfogásából kiinduló meggyőződése lehet, hanem ezek igenis nagyjelentőségű nemzetgazdasági kérdések, amelyek felett egyszerűen csak azért, mert valakinek a jogérzése, a humánusabb gondolkodása talán fájdalmasan nézi az e téren történeteket, egyszerűen átsikamlani vagy pláne ebből kiinduló törvényeket decretálni nem lehet, vagyis nem lehet nagy ártalma nélkül a nemzetgazdasági érdekeknek, amelyeknek utóvégre szintén közük van ennek a kérdésnek a megoldásához.

Méltóztassék ezek után megengedni tisztelt Értekezlet, hogy a kérdés lényegére nézve is egy pár szerény megjegyzést tegyek, számolva ismét azzal a körülménnyel, hogy talán itt meglehetősen izoláltan maradok véleményemmel és talán nem nagyon népszerű lesz, amit kötelességem elmondani. Az első, amit mi a régebbi iskolában felnőtt emberek nem látunk teljesen tisztázottnak, illetőleg nem látunk bebizonyítottak, de amit az urak nagyon nagy hév-

vel hangsúlyoznak, ez a gyermekmunka feltétlen ártalmassága és azok a káros consequenciák, amelyekre méltóztattak hivatkozni. Ezek nem állíthatók első sorban magyar szempontból, azért sem, mert nincs megbízható statisztikánk. Ez pedig a magyar industria szempontjából nem kicsinylendő dolog, mert azok a hivatkozások és következtetések, amelyeket a tisztelt urak a külföldre vonatkozólag felhoztak, meggyőző erejűek a mi helyzetünk tekintetében nem lehetnek. Én csak két számmal világítok rá erre. A mi munkásbiztosítási intézményünknek körülbelül egymillió biztosított munkása van, tehát ha kiegészítjük azokkal a munkásokkal, akiket szerencsésen kivontak a munkásbiztosítás intézményéből, ez industriális munkásoknak a számát $1\frac{1}{2}$ millióra tehetjük, nem szólva a mezőgazdaságiakról; a biztosított taglétszám tehát huszadrésze az ország lakosságának. Németországban több mint 20 millió biztosított munkása van a munkásbiztosítási intézménynek, ami a 60 millió lakosságnak egy teljes harmada. Bocsánatot kérek, ezek mégis csak nagy ellentétek. Azokat a nagyjelentőségű dolgokat, amelyeket odakint constatáltak és tapasztaltak, nem lehet egyszerűen ráhuzni a mi szegényes industriális viszonyainkra. Következésképpen én is első sorban szükségesnek tartanék egy külön felvételt és e tekintetben teljesen osztom az igen tisztelt Friedrich tanár úr véleményét, aki egy kérdőív alapján igen részletes statisztika létesítését tartotta szükségesnek. De, sajnálatomra, nem oszthatom hölgytagunk véleményét, hogy symptomák után is lehet ezt a kérdést teljes valóságában felismerni. Én igenis és velem együtt számosan a munkaadói érdekeltség táborából akkor leszünk meggyőzve e kérdés nagy jelentőségéről oly értelemben, ahogy ezt a tisztelt urak fejtegették, ha látni fogjuk a számokat és ha látni fogjuk azokat az egészségügyi vonatkozásokat is, amelyeket Hahn főorvos úr a budapesti viszonyokra vonatkozólag constatált.

Én tehát azt hiszem, mélyen tisztelt értekezlet, hogy amíg ezek a dolgok magyar viszonyok szerint

és magyar szempontból bebizonyítva, tisztán bebizonyítva nincsenek, legalább is meg van engedve nekünk egy bizonyos kétely abban a tekintetben, hogy nincs-e ez a kérdés, hogy egy triviális kifejezést használjak, tulságosan felfujva és nem fog-e az a gyakorlat valóságában egészen másnak bizonyulni. Azt hiszem, nem teljesen indokolatlan egy ilyen vélekedés, mert hiszen azt is tudjuk, hogy a magyar faj koraérett, korábban érettebb, mint a nyugati faj és Magyarországon nagy számban vannak már a 17 éves anyák is. A nyugati államok a hosszú industriális multból kifolyólag elcsenevészesedtek és azok talán inkább követelhetnek, igényelhetnek e tekintetben többet, mint nálunk, ahol a friss erő lüktet és ahol látunk industriális munkában leányokat, fiatal leányokat, fiúkat dolgozni oly kitartással és serénységgel és ügyességgel, hogy csak azt mondhatjuk, kevés különbség van az ő munkájuk értéke és az öregebb munkások munkájának értéke között.

Méltóztassék megengedni, hogy még egy másik szempontra is felhivhassam szíves figyelmüket, ahol szintén a régibb iskolának ma már lomtárba küldött felfogása, de utóvégre mégis tapasztalati tény és talán megkoczkáztathatom. Magam is vagyontalan és sok tagú családból származom. Jól emlékszem, hogy 12—13 éves koromban legnagyobb boldogságom az lett volna, ha valamiben én is hozzájárulhattam volna szüleim terhének enyhítéséhez. És nemcsak én, de akikkel együtt jártam iskolába, nagyon jól emlékszem olyan földhöz ragadt szegény fiúkra, akiknek nem volt meg a betevő falatjuk és akik leckeadással, másolgatással és mindenféle egyéb munkával, ami, — azt hiszem, a tisztelt főorvos urak ebben igazat fognak nekem adni, — még sokkal ártalmasabb, mint az itt említett foglalkozások, így keresték meg kenyerüket, segítették családjukat, szegény özvegy anyjukat és nem akarok neveket említeni tisztelt értekezlet, de ismerünk mindnyájan nagyon nagy nevű államférfiakat, kiváló, nagy tekintélyű tudósokat, akik így indultak meg az élet útján és így keresték meg a boldogulásukat. Igazán nem láttunk abban az időben soha semmiféle ret-

tenetes ártalmasságot abban, hogy így kellett nekünk megkinlódnunk, hogy az életben boldogulhassunk.

Az industriális téren is nagy jelentősége van ennek, mert a gyermekmunka annál áldásosabb, mentől korábban szoktatjuk segítségével hozzá a munkásokat a munka szeretetére és becsülésére. És mentől inkább fel tudjuk őket nevelni abban a gondolatkörben, hogy bizony a munka, aminthogy nem szűgyen, úgy nem is öli meg azt, aki azon a téren szorgalmazkodik és igyekszik boldogulni, és hogy annál nagyobb lendületet fog venni iparunk. Eztehat, tisztelt értekezlet, talán nem teljesen figyelmen kívül hagyható erkölcsi, vagy hogy talán még pregnánsabban fejezzem ki magamat, család erkölcsi momentum és ezt azért hoztam fel, mert a gyermekmunka tulságos korlátozásának vagy pláne, ahogy az értekezletitagok közül sokan kívánták, teljes tilalmazásának más következménye is van, amit az uraknak mégis csak szemügyre kell méltatni és ez az, hogy ebben az országban a népnyomor és a munkásnyomor rettenetesen nagy, ebben az országban a kereseti lehetőséget megvonni attól, aki munkára hajlandó és a munkát bírja, nagy felelősséggel járó dolog. Ki ad azoknak enni és ki fogja éhségüket enyhíteni?! Az igen tisztelt szociáldemokraták azt fogják mondani, hogy majd, ha ők bejutnak a parlamentbe, gondoskodni fognak róla. Ily szempontokat, ily nagyjelentőségű közgazdasági kérdéseket így egyszerűen elintézni nem lehet. Én tartok tőle, és ez oly megfigyelés, amit velem együtt nagyon sokan tettek, hogy mennél nehezebb a megélhetés a családos és következésképpen a nagycsaládú, a nagy gyermekszámmal rendelkező családokra nézve, annál inkább virágzik az úgynevezett egyke rendszer, ami pedig sokkal gyilkosabb, tisztelt uraim, az ország népességére és a nemzetre nézve, mint az a még be nem bizonyított ártalom, amelyet — megengedem bizonyos határok között — a gyermekmunka okoz. Nem ez a felfogásom ebben a kérdésben a magyar vonatkozások tekintetében, de engedjék meg, hogy arra is utaljak, hogy azt a nagy hévvel hirdetett humanistikus törekvést, ami ezeket az irány-

zatokat jellemzi, már nagyon erősen kétségbevonták a literatúrában is és többek között figyelmeztettek arra, hogy nemcsak a gyermekmunka korlátozása és tilalmazása, de egyéb ily nagy szociális problémák feszegetése mögött tulajdonképpen bizonyos önző motívum van, t. i. az, hogy a munkakinálatot lehetőség szerint korlátozni kell, hogy azután a felnőtt munkások munkája annál értékesebb legyen. (Helyeslés.) Tehát ismerjük, ez a rugója az egész dolognak, ezzel kell nekünk tisztába jönni és eszerint kell nekünk a kérdést megoldani. (Helyeslés.)

Én végtelenül örülök ennek, mert nem voltam elkészülve erre a tetszésnyilvánításra, de én egészen más következtetésre jutok ebből kifolyólag, mint a tisztelt urak. Mert én azt mondom, jó, legyen a felnőtt munkások iránti kereslet fokozottabb, érvényesíthessék munkabéreköveteléseiket annál nagyobb hatálylyal és rájuk nézve annál nagyobb eredményre, de ezzel a gyermek feletti gondoskodást nem lehet kutba ejteni. Ki fog gondoskodni róluk, ki fog nekik enni adni. (Közbeszólások: A szülők.) De annak első előfeltétele az, hogy ennek a szerencsétlen országnak, ebből a szempontból szerencsétlen országnak előbb az egész közgazdasági fejlődését át kell alakítani. Tessék megteremteni a szegény családos embernek a megélhetés feltételeit oly módon, hogy teljesíthesse a szülő kötelességét a gyermekek iránt. Ez a módja, a rationális módja az ily kérdések megoldásának, de nem az az út, amelyen a mélyen tisztelt urak megindultak és már most mindenféle rendszabályok életbeléptetésével vélik ezt a megélhetést, ezt a megélhetősen nehéz ágas-bogas kérdést egyszerűen elintézni. Én azt hiszem tisztelt értekezlet, hogy amit a külföldi államok e téren megengedhetnek maguknak, ami az ottani viszonyokból alakult ki, sőt talán az ottani viszonyok kényszerítő hatása alatt is fejlődött ki, azt luxus volna nekünk magunkra nézve aplikálni, minden megfontolás nélkül és azt tartom, hogy ez a túlbuzgalom — ne méltóztassék rossz néven venni, hogy annak nevezem, mert a humánus érzést én is teljesen tudom osztani, — ez a túlbuz-

galom, oly consequentiára vezethet könnyen, amelyre az urak nem gondoltak és amely ebben a kérdésben első sorban érdekelt munkástársainknak nagyon is hátrányára szolgálna.

Azt gondolom tisztelt Értekezlet, hogy bizonyos nagyobb óvatosság szükséges az ily kérdések tárgyalásánál. Amit a jelenlegi ipartörvényünk a gyermekmunka védelmére vonatkozólag statuált, azt hiszem, az a mi viszonyainknak teljesen megfelel, csak hajtásáig végre. Ha végre hajtatik az az alapgondolat, ami benne van, s ha ez az életben meggyökeresednék, azt hiszem beszélni sem lehetne ezekről a rettenetes nagy ártalmakról, és akkor a mélyen tisztelt értekezleti tagok nem mondhatnák, hogy az a munkaadói érdekeltség kizsákmányolja, kiuzsorázza a gyermekmunkát. Akkor legális korlátok között volna a gyermekmunka. Meg volna határozva a munka időtartama stb. Ezt csak következetesen végre kell hajtani és szent meggyőződésem, hogy minden törvénynek tulajdonképpen hatályossága a végrehajtásban rejlik.

Ebben a tekintetben nagyon tudom osztani hölgytagtársunk véleményét, aki azt mondja, hogy egy paragraphus kellene csak ide, de azt azután szigorúan vegyék. Itt is vannak paragraphusok, igaz ugyan, hogy több, de nincsenek végrehajtva. Azt hiszem egy körütekintő és olyan paragraphus kellene, amely mellett nem lehetne dugdosni gyermekeket és eltitkolni meg nem engedett cselekedeteket. Így sokkal hatályosabban volnának eredmények elérhetőek, mint amaz utopistikus gondolatok által, — bocsánat, hogy ez a véleményem, — amelyeknek az értekezleti tag urak túlnyomó többsége kifejezést adott. Bocsánatot kérek, hogy merészkedtem a saját véleményemmel is előállani, de igyekeztem, mélyen tisztelt Értekezlet, szerény tehetségemhez képest a kitűzött célzt előmozdítani. (Éljenzés.)

Elnök: Igen tisztelt Értekezlet! Méltóztassék megengedni, hogy mielőtt az utolsó előjegyzett szónoknak átadnám a szót és aztán a resumét igyekezném összefoglalni, röviden reflektáljak Bosányi

igen tisztelt tagtársunk szavaira, amint már a mult alkalommal dr. Ferenczi tagtársunknak a munkaadókra vonatkozó észrevételeire is kötelességemnek tartottam abból a szempontból reflektálni, hogy meggyőződéseim szerint sociálpolitikát csak úgy tudunk csinálni, ha egyetértenek munkaadók és munkások. Ezt eddig is így csináltuk, ezután is igyekezni fogunk csinálni. Ez az én meggyőződéseim. Megtettem észrevételemet és remélem így tisztázva van teljesen ez a szempont erről a helyről. Ami azt a kérdést illeti, hogy a munkaadók jogosultak-e szót emelni, helyes-e, hogy szót emeljenek, kifejtettem már multkor arra vonatkozó véleményemet, és most még hozzáteszem, hogy tagjaink fele, jóval több mint a fele munkaadó és munkaadó-testület. Ezt a szempontot tehát szeretném kikapcsolni a tanácskozásból, mert ez semmi jóra nem vezethet

Amit tisztelt tagtársunk a nemzetközi egyesüetről mondott, bocsásson meg, de az teljesen a viszonyok nem ismerésére vall. Bocsásson meg az erős kifejezésért. A nemzetközi egyesület az összes európai egyesületek és az Északamerikai Egyesült Államok összes nemzeti munkásvédelmi egyesületeinek internacionális egyesülése, amely egy nemzetközi irodát tart fent, társadalmi téren a munkaadó és munkásszervezetek bevonásával abból a célból, hogy a hivatalos államkormányzati ténykedések számára a munkásvédelmi anyagot előkészítse, megrostálja és tanácsokkal szolgáljon a különböző államoknak. A legszebb eredmények, amiket a munkásvédelem terén az újabb 10 év alatt elértünk európaszerte, a nemzetközi egyesülésből indultak ki és mi csak hálával, köszönettel tartozunk annak a lelkesedésnek és szeretetnek, amellyel ott a nemzetközi egyesülés középpontjában ezek az urak egész egyéniségükkel, munkájukkal, ennek az ügynek szolgálatába állanak. Kötelességemnek tartom a nemzetközi egyesület védelmére ezt felhozni.

Dr. Ferenczi Imre, sociálpolitikai előadó: Igen tisztelt értekezlet! Legyen szabad a multkor kifejtettekre vonatkozóan magyarázóan azt megjegyez-

nem, hogy én nem az ellen foglaltam állást, hogy a mi egyesületünk munkásságában a munkaadók résztvegyenek. Én csak arra bátorkodtam rámutatni, hogy az a várakozása az egyesület vezetőségének, hogy az itt megjelent munkaadóktól remélhetjük a jövő törvényhozás irányelveinek helyes megállapítását, — és ez reánk nézve első sorban az irányadó, — hogy ez a feltevés véleményünk szerint nem egyezik meg egészen az egyesület alapszabályai-ban kifejtett czéllal. Erre az egyesületre nézve t. i. nem irányadó, hogy kik lépnek ide be, hanem, hogy kik léptek ide be olyanok, akik a mi egyesületünk czéljaival azonosítják magukat. A mi egyesületünknek czélja a törvényes munkásvédelemnek előmozdítása és pedig sociálpolitikai szellemben. Ez a nemzetközi egyesületnek és a többi fiókegyesületnek egyöntetű célzata. Ez a sociálpolitikai célzat pedig lényegét abban találja, hogy a munkásvédelmet nem helyezi ellentétbe az iparfejlesztéssel, hanem egyenesen azonosítja azzal.

A munkaadók részéről itt történt felszólalások a legvilágosabban bizonyítják, hogy a munkaadók az egész világon és nálunk is ezt a magasabb iparfejlesztési szempontot, t. i. a sociálpolitikai iparfejlesztési szempontot nem teszik magukévá; ők első sorban közvetlen magángazdasági érdekektől vezetik magukat. Azt látják, amint egy ilyen igen tisztelt tagtársunk mondotta, hogy a gyermekmunka reájuk nézve ugyanolyan értékű lehet, mint a felnőtt munkája, tehát miért ne alkalmazzák azt épp úgy és épp annyira, ha az olcsóbb. Ezt nem veszem nekik rossz néven, sőt nagyon szükségesnek tartom, ha a munkaadók a maguk jogosult magángazdasági szempontjaikat a legerőteljesebben érvényesítik, de másrészt azt hiszem, hogy ha egy munkaadó idejön a törvényes munkásvédelmi egyesületbe, az csak olyasvalaki lehet aki nagyjában és egészében — ha nem is részletekben, de a nagy irányelvekben — egyetért ez egyesület alapeszméjével. Ha ezzel az alapvető felfogással nem tudja magát azonosítani, akkor előadhatja nézeteit még mindig itt is és én ki-

fejezetten hangsúlyozom, hogy nagyon kívánatos, hogy előadja, de nem tartom lehetségesnek, hogy mi ezeket a nézeteket magunkévá tegyük, mint pl. Mahler dr. úrét, aki még a jelenlegi ipartörvénynek törvényes határozmányait is vissza kívánja fejleszteni a gyakorlatban, vagy pl. a Bosányi tanácsos úrét, aki egyetlen progressív követelést sem támaszt a jelenlegi ipartörvénynyel szemben s azt mondja, hogy az teljesen kielégítő védelmet nyújt és beéri azzal, hogy az éjjeli munka, amelyet a nemzetközi egyesület határozmányában reánk nézve is kötelezőleg tilalmazandónak mond, mert mi ahhoz Luganóban hozzájárultunk, mondom, hogy az éjjeli munka teljes egészében fennmaradjon, vagy fennmaradjon a jelenlegi ipartörvénynek az a rendelkezése, hogy ha az iskoláztatásról valamelyes módon gondoskodnak, akkor még a 12. év betöltése előtt is lehessen a gyáripárban foglalkoztatni munkásokat, hogy a védelem 16 éves korhatáron túl ne terjesztessék ki. . . (Ellenmondás.) Azt méltóztatott mondani, hogy a jelen ipartörvény teljes épségében tartassék fenn, ezt pedig elfogadni nem lehet. Eppen azért csak azt kívánom hangsúlyozni, hogy a munkaadóknak részvétele a mi egyesületünkben csak annyiban kívánatos, amennyiben a mi egyesületünk nagy irányelveivel azonosítják magukat, egyébként csak felvilágosító szerepük lehet véleményem szerint, nem pedig útbaigazító a mi határozataink megmeghozásánál.

Elnök: Minden tagnak egyenlő joga van az egyesület körében. Ebben a tekintetben nézetkülönbség köztünk nem lehet. Méltóztassék indítványát az alapszabályok módosítására megtenni, de ameddig mai alapszabályaink érvényben vannak és remélem, hogy ezentúl is érvényben fognak maradni az egyesület működése érdekében, addig nem vitathatjuk azt, hogy kinek mi a joga, minden tagnak egyenlő joga van. (Helyeslés.)

Katona József székesfővárosi tisztii orvos: Tisztelt értekezlet! Sok igaz szó esett arról, hogy a köz-igazgatási hatóság az ipartörvénynek a gyermek munkájára vonatkozó védelmi intézkedéseit sem veszi

elég komolyan. Szerény közege vagyok a közigazgatásnak, akinek többek közt az is volt a kötelessége, hogy a gyermekmunkára vonatkozó védelmi intézkedéseket is ellenőrizze. Engedjék meg, de minden szabály alól van kivétel, azért nem dicsekvésből mondom, komolyan vettem a dolgokat és elmondom a tapasztalataimat. Az idő előre haladottságára való tekintettel, miután ez a kérdés már úgy is tárgyalatott, általánosságban nem fogok erre kiterjeszkedni.

Nálunk tényleg nincs gyermekmunkásnak kellő védelme. Azokról az intézkedésekről, amiket a törvény megemlít, a legtöbb hatóságnak tudomása sincs, de komolyan sem veszik azokat. Nincs kellőleg szabályozva és a módzatok sincsenek lefektetve, hogyan és miképp kell ellenőrizni a gyermekmunkát. Van nálunk gyárvizsgálati jegyzőkönyv, amelyet az orvosnak fel kell venni, amikor gyárat vizsgál. Ennek 27 pontja van, de közöttük egy betűvel sincs megemlítve, hogy talán a felsőbb hatóság kíváncsi volna arra, hogy milyenek a gyermekmunkásra vonatkozó védelmi intézkedések, be vannak-e ezek tartva vagy sem? Így nem lehet csodálni, ha az alsóbb közegek nem is igen terjesztik ki erre figyelmüket. Elég volt nekik a 27 pontra válaszolni.

Itt azonban gyermekvédelemről van szó és engem itt még az a keret sem elégít ki, amelyben ez a gyermekmunkás védelmi vita folyik, sem pedig a gyermekeknek az a százaléka, akiket a védelemben részesíteni akarnak. Itt első sorban a gyári gyermekmunkások védelméről van szó. A gyári munkások nagyobb nyilvánosságnak vannak kitéve, ott sok hatósági ember megfordul, szervezett munkásság dolgozik a gyárakban, amely, ha égbekiáltó igazságtalanságot lát, nem tűri azt szó nélkül, hanem megteszi a feljelentést a hatóságnál. Különben is a gyár nem teheti azt, hogy hosszabb ideig foglalkoztassa a gyermeki munkást, mint a szervezett munkást, aki pedig semmiképpen sem menne bele hosszabb munkaidőbe. A gyárban alkalmazott gyermekmunkás tehát legkevesebb szorul védelemre a többi gyermekmunkás között.

Első sorban a kisipari gyermekmunka védelmé-

ről kell gondoskodni és e tekintetben szomorú tapasztalataim vannak, amelyeket a tanoncziskolákban szereztem. Amikor az esti órákban a tanoncziskolát vizsgáltam feltűnt, hogy a gyermekek ott úgyszólván hülyéknek látszanak. A legegyszerűbb kérdésekre nem tudtam feleletet kapni, vagy teljesen eltérő választ adtak a gyerekek. Később aztán gondolkodva erőlr, rájöttem, hogy ezek tulajdonképpen elcsigázott, félig alvó gyerekek. Nem csoda, ha az ily gyermek, aki reggel néha 5 órától dolgozik egyhuzamban, amint bekerül az iskolába, úgy elalszik, hogy fel sem lehet kelteni semmiképpen. Volt azonban annyi szív a tantestületekben, hogy az ilyeneket nyugodtan hagyták aludni, ami bizonyára többe használt az egészségnek. Gyakori az eset, hogy látletekért jönnek a gyerekek a hatóságához, mert durván bánnak velük és felhasználják mindenre. Épp ezért a gyermekmunkásoknak ezt az osztályát tartom szükségesnek első sorban védeni és szükséges, hogy a kisipari tanonczmunkát valami úton-módon szabályozzák. Később leszek bátor kiterjeszkedni arra is, hogy mi a véleményem erre vonatkozólag hogyan és miképp történjék ez.

A harmadik dolog, amiről már ismételten szó volt, de mindig csak érintették, a mezőgazdasági munkások védelme. Annyi sok mindenfélét irnak a magyar parasztról, de annak védelmére egyáltalán nem tesznek semmiféle intézkedést. Az én koromban, amikor még vidéken voltam, gyerekeket alig lehetett látni a nehezebb mezei munkánál. Ma, mikor a munkáltatáshoz megy az ember, felnőttet nem lát. Azt hiszi az ember, hogy egy gyermektársaság rándult ki, mert csupa kis gyermek dolgozik a mezőn. A mezei munka pedig nem 6 óra, hanem virradatkor kezdődik és késő este végződik. Ez az óriási munka nem válik a gyermeknek előnyére. Amikor a gyermekmunka védelméről van szó, nem szabad erről megfeledkezni.

Egy további dolog, amiről egyáltalában szó nem esett, a kereskedelembe foglakoztatott gyermekek védelme. Tessék venni a szegény tanonczokat,

akik 12—13 éves korukban bekerülnek a boltba, amelyet reggel 5-kor nyitnak és este 9 órakor csuknak. Akinek először ott kell lennie és aki utoljára megy ki a a boltból, az a kereskedelmi tanoncz. Tessék megnézni azt a nemzedéket, amely a kereskedelmi tanonczokból kikerül. A sorozások eredményei erről tanuságot tesznek. Tessék megnézni a statisztikát, micsoda betegedési arányok vannak itt. Az idő rövidsége miatt nem lehet erre kitérni. De kérem, hogy a gyermekmunkásvédelem a bolti, vendéglői és kávéházi tanonczokra is kiterjesztessék. Ha nem lehetséges ez a nemzetközi congressus útján, akkor legalább az állam figyelme hivassék fel arra, hogy a gyermekmunka szabályozásánál ezeket is részesítse figyelemben. Természetesnek tartom, hogy a cselédtörvényben is hasonlóképpen szabályoztassék a gyermekmunka.

Engedjék meg, hogy a további részletekbe is belemenjek. Milyenek legyenek az intézkedések? Ha a hygienia követelményeit tekintem, föltétlenül jónak és ideálisnak tartanám, ha a Böhm tagtárs úr indítványát el tudnók fogadni. Azonban én azt a tapasztalatot tettem, hogy a hygienikusok azért nem értek el sokszor eredményt, mert annyit követeltek, hogy komolyan sem vették őket. Megengedem, hogy a 14 minimális életkor volna helyesebb, de az életben ezt keresztülvinni nem lehet; útjában van az iskoláztatási törvény. Bizonyos kautélák mellett nyugodtan el lehet fogadni a 12 éves minimális életkort anélkül, hogy a gyermekekre nézve nagyobb hátránynyal járna. Az embernek minden egyes szerve munkára van teremtvé. Maga az ember, ha egyik szerve nem működik, nem dolgozik, visszafejlődik és elsatnyul. Az embernek dolgoznia kell. Dolgozik is csecsemőkorától kezdve egészen a halálig. — Mert ha nem dolgoznék, ha teljes tétlenségre adná magát, elsatnyulna és elbutulna. A fődolog, hogy a munka és pihenés kellően váltakozzék és hogy a szervezet mérsékelt munkával foglalkozzék. Friedrich tanár úr megmondta, hogy az elfáradás miben áll; azért minden munka után kell, hogy jöjjön a pihenés,

hogy az egyes szervek magukhoz jőjjenek és új munkára legyenek képesek. A gyermekeknél vigyázni kell arra is, hogy az egyes szerveknek még fejlődniök kell.

Nálunk 12 éves korban végződik az iskolakötelezettség. A gyermekek 50—60⁰/o-nál pedig még korábban. Ha a 14-ik életévet elfogadjuk határnak, akkor még két év marad közben. Az államhatalomnak nem szabad megengedni, hogy ez a két év teljesen meddő legyen a gyermekekre. Ez alatt őket rendszeres munkához kell szoktatni. A mi társadalmi állapotaink olyanok, hogy szükség van a gyermekmunkára. — Éppen azért belemennék abba, hogy fogadtassék el minimális foglalkoztatási korhatárnak a 12-ik életév, kivételek nélkül, súlyosbítva alkalmassági bizonyítvány előmutatásával. (Azt tucatszámra lehet kapni.) Tessék a törvényeket, szabályokat úgy hozni, hogy azok végre is hajtassanak. Akkor meg lehet ezt csinálni. Különben nem minden ipar egyforma. Az egyik könnyebb, a másik nehezebb. Tessék az államnak összeállítani, melyik a nehezebb, melyik a könnyebb ipar. Már most mi legyen azzal a gyermekkel, aki a 12-ik év után nem bocsátható még ipari vagy más testi munkára? Arról a társadalomnak kell gondoskodni, hogy az ne legyen munkakerülő.

Ami azt illeti, hogy mennyit dolgozzék a gyermek naponként, ez a kérdés különös gondos megfontolást igényel. A gyermek már a 6-ik évében kezd dolgozni, amikor iskolába kell járnia és ez is munka. A gyermek szervezetére ez nem közönyös hatással levő munka. Tessék venni azt a 13—14 éves gyermeket, akinek az iskolában el kell töltenie öt órát. $5 \times 6 = 30$, otthon kell lecskét végeznie legalább 3 órát, ha nincs zongoraleczke vagy valami más. A minimális napi munkaidőt 7 órában vélem megállapítandónak. Ebben benne legyen a pihenési idő is, de benne kell lennie a teljes iskoláztatásnak; annak a heti 10 órának, amit a gyermeknek iskolában kell töltenie. Ez legyen a határ a 15 éves korig. A 42 órából ha 10 óra iskolára megy, 32 óra marad

a munkára. Vasárnapi szünet van nálunk és ha ezt valahol meg nem tartják, megbüntetik a be nem tartót. A tanoncoknak nincs szünetjük, ezek vasárnap is reggel 8-tól déli 12-ig iskolában vannak. Ezt határozottan el kellene tiltani. A tanulás is munka. A tanoncnak teljesen szabad vasárnapja legyen. Erre az egy napra hetenkint szüksége van neki. Az iskoláztatási időt hasonlóképpen nem szabad kiterjeszteni a késő esti órákra, hanem tessenek a munkanap idejét úgy beosztani, hogy a gyermek hetenként háromszor délután mehessen iskolába. Semmi esetre sem engedném meg, hogy a törvényben kivételek legyenek a gyermekmunkás terhére. Ha a munka megszorul, a hatóság megengedheti a munkaadónak, hogy a gyermeket a megengedett időn kívül is foglalkoztathassa. 60 napra adhat a hatóság engedélyt, ha sürgős a munka, vagy ha oly árúról van szó, mely romlékony. (Ez a tervezetben van, nem a törvényben.) Annál rosszabb, ha a tervezetben van. Hogy lehet azt összeegyeztetni, hogy a munkaadó anyagi haszna miatt szenvedjen a munkástanonc egészsége. Az ily kikötést teljesen ki kell küszöbölni. Ha van kivétel, azt csak a gyermekmunkás javára lehet adni, nem pedig terhére, mert tudjuk, pl. a közigazgatásban, sok szolgabíró úgy értelmezi a dolgokat, amint az neki tetszik.

15—16 éves korig a 8 órai munkaidőt megengedhetőnek tartom. Természetes dolog, hogy az éjjeli munkát teljesen kizárandónak vélem az egész vonalon, éppúgy a kávéházi, vendéglői, mint minden iparban. Bele kellene venni azt is, hogy meg legyen szabva, hogy a kereskedő vagy az iparos mennyi terhet vitethet a tanoncczal. Ha a lovat nagyon megterhelik, a rendőr feljelentést tesz s megbüntetik a gazdáját. A tanoncnak akármennyit adhatnak a nyakába, az ember legfeljebb sajnálja, de orvoslást nem keres.

Említettem, hogy óvintézkedést kell tenni, hogy a kisiparos a tanoncokkal vissza ne éljen. Tanulmányoztam a szegény gyermekek viszonyait. Megértettem mindent és megértettem azt is, hogy ezek

igazán a társadalom ellenségeivé lesznek azért a sok szenvedésért és nyomorúságért, amit 3—4 év alatt mint tanoncok elviselnek, öntudatára ébredve annak, hogy ezt a társadalom engedte rajtuk elkövetni. Azért ezt a tanonczkérdést is feltétlenül szabályozandónak tartom.

AA Megvan nálunk a kis gyermek védelme. Ha dajkaságba adnak gyermeket, kell, hogy annak, aki dajkaságba fogadja, legyen a gyermeket miből eltartania. A hatóság ezt ellenőrzi. A 12 éves gyermeket ellenben felveheti tanoncznak akármilyen kezdő vagy elzüllött iparos, aki üzletet nyit egy sötét pinczében s azután otthagyja aludni a gyermeket a piszkos, penészes műhelyben, a társadalom pedig nem avatkozhatik ebbe bele, mert a gazda azt mondja, ezek az én tanonczaim, sőt a szülő sem veheti ki a körmei közül a fiait, mert fennáll a visszavezetés joga. Akárhányszor a hatóságnak kell beavatkozni, de így is csak nehezen tudtunk egy szerencsétlen tanonczot a gazdája körmei közül kiszabadítani. Ezért szükségesnek tartanám, hogy mielőtt valamely iparos tanonczot fogadna fel, biztosítékot nyújtson az iránt, hogy a tanonczot nemcsak el tudja tartani, de megfelelő lakást, ételmezést is ad neki; erről szerződést kellene köttetni, amit a hatóságok évenként legalább egyszer ellenőrizzenek. Ami az ellenőrzést illeti, erre csak esküt tett tisztviselőket, orvosokat lehet alkalmazni. Mihelyt nem tett esküt, vallomása a hatóság előtt nem bír azzal az érvénnyel és ha a fél a feljelentést tagadásba veszi, a bírónak joga van elutasítani az egész feljelentést. Az iparfelügyelő valamit tapasztal, leküldi jelentését először az elsőfokú hatósághoz amely még egyszer kimegy... (De nem megy ki!) Bocsánatot kérek, én tudom, hozzám is jönnek iparfelügyelői jelentések, ezek ki lesznek adva a szakközegnek, s annak meg kell azokról győződnie. Csak esküt tett tisztviselők járhatnak el majd a hozott intézkedések ellenőrzésére. Ha nincsenek elegendő számmal, tessék azoknak a számát szaporítani. E feladatra legalkalmasabbaknak tartom az orvosokat. A vidéken körorvosok,

a városokban városi orvosok kellő számmal vannak, akikkel az ellenőrzést végre lehet hajtani. Ha előfordulnak ily visszaélések, azokat tudomásul kell venni a szolgabírónak, a jegyzőnek, a bírónak is és ez ellen eljárni. Csak a törvény kellő szigorral legyen hozva, hogy a visszatérő bűnös megbüntettessék és a hatóság, amely ezeket elnézi, hasonlóképpen felelősségre vonassék.

Már most, t. Értekezlet, az államnak nemcsak az a kötelessége, hogy rendszabályokat hozzon, hanem az is szükséges, hogy neveljen és hogy ezeket a gyermekmunkásokat, akik a czégekbe belépnek, kioktassa arra, melyek azok az intézkedések, amelyekkel egészségüket megóvhatják és mit kell nekik kerülni. Nálunk behozták a közegészségtan iskolai tanítását, de hol tanítják? Ott, ahol a tanulóknak úgy is módjuk van megismerni, mi az ártalmas, káros, vagyis a középiskola legfelsőbb osztályaiban és a polgári leányiskolákban, de a munkásságnál nem. Ez is visszás állapot. Ezt a szükségét belátva, három évvel ezelőtt a közegészségügyi egyesület tárgyalás alá vette azon előterjesztésemet, hogy most, amikor az ipártörvény tárgyalva van, gondoskodás történjék arról, hogy minden egyes tanonc, mielőtt elhagyja az ipariskolát bizonyos számú egészségügyi órát hallgasson, ötöt-tízet, amelyben kioktassák őt, hogy mi káros az egészségre és mi a saját iparjának a kára és hátránya, de persze megvalósítva ez még nem lett. Ezeket voltam bátor elmondani. (Éljenzés.)

Kepes Ernő tanár: Tisztelt Értekezlet! Csak egészen röviden akarok szólni, mert az idő már nagyon előrehaladott. Bosányi tanácsos úr azt hangsúlyozta, hogy ez a kérdés, a gyermekmunka kérdése, kissé fel van fújva és sokat kívánnak a gyáripartól. Hangsúlyozta, hogy mily nehéz a helyzet, amikor a gyermekmunka határidejének kitolását akarják keresztülvinni, holott nincs is arra alapos bizonyíték, hogy a gyermekmenhely veszedelmes lenne. Ezzel azt az ellenérvet merem szembeállítani, hogy igaz ugyan, hogy a statisztikák rendkívül hézagosak

és hiányosak e szempontból, de a tanácsos urat megnyugtathatom, hogy oly statisztikát, amely minden hiánytól ment legyen, még a legszélesebb felvétel alapján sem lehet készíteni, különösen nem az orvosok számára, mert az orvosok tudják a legjobban, hogy bizonyos kérdéseknél mennyire zavarba lehet hozni mindig a statisztikust, aki bizonyos tételeket megállapítottaknak akar elfogadni. Vannak azonban dolgok, amelyeket statisztika nélkül is elhiszünk. Ilyen pl. éppen az, hogy a gyermekmunka káros hatása az egyénre. Ugy áll tehát a dolog, hogy nem túlfeszített követelésről van szó, hanem ellenkezőleg, egy igen enyhe követelésről. És épp annak a tudatában, hogy a gyáriparnak és általában az industriának mily nehéz a helyzete Magyarországon, igen szelidített és mérsékelt kérelemmel áll elő az a kör, amely a szociálpolitika terén némi progressivitást szeretne keresztülvinni. Külföldön már sokkal tovább tartanak e kívánságok dolgában, nálunk az ily kérdés megoldása sokkal nehezebb s ezt nem is annyira törvényes intézkedéssel fogják elintézni, hanem a munkásszervezetek fognak itt cselekedni, mint pl. a nyomdászok, akik máris korlátozták a maguk körében a gyermekmunka túlságos kihasználását.

Egy másik fontos szempontot Katona tisztiorvos úr érintett itt előttem, t. i. a tanonczok egészségügyi kioktatását. Igaz, hogy ez nem tartozik szorosan a gyermekmunka körébe, de én azt hiszem, mindig a profilaktikus dolgok a legfontosabbak. Azt hiszem, hogy egyenesen komikus dolog az, hogy van nálunk a madaraknak és fáknek napja, ellenben arról, hogy az iskolában csak egyetlen egyszer is szó esnék a tüdővészről, az alkohol veszedelmes hatásáról, a mérgekről, vagy hogy a tanonczok körében, ahol utóvégre is már 14—15 éves gyermekek vannak, szólnának valamit a nemi betegségekről, vagy más hasonlókról, ilyesmiről szó sincs. Azt hiszem, valami keveset jelentene az, ha szigorúan és következetesen keresztülvinnék már a gyermekeknél az elemi iskolában, hogy beléjük verjék valamennyire, hogy az alkohol árt és a tüdővést és sok más betegséget

miképpen lehet elkerülni. Fontos ez akkor, amikor nálunk a falun azt tanulják meg az emberek, hogy nem is lehet jól dolgozni, ha nem kapnak reggelire egy fél messző pálinkát. Másrészt pedig a tanonciskolában kellene ezt a dolgot keresztül vinni. Természetesen az egészségtannak rendes tantárgynak kellene lenni és olyannak, amelyből kötelező a vizsgálat. Ilyen módon lehetne úgy a tanító, mint a tanítvány részéről bizonyos komolyságot biztosítani a dolognak, mert egyébként nagyon szomorú tapasztalataink vannak arról, hogy a gymnasium VII. osztályában az egészségtant mennyire nem veszik komolyan a fiúk, mert az nem vizsgálati tantárgy és bukni belőle nem lehet. Csekélységnek látszik ez és természetesen, az egész vajmi kevésbé fontos a nagy kérdés, a gyermekmunka eltörlésének kérdése mellett, de olyan dolog, ami könnyen keresztülvihető és hamarosan haszonnal jár. Azért ajánlom elfogadásra. (Helyeslés.)

Dr. Szegedi Maszák Elemér kir. ipari főfelügyelő: Mindenekelőtt örömmel üdvözlöm a t. Egyesületet az iparfelügyelők nevében abból az alkalomból, hogy a gyermekmunka szabályozásának kérdését, amely ma kétségkívül egyik legégetőbb megoldásra váró kérdése hazai munkásvédelmünknek, szőnyegre hozta s ily beható és részletes vita tárgyává tette.

A mélyen tisztelt Egyesület tagjai, akik kétségkívül forgatják a m. kir. iparfelügyelők tevékenységéről szóló évi jelentéseket, évről-évre olvashatják azokat a küzködéseket, amelyeket az iparfelügyelők szünet nélkül kifejtének a gyermekek védelmének érdekében. Azt is természetesnek méltóztatnak tehát találni, hogy az iparfelügyelők a legnagyobb örömmel fognak fogadni, ha valami e tekintetben történne, valamelyes szabályozás, valamely intézkedés, amely az ő munkájukat megkönnyítené.

Méltóztatnak az iparfelügyelői jelentésekből látni, hogy az iparfelügyelők a fiatal munkások törvénytelen foglalkoztatásának kiküszöbölésére évről-évre nagyobb számú intézkedéseket tesznek.

Van szerencsém az iparfelügyelők évi jelentései-

ből összeállított táblázatot bemutatni, amelyből látható, hogy az ilyen irányú és célú intézkedések száma évről-évre növekszik, sőt növekszik évről-évre ezen intézkedéseknek a megvizsgált gyárak számához való arányszáma is; mert amint méltóztatnak látni, amíg az 1900. évben még csak 16 telepen, tehát a megvizsgált gyáraknak alig 0.5⁰/o-ában történt ily intézkedés, az 1910. évben már 500 telepen, tehát a megvizsgált gyáraknak 5.3⁰/o-án intézkedtek az iparfelügyelők a védettkorú gyermekek alkalmaztatásában elkövetett törvényteleniségek — főleg a törvényesen megengedett napi munkaidőn túl való dolgoztatás — eltiltására.

Év	Gyárvizsgálatok száma	A fiatal munkások törvénytelen foglalkoztatása ellen tett intézkedések száma	
1899 . . .	2.719	42	1.5 ⁰ /o
1900 . . .	3.317	16	0.5 ⁰ /o
1901 . . .	6.121	144	2.3 ⁰ /o
1902 . . .	6.258	151	2.4 ⁰ /o
1903 . . .	6.388	156	2.4 ⁰ /o
1904 . . .	7.177	142	1.9 ⁰ /o
1905 . . .	6.565	197	3.0 ⁰ /o
1906 . . .	7.849	328	4.2 ⁰ /o
1907 . . .	6.782	274	4.0 ⁰ /o
1908 . . .	8.289	276	3.3 ⁰ /o
1909 . . .	10.300	384	3.7 ⁰ o
1910 . . .	9.433	500	5.3 ⁰ /o
1911 . . .	10.645	452	4.2 ⁰ o

Amint méltóztatnak látni, a védettkorú munkásoknak a törvényesen megengedett feltételek áthágásával való foglalkoztatása hazánkban elég gyakori jelenség; arra a kérdésre azonban, hogy e tekintetben a viszonyok tényleg ily arányban rosszabbodtak-e, nem lehet *igen* a felelet, mert a táblázatból az is látható, hogy a gyárvizsgálatok száma is jelentékenyen emelkedett.

A »Társadalmi Museum Szemléjé«-nek f. évi 1—2. számában a magyar iparfelügyelet mai állapota czimén megjelent közleményemben az iparfelügyelőknek az 1899—1910. években kifejtett tevé-

kenységéről mutattam be egy kis összeállítást. Ebből méltóztatnak látni, hogy míg az 1899. évben 9 iparfelügyelői kerületben csupán 12 iparfelügyelő vizsgált gyárat, szám szerint 2.719-et, az 1911. évben 41 kerületben 68 iparfelügyelő már 10.645 gyárat vizsgált meg, s hozzátehetem még azt is, hogy nemcsak a gyárvizsgálatok száma gyarapodott, hanem a vizsgálatok behatóbbak is lettek, mert ma már a teljesen iskolázott, begyakorolt iparfelügyelői kar vizsgálatai természetszerűleg sokkal alaposabbak, körültekintőbbek, mint voltak akkor, amikor az iparfelügyelet még bölcsőjében s tevékenysége gyermekkorában volt. Az iparfelügyelők — a személyváltozásoktól eltekintve — ma már jórészt behatóan ismerik kerületeik gyárait, aminek természetszerű következménye az is, hogy kevesebb hiba kerülheti el figyelmüket s kijátszani, félrevezetni is sokkal bajosabb őket, bár amint a tapasztalatok mutatják, ez is megesik.

A mélyen tisztelt előadó úrknak oly nagy fáradtsággal kidolgozott előadmányáért is teljes elismeréssel kell lennünk s azt mindenben magunkévá kell vennünk; ahhoz csak néhány megjegyzést vagyok bátor hozzáfűzni, még pedig az előadmánynak ahhoz a részéhez, mely a gyermekmunkának az elterjedtségéről szól, vagyis a gyermekmunkások számára vonatkozik.

Itten egyedül az iparfelügyelők adataira támaszkodni nem lehet, minthogy az iparfelügyelet tudvalevőleg nem terjed ki a kisiparra. A gyáriparnak az iparfelügyelet alól kivont telepeiről, minthogy azok szintén kormányhatósági felügyelet és ellenőrzés alatt állanak, az adatok könnyű szerrel beszerezhetők; a kisipar azonban már nagyobb nehézségeket fogna támasztani, bár a helyi hatóságok egy kis komolyanvevéssel és lelkiismeretességgel összeszedhetnék az adatokat, amelyek természetesen csupán a kisipar egy részére vonatkoznának, mert amint tudni méltóztatik, a kisipar egy része ma az iparfelügyelet alá tartozik, illetve helyesebben mondva az iparfelügyelet alá tartozás nem kizárólagosan a gyáripari jelleg-

nek ismérve, mert pl a nyomdák, kemezők, fagygyú-
olvasztók, enyvőzők, len- és kenderáztatók, rongy-
gyűjtő és osztályozó telepek, zsákkölcsönző telepek
stb., továbbá az összes kicsiny motoros üzemű te-
lepek — tekintet nélkül munkáslétszámukra — ipar-
felügyelet alá tartoznak.

Az iparfelügyelet alá tartozó telepeken alkal-
mazott gyermekek számát az iparfelügyelői vizsgá-
latok útján össze lehetne állítani, megjegyzendő
azonban, hogy a dolognak megvannak a maga ne-
hézségei. Egyes iparfelügyelői kerületekben ugyanis,
ahol a személyzet nem elégséges, — így volt ez pl.
még a közelmúltban a székesfővárosban is —, egy
év alatt nem képes az iparfelügyelőség minden te-
pet meglátogatni, már pedig azt hiszem a t. Érte-
kezet minden tagja egyet fog velem érteni abban,
hogyha a statisztikai adatgyűjtések alapján akarunk
valamit elérni, már pedig e nélkül alig kaphatnánk
hű képet a jelenleg fennálló viszonyokról, — akkor
először mindenek felett *pontos és igaz statisztikát* kell
kapnunk és lehetőleg *mielőbb*, hogy a dolog el ne
posványosodjék.

Ezen a nehézségen tehát úgy lehetne segíteni,
hogy a kerületekben lévő gyárakat és ipartelepeket
sorban egymásután megvizsgálják, különösen figyelve
a védettkorúak alkalmazását s ezek pontos számát
és korát jegyezzék fel. Természetesen akkor addig
minden egyéb olyan teendő alól fel kellene menteni
az iparfelügyelőket a felvételek tartamára, amelyek
fontosabb érdekek károsodása nélkül elhagyhatók.

Ha az iparfelügyelők közreműködésének akadályá-
volna, akkor a betegsegélyező pénztárak volnának
segítségül hívhatók.

Mindkét esetben azonban a gyermekek korának
megállapítása érdekében valamely módon segíteni
kellene azon a bajon, illetve szabálytalanságon, hogy
a munkakönyvekbe bejegyzett adatok sok esetben
nem felelnek meg a gyermekek valódi korának;
aminek az a magyarázata és oka, hogy több helyen
az iparhatóságok — már akár kényelemszeretetből,
akár túlterheltségből kifolyólag — a munkakönyveket

a gyár által bementett adatok alapján állítják ki s a munkást nem is látják, sőt még csak valami hiteles okmányt sem mutattatnak fel a munkás részéről. A gyermeket azután a gyárakban betanítják arra, hogy ha a vizsgálat jön, akkor azt kell mondania, hogy 14 éves már elmúlt; persze, ahol 10 óránál hosszabb a napi munkaidő, ott néha 14 éves gyermekek is azt válaszolják, hogy 16 évesek. A születési évszámot a gyermekek rendszerint nem tudják megmondani s így még keresztkérdéssel sem lehet belőlük kivenni a valóságot.

Erre nézve tehát azt vagyok bátor indítványozni, méltóztassék felsőbb helyen szorgalmazni egy olyan rendelkezést, mely szerint az illetékes iparhatóságok munkakönyvet csak valamely hiteles okmánnyal személyesen jelentkező munkásnak adhassanak ki; a kor rovatába pedig a születési nap is be legyen vezetendő, mert a védett korúaknál nagy különbséget tesz az, ha valaki pl. 1900. évi január 1-én, vagy december 31-én született.

Tény az, hogy ma nagyobb arányban vannak gyermekek alkalmazva a gyárakban, amint az a kimutatásokban szerepel, mert nem egy gyárban a gyermekek egy részét az iparfelügyelői vizsgálatok alkalmával elrejtik; így tapasztaltam ezt pl. nemrégiben egy gyufagyárban, egy kendergyárban s egy nagyobb téglá- és cserépárúgyárban. Ez a körülmény maga azt bizonyítja, hogy a gyermekeket szabálytalanul, a törvény áthágásával alkalmazzák, mert egyébként nem kellene őket a vizsgálat alkalmával megszöktetni.

Hogy a gyufagyárakban a phosphoros gyufák gyártásánál szerte alkalmazzák a gyermekeket, az ismeretes. Ha az iparfelügyelő megjelenik egy gyufagyárban, akkor mire végigjárta a gyárat, sokszor feltűnik az a körülmény, hogy aránylag kevés munkás van; egyes gépek körül, mintha nem is volna munkás stb. Ez természetesen mind azért van, mert a kellő pillanatban a gyermekeket eltüntetik.

Téglagyárakban is tudjuk, sok visszaélést követnek el azon a czímen, hogy a gyermekek nem a

gyár alkalmazottai, hanem a darabszám szerint dolgozó munkás gyermekei, akik atyjoknak segédkeznek s a gyárhoz semmi közük sincsen. Egy téglagyárban pl. itt a főváros közelében, ahol a nyári munkaidő reggeli 5 órától esti 8 óráig, majdnem megszakítás nélkül — egy-két órai pihenéssel — folyik, a napokban egy 10 éves fiút találtam munkában.

Az üvegyárakban, ismeretes, hogy a fűvás körül éjjel is nagy számban dolgoznak gyermekek. A textilgyárak zsufolt munkatermeiben is oly körülmények között foglalkoztatják a gyermekek százait, melyek alkalmasak arra, hogy egészségüket korán aláássák.

Az előrehaladott idő nem engedi, hogy hosszabban reflectáljak ezekre a tényekre, ezért csupán egyik hozzászóló úrnak arra az állítására, hogy a magyar ipar az osztrák iparral szemben még azzal is hátrányban van, hogy a fiatal munkások korlátozott napi munkaidejébe, amely tudvalevőleg 10, illetve 8 óra, a 2 órai napi munkaközi szünetek is beszámíttatnak, kívánok még válaszolni. Ez ugyanis, t. Értekezlet, nem áll, mert az általános gyakorlat szerint a 12—14 év közti gyermekek napi 8 órai s a 14—16 év köztiéek napi 10 órai munkaideje nem keret, hanem tényleges napi munkaidő. Én legalább nem ismerek olyan gyárat, melyben ez így volna bevezetve, olyant ellenben, amelyben ezt a minimumot sem tartják meg s intézkedések és büntetések dacára is mindig ismétlődnek a kihágások, nem egyet tudnék megnevezni.

Az a sajnálatos körülmény, hogy a gyárakban gyakran érnek fiatal munkásokat aránylag súlyos balesetek, tényleg nem tagadható; ezekről azonban bővebb tájékozást a ker. iparfelügyelők nem szerezhetnek, mert az 1907. XIX. t.-c. értelmében a balesetjelentések hozzájuk nem érkeznek s így csak azokról a balesetekről szerezhetnek bővebb tájékozást, amelyek vizsgálatán esetleg résztvesznek.

Remélem, t. Értekezlet, hogy a lefolyt beható vita és részletes tárgyalás nem fog eredmény nélkül maradni s előbb-utóbb meglesz az a mindnyájunk

által óhajtott és várt reform, mely a gyermekmunkát azok közé a korlátok közé szorítja, amelyek között a gyermekek egészségének s testi és lelki fejlődésének nem árt s amelyek között nem rontja meg a gyermeki szervezetet s hazánk ipari munkáit nem akadályozza abban, hogy egészséges, erős nemzedéket tudjanak utódokul nevelni. (Élénk helyeslés.)

Farkas Elek, a Magyar Építő Iparosok Országos Szövetségének igazgatója: Az enquête elé terjesztett, Heller Farkas dr. egyetemi magántanár s az egyesület titkára által készített jelentés a gondolkodásra igen jól, összefoglalóan alkalmas anyagot szolgáltat. A következtetések, amelyeket levon, nem mondhatók túlzóknak. Annál túlzóbbak voltak azonban azok a hozzászólások, amelyek az enquêteen, különösen annak két — polgári foglalkozás szerint köztisztviselői működést kifejtő — tagja részéről hangzottak el.

Mi nem akarunk beletévedni az egyoldalúság, a szemmel látható részrehajlás hibájába. Mi nekünk nem célunk sem az, hogy népszerűséget hajhásszunk, sem az, hogy túlságosan conservatív állásfoglalással megkisértsük a lehetetlent és megállítani iparkodjunk az idők kerekét. A mi felfogásunk ebben a kérdésben az, hogy a szegénysorsuakról általában s a gyermekekről különösen nem az gondoskodik igazán, a ki érdekükben teljesíthetetlen kívánságokat hangoztat, a melyek hangoztatása mellett — éppen a fölmerült eszmék kivihetetlensége folytán — ők továbbra is a mai, esetleg súlyos helyzetben maradnak, hanem ellenkezőleg, mi a gondoskodást róluk olyannak képzeljük, hogy az általunk tett proposíciók megvalósíthatók lévén, azok az ő megélhetésüket aránylagosan minél inkább megkönnyébbítsék.

Mindenekelőtt teljesen helyes, emberi és jogos alapnak kell, hogy elfogadjuk azt a tételt, amely Böhm Vilmosnak, a szakszervezeti tanács kiküldötének a felszólalásakor hangzott el, aki a gyermekvédelmet s az arra fordított munkát úgy jellemezte, hogy az teljesen azonos azzal a munkával, amit a

gazda a talaj kimerülésének megakadályozására fordít. Ez a munka, ez a költség a gazda számára minden esetre gyümölcsöző. És lehet, hogy a föld kémiai összetételéről szó és annak megváltoztatásáról, a gazda csupán a maga gazdasági érdekeit követi akkor, amikor a talajt, amelynek terméséből ő élni kíván, minél termékenyebbé tenni igyekszik, de mindenesetre azon van, hogy annak termőerejét ki ne merítse. De a munkaadókat akkor, amikor gyermekvédelemről tárgyalnak, ezen a gazdasági nézőponton kívül még az emberi gondolkodás és részvét-érzés is kell, hogy vezessék. Mind a két irányító eszmét figyelembe véve, helyeselnünk kell, hogy a gyermekek bizonyos életkorig — amely gondolom tizenkét, tizenhárom évben lenne megállapítható — minden rendszeres fizikai munkától távol tartassanak. Helyeseljük, hogy a fizikailag még egyáltalában nem fejlődött gyermeket semmiféle ipari és rendszeres mezőgazdasági munkára alkalmazni ne legyen szabad. Az erre vonatkozó törvényhozási intézkedéseket azonban olyan módon véljük megállapítandónak, hogy az olyan szegény családok gyermekeiről, amelyek képtelenek gondoskodni róla, hogy gyermeküket megfelelő ellátásban részesítsék, az állam minden körülmények között gondoskodjék. Sőt itt annyira megyünk a gyermekek védelmében, hogy el tudunk képzelni körülményeket, amikor a gyermekről való gondoskodás annyira állami, vagy közhatósági feladattá válik egyes családokban, hogy ez a gondoskodás ne is a szülők útján, hanem közvetlenül a gyermekkel szemben érvényesüljön. Hogy miként, arra vonatkozólag természetesen itt ebben a szűk keretben javaslatokat nem tehetünk. Elkerülhetetlenül szükségesnek tartjuk azonban azt, hogy ha a gyermekek 12–13 éves korukig minden rendszeres ipari foglalkozástól eltiltatnak s a hatóságok megfelelő szükség esetén a kereséstől ilyen módon eltiltott gyermekek ellátásáról gondoskodnak, akkor a legszigorúbb hatósági intézkedésekkel történjék gondoskodás arról, hogy eddig a korig a gyermekek utcái ujságelárúsítással, czipőzsinórkínálgatással és

használó, pénzszerzési módokkal se foglalkozhassanak. Egyrésztől ugyanis erkölcstelennek tartanók, hogy abban az esetben, ha a hatóságok gondoskodnak a gyermekek megélhetéséről, azokat szülők még külön jövedelmek keresésére használhassák fel, olyanokra, amelyek a gyermeket elvonják a szükséges iskoláztatás lehetőségétől. Másrésztől pedig tapasztalatból állíthatjuk, hogy azok a gyermekek, akik rikkancskodással, cipőzsinórkinálgatással, kávéházban való házalásokkal, stb. sokszor koldulásszerű foglalkozásokhoz szoknak, a legritkább esetben hajlandók ezt a könnyű, kevés physikai munkával járó kenyérkeresetet ott hagyni; ezekből nevelődik a legtöbb városi apach és jass, professiona'us koldus, stb. Természetesen abszolút szükségesnek tartjuk az állam részéről olyan intézkedések tételét, amelyek mellett az illetőknek nemcsak iskolába járásra vonatkozó kötelessége állapíttassék meg, hanem egyúttal lehetővé váljék az, hogy kellő számú és megfelelően felszerelt iskolákban tényleg elvégezthessék azokat a tanulmányokat, amelyek ma körülbelül minden ember számára, minden haladni akaró iparos számára azonban föltétlenül nélkülözhetetlenek.

Alapul véve azt a tételt, hogy tizenkét-tizenhárom esztendősnél fiatalabb gyermekek ipari rendszeres foglalkoztatása tilossá, sőt lehetetlenné tétesék, az ennél idősebb gyermek- és ifjúkori munkások számára mindaddig, amíg Ausztriával vámközösségben élünk, mellőzhetetlen alapelvül kell tekintennünk azt is, hogy a mi ifju munkásainkra vonatkozó rendelkezések és szabályok meghozásakor az Ausztriában hasonló körülmények között érvényes rendelkezések föltétlenül szem előtt tartassanak. Azt ugyanis Magyarország mai gazdasági helyzete és társadalmi tagolódása mellett nem követelhetjük, hogy az állam és a hatóságok gondoskodásukat a 12—13 évesnél idősebb gyermekekre is kiterjeszszék. De másrésztől az sem lehet célunk, hogy azoknak szabad munkálkodását is megakadályozva, őket — ha Ausztriában hasonló munkától és kenyérkeresettől el nem tiltatnak — az oda való kivándorlásra szorítsuk. Egyéb-

ként pedig alapelvül itt is azt kell felvennünk, hogy a szegénysorsú, fejlődésben levő ifjunak érdekeit úgy védjük meg a legjobban, ha számára az ő életkorának és fejlődési fokának megfelelő munkáról és kenyérkeresetről gondoskodunk, nem pedig úgy, hogy a munkától eltiltjuk, az éhenhalást azonban neki megengedjük.

Hogy ennek a föltételnek megfelelhessünk, iparkodnunk kell a tizenhárom éven fölüli ifju munkásnak olyanformán munkával való ellátására, hogy az egészségének és fejlődésének ne ártson, de egyúttal alkalmaztatása az ipari munka rendjét se zavarja meg. Olyan védőrendszabály, amely különben is érvényes volna, de amely alól még mindig többféle kivételt alkalmaznak, a heti szabad nap biztosítása. Ez a fiatal munkásnak föltétlenül biztosított, egyfolytában legalább 36—38 órát kitevő szüneteléssel minden körülmények között megadandó lenne s az ez ellen vétőket a lehető legszigorúbban kellene büntetni. Meg kellene állapodni az osztrák ipartörvény mintájára a védelem oly módjában is, mely megóvjá a 14—16 éves munkásokat bizonyos nehéz munkáknál való alkalmazástól. Ugyancsak eltilthatónak véljük a fejlődésben való gyermekeket, illetve ifjumunkást az éjjeli munkától minden vonatkozásában, valamint az olyan foglalkozásoktól, amelyek mérgező hatásúak. Ez utóbbiakat a szükséghez képest esetleg csak szabályozni kellene, aszerint, amint az azoktól való megóvás a fejlődésben levő ifjunak érdeke.

Azonban, miután így a nagy veszedelmektől a fejlődő nemzedék megóvható lenne, az ipari rendhez általában véve alkalmazkodni kellene a fiatal munkások alkalmazásánál is. Tudvalevő dolog, hogy a folytatólagos munkánál a könnyebb üzemrészekben dolgozók ugyanolyan munkaidő mellett kell, hogy alkalmaztassanak, mint a nehezebb munkát végezők, ha csak a munka rendjét megzavarni nem kívánjuk, vagy pedig nem óhajtjuk a fiatal munkásoknak ezekből a munkákból való kizárását is, aminek pedig értelme nem volna, mivel ott a könnyű munka mellett

szervezetük igénybevétele nem volna tulságos és fejlődésükre káros. Ugyanigy áll a dolog a munkák jó részénél ott is, ahol azt az inasok végzik.

Már most, ha a fiatal munkások munkaideje egész más alapon nyerne beosztást, mint a többi csoportoké, annak két eredménye lehetne. Vagy az, hogy az összes munkásság munkaidejét le kellene szállítani a fiatal munkások alkalmazhatóságának érdekében, vagy az, hogy az iparok munkaadói őrizkedni fognak az ifjún munkások alkalmazásától.

A munkaidőt rövidíteni azonban bizonyos határon belül csaknem lehetetlennek látszik. A munka végzésének tulságos kihuzódása ugyanis olyan drágaságot okozna, ami éppen a védelemre szoruló szegényebb néposztály részére lenne tűrhetetlen. De a munkaidőnek tulságos megrövidítése egyes iparokban teljesen lehetetlen. A nagyiparban, ahol a tömegárúkat géppel készítik, sőt esetleg olyan iparokban is, ahol munkáslétszám-szaporítással a műhely megnagyobbítása révén segíteni lehet, még talán — áldozatok árán — keresztülvihető a munkaidőnek olyan megrövidítése, aminőt a fiatal munkások ügyét folyton ajkukon és szivükön hordozók szükségesnek találnak. Az építőiparban azonban, ahol a munka legjelentékenyebb részét még mindig nem lehet gépekkel végeztetni, másrészt pedig a munkahelynek a tágitása — lévén a munkahely az épület maga — lehetetlen, nem vihető keresztül a munkaidő további számbavehető csökkentése sem. A munkaidő csökkentésével ugyanis együtt járna az épület-elkészülés idejének kitolódása, az interkaláris kamatoknak és a házbéreknek nagyösszegű vesztese, ami újból az épület drágulását s a lakásbérek emelkedését vonná maga után. De nem czélszerű az építőiparban a munkaidő további leszállítása azért sem, mert hiszen ha a munkaidőt véve alapul, a téli szünetelést s az időjárás okozta kényszerű szünetelést figyelembe vesszük, az évi átlagos napi munkaidő már ma sem tesz ki az építőiparban nyolcz órát.

Itt akarjuk megemlíteni, mennyire téves az enquête egyik főlshózójának az a hévvel, majdnem

elkeseredéssel hangoztatott nézete, mintha az a theoria, hogy a munkaidő csökkentésével együtt jár a munkás produktivitásának emelkedése, igaz volna. Budapesten az utóbbi nyolcz-tíz esztendőben az építőipar munkaideje teljes napi egy órával csökkent és ugyanebbe az időszakba esik az egy órai munka folyamán befalazott téglamennyiségnek 35 - 40 százalékkal való csökkenése. Mi nem akarjuk azt vitatni, hogy hosszabb pihenés esetében a munkásnak nem volna meg a képessége hozzá, hogy többet produktáljon; de annak, hogy a kényelemszeretete növekszik és a szorgalma csökken, a pihenésidő meghosszabbításával, annak mi itt, a magyar építőiparban napról-napra szemtanui vagyunk és ezen semmiféle szép elmélet sem változtathat. Így tehát az a megokolás, hogy a munkaidőcsökkentés nem jelent tényleges productumvesztést, tárgytalannak mondható.

Különben, hogy nem emberi szükséglet a munkaidőnek bizonyos határon alul való csökkentése, annak legjobb bizonyítéka az a tagadhatatlan tény, hogy kellő munka alkalom esetében a megadott pihenő időt a félig-meddig iparkodó és szorgalmas munkás — csak úgy, mint a hasonló tulajdonságú tisztviselő — nem a pihenésre használja, hanem arra, hogy privát munkákat vállaljon s azok végzésével akárhányszor — kontárkodva — versenytársává lesz saját munkaadójának, akit még ekként is károsít.

De ha a munkaidő csökkentése valamennyi munkásra nézve nem történhetik meg olyan mértékben, amint azt a hat órai munkaidő hangoztatói az ifjú munkásokra nézve szükségesnek tartják, akkor nem marad más hátra, mint az, hogy a munkaadók a felnőtt munkásokra nézve igyekezzenek megtartani a jelenleg érvényes munkaidőt, fiatal munkásokat pedig ne alkalmazzanak.

Ha azonban a munkaadókat általában a hatóságok belekényszerítenék ezekbe az intézkedésekbe, annak kára csakhamar nyilvánvalóvá lenne. Egyrészt kereset nélkül maradván, 16—17 éves korig is a szegényebb családok gyermekei, a családfők kény-

telenek volnának a legnagyobb nyomorúságban nevelni gyermekeiket s a kellő szükségletek hiánya sokkal nagyobb pusztítást vinne végbe a serdülő korban levő fiatalság soraiban, mint a mennyi kárral járna rájuk nézve — ha ugyan kárról egyáltalában beszélni lehet — a szorgos munka

Nagy pusztítást vinne azonban végbe az ifjú munkások munkájának a gyermekvédelem czégére alatt túlzásba vitt korlátozása Magyarország iparfejlesztésének egész területén. Hiszen általánosan tudott már az a nagy hiány, amely Magyarországon a szakképzett ipari munkások terén mutatkozik. A kézműipari műhelyekbe mesterséges agitációkkal lehet csak — még mindig nem elegendő számú — inasokat kapni. Különbséget kell tenni bosnyák, székely és csángó inasok közt. És örvendezni kell mindig, ahányszor csak valakit az ipari pályára lehet csábítani. A nagyipari üzemek pedig inasokat olyan értelemben, hogy őket szakképzett munkásokká neveljék, nem is foglalkoztatnak. Nemsokára statisztikailag kimutatható lesz ily körülmények között, hogy a viszonyok ilyen fordulása mellett a magyar ipar fejlődéséről szó sem lehet, legfeljebb csak annak visszaeséséről.

Ennek az állapotnak igen fontos okai vannak. Egyik legfontosabb oka az, hogy az inastartás ma már a mesterek számára általában véve nem jövedelmező foglalkozás. A munkaidőnek aránytalan korlátozása, az az irányzat, amelylyel az inas minden cselekedetéért, első sorban az iskolakerülésért még akkor is a mestert teszik felelőssé, amikor az iskolakerülés tisztán a fiu hibájából történt, az az állapot, amely mellett immár minden fegyelmi jog (és ez alatt a név alatt nem a testi fenytéket értjük) csaknem teljesen megszűnt, odafejlesztette a viszonyokat, hogy a mestereknek mindig jobban elmegy a kedvük attól, hogy magukhoz a mesterségben való kiképzésre inasokat szerzöttessenek. Ha már most ehhez hozzájárulnának azok az újabb intézkedések, amelyek tömegéről az enquêten szó volt, nem kell hozzá jóstehetség, hogy ezek az inasneve-

léstől való tökéletes elkedvetlenedést és ennél fogva fogva a szakképzett munkások még nagyobb arányú megcsökkenését vonnák maguk után.

Teljes tudatában vagyunk annak, hogy az inas-szám megfogyatkozásának lényeges oka keresendő ott is, hogy Magyarországon az iparos pálya a megélhetést és a keresés jóságát illetőleg egyáltalában nem csábító foglalkozás.

El kell ismernünk, hogy az egyik felszólalónak Ferenczi Imre tagtársunknak, nem különben Böhm Vilmos urnak, a szakszervezeti tanács kiküldöttének tökéletesen igaza van abban, hogy a mi parlamentünk mai összetételében igen csekély szociális érzéket tanúsított. Kiáltó igazolása ennek az állításnak az a kétségbevonhatatlan tény, hogy az ipari viszonyok rendezése tekintetében esztendőök, sőt mondhatnók évtizedek óta nem történt számbavehető intézkedés. Az iparos munkaadók gazdasági viszonyainak ez az elhanyagolása magától értetődőleg ennek a productiv osztálynak a gazdaságilag rosszabb helyzetbe való jutását eredményezte. És csak magától értetődik az, hogy a fiatal nemzedék nem tódul olyan pályára, amelyen a megélhetési viszonyok az önállóan foglalkozók számára — amely önálló foglalkozást elérni végre is minden, az ipari foglalkozásra induló ifju munkásnak életcélja — éppen-séggel nem mondhatnók csábítóaknak, ahol sem társadalmi elhelyezkedés, sem a jövedelmek szaporodása tekintetében valami kitűnő kilátásai nincsenek, ahol csak arra számíthat biztosan, hogy egész életén át erős munka mellett az állam terheinek legnagyobb részét kell majd, hogy viselje, és a mellett vállalja azt a jelentékeny kockázatot, amely különösen nálunk, a mi viszonyaink közepette az ipari vállalkozással együtt jár.

A mi véleményünk szerint tehát, ha azt akarjuk, hogy egyáltalában sor kerülhessen az ipari ifju munkásokról való gondoskodásra, mindenekelőtt az általános ipari helyzetet javító törvények meghozataláról kellene gondoskodni. Addig is azonban, mivel — amint azt már fentebb említettük — az előre-

láthatólag életbeléptetendő gyermekvédelmi intézkedések az ipari termelés rendjébe való beilleszkedést az ifju munkások számára nehezé, csaknem lehetlenné fogják tenni, szüksége mutatkoznék annak, hogy az állam és a közhatóságok vegyék kezükbe az ipari inasok képzésének ügyét. Azokban a foglalkozásokban, amelyek elsajátítása külön mőhelyekben is lehetséges, ipari tanítómőhelyeket kellene létesíteni. Inasotthonokat, elméleti és gyakorlati oktatást nyújtó szakiskolákat kellene megfelelő számban létesíteni és ezeknek keretén belül azután módot adni a fiatalságnak arra, hogy a választott mesterségében nélkülözhetetlen szaktudást olyan körülmények között sajátíthassa el, amelyek testi fejlődésének semmi körülmények között sincsenek ártalmára s amelyek lelki fejlődését minden irányban megfelelően szolgálják. Azokban az iparágakban pedig, — aminő az építőipar is — amelyekben a mesterségben való ügyesség és jártasság mőhelyekben nem sajátítható el, hanem csakis az építkezés helyszínén, minden esetre hozzá kellene járulniok az illetékes hatóságoknak ahhoz, hogy — ha az ifju munkások testi és lelki fejlődése nélkülözhetlenné teszi a különleges bánásmódot és különleges munkabeosztást — a munkaadót anyagilag támogassák abban az igyekezetében és fáradságában, hogy szakmája számára megfelelő számu, képzett munkásokat neveljen. Mert addig, amíg a mesternek anyagilag is hasznos volt az, hogy inasokat nevelt, akiket amellet, hogy a mesterséghez való értésre ránevelt, még bizonyos határok között képességének megfelelően dolgoztathatott is, addig természetesen a mestereknek volt kötelességük az, hogy az inasok neveléséről gondoskodjanak. De abban a pillanatban, amikor törvényhozási intézkedésekkel lehetlenné van téve az, hogy az inas azt a fáradságot, amelybe a mesternek az ipari téren való kiképzés okoz, hasznot hozó munkával visszafizesse, amikor az inasneveléssel kapcsolatban a mesterekre immár csak költségek és kötelességek hárulnak, akkor megszűnik annak a követelésnek jogossága, hogy ezt a költséget s ezt a felelősséget

ellenszolgáltatás nélkül vállalják magukra. Mivel pedig az államnak saját magával és polgáraival szemben való elvitázhatatlan kötelessége, hogy az ipar fejlődésének lehetőségéről gondoskodjék, nem találunk más kivezető utat, mint azt, amelyen az állam vállalja magára a mesterinasoknak szakmunkára való tanítását, nevelését. Mert ha állami feladat minden egyébre való nevelés, akkor nem lehet éppen csak egy, amúgy is erősen megterhelt osztálytól elvárni azt, hogy az az egy osztály maga viselje egy fáradságos, költséges és felelősséges nevelés kötelességét.

Mielőtt természetesen erre a térre lépnénk, erősen meg kellene gondolni annak következményeit. Olyan rendszabályokat kellene életbe léptetnünk, amelyek például súlyos bűnség terhe mellett tennék lehetetlenné azt, hogy alkoholt vagy alkoholos tartalmu italokat gyermekeknek bárhol is kiszolgáltassanak. Véleményünk szerint ez igen fontos és igen hasznos intézkedés lenne, mert erős meggyőződésünk az, hogy az alkohol sokkal több fejlődő szervezetet tett tönkre, mint a túlságos dolgoztatás, és a szülők munkakerülése és az abból eredő nyomorúság ma is több betegségnek az okozója, mint a dolog, amely ellen ma olyan népszerű beszédeket hallhatunk.

Sokkal fontosabbnak tartjuk ezt, mint a mesterségre induló gyermek kötelező orvosi megvizsgálását. Ezen a téren ugyanis — fájdalom — azt kell tapasztalnunk, hogy a theoria olyan lehetetlen határokat állapítana meg az egyes életpályák tekintetében, aminőket általánosnak elfogadunk semmi esetre sem lehetne. Élénk bizonyysága ennek az állításnak az az akció, amelyet egy orvosnak, a budapesti kerületi munkásbiztosító pénztár orvosi tanácsa titkárának előadásával kapcsolatban olvashattunk is napilapjainkban s amely aggodalmaknak komolyan vétele esetében az államhatalomnak első kötelessége az lenne, hogy Budapest összes kávéházait 24 órán belül hatóságilag bezárassa s ekként óvja meg úgy a vendégeket, mint az ott működő munkásokat és ifju munkásokat a fertőzés és a testi tönkrementés elkerülhetetlen

veszedelmétől. De még kiáltóbb példája ennek az irányzatnak egy hivatalos osztrák kiadvány »Führer der Beurteilung der Berufswahl«, amelynek szerzői közül az egyik dr. Med. A. Horst egészségügyi fogalmazó és dr. Med. A. Kriz, cs. kir. egészségügyi főtanácsos és egészségügyi tanácsadó, mind a kettő a közmunkák ministeriumában. Ez a füzet mindjárt az első foglalkozásnál, a mázoló, festő, fényező, czégfestő foglalkozásánál a következő a foglalkozással járó betegségeket sorolja fel: a légzőutak katarrhális megbetegedése, tuberkulózis, reumatikus fájdalmak, szivbajok, gyomor- és bélmegbetegedések, ólommérgezés, vérszegénység, eccémák, idegmegbetegedések, ludtalp, visszértágulás; s a foglalkozással kapcsolatban felsorolja a régi mázolások levakarásánál keletkező port; a festékdörzsölésből származó mérges porokat; infekciózus porokat; ásványmérgeket, az ólmot és az arzént; forró gőzöket és gázokat; — a fényező-kemenczénél való dolgozást, a munkálkodást terpentinnel, sellakkal és lenolajjal; a tartós álló munkát, az épületeken előforduló létrán dolgozást, — másrészt az állandóbb ülő munkát, az időjárás változóságainak a következményeit; az új épületeken előforduló huzatot; azt, hogy akik a homlokzatokon dolgoznak, azok tartós naphőségnek és állandó téli hidegnek vannak kitéve. Fölemlíti a füzet az állványok összedőlését, az eléghetést, terpentinrobbanást, mézs- és lugsérüléseket, a túlerőltetést, az alkohollal való visszaélést, a nemi kicsapongást. Már most tessék elgondolni, vajjon hihető-e, hogy ha egyetlen egy mesterségnek ennyi veszedelme mutatkozik, hogy akadna szülő, aki szerelmes fiát erre a pályára engedné. Már pedig többek közt ez a pálya is olyan, ami sokféle vonatkozásában nélkülözhetetlen és amelynél az emberi erő közreműködése még eddig nem vált teljesen pótolhatóvá.

Végül a vita folyamára kell még egy nem egészen mellékes megjegyzést tenni. Nem azt kívánjuk szóvá tenni, hogy az egyik fölszólaló az egyesület vezetőségének azért tett szemrehányást, mert közreműködésével munkaadó érdekeltségeknek a részvétele

is lehetségessé vált az enquêten. Ez annyira elfogult és tulzó álláspont, — ami meggyőződésünk szerint — hogy ez legföljebb mint kuriózumot említhetnők fel. Meglepett azonban bennünket egynéhány olyan kijelentés, amelynek a felszólalók egyike, aki előkelő socialpolitikai író és hivatalában is az ipari ügyeket intézi s egy másik felszólaló, aki a székesfőváros sociálpolitikai dolgaiban van hivatva mint előadó intézkedni, — adott kifejezést. Az egyiknek az állítása szerint a munkaadókat nem vezéreli más, mint a profitvágy és a dividenda-éhség. Ugyanez az előadó szinte dühös elkeseredéssel beszélt a munka molochjáról. És ketten együtt a munkás-szakszervezetek képviselőjének álláspontját messze túlhaladó animozitással emlékeztek meg a munkaadókról általában.

Ha nálunk a gyermekvédelmi intézkedésekre ami ipari viszonyaink között fokozottan van szükség, annak egyik oka föltétlenül az a szenvedelmes harcz, amelynek célja a munkást a munkaadótól és a munkaadót a munkástól eltávolítani, s amely akárhányszor még az érzés rovására is közömbössé tette a munkaadót munkásával szemben. Az olyan állásokat elfoglaló socialpolitikuskok, mint a két felszólaló tagtársam, azt a feladatot lennének hivatva betölteni, hogy enyhítsék azt az óriási ellentétet, amelyet a két osztálynak a harcza a két egymásra utalt fél, munkás és munkaadó között fölidézett. Komoly tanácsadással s a mégis csak szintén érdekelt munkaadóknak a bevonásával, az ő meggyőzésükkel és jóindulatuknak megnyerésével utóvégre talán mégis csak könnyebb ezeket a kérdéseket megoldani, mint újabb és újabb harczok ellentétes szításával. És ha felhangzott az egyik felszólaló részéről a munkaadókkal szemben az a vád, hogy a törvényhozáson kívül ő belőlük is hiányzik a kellő socialis érzék és ha ez a vád egy bizonyos mértékig meg is állhat s a kérdés megoldásában akadályt képez, akkor ilyen tekintélyes socialpolitikuskok egyoldalú felszólalása az ügynek nem hasznára, hanem kárára van. Mert ezek fölidézhetik az elkeseredést, de nem kelthetnek a munkaadókban socialis érzéket, amely pedig

nagyobb mértékben van meg bennük, mint aminőnek ez a socialis érzék egyes hivatalok ablakaiból nézve mutatkozik.

Glücklich Vilma tanárnő: Félreértett szavaimat akarom helyreigazítani, amennyiben én azt mondtam, hogy az anyasági biztosítás kivételével semmiféle külön intézkedést nem kívánnak a munkásnők a maguk számára. Másodszor mint tudományos tényt bátorkodtam konstatálni, hogy minden nő életében vannak évek, sőt évtizedek, amelyben neki az anyasághoz semmi néven nevezendő köze nincs; másodszor, hogy az agyvelő functiói és az izomrendszer nem állanak teljesen az anyaság szolgálatában, vagyis a nő és férfi egyaránt képes a munkára.

Földi Imre: Tisztelt értekezlet! Méltóztassék megengedni, hogy én is szólhassak néhány szót. A kávéházi és vendéglői alkalmazottak szakegylete nevében azért ragadom meg az alkalmat, hogy itt felszólaljak, mert idáig minden törvényalkotásnál, a balesetbiztosításnál, a munkaszüneti törvény alkalmazásánál a vendéglők, kávéházak és szállodák alkalmazottait mindenkor kihagyták.

Amikor a gyermekvédelemről van szó, ne méltóztassék megfélekezni a kávéházi és vendéglői gyermekmunkásokról, mert ebben az iparban vannak a leggyalázatosabb állapotok és nem hallottam azt, hogy csak egyszer is megtörtént volna, hogy a fényes kávéházakba kijöttek volna a tisztí főorvos urak, vagy az ipari biztosok megvizsgálni, vajjon az a pincér, az a frakkba és fényes inggalérba bujtatott gyerek milyen munkaidőt dolgozik, mennyire ki vannak azok zsákmányolva és mennyire behajszolják őket a betegségekbe. Ha ezt egyszer megvizsgálták volna, borzasztó állapotot találtak volna.

A vendéglős-tanoncokat 11—12 éves korukban állítják munkába. Hét órákor kihúzzák őket az ágyból, mert felkelteni nem lehet. Hideg vízzel leöntik, amíg életre tudják kelteni, azután munkában van a fiú egész nap, éjjel 1 óráig. Iskoláztatva nem lesz. Van ugyan a vendéglősipartársulatnak tanoncziskolája, amelyet azonban csak szemfényvesztésre tart

fenn, hogy a hatóság figyelmét elterelje attól, hogy 1 500 pinczértanoncz közül csak 70 jár iskolába. A tanonczok, amikor már 18 évesek, csak emberroncsok. Egyes kivételes esetekben lesznek ugyan iskoláztatva, de amikor négyéves szerződésük lejár, azt mondják nekik, hogy gyengék arra, hogy ételt hordjanak, ellenben segédmunkások lehetnek, ha még egy évig meg akarnak maradni. 16 óra hosszáig hajszo-lják itt a gyerekeket. Úgy hajszo-lják őket, mint a kis kutyát, amelyről az elegáns urak nem akarják, hogy megnőjjön, nem hagyják tehát aludni. A pinczérek is azért nem tudnak megerősödni, mert munkaadók 16 óra hosszáig hajszo-lják őket, mert így olcsóbb munkaerő áll rendelkezésükre. Azt hiszem, itt is jelen van a hatóság, felkérem annak az urait, keressék fel a cifra szállodákat és a fényes kávéházakat, ott is fognak találni olyan dolgokat, amelyek nagyon rászorulnak arra, hogy a hatóság azokba beavatkozzék.

Engedjessék meg nekem, hogy az iskoláztatáshoz is hozzászóljak. Szeretném, ha ebben a testületben, amelyet az emberszeretet nemzetközi parlamentjének látok és tartok, az domboríttatnék ki, hogy az első elemitől kezdve tanítanak a gyerekeket arra, hogy mily irányelvek szerint haladjanak az életben, mert ha engem megtanítottak arra, hogyha hosszú életű akarsz lenni, tiszteld apádat és anyádat, tanítsák meg azt is, hogyha hosszú életű akarsz lenni, ne dolgozzál sohasem többet egy napon, mint 8 órát és amikor a munkás odakerül az iskolába, már gyermekkorában verjék bele, hogyha hosszú életű és egészséges akarsz maradni, ne hagyd magad rávenni arra, hogy 8 óránál többet dolgozzál. Ha ez megtörténnék, azt hiszem, a munkások szervezeteinek megkönnyülne a munkája, mert a munkásság fel lenne világosítva arról, hogy a túl hosszú munkaidővel őt a rövid életbe, a fiatalkorban való pusztulásba hajtják bele.

Már a tanonczkorban való agyonsanyargatásnak a következménye, hogy a tudóveszes statisztikában úgyszólván rosszabb helyen állunk, mint

a nyomdászok és ez kizárólag azért van, mert a gyermekmunkában kisarczolnak, kiuzsoráznak bennünket, ami nem történhetett volna akkor, ha a hatósági biztosok felkeresték volna e helyeket és megnézték volna, hogyan dolgoztatják agyon a fiukat. Ezt a nagyközönség érdekében meg kellene tenni, mert azt hiszem, itt nem baj, ha megmondom, hogy a pinczéség rendkívül veszélyes terjesztője a tuberkulosisnak. Mennyi kávéházi és vendéglői segéd szenved tüdővészben, amit azonban éveken keresztül elhuz olyformán, hogy nyáron elmegy az üdülővendégeket megfertőzni, elmegy a Tátrába, vagy a tenger mellé fürdőhelyekre, ott élethosszabbítást nyer és télen visszajön. Tavaszig itt leroskad, azonban addig folyton terjeszti a ragályt a vendégek között, akiknek ételét és poharát összefogdossa.

Mindezeket összefoglalva, azt akarom mondani, hogy ez alkalommal ne feledkezzenek meg a szállodai és vendéglői alkalmazottak igazságos kéréséről sem, mert a gyermekek itt vannak a legjobban kiuzsorázva. Szükséges, hogy a jövőben a vendéglőkben, szállodákban se lehessen a pinczergyereket 16-18 órás munkával odahajszolni, hogy 18 éves korában már roncs legyen, 35 éves korában pedig a tüdővésznek essék áldozatul. (Helyeslés.)

Elnök: Tisztelt Értekezlet! A vita ki lévén merítve, miután több szónok nem jelentkezett, azt ezenel bezárom. Egyúttal kötelességszerűleg bátorodom a vita anyagát összefoglalni, nevezetesen csoportosítani azokat a javaslatokat, amelyek a vita során az egyes felszólalók részéről tétettek, természetesen csak azokat a javaslatokat említve fel, amelyek pozitív intézkedéseket involválnak, akár törvényhozási, akár adminisztratív téren. Ezt az összefoglalást, tisztelt Értekezlet, azon csoportok szerint igyekszem megtenni, amely csoportokban a vita folyt.

Az egész vitának alapvető része az a kérdés, hogy a védelem mily körre terjedjen ki, vagy egyesek szerint mily körre szoríttassék? E részben a legmesszebb menő javaslat az, amelyet Somogyi Manó tagtárs úr vetett fel és amelyhez azután még mesz

szebbmenőleg csatlakozott Glücklich Vilma úrnő, javasolva, hogy a gyermekmunkavédelem ne szoríttassék egyáltalán meghatározott körre, hanem terjesztés ki általában a gyermekmunka kihasználására, beleértve a védelmi időbe a tanköteles kort is. Sokkal enyhébb javaslatok voltak azok, amelyek egyrészt az ipari munka mellett a földművelésre való kiterjesztést is javasolták, — a felszólalók neveit talán elhagyom, — másrészt, amelyek az ipari munkánál való korlátozásra vonatkozólag — abból indulva ki t. i., hogy a tanácskozás elsősorban az ipari gyermekmunka szabályozását célozza — azt javasolják, hogy az ipari munka körébe mindazok a foglalkozások foglaltassanak bele, amelyek akár az ipartörvény alapján, akár az ipartörvényen kívül állanak, tehát nemcsak a gyáriparral és a kisiparral, hanem az otthoni munkával foglalkozók is, amely körbe természetesen az utolsó felszólaló úr javaslata is beletartozik, lévén azok az iparok az ipartörvény körébe tartozó foglalkozások. Végül ehhez a csoporthoz tartozik még Katona dr. úr javaslata, amely a kereskedőtanoncokra való kiterjesztést is kívánja.

A vita anyagának második csoportjába tartozik a korhatár. Ebben a tekintetben, t. Értekezlet, talán teljes egyértelműség nyilvánult meg abban, hogy a korhatár tekintetében az iskolakötelezettség kora és a gyermekmunkavédelem kezdő határa egybekapcsolandó. Idetartozik az a javaslat is, amely természetesen folyománya ennek az előbbi javaslatnak, hogy amennyiben — mint később leszek bátor jelezni, — a javaslatok túlnyomó része az, hogy 14 év legyen a férfimunkás-gyermekeknél a kezdő korhatár, ebbe természetesen kapcsolódik bele Ferenczi dr. úrnak az az indítványa, hogy a tankötelezettség kora terjesztessék ki a 14. évre, miután teljesen helytálló az a több oldalról hangsúlyozott indokolás, hogy a védelem és tankötelezettség közt socialis kapcsolat volna szükséges. Már most a korhatár tekintetében az általános megjelölés mellett túlnyomólag a 14 éves kort jelölte meg a szónokok legnagyobb része, tisztán két felszólalás van, amelyek a jelenlegi ipartör-

vény rendelkezéseit kívánják fenntartai, nevezetesen a 12 éves kort, jóllehet itt is Katona dr. úr azzal a korlátozással kívánja ezt, hogy a 12 éves kor mint minimális határ feltétlen követelmény legyen, míg Bosányi tagtársunk a jelenlegi ipartörvény rendelkezéseit kívánja érvényesíteni, csak hatályosabb végrehajtást kíván hozzá. Így állapítja meg az alsó korhatárt a javaslatok túlnyomó része, a jelenlegi ipartörvény rendelkezésével szemben, amely 16 éves korhatárt állapít meg és itt van azután Böhm tagtárs úr indítványa, amely különbséget kíván tenni a férfigyermek és női gyermekmunkás közt. Amannál csatlakozik ő is a 14 éves korhoz, a nőknél pedig a 16 éves kort kívánja határként felállítani.

A korhatárral, tisztelt Értekezlet, szerves kapcsolatban áll a foglalkoztatási idő. Itt is valamennyi felszólaló szinte kivétel nélkül megállapodik abban a javaslatban, ami alapkövetelmény, hogy a törvényhozásilag megállapított gyermekmunkaidőbe, — az ipari foglalkozásról szólnak ezek a javaslatok csak, de per analogiam alkalmazandók lennének a felszólalók intencziói szerint természetesen a többi foglalkozási ágakra is, — a munkaközi szünetek és az iskolakötelezettség feltétlenül beszámítandó akár a mindennapi, akár az ismétlési tankötelezettség idejéről legyen is szó.

Ellenben kissé elágazók a javaslatok a foglalkoztatási időt illetőleg. Legmesszebb megy javaslatában Böhm Vilmos úr, akihez csatlakozik Friedrich tanár úr is, aki a szakszervezetek határozatai alapján a 14—18 éves korig terjedő fiúknál és a 16—18 éves leányoknál a napi 6 órát kívánja maximális munkaidőnek megállapítani, míg Ferenczi tagtárs úr — itt már részletezni kell nevek szerint, mert a vélemények inkább szétágazódnak — megelégszik a 12—14 éves korig 8 órával, a 14—18 évig 10 órával. Ezzel szemben áll Katona dr. úr javaslata, aki 15 éven alul és felül kívánja kategorizálni a gyermekmunka idejét, az előbbire napi 7, a másikra napi 8 órát kívánva. Még egy felszólalás van itt, Unger dr. úré, aki az ipartörvény tervezetét, amelyet

Böhm úr állandóan Szterényi-féle tervezetnek nevez, fogadja el alapul. Nem kifogás gyanánt említtem ezt az elnevezést, hisz vállalom érte a szerzőséget és egyáltalán nem szégyenlem. Unger tagtárs úr az ebben az ipartörvénytervezetben contemplált megoldást hozza javaslatba, minden közelebbi részletezés nélkül.

Teljesen megegyeznek a vélemények az éjjeli munka teljes eltiltása tekintetében, mi mellett két igen figyelemre méltó indítvány merült itt fel. Az egyik az, amelyet Friedrich tanár úr tett, hogy t. i. a foglalkoztatási idő egészítettessék ki a szabadságidő-rendezéssel, javasolva, hogy egyévi munkaidőben kétheti szünet adassék legalább az iparban foglalkozó gyermekmunkásnak, míg Glücklich Vilma úrnő oly javaslatot tesz, amely nagyon megfontolandó, mert egy igen helytálló eszmét pendít meg, t. i. hogy a gyermekmunka kezdetének napi időpontja korlátoztassék, vagyis amint az éjjeli munkát korlátozni, illetve teljesen eltiltani kívánja, azonképpen kívánja, hogy a túlkorai munka, mint a gyermek egészséges álmának korlátozása, szintén elimináltassék.

A munkaidővel kapcsolatos, tisztelt Értekezlet, az a bizonyos kérdés, amely a veszélyes üzemek neve alatt ismeretes. Megjegyzem, úgy fogom fel ezt a kérdést, hogy ez alatt nemcsak a veszélyes üzemek értetnek, hanem mindazok a foglalkozások, amelyek mellett a gyermekek túlságosan meg vannak terhelve. Erre nézve több javaslat merült fel, amelyek legnagyobb része abban jut kifejezésre, hogy meg kell állapítani, — ami a törvényben benne is van elvileg — hogy a fiatalok a veszélyes üzemekből és foglalkozásoktól eltiltandók, illetve foglalkozásuk azokban korlátozandó; emellett kíváncsi volna még — amire Ferenczi és Friedrich tagtárs urak helyesen mutattak rá — hogy miután utalva vagyunk arra, hogy Ausztriára bizonyos tekintettel legyünk a magunk intézkedéseiben, legalább azokat az intézkedéseket tegyük meg, amelyek congruensek lesznek amazokéval s minthogy ott 14 év a korhatár, kívánjuk mi is kormányrendeletileg a korhatárnak a 14-ik évben való megállapítását. Kiegészíti ezt Glücklich

Vilma úrnő javaslata, hogy a tilalom ne negatív irányban mondassék ki; a törvényben ne az részleteztessék, hogy minő üzemekben tilos a gyermekeket foglalkoztatni, hanem megfordítva, állapíttassék meg a törvény alapján kiadandó rendeletekben, hogy minő üzemekben van megengedve a gyermekmunka, mert szerinte sokkal nagyobb a veszély valamely üzem kimaradására nézve így, mint megfordítva. Ezek volnának azok a javaslatok, tisztelt Értekezlet, amelyek pozitív rendelkezéseket tartalmaznak a gyermekmunka mikénti szabályozására nézve.

Az értekezlet tagjai természetesen kiterjeszkedtek a törvény szabályozásának módjára és az ellenőrzésre is. E két csoport szerint fogom taglalni a felszólalók idevágó javaslatait.

A szabályozás módját illetőleg felmerült az a javaslat, hogy tekintettel kell lennünk Ausztriára, de a kérdés szabályozásánál generaliter is legcélszerűbb volna odatörekedni, hogy ez a kérdés nemzetközileg szabályoztassék, amikor a versenysz viszonyok figyelembe egyáltalán nem jöhetnének, vagyis a versenykülönbsétek elimináltatnának. Ez Vágó tagtárs úr indítványa. Ferenczi dr. úr pedig azt indítványozza, hogy külön törvény alkottassék. Ne várjuk meg az ipartörvényt, mert ez nagyon soká talál tartani, hanem Németország mintájára külön gyermekmunkavédelmi törvény alkottassék, amely összefoglalja azokat az intézkedéseket, természetesen a javaslat keretében, amelyek a gyermekmunka védelmére teendők.

Ugyanebbe a csoportba tartozik még két javaslat. Az egyik az, amelyet Unger tagtárs úr tett, hogy részletes statisztikát kell felvenni az ipari gyermekmunkáról és erre a munkásbiztosító pénztárakat jelöli meg, mint ahol az, aki tényleg ipari munkában van alkalmazva, kötelezőleg kell, hogy be legyen írva; Friedrich tanár úr pedig a tanítókat kívánja bevonni ebbe a nagy munkába abban az értelemben, hogy nemcsak az iparban már alkalmazott gyermekeket vegyék fel a statisztikába, hanem az iskolaköteles gyermekek különböző foglalkozta-

tási munkáját is fel kellene ebbe venni, hogy így teljes képet kapjunk.

Ami pedig a végrehajtást illeti, erre nézve ismét egész sorozata van a javaslatoknak, amelyek közül leginkább az domborodik ki, hogy az iparfelügyelet kiegészítendő egyrészt női iparfelügyelőkkel, az orvosi felügyelők szaporításával és a munkásosztály köréből vett felügyelők alkalmazásával, másrészt, hogy az iparfelügyelet ily számbeli növekedésével terjesztessék ki az az ipar egész területére, tehát nemcsak mint jelenleg van, a gyárparra. Itt meg kell jegyezni, hogy a jelenlegi törvény téves fogalmazása szerint iparfelügyelői hatáskörbe tartoznék minden üzem, ahol 20 munkás dolgozik, vagy ahol motorikus erő van, amiből következik az, amire Szegedy Maszák ipari főfelügyelő úr nagyon helyesen utalt, hogyha valaki egy löerős motort állít be szellőztetés céljából, műhelye már iparfelügyelői vizsgálat alá eső üzemnek minősítettik. Ez akkor, mikor az iparfelügyelői törvény készült, lapsus volt, melyet nem sikerült többé kiküszöbölni a törvényből. Ide kapcsolódik ehez a ponthoz Böhm Vilmos úr indítványa, hogy az iparfelügyelők közvetlen büntetőjoggal is ruháztassanak fel.

Másik irányban domborodnak ki azok a javaslatok, amelyek külön ellenőrző közegeket tartanak szükségeseknek a gyermekmunka ellenőrzésére. Körülbelül úgy vélem kivenni e javaslatokból, hogy a német példa, Németország egyes államainak példája lebegett szemük előtt, ahol külön közegek vannak alkalmazva a gyermekmunka ellenőrzésére.

Igen nyomatékosan hangsúlyoztatott több oldalról, és pozitív javaslatok tétettek az iránt, hogy a törvénybe szigorú sanctio vétessék fel a gyermekmunka szabályozására törvényhozási rendelkezések kijátszása ellen. Ebben a tekintetben legmeszebbre megy a büntetések kiszabását illetőleg Böhm tagtárs úr, aki a munkaadók ellen szabadságvesztést is kíván kimondatni, a másik irányban pedig Glücklich Vilma úrnő, aki oly irányban kívánja a büntető szankciót, hogy nemcsak a munkaadót büntessék, aki

14 éven aluli gyermekmunkásokat alkalmaz, hanem azt a szülőt is, aki 14 éven aluli gyermekét munkára adja. Idetartozik végül a Ferenczi dr. úrnak az az indítványa, amely szerint átmenetileg addig, amíg a törvényes rendezés megtörténne, a mai ipartörvény rendelkezései szigorúabban hajtassanak végre, mint eddig, aminek szükségét ma nagyon élesen és élesen demonstrálta Maszák ipari főfelügyelő úr és kiegészíti tagtársunk ezt az indítványát még azzal — czélozva a textiliparosok Országos Egyesületének az eddigi gyakorlat korlátozását kérő feliratára, — hogy az eddigi szellemben hajtassanak azok végre, tehát azoknak a rendeleteknek a fentartásával, amelyek a munkaközi szüneteknek a munkaidőbe való beszámítására vonatkoznak.

Ezek, tisztelt Értekezlet, azok a javaslatok, amelyek a gyermekmunkának szorosan vett törvényes rendezésére tétettek. Ezen kívül néhány javaslatot tett részben Ferenczi dr. úr, amihez csatlakozott Friedrich tanár úr és Katona dr. úr is, részben külön Friedrich tanár úr és Katona dr. úr. Ezek túlnyomóan a tanoncziskolákra, a tanonczoktatás reformjára vonatkoznak és pedig abban az irányban, hogy a tanonczoktatás mai állapota, amikor vidéken, a késő esti órákban van az oktatás túlnyomólag Budapesten már némi korlátozással, hogy az oktatási idő általában lehetőleg három félnapra tétessék át, amihez Katona dr. úr azt a javaslatot csatolta, hogy a vasárnap teljesen szabaddá tétessék és tanítás ekkor ne tartassék. Kiegészíti ezt Ferenczi dr. úr a tanonczmunkaközvetítésre és a fiatalok elhelyezésére, szórakozásra vonatkozó indítványával — méltózással megengedni, hogy az idő előrehaladott voltára tekintettel ezeket hosszasan ne ismertessem, a javaslatok ugyanis közöltetni fognak a naplóban — Friedrich tanár úr pedig külön hangsúlyozza, hogy iskolaorvosokat kívánna a tanoncziskolában alkalmaztatni kettős rendeltetéssel, egyrészt, hogy kioktassák a gyermekeket, melyek a munkájukkal, hivatásukkal járó egészségügyi és egyéb veszedelmek, másrészt, hogy a szülőknek tanácsot adjanak, hogy a gyermeket mely munkájára adják.

Végül itt van, tisztelt Értekezlet, Katona dr. úr javaslata, aki nagyon messzemenő javaslatot tesz, hogy t. i. a tanoncztartás joga korlátoztassék, a hatóság állapítsa meg azt, hogy melyik kisiparos alkalmas általában arra, hogy intelligenciális és egyéb viszonyainál, lakás-, műhelyviszonyainál fogva tanonczot tarthasson.

Ezekben összegeztem tisztelt Értekezlet a javaslatokat, amelyeket vitánk során méltóztattak a gyermekmunka szabályozására felhozni. Már most méltóztassanak megengedni, hogy a lehető legrövidebben a magam álláspontját jelezzem, amelyet ebben a kérdésben elfoglalok. Én, tisztelt Értekezlet, teljesen tulhajtottnak, teljesen tévesnek tartom Bosányi tisztelt tagtársunknak azt az állítását, hogy a gyermekmunka szabályozásának kérdése, talán túl van hajtva, vagy mint ő fejezte ki magát, fel van fújva, mert a gyermekmunka veszedelme nem oly nagy, mint aminőnek azok, akik a kérdést szerinte felfújják, feltüntetik. Én, tisztelt Értekezlet, az ellenkező állásponton vagyok. Én azt hiszem, hogy azoknak van igazuk, akik az erélyes munkásvédelmet, a fokozottabb socialpolitikát és legelső sorban a női munka és a gyermekmunka szabályozását sürgetik. Azoknak van igazuk, akik a gyermekmunka védelmében az ipar érdekeit látják.

Sajnálatomra egy szempontot nem hallottam a vita során felhozni, méltóztassék megengedni, hogy ezt hangoztassam. A gyermekmunka védelmét én, tisztelt hölgyeim és uraim, nagy nemzeti feladatnak, nagy nemzeti kérdésnek is tartom, épp a mi viszonyaink között, ahol a kivándorlás oly óriási, ahol a halálozás oly korai években következik be, ahol a munkások halálozási aránya 35—40 év között megvan, — ez az átlagos határ a munkások halálánál — épp a mi viszonyaink között a gyermekmunka védelme, a jövő generatio biztosítására egyik legfontosabb nemzeti kérdésünk, amelylyel társadalmunk sajnos, nem foglalkozik eléggé, mert más dolgok foglalják el pillanatnyi materialistikus dolgok és meddő politikai szempontok. Hangsúlyozni

kivanom, hogy nemzeti szempontból is, nemcsak az ipar szempontjából a gyermekmunka védelmének elsőrangú fontosságot tulajdonítok és azt tartom, hogy a socialpolitikánkat itt kell kezdenünk a lehető legenergikusabban (Éljenzés) Bármily nagy jelentőséget tulajdonítok a statisztikának és feltétlenül szükségesnek is tartom és a magam részéről minden felhozott javaslatot örömmel fogadnék el az irányban, hogy t. i. úgy a munkásbiztosító pénztárak az ipar szempontjából, mint a tanítók a tanköteles gyerekek munkája szempontjából vonassanak be a statisztikai felvételekbe, mindazonáltal tökéletesen osztom Glücklich Vilma úrnőnek felfogását, hogy arra már nincs időnk, hogy megvárjuk, amíg egy minden részében alapos, részletes statisztika fog készülni, amely statisztika nekünk legfeljebb azt fogja megmutatni, hogy mily körre terjedne ki a szükséges védelem, de abban semmiféle támpontot nem fog adni, hogy a védelem maga szükséges-e vagy sem. Mert, hogy szükséges, azt minden statisztika nélkül is egyértelműleg megállapíthatjuk, mert bármilyen meghatározható is az a nagyon emlegetett »von Pick auf« való felküzdés, bármilyen igaz és való a régi időkre való hivatkozás, kétség abban nem foroghat fenn, hogy annak az uri gyermeknek a fejlődési viszonyai, élete, nevelése egészen más, mint aki 12 éves korában a villamos vasuti kocsinak mutat utat és közben elgázoltatik, vagy azé a gyermeké, aki az utcza sarkán ujságot árul, vagy pedig azé a gyermeké, akinek gyárak vagy a kisipar nem ritkán mérgező egészségtelen levegőjében kell foglalkoznia.

Én azt hiszem, hogy előbb-utóbb elementáris erővel fog előtörni ez a kérdés; ne várjuk meg tehát, amíg az tombolólag fog fellépni.

A védelem körét illetőleg, tisztelt Értekezlet, nagyon természetes, hogy mindenki, aki szociális érzékkel bír, aki a gyermekmunka szabályozását szükségesnek tartja, örömmel fogja üdvözölni, hogy ez a védelem a legmesszebb menő körre terjedjen ki. Nem lehet kétség tehát abban, hogy magam is azt az álláspontot foglalom el, és azokhoz a javaslatok-

hoz csatlakozom, amelyek a legszélesebb körű gyermekmunka védelmét kívánják. De miután egyelőre mégis csak az ipari munka szempontjából a legfontosabb a szabályozás, én, mélyen t. Értekezlet, arra az álláspontra kívánok helyezkedni, hogy abban a keretben szabályozzuk legalább mint minimumot az ipari gyermekmunkát, amely keretet az általam annakidején előterjesztett ipartörvénytervezetben proponáltam, de amelyet oly minimumnak tekintek, hogy annál alább menni egy értelmű volna a jelenlegi ipartörvény antisocialis rendelkezéseinek fenntartásával.

Az éjjeli munka eltiltását illetőleg teljesen csatlakozom a t. felszólalók véleményéhez, nemkülönben ahhoz is, hogy a végrehajtás tekintetében messze-menő intézkedések szükségesek. Itt első sorban jogosnak és indokoltnak tartom azt a követelést, hogy az iparfelügyelet a legmesszebbmenő módon alakíttassék ki, hogy az iparfelügyeletben az orvosok száma tetemesen növeltessek, nem mint kerületi iparfelügyelők, akik közvetlen végrehajtással vannak megbízva, mert hisz ott más természetű intézkedések is szükségesek és állanak elő, melyekre az orvosok nem alkalmasak, hanem abban a tekintetben, hogy főfelügyelőségi kerületenként megfelelő egészségügyi közegek is legyenek, ami szerintem teljesen kielégítené a szükségletet. Teljesen elfogadom a magam részéről, t. értekezlet, a női iparfelügyelői intézmény behozatalának a szükségét és célszerűségét, mert tényleg sok szempont szól e mellett. Sok ága van a női munkásvédelemnek, melyben a férfi iparfelügyelő nem részesül a női munkások részéről egészen természetesen abban a bizalomban, amelyet csak nő válthat ki nőtől. Ennélfogva feltétlenül kívánatos, hogy női iparfelügyelőket is alkalmazzunk, amint azt nyugati államokban is látjuk, ahol ez a gyakorlatban már be is vált.

Végül jogosnak tartom a magam részéről is, nem ugyan abban a keretben, amint a szakszervezetek általában kívánják, hogy hozzuk be a munkás iparfelügyelői intézményt is, hozzuk be nagyobb ipari központokban, ahol nagy számú gyárakban nagy számú munkást foglalkoztatnak és a munkássorból is vegyünk

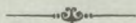
iparfelügyelőket, ami mindenestre hozzá fog járulni az iparfelügyelői intézmény népszerűsítéséhez a munkáskörökben, miután a munkások meg fognak győződni saját bizalmi embereiktől arról, hogy ez az intézmény pártatlan kíván lenni a munkaadó és a munkás részére.

Még két részlet van, t. értekezlet, melyről röviden nyilatkoznom kell. Az egyik a veszélyes üzemek kérdése, melyben teljesen osztom Ferenczi t. tagtársam indítványát a 14 éven aluli munkásokra vonatkozólag, mert ez legalább egy lépés volna előre és ha majd a nemzetközi szabályozás elkövetkezik, teljes mértékben csatlakozhatunk azokhoz. A másik a büntető sanctiora vonatkozik. Kétségtelen, hogy büntetések tekintetében szigorubban kell eljárni, mint eddig, mert a 30—50—100 koronás büntetés arra a munkaadóra, aki 30—100 gyermekmunkásával visszaél, nem ellenértéke annak a kárnak, amelyet az annyi gyermek munkájával való visszaélésével elkövet; emellett nem esetenként, hanem foglalkoztatott egyénenként kell büntetni. Fokozottabban kell tehát büntetni azt, aki 50 gyermek munkájával él vissza, mint az, aki csak 10 esetben él vissza. A munkaadók természetesen tiltakozni fognak ez ellen, de ebben az esetben nem lesz igazuk és így ez nem is lehet mérvadó.

Ezek voltak azok, amiket szükségesnek tartottam a magam részéről álláspontom jelzésére előadni. Hozzátehetem még azt, hogy a tanonczoktatás tekintetében nincs szükség egyelőre törvényes rendezésre, mert hisz a mostani ipartörvény a tanonczoktatási időt illetőleg megfelel, csak az iparhatóságoknak kell bátorsággal birni arra, hogy azokat az intézkedéseket, amelyeket czélszerűnek és szükségesnek tartanak, meg is tegyék, mert hiszen az ipartörvény megmondja, hogy az oktatási időt az iparhatóság az érdekelt ipartestületek meghallgatásával állapítja meg. Nem kötelező az a vélemény, amit az ipartestület mond, csak meg kell hallgatni és amint annak idején el tudtuk tiltani a vasárnap délutáni kereskedelmi oktatást, azt hiszem ez is lehetséges lesz. A mai állapot, t. értekezlet, már haladás, s ezenképpen el

lehet tiltani a vasárnap délelőtti oktatást is és be lehet hozni a hétköznapi három délutáni oktatást, amint épen Budapesten volt is már ily javaslat téve.

Ezeket elmondva, tisztelt értekezlet, méltóztásának megengedni, hogy köszönetemet fejezzem ki a habár csekély számú, de annál intenzivebb részvételért és kérjem az urak és hölgyek érdeklődését a jövőben is. Ezzel jelen szaktanácskozásunkat befejezettnek nyilvánítom. (Az ülés végződik este 8 órakor.)

Felszólalók jegyzéke:

Böhm Vilmos 148., 166.

Bossányi Endre 186.

Dr. Bud János 5., 49.

Farkas Elek 211.

Dr. Ferenczi Imre 52., 127., 147., 194.

Földi Imre 223.

Dr. Friedrich Vilmos 167.

Glücklick Vilma 173., 223.

Dr. Gaal Jenő 99.

Dr. Hahn Dezső 177.

Dr. Heller Farkas 58., 59.

Dr. Katona József 196.

Kepes Ernő 203.

Dr. Kőrösi Henrik 48., 51.

Dr. Mahler Lénárt 116

Dr. Pap Dezső 51., 102.

Dr. Somogyi Manó 94.

Dr. Szegedy Maszák Elemér 205.

Szterényi József 5., 52., 57., 59., 94., 98., 121., 124.,
143., 165., 167., 193., 196., 225.

Dr. Unger Ferencz 124.

Vágó József 100.

Vargha Gyula 50.

Előzetes leírások:

Bükk-Út 189. 189.

Bükk-Út 189. 189.

Bükk-Út 189. 189.

Bükk-Út 189. 189.

Bükk-Út 189. 189.

Bükk-Út 189. 189.

Bükk-Út 189. 189.

Bükk-Út 189. 189.

Bükk-Út 189. 189.

Bükk-Út 189. 189.

Bükk-Út 189. 189.

Bükk-Út 189. 189.

Bükk-Út 189. 189.

Bükk-Út 189. 189.

Bükk-Út 189. 189.

Bükk-Út 189. 189.

Bükk-Út 189. 189.

Bükk-Út 189. 189.

Bükk-Út 189. 189.

Bükk-Út 189. 189.

Bükk-Út 189. 189.

Bükk-Út 189. 189.

Bükk-Út 189. 189.

A Törvényes Munkásvédelem Magyarországi Egyesületének kiadványai:

1. A normálmunkanap és a munkaközi szünetek. Irta *Fenyvessy József*. Budapest, 1906.

2. Jelentés a Nemzetközi Törvényes Munkásvédelmi Egyesületnek 1906. évi szeptember 26–29-ik napjain Genfben tartott nagygyűléséről. Kossuth Ferenc m. kir. kereskedelemügyi minister úrhoz beterjesztette *dr. Gaal Jenő* ministeri tanácsos, műegyetemi ny. r. tanár. Budapest, 1907.

3. A Törvényes Munkásvédelem Magyarországi Egyesületének az 1906. évi szeptember 26-án Bernben a fehér foszfornak a gyufagyártásnál való felhasználásának az eltiltása iránt létrejött nemzetközi egyezményhez való csatlakozás tárgyában a m. kir. kereskedelemügyi minister úrhoz intézett felterjesztése. Budapest, 1907.

4. A phosphor okozta megbetegedések, különös tekintettel a magyarországi gyufagyártási viszonyokra. Irta *dr. Friedrich Vilmos* egyetemi m. tanár. Budapest, 1908.

5. A magyar agyagiparban előforduló ólommérgezésekről. Irta *dr. Chyzer Béla* államvasuti felügyelő, főorvos-helyettes. Budapest 1908.

6. A Törvényes Munkásvédelem Magyarországi Egyesülete és annak 1907. évi működése. Budapest, 1908.

7. A munkásvédelmi törvények végrehajtása Magyarországon. Összeállította *dr. Varró István* keresk. és iparkamarai fogalmazó. Budapest, 1908.

8. A magyarországi háziipar és a budapesti otthoni munka. Irta *Ferenczi Imre*. Budapest, 1908.

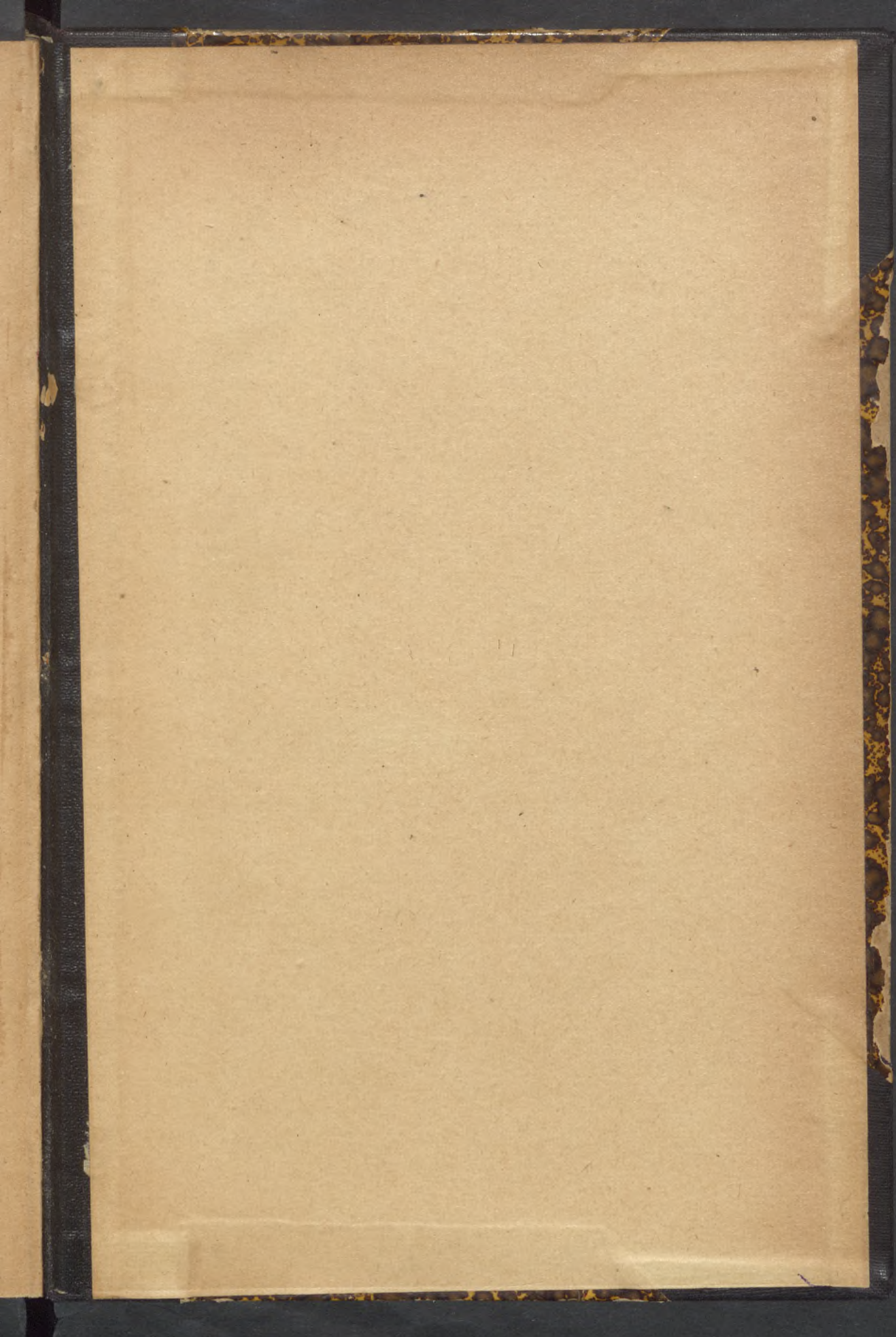
9. Az ipartörvény újjaalkotása. A Törvényes Munkásvédelem Magyarországi Egyesületének *dr. Gaal Jenő* főrendiházi tag elnöklete alatt 1908. évi november és december hava folyamán az új ipartörvénytervezet munkásvédelmi részeire vonatkozólag folytatott tanácskozásai. Budapest, 1909.

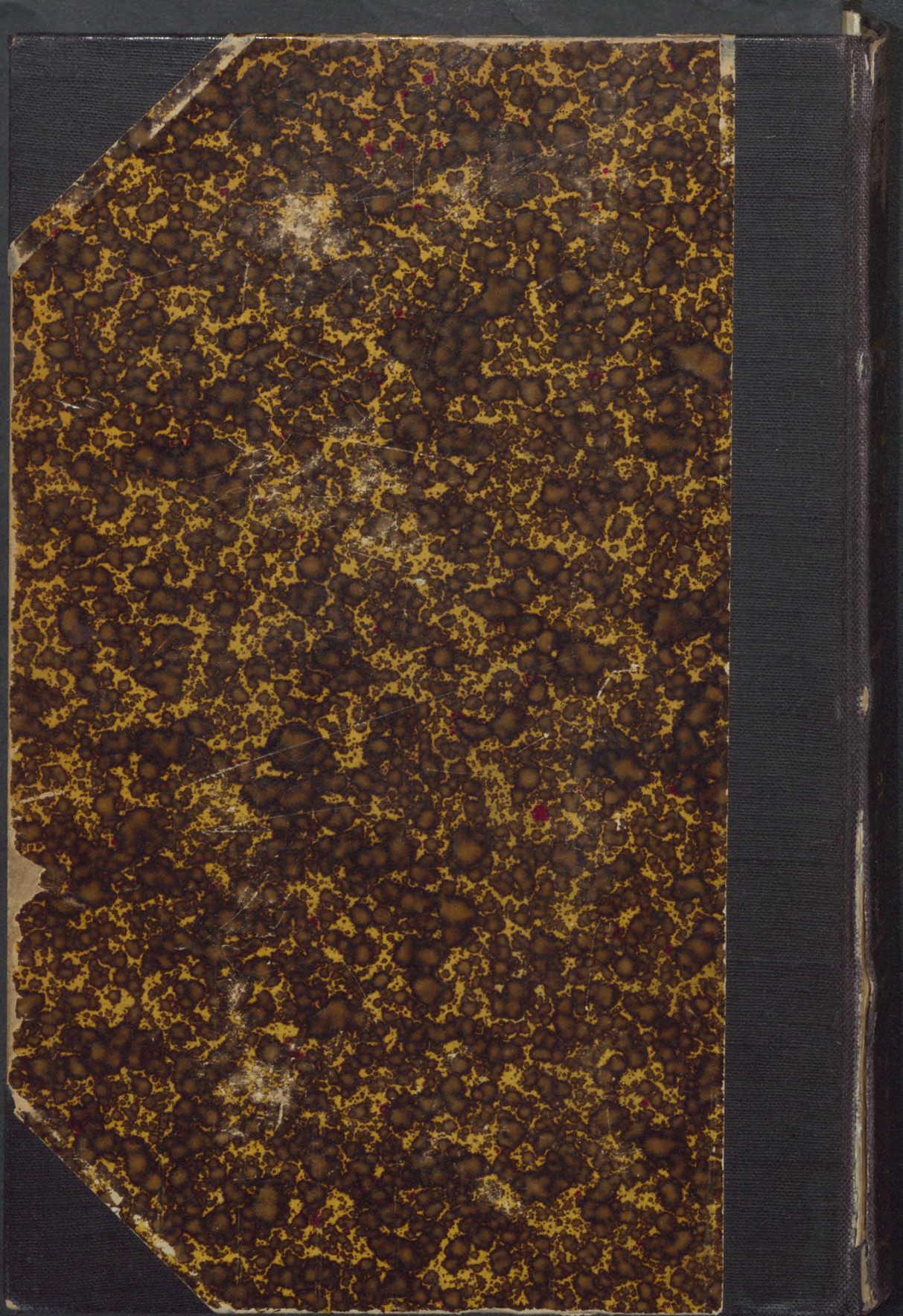
10. Jelentés a Nemzetközi Törvényes Munkásvédelmi Egyesületnek 1908. évi szeptember 28–30. napjain Luzernban tartott nagygyűléséről. – Kossuth Ferencz m. kir. kereskedelemügyi minister úrhoz beterjeszti *dr. Gaal Jenő*, főrendiházi tag, műegyetemi ny. r. tanár. Budapest, 1909.

11. Munkásvédelem a közszállítási szabályzatban. Irta *dr. Géber Antal* m. kir. kereskedelemügyi ministeri fogalmazó. Budapest, 1909.

12. A törvényes munkásvédelem magyarországi egyesülete és annak 1908. évi működése. Budapest, 1909.

13. A külföldiek betegségi és balesetbiztosítása Magyarországon. Irta dr. Pap Geza min. osztálytanácsos, bíró. Budapest, 1910.
14. A vaskohók, hengerművek és üveggyárak munkaidejének a szabályozásáról. Irta Koiss Géza okl. gépészmérnök, ipari főfelügyelő.
16. Jelentés a Nemzetközi Törvényes Munkásvédelmi Egyesületnek 1910. évi szeptember 28–30. napjain Luganóban tartott nagygyűléséről. Hieronymi Károly m. kir. kereskedelemügyi minster úrhoz beterjesztette dr. Gaal Jenő főrendiházi tag, műegyetemi ny. r. tanár. Budapest, 1911.
17. Az utolsó három év socialpolitikája a külföldön. Elnöki megnyitó, a Törvényes Munkásvédelem Magyarországi Egyesületének 1911. évi deczember hó 10-én tartott közgyűlésén tartotta: Szterényi József v. b. t. t., elnök. Budapest, 1911.
18. A socialpolitika és a felsőosztályok. Irta dr. Heller Farkas műegyetemi m. tanár. Budapest, 1911.
19. A törvényes Munkásvédelem Magyarországi Egyesületének az 1910. évről szóló jelentése. Budapest, 1911.
20. Jelentés a folytonos üzemek munkabeosztásával foglalkozott londoni nemzetközi értekezletről nagyméltóságú Beóthy László m. kir. kereskedelemügyi minster úrhoz. Irta Dr. Gaal Jenő főrendiházi tag, kormányképviselő. Budapest, 1912.
21. Jelentés az 1912. évi szeptember 6–12-én Zürichben tartott socialpolitikai nemzetközi tanácskozásról. Irta Gaal Jenő főrendiházi tag és kormányképviselő. Budapest, 1912.
22. Az otthonmunka törvényi szabályozása. Irta Dr. Pap Dezső, ministeri o. tanácsos. Budapest, 1912.
23. A törvényes Munkásvédelem Magyarországi Egyesületének az 1911. évről szóló jelentése. Budapest, 1913.
24. Az építkezési balesetekről. Irta Sándy Gyula, műépítész, felsőipariskolai tanár. Budapest, 1913.

A törv.
munkásv.
egyesül.
kiadványa

24-28

N.M.